bilim ve sosyalizm yayınları
9
ÜÇÜNCÜ BASKI

Stalin

Jack T.
MURPHY

ÜÇÜNCÜ BASKI: AĞUSTOS 1996
Birinci Baskı: Ocak 1976
İkinci Baskı: Şubat 1990

BİLİM VE SOSYALİZM YAYINLARI
Ataç Sokak, No. 36/2
Yenişehir - Ankara
Tel: 431 46 97

STALİN

JACK T. MURPHY

çeviren
CELAL ÜSTER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
11

YAZARIN NOTU
13

YAYINLAYANIN NOTU
15

BİRİNCİ BÖLÜM
Jozef Stalin Geliyor
17

İKİNCİ BÖLÜM
Batıyla Doğu Karşılaşıyor
28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Usta Devrimci
38

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Devrim Çırağı
48

BEŞİNCİ BÖLÜM
Başlangıcın Sonu
69

ALTINCI BÖLÜM
Devrimin Yeraltı Dünyasının Derinliklerinde
86

YEDİNCİ BÖLÜM
Uzun Bir Ara ve Bu Aranın Sona Erişi
99

SEKİZİNCİ BÖLÜM
Ayaklanma Yolunda
115

DOKUZUNCU BÖLÜM
İktidarın Ele Geçirilişi
129

ONUNCU BÖLÜM
Her Şey Sırayla
142

ONBİRİNCİ BÖLÜM
Politik Asker
157

ONİKİNCİ BÖLÜM
İlerlemek İçin Geri Çekilmek
172

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Stalin ve Troçki: Devrim ve Karşı-devrim
192

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Yeni Bir Uygarlığın Kurulması
212

ONBEŞİNCİ BÖLÜM
Stalin ve Dünya Devrimi
237

ONALTINCI BÖLÜM
Stalin ve SSCB'nin Dış Politikası
253

ONYEDİNCİ BÖLÜM
Stalin ve Savaş
274

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM
Bugünkü ve Yarınki Stalin
296

YARARLANILAN KAYNAKLAR
305

BU KİTAP, yeryüzünün en büyük ülkelerinden birinde dev değişiklikler yaratan, çağların en büyük insanlarından birini anlatıyor.

Stalin batı dünyasınca pek az anlaşılmış bir kişidir. Ülkemizin milyonlarca insanının yaşamı onun gerçekleştirdiği şeyler tarafından çok yakından etkilendiği halde, onun yaşamı, deneyimleri, inançları ve amaçları ülkemiz insanları için kapalı bir kutudur.

Jack Murphy, Rusya'nın sorunlarını uzun bir süre inceledi. Daha devrimin ilk günlerinde devrim önderlerinden birçoğuyla yakın ilişkisi oldu. Murphy, Stalin'in yaşamını, onun büyük ölçüde sorumlu olduğu Sovyetler Birliği'ndeki devrimci gelişmelere bağlı olarak inceledi. Dolayısıyla, bu eserde sunulan portre, gerek Stalin'in devrim içindeki rolünün, gerek devrimin gelişme sürecinin okurların gözünde açıklık kazanmasını sağlayacaktır.

Bu kitabın bazı bölümleri doğrudan doğruya yazarın kişisel kanılarını yansıtıyor; bunlara katılabiliriz de katılmayabiliriz de. Ama kitabın çok büyük bir bölümü tarihî olarak kanıtlanabilecek gerçeklerden oluşuyor.

Bu gerçekler, Stalin'in ve Sovyetler Birliği'nin politikasının gelişmesindeki ilgi çekici temel noktaları ortaya koyan ve kolay-

lıkla okunabilen bir biçimde bir araya getirilmiştir. Koskoca bir tarih, kitabın dar sınırları içine sıkıştırıldığı halde, kitap gene de tarihin bu son derece ilginç döneminin eksiksiz bir özetini verebilecek ve bu dönemi daha da derinlemesine araştırmak isteyenlerin hevesini artırabilecek niteliktedir.

Bu dönemi iyi kavramak, Sovyetler Birliği'yle olan ilişkilerimiz açısından canalıcı önem taşımaktadır. Devrimin amacını ve Lenin'in ölümünden bu yana devrimin sorumluluğunu yüklenen insanın politikasını değerlendiremezsek, Sovyetler Birliği'yle olan dostluk ve işbirliği politikamızı ilerletemeyiz.

Hem kendi geleceğimiz hem de dünyanın geleceği, çok büyük ölçüde bu politikanın başarısına bağlı olacaktır. Öyleyse, yaşadığı süre içerisinde dünya politikasının yazgısını olağanüstü bir biçimde etkileyeceği görülen bu insanın yaşamı ve düşünceleri fazlasıyla incelenmeye değer.

Ben, kendi payıma, Winston Churchill'in Mareşal Stalin'le Moskova'daki ilk karşılaşmasından sonra belirttiği görüşlerine katılıyorum.

Acılı günlerinde, başında böyle güçlü bir yöneticinin bulunması Rusya için büyük bir talihtir. Stalin, içinde yaşadığı karanlık ve fırtınalı günler için biçilmiş kaftan, olağanüstü kişilikte bir insandır. Bitmez tükenmez bir cesaret ve iradesi olan, her zaman açık ve dosdoğru konuşan bir insandır. Bütün bunların ötesinde, bütün insanlar ve uluslar için büyük önem taşıyan, hiç yitirmediği bir mizah duyarlılığı vardır. Başbakan Stalin, bende, derin ve serinkanlı bir erdeme sahip ve her türlü hayalcilikten bütünüyle arınmış bir insan izlenimi bıraktı.

Sanırım bu kitabı okuyanlar başbakanımızın bu sözlerine katılacaklardır.

STAFFORD CRIPPS
K. C. Parlamento Üyesi
1945

JOZEF STALİN, Sovyetler Birliği'nin yönetiminde Lenin'in yerini devraldığında, kendisini ülkesinin sınırları dışında pek az insan tanıyordu. Haberleşme yolları öylesine bir önyargı ve cehaletle tıkanmıştı ki, Stalin üzerine doğru dürüst bir fikir edinmeleri son derece zordu. Üstelik fikir edindikleri zaman da, vardıkları sonuçlar genellikle yanlış oluyordu. Günümüzün ve kuşağımızın hiçbir devlet adamı üzerinde bu kadar çok sayıda insan sahip olduğu kanıyı yeniden gözden geçirmek zorunda kalmamıştır.

Stalin'in yaşamı Rusya Devrimiyle öylesine içiçedir ki, birinden sözederken ötekini anlatmamak, Hamlet'i anlatırken Shakespeare'den sözetmemek kadar gülünçtür. Gerçekten de Rusya Devrimi onun yaşamında her şeyden önde gelmiş, yaşamı boyunca devrimi her şeyin üstünde tutmuştur. Bu yüzden, Stalin'in yaşam öyküsü ister istemez politik nitelikte olacaktır. Dolayısıyla, onun en sevdiği yemekleri ya da pijamasının renklerini anlatmadığım için okurlardan özür dilemeyi gereksiz buluyorum.

Stalin'in yaşam öyküsünü dalkavukluktan ya da kişisel nefretten uzak bir anlayışla dile getirmeye, onu tarihin değerlendireceğini sandığım yönde değerlendirmeye çalıştım. Bunun, Stalin'in

ve onun hizmet ettiği davanın kavranılmasına yardımcı olacağını umuyorum.

Son olarak, yazdığı önsöz için Sir Stafford Cripps'e, değer biçilmez yardımlarından ötürü H. Kemp, H. W. Leggett, F. W. Hickinbottom ve Dr. John Lewis'e, tashihleri büyük bir incelik göstererek okuduğu için Ian Gibson-Smith'e içten teşekkürlerimi sunarım.

J. T. MURPHY
1945

Murphy, olayları, eski takvime göre bilinen tarihlere bir parantez açmadan doğrudan doğruya yeni takvime göre anlatıyor. Böylece, eski takvime göre ad alan Şubat Devrimi'ne "Mart Devrimi", Ekim Devrimi'ne de "Kasım Devrimi" diyor. Biz, okuyucuda bir kavram karışıklığı yaratmaması açısından yazarın izlediği takvime hiç ilişmemekle birlikte, bu devrimleri yalnızca kavram olarak geçtiği yerlerde "Şubat Devrimi" ve "Ekim Devrimi" olarak değiştirmek zorunda kaldık. Kuşkusuz, yeni takvime göre bu devrimler tarih olarak yazarın yazdığı gibi anlaşılmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM
JOZEF STALİN GELİYOR

Anasının dünyaya bir erkek çocuk getirmekten duyduğu sevinci yalnızca komşuları paylaşmıştı...

BUGÜN tüm dünyada daha çok Jozef Stalin adıyla bilinen Vissaryon Cugaşvili'nin anasıyla babası üzerine verebileceğimiz pek az bilgi var. Babası Vissaryon, mesleğini ailesinin daha eski kuşaklarından devralmış Gürcü bir kunduracıydı. Anası Ekaterina, güçlü bir kişiliği olan Osetyalı bir kadındı. Küçük bir Gürcü kenti olan Gori'deki evleri, bir mutfak ve beş metrekarelik bir oturma odasından oluşan oldukça mütevazi bir evdi. Oturma odasının bir tek küçük penceresi vardı. Evin zemini tuğladan, duvarları tahtadandı. Odanın ortasındaki masanın üstünde bir gaz lâmbası dururdu her zaman. Bir yanda ot şilteli genişçe bir divan, öbür yanda da üstünde semaverin durduğu bir çekmeceli dolap vardı. Evin içindeki eşya, üç tahta tabure ve bir de sobayla tamamlanıyordu. Kapı eşiksizdi, kirli suların sızdığı kaldırım taşlarıyla döşeli bir yola çıkılıyordu dosdoğru. Yolun öbür yanında, damlarından ve duvarlarından gelişigüzel, karmakarışık bir biçimde çıkan soba borularıyla bir yığın gecekondu uzanıyordu.

Vissaryon'un kazancı ancak böyle bir evde oturmaya elveriyordu. Jozef'in doğmasından kısa bir süre önce, Kaf-

kasya'yı Batıdan kaplayan yeni sanayileşme dalgası, kendisine atalarından miras kalan eski zanaatını yerle bir etmişti. O zaman işçi olarak fabrikaya girmişti. Tiflis'teki bir kundura fabrikasında günde on, hatta oniki saat boğaz tokluğuna çalışıyordu. Karısı Ekaterina, 21 Aralık 1879 günü dördüncü çocuğunu dünyaya getirdiğinde henüz yirmi yaşındaydı. Dört çocuğundan yaşayan bu biricik oğluna gözünün bebeği gibi bakıyordu. Kara gözlü, ince uzun yüzlü çok güzel bir kadındı. Kutsal şeyler uğruna, bütün zorluklara yılmadan göğüs germeye adamıştı kendini. Dine olan derin inancından gelen bir ağırbaşlılığı vardı. Beşbin nüfuslu Gori dışında, dünyayla ilgili hiçbir bilgisi yoktu. Kaldı ki, Gori'yi de pek iyi bildiği söylenemezdi.

Ama gene de, sanırım oğlunun babasıyla aynı yazgıyı paylaşmaması için tanrıya mutlaka yakarmıştır. Bir dinbilimci ya da politikacı değildi gerçi, ama kilisede umut ve teselli bulan bir hıristiyandı. Oğlu için, rahiplikten daha yüce bir hizmet ya da daha iyi bir yaşam düşünemiyordu. Ona, oğlunun, ulusların önderleri arasında bir dev olacağını söyleyecek hiç kimse yoktu ki! Bu yüzden, onu dünyaya getirmekten duyduğu mutluluğu yalnızca komşularıyla paylaşabildi. Öte yandan herhalde Vissaryon da, oğlunu ataları gibi usta bir kunduracı olarak yetiştireceğine ant içmişti.

Böylece, Ekaterina bir yandan *ninniler* söylüyor, bir yandan da oğlunun ortodoks kilisesine rahip olacağı günlerin düşünü kuruyordu. Anasının deyişiyle genç Soso evin çevresindeki avluda ve ara sokaklarda kendi yaşıtlarıyla kaynaşmaya başladığında ninniler kesildi, ama kurduğu düşler kesilmedi. Soso yedi yaşındayken çiçek hastalığına yakalandı. Bunun izlerini hâlâ taşır.

Çocukluğunun ilk yılları üzerine Stalin kendisi pek bir şey anlatmıyor. Ama bu oluşum yıllarının, çevresini saran acımasızlıkla anasının tutkulu sevgisinin içiçe olduğu bir ortamda geçtiği açıktır. Ne var ki, sekiz yaşından onsekiz yaşına dek süren ve daha geniş bir dünyayla bağ kurmaya koyulduğu okul yılları, kişiliğinin biçimlenmesinde daha güçlü bir etkendir.

Sekiz yaşına geldiğinde anası onu Gori'deki kilisenin gündüz okuluna koydu ve Soso altı yıl bu okula gitti. Rusya'daki bütün okullarda olduğu gibi, Gori Kilise Okulunda da dersler Rusça veriliyordu; bu yüzden, Stalin ana dili Gürcüceyi anasından öğrenmek zorunda kaldı. Belki de bağımlı bir halkın çocuğu olduğunu gösteren başka hiçbir kanıt olmasaydı bile, bu olay onun üzerinde derin bir etki yaratabilirdi. Ama kanıtlar o kadar boldu ki! Tüm çevresi bağımlı bir halkın evladı olduğunu kanıtlayan gerçeklerle doluydu. Büyüklerinin konuşmaları, tepelerinden eksik olmayan Çarlık görevlileri, kız ve oğlan çocukların oyun yerleri olan dağ geçitlerinde ve yamaçlarda sık sık Kazak askerlerinin görünmesi, bütün bunlar ona durmadan bir Gürcü olduğunu hatırlatıyordu.

Gürcistan, Kafkas dağlarının güneyinde, altı bin metreden yüksek dağlarla kaplı küçük bir ülkedir. Ülkenin görkemli vadileri ve bereketli toprakları Karadeniz kıyılarına dek uzanır. Başlıca limanları olan Batum ve Tuapse'ye bugün Hazar Denizi kıyısındaki Bakû'dan gelen boru hatlarından petrol akmaktadır. Bu yeni petrol zenginliği, Stalin'in çocukluk yıllarında henüz pek görünürde değildi. Gürcistan'da ilk demiryolu, Stalin'in doğuşundan bir yıl önce kurulmuştu. Ama ülke başka bakımlardan da, sözgelimi manganez, bakır, demir, üzüm bağları ve yarı-tropikal ürünler bakımından da zengindi. Dağ yamaçlarındaki ormanlarda hâlâ vahşi hayvanlar kol geziyordu. Dağ kartalları genç Stalin'in hayal gücünde öylesine yer etmişti ki, yıllar sonra Lenin'in dehasından sözederken sık sık, "O, partimizin dağ kartalıydı" deyimini kullanacaktı.

Gori, eski bir Bizans dağ kalesinin çevresine kurulmuş, geçmişin savaş izlerini taşıyan küçük bir kenttir. Gürcü kabileleriyle Yunanlılar ve Türkler, Moğollar ve Persler, Finlandiyalılar ve Ruslar arasındaki savaşlarla dolu bin yıl boyunca sürekli olarak zaptedilmiş, geri alınmış, yeniden zaptedilmiştir.

Jozef, Gori okuluna gittiği sıralarda ince yapılı bir gençti. Alnını iyice kapayan saçları gür ve kapkaraydı. Onun çocukluk resmine bakan birisi, karşısında, bir bakışta kişiliği yüzünden anlaşılan bir çocuk bulunduğunu kav-

rayabilirdi. Bakışları cüretkârdı. Kesin hatlı bir ağzı, düz bir burnu, yukarı kalkık bir çenesi vardı. Pek konuşkan olmayan ve doğru bildiği yoldan kolay kolay dönmeyen bir çocuk olacağı daha o zamandan belliydi. İyi bir öğrenci oldu ve öğretmeninin sevgisini kazandı. Altı yıllık okul yaşamının sonunda, ona Tiflis İlâhiyat Okulunun kapılarını açan ve onu yaşamının temel yönünü belirleyen yeni yaşantılara götüren bir burs kazandı.

Gori okulundaki yılların olağan-dışı bir yanı yoktu. Genç Soso, mahallenin öteki çocukları gibi oyunlar oynuyor, okulda Rusça, evde Gürcüce öğreniyor, öbür çocuklarla birlikte dağ geçitlerinde, mağaralarda ve ormanlarda gezip tozuyordu. Onbir yaşındayken babası öldü ve o günden sonra bütün okul yılları boyunca kendisine, bütün gelirini komşulara çamaşıra ve dikişe giderek kazanan anası baktı.

Elbette bu durum, evin her zamanki sıkıntılı havasını daha da çekilmez kıldı. Böylece Stalin, ülkenin güzelliklerini kararan ve yurdun eşsiz görkeminin üzerine kara bir bulut gibi çöken yoksulluğun nedenlerini kendi kendine sormaya başladı. Her şeyin yanlış olduğunu sezinliyordu; ama öğretmenleri de, rahipler de kafasındaki bu soruları açıklığa kavuşturmasına yardım etmiyorlardı. Okul arkadaşlarına gelince, onların genç Soso'ya, ana-babalarından devraldıkları Rus nefreti dışında verebilecekleri pek bir şeyleri yoktu.

Stalin daha din okulundayken, Darwin'in *Türlerin Kökeni* ve *İnsanın Türeyişi* adlı eserlerini okumaya başladı. Yalnızca bu bile, onun ne kadar büyük bir hızla olgunlaştığını göstermeye yeterliydi. Eğer daha ondördüne gelmemiş bir çocuk bu tür kitaplar okuyorsa, yaşamı oldukça ciddiye almaya başladığı ve kafasını kullanmada doğuştan bir yetiye sahip olduğu söylenebilir. Ama Stalin'in durumunda bunun daha da başka bir önemi vardı. Kitapları öğretmeninden ya da okul arkadaşlarından edinmediği açıktı. Aslında daha geniş bir dünyayla ilişki kurmuştu ve bu dünyada, Batıdan esen rüzgarların büyük önem taşıyan fikirler getirdiği bir kitaplık vardı.

Bu kitapların Soso üzerindeki etkisi çok derindi. Anasından ya da okuldaki derslerden edindiği dinsel fikirleri

yerle bir ediyordu bu kitaplar. Yaroslavski, anılarında, genç Stalin'in, "biliyor musun, bizi kandırıyorlar, gerçekte tanrı diye bir şey yok" dediğini duyunca bir çocukluk arkadışının nasıl büyük bir şaşkınlığa kapıldığını anlatır.

"Nasıl böyle konuşursun, Soso?" bağırmış arkadaşı.

Soso da, "sana okuman için bir kitap vereceğim; bu kitap sana, dünyanın ve bütün yaşayan şeylerin hayal ettiğinden çok farklı olduğunu ve tanrı üzerine edilen bütün o sözlerin baştan aşağı saçma olduğunu gösterecek" diye yanıtlamış ve ve arkadaşına Darwin'in eserlerini okumasını öğütlemiş.

Zorba bir yönetim altında yaşayan bir insanda böyle bir temkinliliğin ve gizliliğin bulunması çok tipiktir. Öyle ki, bütün bu sonuçlara varmasına karşın Kilise Okuluna devam edebilmiş ve daha sonra da rahiplik için öğrenci yetiştiren bir ilâhiyat okuluna geçebilmiştir. Stalin bu yeni fikirlerinden anasına da sözetmemiştir. Bu fikirlerle anasının huzurunu kaçırmak istememiştir belki, ama belki de kadınların böyle sorunlarda küçümsendiği bir ülkede büyüdüğü için yeni fikirlerini anasına açmak aklına bile gelmemiştir. Gene de tüm yaşamı boyunca anasını sevdiği, yeterince açıktır. Ama ne anası onun zihnî gelişmesine bir katkıda bulunmuş, ne de o anasına kendi fikirlerini kabul ettirmek için bir çaba harcamıştır. Ve daha sonraki yıllarda oğlunu rahip yapma düşleri yıkıldığı zaman bile anası genç Soso'nun aldığı kararı tartışmasız kabullenmiş ve onu hâlâ "sevgili evladı" olarak görmeye devam etmişti.

Çarlık Rusyasında her yeni fikrin yıkıcı olarak görüldüğü ve gizli bir biçimde yayılmak zorunda olduğu da unutulmamalıdır. Çarlığın politik ortamında gizli toplantılar ve yeraltı hareketleri son derece doğaldı ve bu, Rusya İmparatorluğunun hiçbir yerinde Gürcistan'da olduğu kadar belirgin değildi. Gürcistan yüzyıllardır gizli devrimci derneklerin toplantı yeri olagelmişti. Dilini tutmasını bilmek ve öldürücü vuruşu indirmek için tam anını kollamak, nerdeyse Gürcülerin bir içgüdüsü haline gelmişti. Temkinlilik ve gizlilik niteliklerine sahip olan Stalin, işte bu Gürcü geleneklerine uygun olarak yetişiyordu.

Ondokuzuncu yüzyılda İngiltere'deki büyük bilim rönesansının esinlendirdiği tanrıtanımazlık, Stalin'in "bizi kandırıyorlar, gerçekte tanrı diye bir şey yok" diye haykırmasına yol açmıştı. Ama vardığı bu sonucun kendisini nereye götüreceği konusunda henüz bir bilince sahip değildi. Sonuçlar aynı zamanda yeni bir şeyin başlangıcıydı da. Rus Kilisesi genç Soso'nun kafasındaki egemenliğini yitirmişti. Anavatanı üzerindeki Rus zulmü, onu Çarlığa karşı bir nefretle doldurmuştu. Çevresindeki sefalet ve yoksulluk onu kaygılandırıyordu, ama bunun nedenleri kafasında henüz belirginleşmemişti.

O gençlik günlerinde ne o, ne de başkaları, dünya sahnesinde imparatorlukların büyük çatışmalarına doğru gidildiğinin ve "Rus Devi"nin daha o zamandan yıkıma sürüklendiğinin farkında değillerdi. Henüz Marx'ın ya da Lenin'in adını duymamıştı; çok yakında tüm yaşamını ve ruhunu saracak olan modern işçi hareketinden ve sosyalist hareketten de habersizdi. Modern kapitalizm Kafkasya'yı biçmeye henüz yeni başlamış, modern sosyalizmin tohumlarını Gürcü toprağına daha yeni ekmeye koyulmuştu. Ama genç Stalin'in Gori'den ayrılması ve rahip yetiştiren Tiflis İlâhiyat Okuluna gitmesi onun yaşamında bir dönüm noktası oldu.

Ondört yaşında olduğu halde, birçok bakımdan onyedi ya da onsekiz yaşındaki bir Batılı gencin olgunluğundaydı. Daha önce birçok kez Tiflis'e gitmiş, zaten Darwin'in kitaplarını da Tiflis'teki bir kitaplıktan elde etmişti, ama gene de Tiflis'te yaşamak çok daha farklı, çok daha büyük bir şeydi. O sıralar Tiflis'in nüfusu 160.000'di. Tiflis, Gürcistan'ın başkentiydi (şimdi de öyle); kitaplıkları, müzeleri ve üniversitesiyle ülkenin düşünce dünyasının merkeziydi. Orada da Gürcü ve Ermeni devrimci komiteleri ve öteki Kafkasya ülkelerinden göçmenler toplanıyordu. 100.000'i aşkın Ermeninin Türkler tarafından katledilişi, Jozef'in yeni öğrencilik yaşamının ilk yılına rastladı. Dünyayı birbirine katan bu katliam, nerdeyse İngiltere'yle Türkiye arasında savaşa yol açıyordu. Binlerce Ermeni Tiflis'e göç etti. İngiltere bu çığlıklara uzaktan kulak vermekle yetindi. Genç Stalin de tehlikenin göbeğinde yaşıyor, bu tehlikenin taşı-

dığı kin ve acının havasını soluyordu.

İlâhiyat Okulu, yalnızca rahip yetiştirilen bir yer değildi. Aynı zamanda, dışarıdaki karmakarışık ortamdan okulun içine sızan yıkıcı düşüncelerin de bir merkeziydi. Hiç kuşkusuz, ders programını yürüten ve ondan sorumlu olan rahipler dış dünyaya ilgi duyulmasını teşvik ettikleri için değil! Onlar kilisenin birer aracı, kilise de zorba ve gaddar Rus hükümetinin bir aracıydı. Okulda disiplini bozan öğrencilerin kapatıldığı hücreler vardı. Kurallar, öğrencilerin herhangi bir genel kitaplığa üye olmasını ve dersler dışında herhangi bir amaçla toplantı yapmasını yasaklıyordu. Öğretmenler öğrencileri sürekli gözlüyorlar, dolaplarında yasak kitaplar arıyorlar ve şüpheli durumları okul yöneticisine ihbar ediyorlardı. Bu okulun bir ünü vardı: Stalin'in girişinden hemen önceki yıllarda öğrencilerin Rusya aleyhtarı gösterilerinden dolayı sık sık kapatılmıştı. Gene bu okulda, Gürcülere karşı düşmanlığını çok aşırı bir ölçüye vardıran bir müdür, öğrencilerden biri tarafından öldürülmüştü.

İşte bütün bunlardan dolayı, bu İlâhiyat Okulunu, herhangi bir İngiliz ya da Amerikan okuluyla bir tutmak doğru olmaz. Kaldı ki, bu okulda olup bitenleri, 1890'ların Rusyasındaki bütün okullarda görmek mümkündü. Okulların hepsi de birer baskı merkeziydiler ve bu yüzden de başkaldırıya hazır öğrenci topluluklarının yetiştiği yuvalar haline gelmişlerdi. Bu öğrencilerin içinden yetişen birçok namlı devrimci tarihe damgasını vurmuştur. Ama özellikle Tiflis İlâhiyat Okulu, öğretmenlerinin öğrettiği düşüncelerle hiç de uyuşmayan çok sayıda öğrenciyle doluydu. Tüm bir çevrede Tiflis'i modern kapitalizmin kozmopolit bir kenti haline getirmekte olan değişiklikler meydana gelirken, Tiflis İlâhiyat Okulu da bağrında henüz gözle görülmeyen bir ulusal başkaldırı ruhu taşıyordu.

Jozef bu okula geldiğinde kendini hemen aceleciliğe kaptırmadı. Daha o zaman bile, ileride tüm yaşamına damgasını vuracak olan bir temkinlilik gösterdi. Tanrıtanımaz görüşleriyle çevresine caka satmadı, çünkü böyle bir davranış okuldan hemen kovulması demek olurdu ve kovulmak istemiyordu. Tüm sınırlılıklara karşın, bu okula girişini bil-

gi edinmek için bir fırsat olarak kabul ediyordu. Buna uygun olarak, bir yandan sessizce öğrenmeyi sürdürürken, bir yandan da İlâhiyat Okulunun kendisine veremeyeceği bilgileri edinmek üzere daha geniş dünyaya erişmeye çalışıyordu. Bir öğrenci olma isteğinin ötesinde henüz açık-seçik bir amaç edinmiş değildi. Anasının daha haberi yoktu, ama genç Soso kendi inançları sonucu rahiplikten çoktan caymıştı. Gelgelelim, kafasında rahipliğin yerine koyacağı kesin bir şey de yoktu. Hiç kuşkusuz, rahip, köylü, kunduracı ya da fabrika işçisi olmak istemiyordu. Daha o sıralarda edebiyata, tarihe, toplumbilime ve öteki bilim dallarına derin ilgi duyuyordu. Şiire yakınlık duyuyordu; eski okul arkadaşları, pazar günleri Goricvari dağının eteklerinde Gürcü ozan Çavçavadze'nın ve öteki ulusal ozanların şiirlerini hep birlikte nasıl okuduklarını anlatırlar.

Ama aslında Stalin o günlerde yalnızca ulusal yazarları okumakla yetinmiyordu. Darwin'in eserlerinin yanısıra, eline daha birçok çeviri kitap geçiyordu. Lyal'in *İnsanın Geçmişi* adlı kitabı, Flammarion'un Kopernik ve Galile üzerine olan eserleri ve *Evrenin Harikaları* adlı kitabı onda derin bir ilgi uyandırıyordu. Çernişevski, Pisarev, Tolstoy, Çehov ve Gogol gibi Rus yazarları onu büyülüyordu. Daha sonraki yıllarda yaptığı konuşmalarda bu gençlik etkilenmelerinin izlerine sık sık rastlanır.

İlâhiyat Okuluna gireli daha bir yıl olmamıştı ki, müdürün odasına çağrıldı. Jozef'in öğretmenleri onun dış dünyayla fazlaca ilgilenişinden duydukları kaygıları müdüre bildirmişlerdi. Kendisine öğüt ve ihtar cezası verildi. Çok geçmeden Jozef'in hal ve gidiş defterinde şu satırlar görüldü:

> Cugaşvili'nin ucuz kitaplığa girmek için bir kartı olduğu ve oradan kitaplar aldığı anlaşılmaktadır. Bugün Victor Hugo'nun *Deniz Emekçileri*'ni ele geçirdim ve kitabın sayfaları arasında da kitaplığın kartını buldum.
>
> Denetmen Yardımcısı S. Murahovski;
> Baş Denetmen Peder Gernogen.

Daha önce de Hugo'nun *Doksanüç* adlı kitabıyla yakalanıp bir ihtar cezası aldığından, Jozef bu kez bir süre hücre hapsiyle cezalandırıldı. Daha sonra, Letourneau'nun *Ulusların Edebî Evrimi* adlı kitabını yakalattı ve gene hücre-

ye kapatıldı. Böylece, yıkıcı sayılan kitaplar yüzünden onüçüncü kez başı belaya giriyordu.

Eğer öğrencilik yıllarında yalnızca bu türden suçlar işlemekle kalsaydı, İlâhiyat Okulundaki öğrenimini herhalde tamamlayabilecekti. Oysa çok daha ciddi şeyler sözkonusuydu. Yeni fikirleri öteki öğrenciler arasında yayıyordu. Oraya geleli daha bir yıl olmadığı halde, Rus marksistlerinin Tiflis'te kurdukları bir illegal grupla ilişki kurmuş ve onlardan ilk kez Plehanov'u, Marx'ı ve bütün Rus sosyalist yazarlarını öğrenmişti.

Henüz Rus marksistleri, pek yakında Rus politika alanında belirleyici rol oynayacak şiddetli bölünmelere uğramamışlardı. Modern kapitalizm Rusya'nın ekonomik ve sosyal yaşamına gittikçe daha derinlemesine girerken, Rus marksistleri de Batıdaki işçi hareketinin en devrimci teorilerinin ülkeye her geçen gün daha büyük ölçüde girmesine tanıklık ediyorlardı. Gençtiler. Henüz bir gelenekleri yoktu. Rusya işçi sınıfı kendi kendinin bir sınıf olarak bilincinde değildi. Fabrikalar, imalâthaneler, madenler, petrol kuyuları ve kapitalizmin getirdiği bütün yeni işletmeler için gerekli olan işgücü, daha çok yakın zamanlarda, köylük bölgelerdeki ve köylerdeki köylülerden ve zanatkârlardan sağlanmıştı. Bu yüzden Rus marksizmi, kimin tarafından yönetileceği, nasıl yönetileceği ve ne yönde ilerleyeceği, yükselmekte olan bir hareket tarafından belirlenecek büyük oluşum dönemindeydi. Jozef, Tiflis grubuyla ilk ilişkisini kurduğunda, bu belirleniş henüz çok uzaklardaydı.

Jozef Stalin, gruba üye oluşuyla birlikte, Marx, Engels, Plehanov, Kautsky, Adam Smith, Ricardo, Buckle, Letourneau, Feuerbach ve daha birçoklarının eserleriyle yüzyüze geldi. Bu eserler onun daha önce geniş ölçüde okuduğu Rus ve Gürcü yazarlarını bütünlediler. Daha sonraları, ama ancak daha sonraları, bu grup aracılığıyla Lenin'den haberdar oldu. Bu yazarların bazı eserlerini edinmek hiç de kolay değildi. Marx'ın *Kapital*'inin koca Tiflis'te yalnızca tek bir kopyası vardı. Bu kopya büyük güçlükler içinde bölüm bölüm elle yazılıyor, gruptan gruba aktarılıyor ve her grupta üyelere yüksek sesle okunuyordu.

Genç öğrenci, çok geçmeden marksizmin öğrenilmesi

için daha başka işçi grupları kurmaya koyuldu ve sonunda ister istemez öyle bir an geldi ki, kendisini İlâhiyat Okulunda böyle bir grubun önderi olmaya yeterli hissetti. Sağlam bir amaca sarılmış insanlara özgü o büyük kararlılık ve yoğun tutku, artık her yaptığı işe damgasını vurmaya başladı. Elbette bu, Stalin'in şu ya da bu kimsenin telkini sonucunda birdenbire yeni bir davayı kabullendiği anlamına gelmiyordu. Yeni kurulan dernekler ona çekici gelmişti, her yerde karşısına dikilen sosyal zıtlıkların anlamını arıyordu. Dernekler onun marksizmle bağ kurmasını sağladılar. Ve marksizm, bir yandan kafasındaki soruların birçoğunu doğrudan doğruya yanıtlarken, bir yandan da dolaylı olarak daha birçok sorunun yanıtını gösterdi.

Bütün bu hızlı gelişmeler içerisinde kaçınılmaz son gelip çattı. İlâhiyat Okulunun müdürü 29 Eylül 1898'de şöyle bir rapor aldı:

> Bir grup öğrenci akşam saat dokuzda yemek salonunda Jozef Cugaşvili'nin çevresinde toplandı. Cugaşvili onlara İlâhiyat Okulu yetkililerince onaylanmamış bazı kitaplar okudu. Bu nedenle öğrencinin üzeri arandı.

27 Mayıs 1899'da Peder Dimitri, İlâhiyat Okulu Meclisi'ne "Jozef Cugaşvili'nin Politik bakımdan güvenilir olmadığı" gerekçesiyle "okuldan kovulmasını" önerdi ve Jozef Cugaşvili okuldan atıldı.

Bu olayın genç adamın yaşamındaki belirleyici nokta olduğu yolunda çok şey söylenmiştir. Oysa onun yaşamındaki gerçekten belirleyici an, yani onu bugünkü yerine vardıran yolu tuttuğu belirleyici an, Tiflis'teki marksist gruba katıldığı andır. Stalin daha sonraları kendisi üzerine şöyle demiştir: "Sosyal durumum (babam bir ayakkabı fabrikasında çalışıyordu, anam da işçiydi), anam ve babamla aynı sosyal düzeyde olan içinde yaşadığım çevrenin başkaldırıcı karışıklığı ve son olarak da, bazı yıllarımı geçirdiğim Ortodoks Kilisesi İlâhiyat Okulundaki Cizvit zulmü ve sert hoşgörüsüzlük sayesinde marksist olduğumu söyleyebilirim. Çevrem Çarlık zulmüne karşı çok büyük bir nefretle doluydu, tüm yüreğimle devrimci çalışmanın içine atıldım."

Okuldan kovulduğu zaman onsekiz yaşındaydı. Aşa-

ğı-yukarı dört yıldır marksist grupla ilişki içindeydi ve son iki yıldır da Tiflis'te yeni kurulan işçi örgütlerinin ajitasyon çalışmalarına etkin olarak katılıyordu. Okuldan atılmadan birkaç ay önce, 1898'de kurulan Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Tiflis örgütünün kurucu üyesi olmuştu.

İKİNCİ BÖLÜM

BATIYLA DOĞU KARŞILAŞIYOR

Rusya'ya kapitalizmi getiren tutucu insanların, bir gün yapıklarının sonuçları karşısında müthiş bir şaşkınlığa kapılacaklarından eminim.

ENGELS, 1887

DEVRİMCİ Jozef Stalin ve Rusya'nın yeni gelişmekte olan işçi sınıfı, tarihte ortaya çıktıkları zaman bakımından talihliydiler. Onların ortaya çıkışıyla birleşen koşullara başka hiçbir ülkede rastlanmamıştı. Rusya'da yaygın bir feodalizm üzerinde ağır ağır gelişmekte olan kapitalizm, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'dan korkunç bir itici güç aldı. Ayrıca, Rusya'da kapitalizm, Batı ülkelerinde olduğundan daha yüksek bir düzeyden başladı. Ruslar buhar makinasını icat etmek ve küçük fabrikayla başlayıp büyüklerine doğru gelişen bizim fabrika sistemimizin bütün aşamalarından geçmek zorunda kalmadılar. Sermaye birikimi çok daha fazlaydı. Daha 1885'te, Moskova yakınlarında Orekovo-Zuyevo'daki Morozov fabrikasında en azından sekiz bin işçi çalışıyordu. 1890 ilâ 1900 yılları arasında Rus sanayisinde çalışan işçilerin sayısı 7.500.000'e yükseldi. Bu oran, Batı Avrupa'nın ya da Amerika'nın herhangi bir ül-

kesinde büyük fabrikalarda çalışanların oranından çok daha fazlaydı.

O sıralarda yeni sanayi işçileri üzerindeki dizginsiz sömürü sınır tanımayan ölçülere varmıştı. Günde ortalama oniki ile ondört saat arasındaki uzun çalışma saatleri, ayda yedi-sekiz rubleyi geçmeyen ücretler, ayda otuzbeş rubleden fazla almayan metal ve döküm işçileri, hiçbir fabrika yasasının bulunmaması, sendikacılığın yasaklanması ve sendika kurmak için girişilen her çabanın vahşice bastırılması, büyük fabrikalarda işçilerin yattıkları yerlerin sağlık koşullarına aykırı barakalardan meydana gelmesi, her yerde kapitalizmin ilk yıllarında rastlanan bütün aşırılıklar, Rusya'da olduğu gibi yansımaktaydı.

Sanayi alanındaki işçi sınıfının bu gelişmesine paralel olarak, tarım alanındaki kapitalist devrim de aynı hızla ilerliyordu. 1861'de çıkarılan serfliğin kaldırılması yasası, köylülerin kurtuluşunu gerçekleştirmemişti. Köylüler, iki milyar ruble tutarında bir "tazminat" ödemek, aynî vergi vermek ve toprak ağalarının topraklarını kendi aletleri ve hayvanlarıyla işlemek zorunda kalmışlardı. Serflikten sözümona kurtuluş aslında özgürlük adına serflikten yeni tür bir köleliğe geçişten başka bir şey değildi. Birçokları topraklarından kopmak, imalâthanelerde ve fabrikalarda yeni işler aramak zorunda kalmışlardı. Bu durum aynı zamanda köylüleri büyük ölçüde farklılaştırmış; onları "kurtuluş"larının bedelinikarşılama yeteneklerine göre, yani tazminatlarını ve nüfus vergilerini ödeme, toprak ağalarına hizmetlerini yerine getirme ve bu süreç içinde birbirlerini sömürme yeteneklerine göre zengin köylüler (kulaklar ya da kapitalist çiftçiler), orta köylüler ve yoksul köylüler diye üçe bölmüştü. Köylük bölgelerdeki kapitalizmin evrimi böyleydi.

Bu geniş ekonomik ve sınaî değişiklikler, ileri görüşlü bir hükümet ve onları isteyen bir egemen sınıf tarafından başlatılmış değildi. Çarlar mutlak hükümdardılar ve ondokuzuncu yüzyıl boyunca Çarlık hükümetleri köle sahiplerinin çıkarlarını ve dünya görüşlerini dile getiren tepeden tırnağa köhnemiş kuruluşlardı. Rusya çok geniş bir ülkeydi. Baltık'tan Pasifik Okyanusuna, Kuzey Kutbundan İran'ın yarı-tropikal sınır boylarına dek uzanan 8 milyon

milkarelik bir alanı kaplıyordu; Rus istibdadının, 60 milyonu Rus olmayan 160 milyon insanı yönettiği bir imparatorluktu. Çarların mutlakiyeti son derece tutucuydu. Çarlar, katıksız ve tam bir Asya despotluğu istiyorlardı. Rusya'nın geri kalmışlığından gurur duyuyorlar ve müstebit merkezî bürokrasilerini, daima istibdadın manevî bir kalesi olmaktan başka bir şey olmayan bir kilise sistemiyle güçlendiriyorlardı. Polis, ordu ve öteki devlet görevlileri kadar ikiyüz bin rahip ve keşiş de hükümet mekanizmasının bir parçasıydılar. Rusya ne bir Reformasyon geçirmişti, ne de feodalizmden geçiş çağlarında, İngiltere de içinde, Batı Avrupa ülkelerinde görülen esnaf loncaları ve imalâtçıların damgalarını vurdukları bir dönem görmüştü. Meydana gelen zanaatkârlık, tarıma ve köylülere dayanıyordu. Tarımın kendisi de, toprağın işlenmesinin geliştirilmesinden çok, işlenen alanların genişlemesine dayanarak büyüyordu.

Rusya'daki yaşamın bütün bu özellikleri, Rusya'daki gelişmenin ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğine dek olan yavaşlığının, Rus halkının ünlü "tembelliğinin" ve sözümona "kaderciliğinin" nedenlerini gösterir. Aslında Rusya'nın geniş topraklarına dağılmış milyonlarca köylü geri, insanlıktan çıkarılmış, kaba, cahil ve batıl inançlara saplanmış bir durumdaydı ve üretim araçlarının geliştirilmesiyle ilgilenmeyen bir despotluk tarafından bu durumda tutuluyordu. Aynı ölçüde cahil ve amansız olan merkezî silâhlı kuvvetler için, özellikle yerel ve yöresel kalan bütün köylü ayaklanmalarını ve aynı zamanda İmparatorluğun Polonyalılar, Gürcüler ve Ermeniler gibi bağımlı halklarının ulusal ayaklanmalarını bastırmak nispeten kolay oluyordu.

Sözü edilen bu gerçekler, çoğu zaman, Rusya Devriminin, güdülen cahil milyonların aptallık derecesinde gerici bir egemen sınıfa karşı ayaklanması biçiminde yorumlanmasına yol açmıştır. Hiç kuşkusuz bu etkenler devrimde rol oynamıştır, ama böyle bir açıklama son derece yüzeyseldir. Böyle bir açıklama Rusya'nın sosyal ve politik yaşamındaki en önemli olgulardan birini gözden kaçırır. Öyle sanıyorum ki, bu olgu olmasaydı 1917'deki Ekim Devrimi de olmazdı demek, çok ileri gitmek olmayacaktır. Rus *dev-*

rimci aydınlarının varlığından sözediyorum. Rus aydınları devrimciydiler, çünkü ülkedeki rejim onları böyle yapmıştı. Rusya'nın ondokuzuncu yüzyıldaki gelişmesi bu bakımdan bütün Batı Avrupa ülkelerinden ayrılır.

Batı Avrupa devletlerinde kapitalizm, sanayi alanındaki işçi sınıfı kendi bağımsız rolünün bilincine varınadan ve sosyalizm bir bilim haline gelmeden çok önce feodalizmin yerini almıştı. Ondokuzuncu yüzyılın muzaffer kapitalizmiyle birlikte gelişen aydınlar, işte bu yüzden toplumda devrimci bir unsur değildiler. Orada-burada devrimci olarak nitelendirilebilecek bazı kimseler vardı, Marx ve Engels bunlar arasındaki olağanüstü örneklerdi, ama bu sınıflamaya sokulabilecek örnekler çok fazla da değildi. Çoğunluk tutucu, kapitalist kafalı ve olsa olsa liberal kapitalistti.

İngiltere de içinde, Batı Avrupa'daki ve Amerika'daki kapitalizm, aydınları ezmedi. Sanayi her yerde hızla gelişiyordu. Gelişen haberleşme yolları insanların birbirinden kopukluğuna son veriyordu. Demiryolları, ucuz ve çabuk posta hizmeti, ucuz telgraf sistemi, yığın ölçüsünde yayınlanan gazeteler, halk eğitimi, oy hakkının yaygınlaşması, bütün bunlar aydınların liberal bir yaşam sürdürebilmelerine ve işçi sınıfının ve onun örgütünün gelişmesine yardımcı oluyordu.

Ve aydınlar bu ikincisinin gelişmesine ilgi duydukları zaman da, bu ilgileri devrimci bir ilgi olmadı. İşçi sınıfına, onu devrimcileştirmeye değil, liberalleştirmeye gittiler. Evet, sosyalizme az çok yakınlık duyuyorlar, arada-sırada kırmızı boyunbağı takıyorlar ve işçi sınıfı hareketinin başını çok, ama çok uzak bir sosyalizmin kırmızımsı aylasıyla süslüyorlardı; ama bu ülkelerin hiçbirinde devrimci bir yol izledikleri yoktu. Sosyal-demokrat işçi hareketinin marksizm bayrağı altında ortaya çıktığı ve marksizmin genel ilkelerini Marx ve Engels'in doğrudan etkileriyle benimsediği Almanya'da bile aydınlar "marksizmi revizyondan geçiriyorlardı". "İktidarın devrim yoluyla ele geçirilmesi" yerine, Almanya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi durmadan reformcu bir parlementer parti olma yolunda ilerliyordu.

Aynı dönemde İngiliz işçi sınıfı, güçlerini sendikacılık bayrağı altında topluyordu. Marx ve Engels uzun yıllar

İngiltere'de yaşamış ve çalışmış oldukları halde bu ülkede marksizmi bilen pek fazla insan yoktu. Marx'ın yazılarından yalnızca birkaçı İngilizceye çevrilmişti. Sosyalist örgütler yeniden kurulmaya başladığında, devrimci yıllar çoktan geride kalmış ve Çartist Hareket* nerdeyse unutulmuş bulunuyordu. İşçi Partisi henüz kurulmamıştı. Yalnızca Sosyal-Demokrat Federasyon, Fabian Derneği ve Bağımsız İşçi Partisi gibi küçük sosyalist örgütler sosyalist düşüncenin gelişmesini dile getiriyorlardı. Ama bu grupların hiçbiri marksist değildi. Fabianlar, marksizmi açıktan açığa reddediyorlardı. Onların görüşüne göre sosyalizm, kapitalist bürokrasinin sosyalist fikirlerle kaynaşması ve kapitalizmin yavaş yavaş sosyalizme dönüşmesi sonucunda gerçekleşecekti. Yeterlilik, büyüklerin eğitimi, reform, kapitalistlerin ikna yoluyla değişmeleri, halkın yaşam koşullarının genel olarak düzelmesi bu dönüşümü etkileyen nedenler olacaktı. Bağımsız İşçi Partisi, sosyalizmi, insanların değiştirilmesi ve sosyalist milletvekillerinin parlamentoda çoğunluğu elde etmesi yoluyla gerçekleştirmeye çalışan aşağı-yukarı bir Hıristiyan Sosyalist Partisiydi. Sosyal-Demokrat Federasyon, işçilerin, bir sosyalist parlamento çoğunluğu yoluyla kurtuluşundan yanaydı. Marx'ın ekonomik öğretilerini yaymaya çalışıyor, ama onun iktidar için devrimci mücadele düşüncesine hiç değinmiyordu. Bu federasyon iki partiye bölünüp de Sosyalist İşçi Partisi kurulduğunda bu parti, kendisini sosyalizmin propagandacısı, sanayi alanındaki örgütleri de işçilerin iktidarı ele geçirme araçları olarak gördü. Görüldüğü gibi bu dönemde, işçi sınıfının bilimsel sosyalizmle kaynaşması diye bir şey yoktu. Daha çok, işçi sınıfının marksistler tarafından ortaya konulan tarihsel rolünü inkâr eden fabianizmle kaynaşması vardı.

Avrupa'nın, kapitalizmin İngiltere ve Almanya'daki kadar ileri olmadığı Latin ülkelerinde de işçi hareketleri aynı aydınların önderliğinde hemen hemen aynı yolu izliyorlardı. Kapitalizmin hızla gelişmekte olduğu Amerika'da,

* Çartizm: Ondokuzuncu yüzyılda İngiltere'de genel oy hakkının elde edilmesi için mücadele eden partinin ilkeleri. *(ç.n.)*

yalnızca, İngiltere'deki Sosyal-Demokrat Federasyona benzeyen küçük bir sosyalist parti ve temel silâhı genel grev olan bir devrim imgeleyen Dünya Sanayi İşçilerinin devrimci sendikalizmi vardı.

Ama bu dönemde Rusya'da, marksizmle pek az içlidışlı oldukları halde devrimin diline aşina devrimci aydınlar vardı. Bu aydınların, Rusya'nın pencerelerini Avrupa'nın ışığına açan Büyük Petro'nun hükümdarlık günlerine dek uzanan parlak ve uzun bir geçmişleri vardı. Büyük Petro'nun eseri, onsekizinci yüzyılda bir Alman prensesi ve iyi ün yapmış bir aydın olan II. Katerina tarafından sürdürülmüştü. II. Katerina, Montesquieu'nün bir izleyicisiydi ve harıl harıl Fransız Devrimini hazırlamakta olan büyük yazar ve düşünürlerle, Voltaire ve Diderot'yla yazışıyordu. Fransız Devrimi ve Napolyon'un orduları, yükselen kapitalizmin liberal fikirlerini yayıyorlardı. Napolyon savaşları sonucunda liberal fikirlerle tanışan ve Rusya'ya bir anayasa kazandırma ve köylüleri serflikten kurtarma düşüncesinin coşkusuna kapılan bir grup Rus muhafız subayı saraya karşı bir ayaklanma hazırladılar. Bazıları, Çar I. Nikola'nın öldürülmesini planladılar. Bunlar, ayaklanmayı planladıkları aya dayanılarak Dekabristler (Aralıkçılar) diye adlandırıldılar. İçlerinden beşi asıldılar, geri kalanı da Sibirya'ya sürüldüler. Böylece aydınlar arasından çıkan ilk devrimciler yazgılarıyla, ondokuzuncu yüzyıl çarlarının fikirleri bastırmak için başvurdukları bu biricik yolla yüz yüze geldiler. Ama fikirler, özellikle arkalarında insanlığın kurtuluşunun itici gücünü taşıyan fikirler bir kez yayıldılar mı, artık onları yayanları öldürmekle yok edilemezler.

Ardından büyük Rus yazarları dönemi geldi. Puşkin, Lermontov, Gogol, Toltstoy, Çehov ve Turgenyev aydın kişiler arasında Rus kültürüne yol gösterdiler. Sonra Dostoyevski, Hosyakov, Aleksandr Herzen, Belinski ve ünlü anarşist Bakunin geldiler. Puşkin bir düelloda öldürüldü. Lermontov da. Herzen sürgüne gönderildi. Dostoyevski ölüme mahkûm edildi ve başkalarıyla birlikte tam idam mangasının önündeyken bağışlandı, uzun yıllarını hapishanede geçirdi. Belinski üniversiteden atıldı. Bakunin hapse atıldı ve sürgüne gönderildi.

Büyük aydınlar arasında N. S. Çernişevski de vardı. Çernişevski, ondokuzuncu yüzyıl ortalarının bütün Rus sosyalistleri arasında, marksistlere en yakın olanıydı. Liberal, sosyalist ve hümanist fikirler bu yazarlardan yayıldı. Narodnik (Halkçı) hareketin gelişmesi, her türlü otoriteyi inkâr eden Nihilistler, anarşistler ve daha sonra Sosyalist-Devrimciler, hep bu yazarların eserlerinden esinlendiler. Görüşleri aşırı olsun, ılımlı olsun, her zaman baskıyla karşılaşıyorlardı ve işte, istibdada karşı yöneltilen terör politikasını hazırlayan, ondokuzuncu yüzyıl boyunca ve daha sonra hiç durmadan süregelen bu gerçek olmuştu.

Aydınların bu politikasının temelinde bir sakatlık vardı. Hiçbir yığın desteğine sahip değildi; ama yığınlar şiddet politikasını onaylamadıkları için değil (bu, çoktandır onların günlük yaşamlarında yer etmişti), aydınların *ne* yaptıkları ve niçin yaptıkları üzerine hiçbir şey bilmedikleri için. Bu devrimciler, halkı, kendini kurban eden bireyin parlak eylemiyle harekete geçirmeye ve devrimi, *halkla birlikte* değil, *halk için* yapmaya çalışıyorlardı. Hiçbir ülkede, kendi kuşaklarının eşitsizlik ve haksızlıklarını görerek bütün bunların değiştirilmesi uğruna varlarını yoklarını feda etmeyi göze alan bu kadar çok sayıda idealist çıkmamıştı.

Bunların arasında esas olarak iki fikir akımı vardı. Biri, Batının liberalizmine ve ütopyacı sosyalizmine yakındı; öteki, ilkel *Mir* ya da Köy Komünü örgütüyle Rusya'nın olağanüstü tarım yaşamına dayanan kesinlikle Rus ya da Slavcı bir düşünceyi ifade ediyordu. Birincisi, Batı tipinde bir Kurucu Meclis ve temsili hükümet; ikincisiyse, komünlerin, Batı sanayiciliğiyle hiçbir ilişkisi bulunmayan bir sosyalist toplumun temeli olmasını istiyordu. Bunlar arasındaki anarşistler de, gönüllü kooperatif derneklerinden ve köy komünlerinden oluşan ve hiçbir devlet otoritesinin bulunmadığı bir toplum istiyorlardı. Hepsi de istibdat rejimine karşıydılar ve onu halkın baş düşmanı olarak görüyorlardı. Hepsi de fikirleri uğruna savaştılar ve tüm bir yüzyıl boyunca bu tabakadan çok sayıda genç erkek ve kadın Rusya'nın ve Sibirya'nın zindanlarına atıldılar, idam mangaları tarafından kurşuna dizildiler.

Bu orta sınıf aydınları kuşağından (üniversite öğrencileri, yazarlar, öğretmenler, müfettişler, gazeteciler) Plehanovlar, Gorkiler, Çiçerinler, Litvinovlar ve daha birçokları çıktı. Böyle birçok aile vardı. Sözgelimi, İlya Nikolayeviç Ulyanov'un ailesi. Bu adam, Simbirsk ilinde bir ilkokul müfettişi, liberal bir memurdu. Karısı Mariya Aleksandrovna, Kazan ilinde mülkü bulunan bir küçük eşraf ailesinden geliyordu. Altı çocukları vardı: Aleksandr, Vladimir, Dimitri, Anna, Olga ve Mariya. Hepsi de birer devrimci olarak yetiştiler. En büyükleri Aleksandır, Çar III. Aleksandr'ı öldürmeyi planlayan bir grup gencin önderiydi. Bu gençler 1887'de yakalandılar, yargılandılar ve asıldılar. Bir Narodnik (kentlerdeki işçi sınıfı ile köylüler arasında hiçbir ayırım yapmayan sosyalistler) grubuna üyeydiler. Ulyanovlar, evde herkesin devrimci olduğu tek aile değildi; bu, o sıralar çok tipik bir durumdu. Ulyanov ailesinin ötekilerden ayrılan tek yanı, Vladimir İlyiç Ulyanov'un sonradan tüm dünyaca Lenin adıyla tanınmasıydı.

1884'te Plehanov Rusya'ya marksizmi getirdiğinde, bütün aydınlar hemencecik marksizmi benimsemeye hazır değillerdi. Ama düşüncelerini yeni öğretinin ışığında yeniden değerlendirmeye kafaca hazır çok sayıda aydın vardı. Bu olgu, modern devrimci sınıfın, yani yükselen sanayi proletaryasının gelişmesi açısından son derece önemliydi. Çünkü sosyalist teori, proleter sınıfın *ürünü* değildir. Ne Marx, ne Engels, ne de Lenin bu sınıftandılar. Sir Thomas More, Godwin, Owen ve daha birçok ülkenin birçok düşünürü de öyle. Şaşırtıcı ve çelişmeli gibi görünse de, bir teori olarak sosyalizm, orta sınıflardan doğmuş bir sosyal grup olan aydınlar arasından çıkmıştır. Toplum için sosyalist teorileri geliştirenler onlar olmuşlardır, bilimsel sosyalizm ya da marksizmden sorumlu olan onlardır.

Ve bu gelişme o kadar doğaldı ki! Karmaşıklığı gittikçe artan sanayi tekniği, zorunlu temel eğitimi bir gereksinim haline getirinceye dek cahil kalan proleterlere kapalı olan bilgi diyarının kapıları, aydınlara açıktı. Gene aydınlar, geçimlerini sağlamak için her gün saatlerce sanayi mekanizmasına bağlı kalmak zorunda değillerdi. Akşamlara dek çalışan proleterler yorgunluktan bitkin düşerlerken,

aydınların beyinleri böyle bir yorgunlukla kösteklenmeden işleyebiliyordu.

Dolayısıyla öteki devletlere kıyasla Rusya'nın durumunun bir benzeri yoktu. Kapitalizm hızla bir modern sanayi proletaryası yaratıyor ve ona devrim dışında hiçbir sosyal ve politik gelişme olanağı tanımıyordu. Gerçekten de kapitalizmin kendisi devrimciydi. Kendisini Çarlığın ve feodalizmin kösteklerinden kurtarmak için yeni bir "1789"a gereksinimi vardı; artık zorba rejimin devrimcileştirdiği aydınlar marksizmi özümlemeye ve "1789" ile 1917 Kasımını birbirine bağlamaya başlamışlardı. Rusya sosyaldemokrat işçi hareketi, Marx'ın devrimci öğretilerini, onları Batıda boğmaya çalışan revizyonizmin batağından çok yakında kurtaracak ve böylelikle tarihte ilk sosyalist devletin kurulmasına giden yolu açacaktı.

Çok kısa bir zamanda, marksizmin etkisinin bir sonucu olarak aydınlar arasında başlıca üç politik akım billurlaştı. Birincisi, Plehanov'u ve Emeğin Kurtuluşu gruplarını destekleyenler ve yeni öğretiyi tamamen kabul edenler. P. Struve'nin önderlik ettiği ve sonradan "Legal Marksistler" olarak bilinen başka bir grup, sosyalizmden önce kapitalizmin gerçekleşmesi gerektiğini savunuyor ve bu yüzden de, kapitalist sınıfın iktidara gelmesi ve Batı ülkelerinde olduğu gibi politik demokrasiyi kurması gerektiği sonucuna varıyordu. Üçüncü bir grup ise, bir yandan Rusya'da bir devrim olması gerektiği görüşünü savunurken, bir yandan da marksizmi reddediyor ve tüm umutlarını köylülüğe bağlıyordu. Bu köylülüğe dayanma anlayışı, Sosyalist-Devrimci Partinin politikasının odak noktası haline geldi.

İşte Lenin, bu hazırlık çalışmaları sırasında, Marx'ın eserleriyle yüz yüze geldi. İlk olarak 1888'de *Kapital*'i incelemeye başladı. O sırada onsekiz yaşındaydı ve Rusya tarihini en küçük ayrıntılarına dek, Avrupa tarihini ve devrimci öğretiyi de oldukça iyi bilen birinci sınıf bir öğrenciydi. Devrimin gereklerine inanmış olmasına karşın, ağabeyini vakitsiz bir ölüme götürmüş olan terorist politikaya hiçbir zaman bel bağlamadı. 1893'te St. Petersburg'a gitti. Daha o zamandan, tam anlamıyla oluşmuş fikirlere sahipti. Aradığını Marx ve Engels'in eserlerinde bulmuştu. St. Peterburg'a

gelişi devrimci çevrelerde büyük bir canlılık yarattı. Olağanüstü niteliklere sahip bir önder ve yaratıcı düşünür olduğu kısa zamanda anlaşıldı.

O andan itibaren marksistler ve işçi sınıfı arasında yeni bir gelişme başladı. Lenin, propagandalarında Plehanov ve arkadaşlarını destekledi ve "Legal Marksistler"e karşı mücadeleye katıldı. Ama daha önce işçiler arasında politik ajitasyonu örgütlemek için eğitim grupları kurduğu bir aşamadan geçti. St. Petersburg'da İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Birlik'i kurdu, grevlere önderlik etti ve ekonomik ve politik mücadelenin Çarlığa karşı mücadeleyle nasıl birleştirileceğini gösterdi. İşte Rusya tarihinin, sanayi proletaryasının yeni tipte bir önderle sahneye çıkmakta olduğu bu canalıcı anında onsekiz yaşındaki Jozef Stalin, İlahiyat Okuluna sırt çevirdi ve bu yeni devrim ırmağına balıklama daldı. Lenin'le Stalin birbirlerinden çok uzaktaydılar. Biri kuzeyde St. Petersburg'da, öbürüyse Kafkasya'nın güneyindeydi. İkisi de birbirlerinin varlığından habersizdiler ve birbirlerini tanıyıncaya dek daha yıllar geçecekti. Ama daha o zamandan aynı ileri hareketin birer parçası olarak gelişiyorlardı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

USTA DEVRİMCİ

Ben yalnızca Lenin'in bir öğrencisiyim ve tüm amacım, sadık bir öğrenci olmaktır.

J. STALİN

O SIRALAR Jozef Stalin marksizme ilgi duyduğunda, daha Lenin'in varlığından bile haberi yoktu. 1898'de Tiflis İlâhiyat Okulundayken ve illegal devrimci grubun etkin bir üyesiyken, İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin St. Petersburg Birliği tarafından yayınlanan bir gazetede Lenin'in yazdığı bir yazı dikkatini çekti. Okul günlerinde öğrendiği öteki şeylerin yanısıra, söyleyeceklerini kusursuz ifade etme yeteneği ve çözümleyici bir düşünme yöntemi edinmişti. Bu özellikleri onu öğrenci arkadaşları arasında önde gelen bir kişi haline getirmişti. İşte, kendisinin tanımadığı bu yazarın yazısını okuduğunda, ilk gözüne çarpan bu nitelikler oldu.

Yazının başlığı, *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ediyorlar?* dı. "Halkın Dostları" Narodniklerdi. Yazı Rusya'nın ekonomik gelişmesinin bir çözümlemesini içeriyordu. Aynı zamanda, marksizmin bir dogma değil, bilimsel bir teori olduğunu açıklıyordu. En önemli yanı, gerçeklere uygun düşen bir yazı olmasıydı. Yazı şöyle bitiyordu:

Sosyal-Demokratlar, dikkatlerini ve faaliyetlerini, sanayi alanındaki işçi sınıfı üzerinde toplamaktadırlar. Bu sınıfın ileri üyeleri, bilimsel sosyalizmin fikirlerini ve Rus işçisinin tarihteki rolü düşüncesini özümledikleri zaman, onların fikirleri geniş ölçüde yaygınlık kazandığı ve işçiler, bugünkü kopuk ekonomik mücadeleyi bilinçli bir sınıf mücadelesine dönüştürecek olan kalıcı örgütleri kurdukları zaman, işte o zaman Rus işçisi bütün demokratik unsurların başına geçerek mutlakiyeti yıkacak ve Muzaffer Komünist Devrimi'ne giden açık politik mücadelenin şaşmaz yolunda (bütün ülkelerin proletaryasının yanında) Rusya proletaryasına önderlik edecektir.

Genç Stalin, Lenin'in, Rusya'yı ve işçileri anlayan, ne istediğini ve onu nasıl elde edeceğini bilen bir önder olduğunu gördü. Bu yazıyı okuduğu andan başlayarak, bu yeni yazarın her sözünü dört gözle beklemeye başladı. Ve çok geçmeden, bu tanımadığı kişi, Stalin'in gözünde kahramanların kahramanı oldu. Lenin, hiç haberi olmadan, kendi öğretisini özümleyen ve onu her gün coşkuyla anlatıp yayan bir izleyici kazanmıştı. Stalin'in öğrenci arkadaşlarından biri, 1898 yılında bir gün Stalin'i, okul meydanında bir grup öğrenciyi çevresine toplamış, Sosyal-Demokrat Gruptan bir Gürcü önderi olan Jordanya'nın görüşlerini şiddetle eleştirirken gördüğünü anımsıyor. O sırada Stalin, Lenin'in, eleştirisine anahtar olan bir yazısını daha yeni okumuştu. Yazıyı arkadaşı Kapanadze'ye verirken şöyle dedi: "Ne pahasına olursa olsun onunla tanışmalıyım."

Onunla ilk kez beş yıl sonra mektuplaşarak tanıştı. Stalin, Lenin'le ilgili o sıradaki görüşü konusunda çok sonraları şöyle diyecekti: "O sırada onun kişiliğinde, partinin yalnızca mütevazi bir önderini değil, aynı zamanda partinin gerçek kurucusunu da görüyordum. Çünkü partimizin iç varlığını ve acil gereksinimlerini yalnızca o anlıyordu. Onu silâh arkadaşları Plehanov, Martov, Akselrod ve öbürleriyle karşılaştırdığımda; onlar Lenin'den bir baş boyu aşağıda kalıyorlardı. Onların yanında Lenin, yalnızca bir önder değil, aynı zamanda daha yüksek tipte bir önder, mücadelede korku nedir bilmeyen ve Rusya devrimci hareketinin keşfedilmemiş yollarında partiyi cesaretle ilerleten bir dağ kartalıydı."

Stalin kahramanıyla ancak 1905 yılında, Finlandiya'nın Tammerfors kentindeki bir Parti Konferansında yüz yüze geldi. O anda birden büyük bir şaşkınlığa düştü. Şöy-

le anlatıyor:

> Partimizin dağ kartalını [bu deyimi ne kadar sık kullanıyor!] büyük insanı, yalnızca politik olarak değil, fiziki olarak da büyük bir insan olarak görmeyi umuyordum. Çünkü Lenin'i hayalimde heybetli ve gösterişli bir dev olarak canlandırmıştım. Son derece sıradan görünüşlü, ortalama boyun altında ve sıradan fanilerden hiçbir biçimde, sözcüğün tam anlamıyla hiçbir biçimde ayırt edilmeyen bir insanla karşılaşınca, hayal kırıklığına uğramıştım...
> Büyük bir insanın, meclistekiler gelişini soluk soluğa beklesinler diye toplantılara geç gelmesi olağan bir şey olarak kabul edilir; ve büyük adam tam içeri girmek üzereyken, "Şşt!... Susun!... Geliyor!" diye bir uyarı yükselir. Bu tören banasahte gelmezdi, çünkü bir etki uyandırır, saygı yaratırdı. Bu yüzden, Lenin'in Konferansa delegelerden önce geldiğini, köşede bir yere yerleştiğini ve mütevazi bir şekilde Konferanstaki en sıradan üyelerden biriyle en sıradan bir konuşmaya giriştiğini öğrenince, hayal kırıklığına uğradım. O sırada bunun bana, bazı zorunlu kuralların çiğnenmesi gibi geldiğini sizlerden saklamayacağım.

Tabiî, önderler için gerekli olan nitelikler ve tutum konusunda Stalin'in hemen bir yeniden değerlendirme yaptığını söylemeye gerek yok, çünkü bugün herkes ona karşı da aynı sevgiyi besliyor. Kahramanının öteki nitelikleri de onu derinden etkiliyordu. Lenin'in konuşmaları üzerine şöyle diyordu:

> Konuşmalarındaki karşı konulmaz mantık gücü beni teslim alıyordu; oldukça kısa ve kesin olmasına karşın, dinleyicilerine tümüyle egemen oluyor, onları yavaş yavaş coşturuyor ve sonra da, deyim yerindeyse, onları tamamen teslim alıyordu. Delegelerden birinin şöyle dediğini anımsıyorum: "Lenin'in konuşmalarındaki mantık, sizi bir suç işliyormuşsunuz gibi dört bir yandan yakalayan ve pençesinden kendinizi çekip kurtarmaya gücünüzün yetmediği dev bir antene benzer: Ya teslim olmak, ya da yenilgiyi kabullendiğinizi söylemek zorundasınızdır."

Lenin, Plehanov'la, Akselrod'la ve öbürleriyle tanıştığında, hepsi de karşılarında sıradan olmayan bir önder bulunduğu kanısında birleştiler. Plehanov'un onu geleceğin Robespierre'i olarak tanımladığı; Akselrod'un da, onunla Cenevre'de karşılaştığında, Rusya Devriminin gelecekteki önderinin karşılarında bulunduğu kanısına vardığı söylenir. Lenin'in büyüklüğü nereden ileri gelmektedir de, Rus marksistleri arasındaki genç, hatta yaşlı devrimciler üzerinde bile böylesine güçlü bir izlenim bırakabilmektedir? Sanırım şöyle özetlenebilir: Lenin, Marx'ın şu sözlerinin içer-

diği her şeyin canlı ifadesiydi: "Bugüne dek filozoflar dünyayı çeşitli yollardan açıkladılar. Bizim görevimiz, dünyayı değiştirmektir." Lenin, dünyayı açıklama görevini reddetmiyordu, ama dünyayı onu değiştirmek için açıklıyordu. Lenin, toplumun evrimini yöneten yasaları Marx'tan öğrendikten sonra, onları kendi çağına ve kendi kuşağına uygulamaya koyuldu ve dünyayı Marx'ın vasiyetine uygun olarak değiştirecek güçlerin harekete geçirilmesi ve geliştirilmesi için zorunlu olan bir teknik yarattı.

O, Marx ve Engels'in öğrettikleri sosyal gelişme yasalarını inceledi, onları toplumun gelişmesine uyguladı ve onların ardındaki teorileri genişletti. Rusya'nın ekonomik ve politik durumu üzerine yaptığı çözümleme, onu, Rusya'nın kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak sosyalist bir ülke haline gelmeyeceği, ama ilerdeki onyılların akışı içerisinde öteki ülkelerin tarihine damgasını vuran dönemden geniş ölçüde kaçınınayı mümkün hale koyacak bir fırsat yaratacağı inancına vardı; ama her zaman, Rus işçi sınıfının gelen fırsatı tam zamanında yakalaması için devrimci bir sosyalist önderlik tarafından geliştirilmesi koşuluyla.

Bunu, Plehanov ve ötekiler de görüyorlardı. Marksist Lenin, yaşlı marksistlerden ya da Marx'ın kendisinden bu noktada ayrılmıyordu. İşçi sınıfını devrimci bir sosyalist sınıf haline getirmenin yolları konusundaki anlayışında ayrılıyordu. Plehanov, Akselrod ve daha birçokları, yazılı sözcüklerin propagandacısı ve yorumcusuydular. Oysa Lenin, marksizmin ilkelerini yaşama uyguladı. Marx'ın ve Engels'in yazdığı her şeyi canından değerli tutuyordu ve onların kaleme aldıkları her kitabı ve her belgeyi herhalde herkesten daha iyi biliyordu; ama onun gözünde belgeler en nihayet belgeydiler ve belge olmaktan öteye de gidemezlerdi. Yaşam ise durmadan değişen bir şeydi. Kitaplardaki fikirleri, değişmekte olan olguları kavramaya yarayacak bir yaklaşımla özümledi. Derin bir biçimde tarih okudu; ama allâme olmak için değil, tarihi yeniden yaratmak üzere insanın deneyimlerinden ders çıkartmak için.

Hiçbir zaman, Marx ve Engels'in felsefe, bilim ve tarih üzerine son sözü söylemiş dokunulmaz kişiler oldukları ve kendisine düşen tek şeyin, işçileri devrimci sosyalistler

yapmak için Marx'ın *Kapital*'inin üç cildini onların kafasına doldurmak olduğu düşüncesine kapılmadı. Tam tersine, Marx ve Engels'in yaptıklarını kavradı ve onların ilkelerine sahip çıkarak bu ilkeleri geliştirmeye ve uygulamaya koyuldu. Lenin ve arkadaşları arasındaki bu büyük ayrım, St. Pretesburg'a gelişini izleyen günlerde ayırt edilebiliyordu ve belirleyici bir önem taşıdığı çok geçmeden anlaşılacaktı. Bir Sosyal-Demokrat İşçi Partisi olması gerektiği düşüncesine herkes katılıyordu. Ama bu, nasıl bir parti olacaktı? Kimlerden oluşacaktı? Tutumuna hangi ilkeler egemen olacaktı? Görevleri nelerdi?

Lenin bu partinin, o güne dek hiç görülmemiş tipte bir parti olması gerektiğine inanıyordu ve bu inancında kararlıydı. Bilimsel sosyalizmle silâhlanmış, sanayi alanındaki işçi sınıfı içinde derin kökler salmış, yürekli, gözü pek ve kararlı devrimcilerden oluşan bir parti. Devrimin anlamı ve neleri gerektirdiği konusunda hayaller beslemeyen, işçilerin geriliğini öne çıkarmayı reddetmeyen, *onları iç savaşa ve iktidar için ayaklanma mücadelesine sokmaya* hazır kişilerden oluşan bir parti.

Burada, bir politik parti kurma sorununa yepyeni bir yaklaşım olduğu apaçıktır. O zamana dek kurulmuş olan her parti, belli çıkarların savunulmasıyla, kurulu toplum düzeni içinde hazırlanacak bir programın yayılması ve bir grubun iktidarı kendi hesabına ele geçirmesiyle sınırlandırılmıştı. Tutucu bir parti toplumu geçmişine bağlı tutmak, liberal bir parti toplumu liberalleştirmek, bir işçi partisi toplumu lâf ebeliği ve ince yöntemlerle ikna ederek düzeltmek, faşist bir parti toplumu fesatlıklarla kurtarmak, sosyalist-devrimci bir parti de topluma köylü reformları yaptırmak üzere dehşet saçmak amacıyla ortaya çıkarlar. Ama burada sözkonusu olan, yeni yöntemleri ve yaşama karşı yeni bir dünya görüşü olan yeni tipte bir partinin örgütlenmesiydi. Bu parti, toplumun yapısını ve toplum içerisinde çatışan sınıf güçlerinin ilişkilerini bilimsel olarak çözümleyebilecek üyelerden oluşmalıydı. Üyelerin sayısından çok niteliğine önem vermeliydi. Bu partide gelip geçici kimselere yer olmayacaktı. Kendisini yükselen sınıfla bütünleştirecek ve tek bir amacın yön verdiği bir strateji ve taktik ge-

liştirecekti: *Sosyal devrimin zorunlu ön koşulu olarak politik iktidarın işçi sınıfı tarafından ayaklanma yoluyla ele geçirilmesi.*

Marx böyle bir parti düşünmemişti. Bu yeni tipte partiye aşağı-yukarı en yakın olan, ama yalnızca programı açısından en yakın olan parti, genel felsefesi olarak marksizmi kabul eden, programında "proletarya diktatörlüğü" ve iktidarın iç savaşla ele geçirilmesinin zorunluluğunu tanıyan Alman Sosyal-Demokrat Partisiydi. Ama parti büyüdükçe ve her geçen gün daha fazla parlemanter bir nitelik aldıkça, bu özellikleri geri planda kalmıştı. Gerçekten de, Marx ve Engels, Alman Sosyal-Demokrat Partisinin ilkelerinden uzaklaşmasıyla o kadar yakından ilgilenmişlerdi ki, gelişmesine o kadar katkıda bulundukları bu partiden birçok kez ayrılma noktasına gelmişlerdi. Lenin, daha baştan, yalnızca programı benimseyen üyelere sahip olmanın yeterli olmadığını görmüştü. Onun anlayışına uygun parti, aynı zamanda üyelerinin niteliğini de dikkate almalı ve bu niteliğin ölçütü, üyelerin faaliyeti olmalıydı.

Lenin'e göre devrim bir bilim olduğu kadar bir sanattı da. Rusya'yı daha o zamandan devrim süreci içerisinde bir ülke olarak görüyordu. En geri sınıf olan köle sahipleri ve soylular dışında, bütün sosyal sınıflar, yani kapitalistler, köylüler, işçi sınıfı, ezilen milliyetler ve aydınlar ülkeyi yöneten köhnemiş despotluğa karşıydılar. Ama bunlardan hiçbiri kendi başına bir devrim yapamazdı. Rusya İmparatorluğundaki ezilen milliyetlerden hiçbiri kendi başına kurtuluşunu elde edemezdi. Köylüler ayaklanabilirlerdi, ama hiçbir zaman bir sosyalist devrime önderlik edemezlerdi. Kapitalistler kendilerini iktidara getirecek bir devrim istiyorlar; ama Rusya'nın Jakobenlerinin devrimi peşlerinden sürüklemelerinden ve devrimin 1789'daki Fransız örneğine benzemesinden korkuyorlardı. Ayrıca kapitalistler henüz politik mücadelede belirleyici ölçüde güç kazanmamışlardı. Dahası, sanayi proletaryası günlük yaşamlarına egemen olan koşullara karşı yığın mücadeleleri geliştirmeye başladıkça, politik demokrasi istemi de büyüyordu. Lenin'in görüşüne göre, mevcut durumun düzeltilmesi, işçi sınıfıyla kapitalist sınıf arasında bir mücadele olacaktı.

Bu yüzden işçi sınıfı, yetişmiş sosyalist önderlerden

bir genel kurmaya sahip olmalı ve inançlarında birleşmiş olmalıydı. Önderler devrimci savaş içinde çelikleştirilmeli, işçilerin en iyileri de onlarla birlikte yetiştirilmeliydi. Silâhsız bir işçi sınıfı ancak o zaman silâhlarını kullanmaya hazır ve istekli bir silâhlı işçi sınıfı haline gelebilirdi. Ayrıca, kendi fikirlerini Çarlığın silâhlı kuvvetlerine de aşılamalıydılar. Lenin bu durumu şöyle özetliyordu:

> Tarih, önümüze, herhangi bir başka ülkenin proletaryasının acil görevlerinden daha devrimci bir görev getirmiştir. Bu görevin tamamlanması, Avrupa ve hatta Asya gericiliğinin en güçlü kalesinin yıkılması, Rusya proletaryasını uluslararası proletarya devriminin öncüsü yapacaktır. Ve (seleflerimizinkinden bin kat daha yaygın ve derin olan) hareketimizi aynı eksiksiz cesaret ve canlılık ruhuyla donatabilirsek, (seleflerimizin, 1870'lerin devrimcilerinin çok önceden hak ettikleri) bu şeref ünvanını kazanacağımıza inanabiliriz (Lenin, *Bütün Eserleri,* Cilt V).

Böyle bir parti, yalnızca bir program yayınlayarak ve destekleme çağrıları yaparak yaratılamazdı. Burada gene Lenin partinin nasıl mücadele içinde filizlenmesi, mücadele içinde gelişmesi ve önderlik edeceği devrimin kendisinden istediği bütün nitelikleri mücadele içinde kazanması gerektiğini açık-seçik görmesiyle, öteki önderlerden ayrılıyordu.

Lenin, usta bir devrimci olarak büyük eserine, devrimci aydınlarla birlikte şiddetli bir ideolojik mücadeleye atılarak ve bu mücadeleyi doğrudan doğruya St. Petersburg işçilerine taşıyarak başladı. Bu, daha baştan yeni türden bir politik mücadeleydi, çünkü Lenin mücadelenin yalnızca teorik bir tartışmadan ibaret kalmasına izin vermiyordu. Tartışılan her sorunun pratiğe uygulanması gerekiyordu. Teori, pratik tarafından sınanmak zorundaydı. Lenin'in bu mücadeleyi nasıl yürüttüğü ve mücadelenin gelişmesi içinde her adımı nasıl dikkatle attığı, ilk başlarda 1902 yılında yayınlanan *Ne Yapmalı?* adlı parlak eserinde açıkça görülebilir. Bu kitapta şöyle diyordu Lenin:

> Rus sosyal-demokrasisinin tarihi üç farklı döneme ayrılabilir: Birinci dönem, aşağı-yukarı 1884 ve 1894 arasındaki on yılı kapsar. Bu dönem, sosyal-demokrasinin teori ve programının filizlendiği ve kök saldığı dönemdi. Rusya'dakiyeni eğilimin taraftarlarının sayısı parmakla sayılacak kadar azdı. Sosyal-demokrasi, bir işçi hareketinden yoksundu; o sırada, doğuş dönemindeydi.

İkinci dönem, 1894 ile 1898 arasındaki üç-dört yılı kapsar. Bu dönemde sosyal-demokrasi, dünyada bir sosyal hareket olarak, halk yığınlarının ayaklanışı olarak, bir politik parti olarak belirdi. Bu dönem, sosyal-demokrasinin çocukluk ve ilk gençlik dönemidir. Sosyal-demorat fikirler aydınlar arasında bir salgın gibi yayıldı ve popülizme (Narodnikler) karşı mücadele ve işçilerin arasına gidilme içerisinde tamamen özümlendi; ve bütün işçiler grevler düzenlemeye girişti. Hareket dev adımlar attı... Gördüğümüz gibi, üçüncü dönem 1897'de başladı ve 1898'de kesin olarak ikinci dönemin yerini aldı. Bu bir karışıklık, dağınıklık ve bocalama dönemiydi. İlk gençlik çağında delikanlının sesi çatlar. Bu dönemde de Rus sosyal-demokrasisinin sesi çatlamaya, falso yapmaya başladı... Ama yolunu şaşıranlar, yalnızca önderlerdi: hareketin kendisi büyümesini sürdürdü ve dev adımlarla ilerledi... Dördüncü dönem, militan marksizmin sağlamlaşmasına tanık olacaktır... En devrimci sınıfın gerçek bir öncüsünesahip olacağız...

Böylece Lenin, her aşamayı inceleyerek, hem geriye hem ileriye bilimsel bir gözle bakarak ve bir sonraki yapılacak şey üzerinde her zaman kesin bir sonuca vararak adım adım ilerlemeye devam etti. Kendi sorusunu tam ve eksiksiz olarak yanıtlıyordu. Kitap, bu türde yazılmış ilk kitaptı; çünkü o zamana dek, devrimci bir sosyal-demokrat partinin nasıl örgütleneceği sorunu teorik olarak ele alınmamıştı. Marksizm ilk kez kendi silâhına uygulanıyordu. Lenin, kendi katkılarından hiçbir zaman "leninizm" olarak sözetmez; bu, onun seleflerine bırakılmıştır. Ama onun, Rusya'daki marksizmin teori ve pratiğine yaptığı ilk göze çarpıcı katkı bu konudadır.

Özellikle "Rusya'da" diyorum, çünkü Rus parti örgütlenmesinin başka yerlere mekanik bir biçimde aktarılmasını herkesten önce Lenin kendisi gülünç buluyordu. Örgütlenme *ilkelerinin* her yerde uygulanması gerektiğini, ama koşullara göre uygulanmalarının zorunlu olduğunu, yoksa yeterli sonuç alınamayacağını savunuyordu. *Ne Yapmalı?* Rus işçi sınıfı hareketi içindeki her fikir akımını inceler, çözümler ve çözümledikten sonra sonuçları, hiçbir yanlış anlamaya yer bırakmayan bir açıklıkla belirtir. Lenin'in çıkardığı sonuçlar şunlardır:

(1) Sürekliliği korumak için önderlerin kalıcı bir örgütü olmadan hiçbir hareket sağlam olamaz; (2) yığınlar ne kadar geniş ölçüde mücadeleye kazanılır ve hareketin temelini oluştururlarsa, böyle bir örgüte sahip olmak ve bu örgütün o kadar sağlam olması o ölçüde gerekli olur (çünkü o zaman demagogların, yığınların daha geri

kesimlerini yoldan çıkarmaları daha zor olacaktır); (3) örgüt, esas olarak, devrime profesyonel olarak katılmış kişilerden oluşmalıdır; (4) despot bir hükümetin bulunduğu bir ülkede, bu örgütün üyelerini ne kadar devrime profesyonel olarak katılmış ve siyasî polise karşı mücadele sanatında profesyonel olarak yetişmiş kişilerle sınırlarsak, örgütün ele geçmesi de o kadar güç olacak ve (5) işçi sınıfından ya da toplumdaki öteki sınıflardan harekete katılabilen ve onun içinde etkin çalışmada bulunabilen erkek ve kadınların çevresi o kader geniş olacaktır.

Bu beş öneriye bir başkasını daha ekliyor; tüm Rusya'ya hitap eden tamamen yeni tipte bir gazetenin, aynı zamanda hem ajitatör, hem propagandacı, hem de örgütleyici olacak bir gazetenin çıkarılması. Bu gazete, önderliği merkezileştirmenin ve yığınların faaliyetini ve düşüncesini geliştirmenin, kısacası devrime her yerde önderlik etmenin bir aracı olacaktı.

Lenin'in bu eseri üzerinde önemle durdum, çünkü bu eser, Lenin'in ve onun yaşam boyu süren çalışmasının anlaşılmasında ve onun halefi Jozef Stalin'in kavranılmasında esastır. Parti, o olmadan Lenin'in dünyayı değiştirme görevini yerine getiremiyeceği bir araçtı. Ama canlı, hayatî ve insanî bir araç olduğu için, muazzam bir sosyal hareketin bir parçası olarak büyüyen devrimin bütün öteki araçlarını kendine bağladığı için, onun içindeki ideolojik mücadele de öteki kuruluşlardakinden çok daha yoğun oldu. Her sorun teorik tartışmayla çözülmek zorundaydı, ama Lenin her zaman teorik çatışmayı pratik politik kavgaya dönüştürüyordu.

Ne Yapmalı? kitabı, Lenin'in özetlediği önerileri, öylecene kabul ya da reddedilecek ideal bir tasarı olarak ortaya koymuyordu. İlkönce, işçilerin ekonomik sorunlar üzerinde yoğunlaşmasını isteyenlere, işçilerin sendika politikasını izlemesini isteyenlere, yalnızca "işçilerin yaşam koşullarının düzeltilmesi"yle ilgilenenlere, "kendiliğinden devrim"den sözedenlere ve yerel faaliyete bel bağlayıp merkeziyetçiliğe karşı çıkanlara karşı savaşılarak meydan temizlenmeliydi. Bütün bu farklı akımların hepsi de hareketin içiydeydiler ve birliğin sağlanabilmesi için bunların kökünün kazınması gerekiyordu.

Onun bu gözle görülür pratikliği, hayal kurmasına engel değildi. Tüm Rusya'nın coşkuyla harekete geçirilmesini

hayal ediyordu. Ve bu hayalini, açlık ve umutsuzluk dolu iç savaş yıllarında gerçekleştirmeye başladı. Sir William Ramsay'in toprağın içindeki kömürün gaz haline getirilmesi tasarısının bir gün gerçek olacağını ve artık o zaman yüzbinlerce madencinin geçimlerini sağlamak için yerin altını kazmak zorunda kalmayacağını hayal ediyordu. Başkalarını sömürmeyi bir suç olarak görecek yeni sosyal insanı; zengin ve bereketli bir yaşamın içinde kadın ve erkeklerin arkadaşça yaşayacaklarını; en ileri olanların, bir gün, en geri olanların sırtındaki politik ve zihni zincirleri koparıp atacaklarını hayal ediyordu. Ama hiçbir zaman bu hayallere kaptırıp koyvermiyordu kendini. Her şeyin sırasına göre yapılması gerektiğine inanıyordu ve ilk sırada yapılması gereken de, bu hayallerin gerçek haline geleceği koşulları yaratmaktı.

Jozef Stalin devrimci çıraklık dönemine başladığı sıralarda, artık Lenin'in genç Rus marksist hareketi üzerindeki etkisi genellikle kabul edilmiş bulunuyordu. Stalin'in onu öğretmeni ve önderi olarak görmesinde hiç de şaşılacak bir yan yoktur; bu durumun, Gürcü öğrencinin bir gün Lenin'in halefi olacak bir profesyonel devrimci haline gelmesinde belirleyici bir rol oynaması da şaşırtıcı değildir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEVRİM ÇIRAĞI

Ben devrimin yer süpürücüsüydüm.

J. STALİN

DAHA SONRAKİ yıllarda Stalin bu deyimi, gençlik günlerinde devrimci hareketteki yerinin küçüklüğünü belirtmek için kullandığında, önemsizliğini abartıyordu. Aslında ne gençliğinde, ne de başka bir zaman "yer süpürücüsü" olmamıştı. Tiflis'teki marksist gruba katıldığı günden başlayarak devrimci önderlik mesleğinin çırağı olduğunu söylemek, gerçeğe daha yakın bir anlatım olur.

Bu çıraklık süresi uzun bir süreydi; 1894'te başlayıp 1905 ayaklanmasında son bulan onbir yıllık bir süre. Aynı zamanda bunun olağandışı bir yanı da vardı, çünkü bu çırağın kendini devrime adayışı, bir kimsenin kendisini bir tarikata adayışına benzetilebilirdi; ama onunki olsa olsa insan zihnini zincire vuran dini reddeden bir tarikata benzetilebilirdi.

Pratik alanda üç şey zorunluydu. Çırak, toplumun tarihini incelemek ve onun gelişmesinin yasalarını öğrenmek; işlerlik halinde olan güçleri berrak bir biçimde görmek ve bunların önemini değerlendirmek için toplumda

şimdi var olan akımları kavramak ve işçi sınıfını devrimci hedefe yöneltmek için, önemi ne olursa olsun, her türlü durumda onun önderliğini gerçekleştirmek zorundaydı.

Kararını vermiş olan Stalin, dünyanın altını üstüne getirse, yeni mesleğini öğrenmek için, o yüzyılın başlangıcında Kafkaslarda var olan koşullardan daha elverişlisini bulamazdı. Rusya, sanayi devrimi yoluna girmişti. Kozmopolit kapitalizm, despot Çarlık rejiminin kanadı altında hızla yol alıyordu. Büyük ölçüde demiryolları ve fabrikalar inşa ediliyor, büyük bir hızla petrol kuyuları açılıyordu. Yeni işletmelere bütün milliyetlerden binlerce işçi akın ediyordu. İşçiler üretim süreci içerisinde yığınlar halinde bir araya toplanıyorlardı. Eşine rastlanmamış ölçüde kötü yaşam koşullarında yaşıyorlardı ve bu yaşam koşullarına karşı sendikalar kurarak mücadele etmeleri yasaklanmıştı; polis tarafından beslenen sendikaları saymazsak tabiî. Yaşam, insanca yaşanılır olmaktan çıkmıştı ve kim bu karanlığı aydınlatmaya kalkışırsa, kim bu ezilen ve korkunç bir biçimde sömürülen yığınların saflarına örgüt ve amaç getirmeye kalkışırsa, birkaç yıl içinde ya manen ya da bedenen çökertiliyor; ya da, başarıya ulaşmak için, eninde sonunda büyük adam sayılmasına yol açan olağanüstü niteliklere sahip olmak zorunda kalıyordu.

Stalin, bilimsel sosyalizmin temel ilkelerini, Messane Dassi (Sosyal-Demokratlar) adı verilen gizli örgütlenmiş marksist grupla çalıştığı yıllarda kavradı. Sonra bir gün geldi, Tiflis demiryolu atelyelerinde çalışan bir grup işçinin başına geçmesine izin verildi ve yeni öğretiyi öğrenmeye büyük istek gösteren işçileri seçti. Bu insanlarla konuşmak ona hiç de güç gelmedi. Ne de olsa, anasıyla babası da aynı sosyal tabakadandılar ve okul günleri Stalin'i o çevreden asla uzaklaştırmış değildi. O da onlar kadar yoksulluk çekmişti. Giysileri onlarınkilerden hiç farklı değildi. Stalin'le işçiler arasında yalnızca eğitim bakımından bir fark vardı. O, mantıklı düşünmeyi öğrenmiş ve daha o sıralar sorunları yalın ve duru bir biçimde açıklamada hayli uzmanlaşmıştı.

İşçileri eğitmek, büyüleyici bir çalışmaydı. Büyük bir zevk alıyordu bu çalışmadan. Yeni bir düşünceyi kavradık-

larında öğrencilerinin gözlerinin pırıl pırıl ışıldadığını gördükçe, sonsuz bir coşkunluk duyuyordu.

Ama bu çıraklık, akademik eğitimden ve hatta başkalarını yetiştirmekten çok öte şeyleri de gerektiriyordu. Sosyal-Demokratların, ona fabrika işçilerine broşür dağıtılmasını örgütleme görevini verdikleri gün, dünyalar onun oldu. Böyle bir görev, milyonlarca broşürün fabrika kapılarında fazla bir müdahaleyle karşılaşmadan serbestçe dağıtıldığı İngiltere'de, bize önemsiz bir iş gibi gelebilir. Ne var ki, o günlerin Rusyasında politik ajitasyon illegaldi, broşürlerin basımı gizli olarak yapılmak zorundaydı ve basım için gerekli paranın grup üyelerinden ve sempatizanlardan toplanması gerekiyordu. Bu koşullar altında broşürlerin basılması ve dağıtılması büyük bir ustalık ve dikkat gerektiriyordu, yoksa broşürleri basanların, dağıtanların ve basımevinin polis tarafından ele geçirilmesi işten bile değildi.

Daha sonraki çıraklık dönemi daha da zorluydu, çünkü politik ajitasyonun yapıldığı ve grevlerin ve yığın gösterilerinin düzenlendiği bir dönemdi. Bu gelişme, Sosyal-Demokrat saflardaki önemli bir bölünmenin sonucuydu; Lenin'in St. Petersburg'a geldiği ve İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği'ni kurduğu zaman meydana gelen bölünmeye benzer bir bölünmeydi bu.

İlk bakışta, bu bölünme, özellikle Rus sosyal-demokrat hareketinin gelişme aşamasında bulunduğu bir zamanda işçi sınıfının iktidar için savaşıp savaşmaması gibi temel bir sorunu pek fazla etkilememiş görünebilir. Ne var ki bu, çok geçmeden Sosyal-Demokratları Bolşevikler ve Menşevikler diye adlandırılan iki gruba bölen başlıca sorunlardan biri olarak ortaya çıkacaktı. Lenin, grevlere devrimci bir politik yön verilmesi ve bu yönün de Sosyal-Demokrat Parti tarafından saptanması gerektiğini ileri süren Bolşevik görüşü savunuyordu. Menşevikler olarak bilinenlerse, Sosyal-Demokrat grupların grevlere önderlik etmemesi, eğitim grupları ve propaganda dernekleri olarak kalması gerektiğini ileri süren görüşü savunuyorlardı. Bu ikinci görüşün mantıkî gelişmesi en klasik biçimiyle, grevlere önderlik etmeyi bütünüyle sendikalara terkeden ve bütün politik sorunları parlamentoya bırakan İngiliz İşçi Partisi'nin ev-

riminde görülmüştür. Elbette yirminci yüzyıl başlarında Rusya'da bir parlamento yoktu, ama gene de Menşevik görüş eninde sonunda grevlerin politik anlamlarından yoksun bırakılmalarına ve grev silâhının yalnızca ekonomik sorunlar için bir mücadele aracı olarak görülmesine yol açıyordu.

Sosyal-Demokratlar arasındaki bu ilk keskin bölünmede genç Stalin, Lenin tarafından saptanan yolu izledi. Neleri göze alan bir seçimdi bu karar! Tiflis demiryolu işçilerinin bir grevine katıldığı günden Şubat 1917 Devrimine dek, normal yaşama tarzını tamamen bırakmak zorunda kaldı. Sürekli arananlardan biri oldu, gizli yerlerde yaşamak, takma adlar kullanmak ve sokakta yürürken her an tetikte olmak zorunda kaldı.

1900 yılının 1 Mayısında bir mitingde beşyüz Tiflis işçisinin önünde konuştu. "Çok büyük bir iş değil," diyordu, "ama gene de bir başlangıç". Bu onun ilk yığın mitingiydi. 22 Nisan 1901'de ikibin kişilik bir gösteriye önderlik etti. Gene "çok büyük bir iş değildi", ama gösteriye katılanların sayısından çok daha büyük bir önem taşıyordu. Gösteri, Rus polisinin vahşice saldırısına uğramış, ama Stalin sağ kalmayı başarmıştı. Bu olay Tiflis işçileri için yeni türden bir deneyimdi, çünkü gösteri illegal olarak örgütlenmiş ve illegal olarak yapılmıştı. Dolayısıyla bu gösteri büyük bir olaydı ve daha sonra o sırada Sosyal-Demokratlar arasında azınlığı oluşturan Stalin ve arkadaşları, Lenin'in St. Petersburg'daki grubundan gelen V. Kurnatovski, İlâhiyat Okulundan öğrencilik arkadaşı olan Zoda Ketşoveti ve Tsulukidze gösterinin sonucundan hoşnut olmakta yeterince haklıydılar.

Bu deneyimi daha da etkili bir biçimde tekrarlamak için devrimci bir gazeteye gereksinimleri olduğu kanısına vardılar ve böylece hep birlikte bu sorunu çözmeye koyuldular. Stalin'in eğitim gruplarından birinin üyesi olan Silvestiya Todriya, bu dönemle ilgili olarak, onun acı alaycılığını dile getiren bir anısını anlatıyor. Jozef, Todriya'ya, ılımlı Sosyal-Demokratların onun da katıldığı legal olarak düzenlenen pazar okullarında neler öğretildiğini sormuş. Genç Todriya da, orada, güneşin nasıl ilerlediğini ve öteki

gökbilim olgularını öğrendiğini söylemiş. Bunun üzerine Stalin şöyle demiş ona: "Bak arkadaş, güneş için kaygılanma, yörüngesinden çıkmaz. İyisi mi sen devrimci davanın nasıl ilerlemesi gerektiğini öğren. Küçük bir gizli basımevi kurmam için gel bana yardım et."

1901 Eylülünde Stalin ve grubu Baku'da böyle bir basımevi kurdular ve *Brdzola* ("Mücadele") adlı ilk Gürcü Sosyal-Demokrat gazetesini yayınladılar. Başyazılar Stalin ve Ketşoveti tarafından kaleme alınıyordu. Çırak gelişiyordu. Aynı yılın Kasım ayında Tiflis Sosyal-Demokrat örgütü yirmibeş delegenin katıldığı ilk konferansını yaptı ve Kafkaslar yöresindeki Rus Sosyal-Demokratlarının ilk yönetici komitesini seçti. Stalin bu komiteye seçildi ve Batum'da da benzer bir hareket yaratmak üzere hemen oraya gönderildi. Örgütlemedeki yeteneği çabucak anlaşılmıştı. Batum'da işlerin üstesinden gelmesini bildi. Çok geçmeden Batum polisi onun tehlikeli bir kişi olduğunu fark etti. Kayıtlarda şöyle yazıyor:

> ... RSDİP'nin Tiflis Komitesinin, üyelerinden biri olan Tiflis İlâhiyat Okulu eski altıncı sınıf öğrencisi Jozef Cugaşvili'yi fabrika işçileri arasında propaganda yapmak üzere Batum'a gönderdiği 1901 sonbaharından bu yana Sosyal-Demokrat hareket büyük ilerleme kaydetti. Cugaşvili'nin faaliyetleri sayesinde, Batum'daki bütün fabrikalarda ilk başta Tiflis Komitesi tarafından yönetilen Sosyal-Demokrat örgütler ortaya çıkmaya başladı.

Batum, Rothschildlerin, Nobellerin, Mantaşevlerin ve öbürlerinin büyük petrol rafinerileri kurdukları büyük bir işçi sınıfı merkeziydi. Orada, genç Stalin'in dört elle sarıldığı olanaklar vardı. İlkönce bütün fabrikalarda işçi eğitim grupları örgütledi, sonra bu çalışmayı hızla broşürler ve gazete izledi. Hiç kuşkusuz, büyük bir coşkuyla çalışıyordu. Bir yılbaşı eğlencesi perdesi altında düzenlenen bir işçi grubu konferansında yaptığı konuşmayı şu sözlerle bitiriyordu: "Bakın, şafak söküyor! Az sonra güneş doğacak. Güneş bizim için parıldayacak. İnanın sözlerime, yoldaşlar."

Hazırlık çalışmalarının iyi yapılması sonucunda Sosyal-Demokrat gruplar, grev komiteleri kurmaya ve grevlere önderlik etmeye giriştiler ve 7 Mart 1902'den başlayarak yetkililer izlemeyi bırakıp yığın ölçüsünde tutuklamalara

başladılar. Ertesi gün Stalin, Rothschild ve Mantaşev fabrikalarındaki grevcilerin serbest bırakılmasını istemek üzere bir gösteri düzenlediler. Polis, göstericilerden üçyüzünü tutukladı. Stalin tutuklanmaktan kurtuldu ve ertesi günü dok ve demiryolu işçilerini de katılmaya ikna ettiği daha büyük bir gösteri düzenleyerek polis harekâtına karşı çıktı. Başlarında Stalin'in bulunduğu kızıl bayraklar taşıyan göstericiler tutukluların serbest bırakılmasını istemek üzere sürgün barakalarına yürüdüler. Polis tüfeklerle ateş açarak karşılık verdi: Onbeş işçi öldü, ellidört işçi de yaralandı. Stalin'in kurşunlardan nasıl kurtulduğunu ne kendisi, ne de başkaları anlatamadı. Gösteri dağıtılmış, ama tutukluların serbest bırakılmasını da sağlamaktan geri kalmamıştı. Olay sırasında Stalin yaralıların kalabalıktan çıkarılmasına yardım etmişti.

Üç gün sonra Stalin, mücadelede öldürülenler için bir cenaze töreni düzenledi. O günlerde Stalin durmadan polisle cebelleşmek zorunda kalmasına karşın bir broşür kaleme aldı ve onun gizli bir basımevinde basılmasını, Batum ve çevresinde dağıtılmasını sağladı. Onun hem devrimci coşkusunu, hem de ilk gençlik günlerinin dinî çağrışımlarını dile getiren broşürün üslûbu ilginçtir:

> Doğruluk uğruna canlarını feda edenler, tüm şeref sizin! Tüm şeref sizi emziren anaların! Başları şehitlik tacıyla süslenenler, ölüm saatinde solgun ve titreyen dudaklarından mücadele sözünü düşürmeyenler, tüm şeref sizin! Tüm şeref, üstümüzde dolaşan ve kulaklarımıza "kanımızın öcünü koymayın!" diye fısıldayan ruhlarınızın!

Ama bir gün gelecek, polis tarafından yakalanacaktı. Birçok kez adresini değiştirmiş, baskı makinasını ve kâğıtlarını gizlemek için ardı ardına bir sürü yer bulmuştu. Ama 5 Nisan 1902'de önder parti grubunun bir toplantısı sırasında tutuklandı ve Batum'daki devrimci harekette baş önder ve öğretmen olmaktan hüküm giydi. İlkönce Batum hapishanesine, sonra da Kutay'da bir hapishaneye götürüldü. Böylece çıraklığının başka bir dönemine varmış oluyordu.

Rusya'daki hapishaneler asla İngiltere'dekiler kadar yeterli değildi. Bazı bakımlardan çok daha amansız, bazı bakımlardan da daha gevşektiler. Rus hapishanelerinde, Avrupa'dakilerin çoğunda olduğu gibi ve İngiltere'dekile-

rin tersine, siyasî mahkûmlar öteki suçlardan hüküm giyenlerden ayrılırdı. Bunun, İngiltere'nin politik geriliğini mi, yoksa bizim yöneticilerimizin Avrupa'dakilerden daha kurnaz olduğunu mu gösterdiği tartışmaya açık bir sorundur. İngiltere'de hüküm giymiş bir kimse suçu ne olursa olsun bir cani olarak kabul edilir ve bir kez mahkûm oldu mu, suçu ister düzene karşı politik muhalefet, ister vicdanen savaşa karşı çıkma olsun, hırsızların, soyguncuların, cinsî sapıkların, en aşağılık suçluların arasına atılır. Ruslar ise, siyasî mahkûmları ötekilerden ayırıyorlar ve bazan onlara daha gaddar davranıyorlardı. Ama siyasîler esas olarak tek tek tecrit edilmiyorlardı. Çoğu zaman toplu halde geniş hücrelere dolduruluyorlar ve diledikleri her şeyi tartışabiliyorlardı. Kitap da yasak değildi.

Jozef Stalin bu hapishane ortamına yeni bir şey getirdi. Gerçi o da aynı koşullarda başkalarının yaptıklarının aynısını yapıyor, dış dünyayla temasın nasıl korunacağını öğreniyordu. Ama onun farklı katkısı bütün devrimci yaşamını belirleyen olağanüstü bir özelliğini yansıtıyordu: Yapılması gereken her şeyin örgütlü bir biçimde yapılması gerektiği görüşünü savunuyordu. Bu yüzden hapishaneye geldiğinde, politika heveslilerinin ve özellikle Rus politika heveslilerinin toplantılarında çok sık rastlanan o dedikoducu bireysel tartışmalara yanaşmadı. Bunlar sonu gelmeyen tartışmalardır, vakit geçirmenin ve arasıra da katılanların sinirlerini yıpratmanın dışında hiçbir sonuca ulaşmadan ve yeniden başlamak üzere son bulurlar. Stalin'in gözünde bu tartışmalar vakit kaybından başka bir şey değildi. "Tartışma mı? Evet, elbette," diye karşılık veriyordu, "ama örgütlü bir tartışma olmalı. Konu üzerinde anlaşmaya varılmalı. Sözcüler saptanmalı. Kararlara varılmasını hedef alan örgütlü bir tartışma olmalı."

Özellikle, Kutay hapishanesinde bir yıl kaldıktan sonra Sibirya'nın İrkutsk ilindeki Balajants bölgesinin Novaya Uda köyüne sürüldüğü zaman da bu yöntemde diretti. Kafkaslardan üç bin mil kadar uzakta bulunan Novaya Uda'da iklim çok daha serttir, ama neyse ki yolculuk yaz aylarına rastladı. Sürgünler yığınlar halinde gönderiliyorlardı. Kısmen gemiyle, kısmen trenle, çoğunlukla da perişan bir hal-

de yaya yapılan uzun, çok uzun bir yolculuktu. Artık yirmidört yaşında olan Stalin, anavatanı Gürcistan'dan ilk kez ayrılıyordu.

Uda köyü, uygarlık merkezlerinden çok uzaklardaki birçok hapishane kampından biriydi. Oldukça güçlü bir polis koruması bulunduğu halde, hapishane yöneticileri, mahkûmların kaçmasını önlemek için daha çok kampın bu uzaklığına güveniyorlardı. Gelgelelim, bu köylerde az da olsa bir sosyal yaşam ve hiç kuşkusuz geniş bir politik tartışma ortamı da vardı. Her yer Narodniklerden, Sosyalist-Devrimcilerden ve çeşitli eğilimlerde Sosyal-Demokratlardan sürgüne gönderilmiş siyasî suçlularla doluydu. Bu sürgün merkezleri, çoğunlukla, birçok devrimcinin Lenin'in izleyicisi haline geldiği "Komünizm Okulları" oldular. Stalin, Lenin'den ilk mektubu burada aldı. Mektubu aldığı zaman nasıl büyük sevinç duyduğunu, ama hapishanedeki ispiyonculuk yüzünden onu yok etmek zorunda kaldığı için çok üzüldüğünü anlatır.

Bu mektup, devrim çırağımızın büyük devrim ustasıyla kişisel tanışıklığını başlatmıştır. O sırada Lenin çok uzaklarda, Londra'da, Rusya'dan gelen delegelerin katıldığı bir konferansta, çok geçmeden Rus tarihinin akışını belirleyecek olan fikirler uğrunda mücadele etmektedir. Gene o sıralarda, Kafkaslarda Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin bir bölge konferansı toplandı. Konferans, Jozef Stalin'i yokluğunda yönetici komiteye seçti.

Stalin, çıkma olanağı bulunduğunu görüp de bir hapishane kampında öyle uzun zaman oturup kalacaklardan değildi. 4 Ocak 1904'te hapishaneden kaçtı ve Sibirya'nın karları arasından, Urallar'dan ve Volga'dan geçerek Gürcistan'a döndü. Kaçışından altı hafta sonra, Natalya Kistadze'nin Batum'daki bir zamanlar Stalin'in oturduğu evinin kapısı çalındı. Gece yarısıydı. "Kim o?" diye seslendi Natalya Kistadze. "Benim, aç kapıyı" diye yanıtladı Stalin. Birden büyük bir heyecan kapladı evin içini. Hiç kuşkusuz Stalin'i beklemiyorlardı. Arkadaşları, yolculuğu sırasında başından geçenleri öğrenmek istiyorlardı. Stalin ise yokluğunda olup bitenleri öğrenmek istiyordu. Lenin'in mektubunu aldığı andan başlayarak, kafası yalnızca faaliyet tasa-

rılarıyla dolu olmuştu. Mektubun gelişinden sonra kendini farklı hissetmişti. Öylesine uzak ve kocaman gelen karaltı, şimdi artık çok yakın görünüyordu. Yeni bulduğu önderinin, önlerindeki hedeflere ulaşabilmek için hiçbir şeye aldırış etmeyeceğine inanmıştı; daha fazla eylem için sabırsızlanıyordu. Çünkü Lenin'in, zamana karşı korkunç bir yarış içinde oldukları konusundaki olağanüstü bilinçliliğini bütünüyle paylaşıyordu.

Stalin'in Sibirya'dan kaçtığı ay, Japonlar Rusya'ya karşı, son zamanlarda "Pearl Harbour" stratejisi adını verdiklerini öğrendiğimiz bir savaş başlattılar. Niyetlerini önceden hiç açığa vurmadan ve savaş ilân etmeden Port Arthur'u ve limanı kuşattılar, oradaki Rus donanmasını yenilgiye uğrattılar ve Mançurya'ya girdiler. Hiç kuşkusuz, bu olaydan önce "gelişmeler" olmuştu. Gerçekten de, Rus İçişleri Bakanı Plehve, General Kropotkin'e, Rusya'nın devrimin eşiğine geldiğini ve bunu durdurmak için yapılacak biricik şeyin "küçük birsavaş zaferi" olduğunu söylemişti. Japonlar onlara bu savaşı sağladılar, ama zaferi değil. Rusya uzun zamandır Uzak Doğu'da ilerliyordu; Mançurya'yı kontrolu altına almıştı. Japonlar da yıllardır Kore'yi kendilerine bağımlı kılmak için dolaplar çeviriyorlardı. Eğer Ruslar onların Kore'yi elde etmelerine razı olsalardı, Mançurya'yı hiç değilse bir dönem için seve seve Ruslara bırakacaklardı. Ama Çar Nikola bu öneriyi bir küstahlık olarak nitelendirdi. O sırada Japonlar, tam yetkiye sahip elçileri İto'yu bir anlaşma sağlaması için Rusya'ya gönderdiler. Ruslar elçiye kaba davrandılar, Japonlar da buna İngilizlerle bir antlaşma yaparak karşılık verdiler. Bu antlaşmaya göre, Japonya'ya karşı bir savaşta eğer Fransa ve Almanya Rusya'yı destekleyen bir müdahalede bulunurlarsa, İngiltere de Japonya'yı destekleyecekti.

Bu güvence sağlandıktan sonra Japonlar hiçvakit kaybetmeden Rusya'ya saldırdılar ve Rusya'yı hazırlıksız yakaladılar. Rus politikası tam bir karışıklık içindeydi. Bir yandan Çar Nikola "ordusunun tehlikelerini ve yoksunluklarını paylaşıp paylaşmama" konusunda kendi vicdanıyla mücadele ederken, bir yandan da yöneticilerin ve kuvvetlerin durmadan yerleri değiştiriliyordu. Ve sonunda Çar Nikola

bunu paylaşmadı. Rus kuvvetleri yenilgiden yenilgiye, kıyımdan kıyıma sürüklendiler. Savaş patlak verir vermez Port Arthur'daki Uzak Doğu donanmasını kaybeden Çar, Baltık donanmasının ta oradan dolaşıp gelmesini ve Amiral Togo'nun donanmasıyla savaşmasını emretti. Rus amirali ve komutanları sarhoş muydular, yoksa Kuzey Denizine vardıklarında karşılarında Japon donanmasının dikildiğini mi sandılar; orası belli değil. Ama Rus gemilerinin Dogger Bank'taki İngiliz balıkçı filosuna ateş açmalarına "bir kaza" denildi. Rus gemileri 27 Mayıs 1905'te Japon Denizine ulaştıklarında Tsuşima'da belalarını buldular. Amiral Togo'nun donanması kırkbeş dakika içerisinde onüç Rus gemisini batırdı, dört gemiyi tutsak aldı.

Bu arada, Rus ordusunun ana kuvvetleri hiçbir zaman doğuya gönderilmemişti ve Kropotkin'in kuvvetleri tüm bir hat boyunca geri çekiliyordu. Yalnızca Mukden muharebesinde 300.000 kişilik Çarlık ordusu ölen, yaralanan ya da tutsak edilen 120.000 askerini kaybetti.

Bütün bu olayların ortasında Kafkaslara döndüğünde Jozef Stalin ülkeyi öfkeyle kaynar bir durumda buldu. Böyle bir savaşın bir ulusu şevke getirmesi beklenemezdi elbette. Tanı tersine, böyle bir savaş, yönetici güçlerin çürümüşlüğünü, yetersizliğini, sahtekârlığını, akıl almaz vurgunculuğunu ve halkın refahına karşı olan kesin kayıtsızlığını tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu. "Küçük bir savaş zaferi", devrimci duyguları saptıracağı yerde; istenilmeyen korkunç bir savaş, devrim alevlerini körükledi. "Küçük bir savaş zaferi" deyimini kullanmış olan Plehve, Sazanov adlı bir Sosyalist-Devrimcinin attığı bombayla paramparça oldu. Çar, Plehve'nin yerine bir liberali, Prens Svyatopolk-Mirski'yi atadı. Bu atamayı, Zemstvo (yerel meclisler) temsilcilerinin bir ulusal konferansı izledi. Bu konferans, insanların keyfî olarak tutuklanmaması; vicdan, söz, basın, toplantı ve dernek kurma özgürlükleri gibi insan hakları için istemde bulundu. Aynı zamanda, bir ulusal temsilciler meclisinin kurulmasını istedi. Ama konferansa, kendi işine bakması ve politikaya karışmaması bildirildi. Dolayısıyla Lenin ve Stalin, çalışmalarını hızlandırmadıkları takdirde, işçi sınıfının hazır olamayacağını ve kendisini zafere götü-

recek önderlikten yoksun bir devrimci ayaklanmanın patlak vereceğini tüm açıklığıyla gördüler.

Bu yüzden Stalin'in eyleme geçmek için sabırsızlanmasının nedeni kolayca anlaşılabilirdi. Arkadaşlarıyla buluşmak ve aşağı-yukarı iki yıllık mahpusluğu sırasında meydana gelen değişiklikleri öğrenmek amacıyla hızla Tiflis'in yolunu tuttu. Sosyal-Demokrat hareket tanınmayacak ölçüde gelişmişti, ama gene de Lenin'in *Ne Yapmalı?* adlı kitabında savunduğu türden bir örgüt olmaktan uzaktı.

Bu dönemdeki Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin iç durumunu anlatmanın iki yolu vardı. Partinin kavgalar, doktriner çekişmeler ve kıskançlıklarla parçalandığını da söyleyebiliriz. Henüz olgunlaşmamış bir durumda olduğunu, gittikçe artan her türden ağrı çektiğini ve gelişirken el yordamıyla ilerlemeye çalışan bir hareketin bütün terslliklerini yansıttığını da söyleyebiliriz. Stalin'in değerlendirmesi kesinlikle ikinci görüşe dayanıyordu. Onun gözünde, anlaşmazlıklar, üniversite öğrencilerinin doktriner çatışmaları değildi; sözkonusu her sorunun devrimin gelişmesiyle doğrudan bir ilişkisi vardı.

Dönüşünden birkaç ay önce, daha Sibirya'dayken, Sosyal-Demokratlar Londra'da ikinci konferanslarını toplamışlar ve partinin Bolşevikler ve Menşevikler biçiminde kesin bölünmesi meydana gelmişti. Stalin, konferansın çok öncesinde, Bolşeviklerin önderi Lenin'in bayrağı altında saf tutmuştu. Stalin'in arkadaşı Tsulukidze'ye Londra Konferansındaki tartışmaların "bir kaşık suda fırtına koparmaktan" başka bir şey olmadığını söylediği yolunda bir sürü dedikodu çıkarılmıştı. Kaldı ki, böyle bir şey söylemiş olsa bile hiç önemi yok. Asıl önemli olan, bu konferanstan gerek önce, gerek sonra Lenin'in ileri sürdüğü görüşleri sonuna dek savunmuş ve Menşeviklere karşı canla başla mücadele etmiş olmasıdır. Öyle ki Kafkaslarda kimsenin toplamadığı nefreti toplamıştı.

Şimdi, "Bolşevik" ve "Menşevik" terimlerinin ne anlama geldiğini açık-seçik ortaya koyalım. Çünkü Londra Konferansından hemen sonra, Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'ndeki başlıca iki politik akımı tanımlamak için her yerde bu terimler kullanılmaya başlandı. Tek bir hareket

içinde iki akım olarak ortaya çıktılar, sonra ayrılarak iki düşman hareket haline geldiler ve en sonu da biri ötekini yok etti. "Bolşevik" sözcüğü çoğunluk anlamına gelen "bolşinstvo" sözcüğünden, "Menşevik" sözcüğü de azınlık demek olan "menşistvo" sözcüğünden türetilmişti. 1903'teki Londra Konferansında, RSDİP'nin nasıl örgütlenmesi gerektiği sorununda Lenin'in anlayışını destekleyenler çoğunluktaydılar. Plehanov, Akselrod, Martov ve Troçki'nin görüşlerini destekleyenlerse azınlıktaydılar. Bölünmeye yol açan sözkonusu sorun, ilk bakışta bir rastlantı gibi görülebilir ve gerçekten de "bir kaşık suda koparılan fırtına"dan başka bir şey olmadığı sanılabilirdi. Konferansta, parti örgütüne üye olma koşullarıyla ilgili öneriler tartışılıyordu. Lenin şöyle bir kural önerdi: "Partinin programını benimseyen, onu malî bakımdan destekleyen ve partiyi oluşturan örgütlerden biri e bağlı olan bir kimse, parti üyesi olabilir." Buna karşılık Martov ise başka bir öneride bulundu: "Partinin programını benimseyen, onu malî bakımdan destekleyen bir kimse, parti üyesi olabilir; mutlaka partiyi oluşturan örgütlerden birine bağlı olması gerekmez."

Öyleyse, fırtına neden kopuyordu? Lenin, her üyenin bir parti örgütüne bağlı olması ve dolayısıyla onun disiplini altına girmesi bir zorunluluk haline getirilmezse, herhangi bir kimsenin partiye girebileceğini ve partinin o kimse üzerinde hiçbir denetim sağlayamayacağını ileri sürüyordu. Martovve yandaşları ise, durum ve niteliklerine pek fazla bakılmaksızın geniş yığınların partiye kabul edilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Yandaşları o sırada bunu farketmişler miydi bilinmez, ama Lenin, partiye alınacak kişinin niteliğine bakılmamasını, partinin ve devrimin geleceği için büyük bir tehlike olarak görüyordu. Giderek ayrılık büyüdü. Gerçi hepsi bir araya gelmişler ve parti için marksist bir programı benimsemişlerdi. Ama Martov'un görüşlerini kabul edenlerin, Lenin ve Bolşeviklerin görüşlerini kabul edenlerden hemen bütün sorunlarda farklı düşündükleri çok geçmeden ortaya çıktı.

Stalin'in 1903 Konferansı üzerindeki ilk izlenimleri ne olursa olsun, Tiflis'e döndükten sonraki izlenimlerinin ne

olduğu konusunda en küçük bir kuşkuya yer yoktur. Stalin Tiflis'e döndüğünde, Sosyal-Demokratlar Londra Konferansının kararlarını tartışıyorlar ve önde gelen partililerin çevresinde gruplaşıyorlardı. Stalin hiç duraksamadan hemen Lenin'in safında yer aldı ve aylarca Kafkasya'nın kent ve kasabalarını dolaşarak Lenin'in görüşlerini var gücüyle savundu. Korkusuz bir tartışmacıydı ve örgütlü tartışmaları her tür konuşmaya yeğ tutuyordu. O sırada yanında bulunan arkadaşları, onun bu anlaşmazlıklarla ilgili konuşmalarının ne kadar sakin ve düzgün olduğunu anlatıyorlar: Hasımları heyecanlanırken, o her zaman soğukkanlı ve ölçülü yanıtlar verirmiş. Bu anlatılanlardan kuşku duymuyorum, çünkü daha sonraki yıllarda kendisini ne zaman dinlesem, konuşma tarzını hep bu özelliklerin belirlediğine tanık olmuşumdur. Bunlar sonradan edinilmiş özellikler değildi, gelişmesinin doğal özellikleriydi.

Ama oradan oraya dolaşırken durmadan değiştirdiği takma adlarla polis görevlilerini maymun gibi oynattığı halde, zamanını sözlü ve yazılı polemiklerle doldurmuyordu. O sıralarda üstlendiği en önemli iş gizli bir basımevinin kurulmasıydı. Sonraları Alvabar basımevi olarak bilinen basımevi, Rus Devrimi tarihinde yasak kitapların basılması için titizlikle planlanmış belki de en büyük basımeviydi. Rus polisi basımevini iki yıl aramasına karşın bir türlü bulamadı. Bu arada basımevinden Rusça, Gürcüce, Ermenice ve Azerice yazılmış bildiriler, duyurular, kitaplar, broşürler ve dergiler fışkırıyordu. Bunların birçoğu Stalin tarafından yazılıyordu. Burada, bu basımevinde basılan yayınların uzun bir listesini verebilirdik, ama bakalım 16 Nisan 1906 tarihli *Kavkas* ("Kafkaslar") gazetesi polisin en sonunda buldukları üzerine ne yazmış:

> *Gizli Basımevi:* 15 Nisan cumartesi günü Alvabar'da, Bulaşıcı Hastalıklar Kent Hastanesine 150-200 adım kadar uzaklıkta D. Rostomaşvili'ye ait ve içinde kimsenin oturmadığı bir evin bahçesinde, yirmi metre kadar derinde bulunan ve makaralı bir halatla inilen bir kuyu bulunmuştur. Onbeş metre derinlikteki bir koridor başka bir kuyuya açılmaktadır. Bu ikinci kuyuda bulunan onbir metre yüksekliğindeki bir merdivenle, evin kilerinin altındaki bir mahzene çıkılmaktadır. Mahzende tam teçhizatlı bir basımevi bulunduğu görülmüştür. Basımevinde Rusça, Gürcüce ve Ermenice yirmi kutu hurufat, binbeşyüz-ikibin ruble değerinde olan ve elle çalıştı-

rılan bir baskı makinası, bomba yapımında kullanılan çeşitli asitler, yanıcı jelatin ve başka araç ve gereçler, çeşitli askerî birliklere ve devlet kuruluşlarına ait mühürler, çok sayıda gizli yayın ve içinde otuz kilo dinamit bulunan bir saatli bomba ele geçmiştir. Basımevi, gaz lambalarıyla aydınlatılmış ve elektrikli alarm sistemiyle donatılmıştı. Evin bahçesindeki bir sundurmada patlamaya hazır üç bomba, bombasandıkları ve benzer maddeler bulunmuştur. *Elva* (Şimşek) gazetesinin yazı odasında toplantı yapmakta olan yirmidört kişi yakalanmış ve olayla ilgili görülmüşlerdir. *Elva* gazetesinin yazı odasında yapılan bir arama sonucunda, çok sayıda illegal yazı ve broşür, ayrıca yirmi kadar boş pasaport bulunmuştur. Yazı odası mühürlenmiştir. Gizli basımevinden çeşitli yönlerde çıkan elektrik tellerine rastlandığından, yeraltında daha başka odalar bulma umuduyla kazılar yapılmaktadır. Basımevinde ele geçirilenler beş arabayla taşınabilmiştir. Aynı akşam bu olayla ilgili görülen üç kişi daha tutuklanmıştır. Tutuklananlar hapishaneye götürülürlerken yol boyunca Marseilaise'i (Fransız burjuva devriminin marşı) söylemişlerdir.

Devrimciler, hiç kuşkusuz, basımevinde yazı basmanın ötesinde bazı şeyler hazırlamaktaydılar. Ama gazetede çıkan bu haber basımevinin ele geçmesinden önce Rusya'yı bir ucundan öbür ucuna dek sarsan büyük olaylardan çok sonra yayınlanmıştı. Eğer polis basımevini 1906'da değil de 1905'te keşfetmiş olsaydı herhalde hurufattan çok silâh bulacaktı.

1904 güzünde basımevi bir an durmadan çalışıyordu. Kasım ayında Jozef Stalin Bolşeviklerin Tiflis'teki bir konferansına başkanlık ediyor ve "Çarlık istibdadına karşı kesin bir saldırı" için Sosyal-Demokratların bütün kesimleri arasında tam bir eylem ve oybirliği istiyordu. Bir ay sonra Baku'da işçiler büyük ve iyi örgütlenmiş bir grev düzenlediler. Grevin yönetim kurulu Bolşeviklerden oluşuyor ve Stalin de onlarla birlikte çalışıyordu. Grev, işçilerin büyük zaferiyle sonuçlandı. İşçiler patronlarla bir toplu sözleşme imzalamayı başardılar. Böyle bir şey Rus işçi sınıfı tarihinde ilk kez oluyordu. Olay, Rusya'nın dört bir yanında yankılandı. Daha yankıları dinmemişti ki, dört işçinin işten atılması üzerine St. Petersburg'daki Putilov Fabrikası işçileri greve gittiler ve grev büyük kentin hemen bütün fabrika ve imalâthanelerine yayıldı.

Bu grev Baku'dakinden çok daha kendiliğindendi. Üstelik yönetimi Sosyal Demokratlarda da değildi. St. Peters-

burg işçileri, sonradan bir polis ajanı olduğu anlaşılan ve polis denetiminde bir sendika kuran Peder Gapon diye birinin tuzağına düşmüşlerdi. Sendikanın adı "Rus Fabrika İşçileri Meclisi"ydi ve St. Petersburg'un bütün mahallelerinde kolları vardı. Grev patlak verir vermez Gapon yönetimi ele aldı ve işçilerin bağışlanması için bir dilekçeyle Çarın huzuruna dek bir yürüyüş yapılmasını önerdi. Sosyal-Demokratların en fazla yapabildikleri, işçileri dilekçelerinde bazı değişiklikler yapmaya ve bir kurucu meclisin kurulmasını istemek gibisinden istemlerde bulunmaya razı etmek oldu. 9 Ocak 1905'te gösterinin başında haç, kilise bayrakları ve dilekçeyle Gapon vardı. 140.000 kadar işçi Kışlık Saraya yürüdü.

Bu gösterinin ruhu, en iyi, Çara verilen dilekçeye bakılarak değerlendirilebilir. Bundan daha safça ve acınası bir şey olabilir mi!

> Biz işçiler, St. Petersburg sakinleri, sana geldik. Bizler bahtsız, horlanmış köleleriz. Despotluk ve zorbalık tarafından ezilmişiz. En sonunda sabrımız tükendiğinde, işi bıraktık ve bize yalnızca yaşamın dayanılmaz olmayacağı kadarını vermeleri için efendilerimize yalvardık. Biz buradakiler, binlercemiz, tıpkı tüm Rus halkı gibi, bütün insan haklarından yoksunuz. Sizin memurlarınızın ettikleri yüzünden köleler haline geldik. ...
> ... Efendimiz, kullarınıza elinizi uzatmayı reddetmeyiniz! Sizi kullarınızdan ayıran duvarı yıkınız. Ricalarımızın kabul edileceği konusunda emir veriniz ve yemin ediniz, Rusya'yı mutlu edeceksiniz; yoksa işte tam burada ölmeye hazırız. Önümüzde yalnızca iki yol var: ya özgürlük ve mutluluk, ya da mezar.

Hiç de cömert bir "Küçük Baba" değildi onları karşılayan. Onları karşılayan makinalılar, tüfek ateşi ve bir Kazak saldırısıydı. Her yeri kan götürüyordu. Polis raporlarına göre bin kişi öldürülmüş, iki bin kişi de yaralanmıştı. O gün bugündür bu olaya "Kanlı Pazar" denir.

Eğer Baku grevi artık Rusya üzerinde patlayan fırtınayı haber veren ilk gök gürültüsüydü ise, "Kanlı Pazar" da bentleri yıkan sel olmuştu. İşçi sınıfı, "Küçük Baba" hayalinden büsbütün kurtulmuştu. "Kahrolsun istibdat!" her işçi gösterisinin ve her grevin baş sloganı haline geldi. Lenin ve Bolşeviklerin ajitasyon ve propagandayla yıllardır yapmaya çalıştıkları şeyi, Çarın "Kanlı Pazar"ı bir günde yapmıştı. Geniş ülkenin her bir yanında grevler ve gösteriler

birbirini izliyordu. Çarın amcası ve kayın biraderi Grandük Serj 1905 Şubatında Moskova'da öldürüldü. St. Petersburg'da, Moskova'da, Varşova'da, Riga'da, Baku'da, Lodz'da, Odessa'da grevler yaygınlaştı. İlkbaharda ayaklanma köylülere yayıldı ve illerin yedide-biri bundan etkilendi. Haziranda Lodz'da barikatlar kuruldu, işçiler üç gün boyunca ordu birliklerine karşı savaştılar. İvanovo-Voznesensk'te 70.000 işçi işi bıraktılar ve ikibuçuk ay dayandılar. Başkaldırı ruhu donanmaya da yayıldı ve Potemkin Zırhlısı başı çekti. Gerçi denizciler yenilgiye uğratıldılar, ama o yıl "devrim umacısı" Rusya'nın yöneticilerinin karşısına hiçbir olayda böylesine dikilmemişti.

Bütün sınıflar harekete geçmişti. Ve ülkeyi uzaktan bir kartal gibi izleyen bir adam şu uyarıcı mesajı yazıyordu: "Proletarya savaşıyor; burjuvazi sinsice iktidara yaklaşıyor." Gerçekten de öyleydi. Olayların akışı karşısında telaşa kapılan burjuvazi, ödünler vermesi için Çara baskıda bulunuyordu. Hükümet Ağustos ayında toprak ağası temsilcilerinin ağırlıkta bulunduğu bir danışma meclisi kurmak niyetinde olduğunu açıkladı. Bu, sonradan Bulyigin Anayasası olarak anılacaktı. Bu açıklama halkı hoşnut etmedi. Tersine halkın daha da şiddetli protestosuna yol açtı. O yıl köylüler 2.000 çiftliği yakıp yıktılar. Artık illerin üçte-biri olayların etkisi altındaydı.

Her yanda tehlikeyi doğrulayan belirtiler vardı. Eylül ayında Moskova'da başlayan basımevi işçileri grevi gelişerek yaygın bir politik grev haline geldi. Ekim ayında Moskova-Kazan demiryolunda başlayan demiryolu işçileri grevi birkaç gün içinde telgrafhanelere, fabrikalara, imalâthanelere ve madenlere dek yayıldı. Buna öğrenciler, avukatlar, mühendisler de katılınca, tüm Rusya'yı kaplayan bir grev oluştu. Ülkede her şey durdu ve hükümet vurgun yemiş gibi felce uğradı.

30 Ekim 1905'te, panik içindeki Çar bir manifesto yayınlayarak, "insan özgürlüğünün sarsılmaz temellerini, gerçek kişi dokunulmazlığını ve vicdan, söz, toplanma ve dernek kurma özgürlüğünü" ve bir Yasama Duması (parlamento) vaat etti. Ama işin içinde bir aldatmaca vardı. Aslında bir değil birçok aldatmaca vardı. Manifestoda, parla-

mentonun kendi insiyatifiyle yasa çıkarabileceği, ya da devlet görevlilerinin davranışlarına hükmedebileceği vaat edilmiyordu. Gerçekte, Bulyigin Anayasasının yürürlüğe konulması için girişilen hazırlıklara izin veriliyor ve "genel oy hakkı ilkesinin daha da geliştirilmesinin" bu toprak ağası temsilcileri meclisine bırakılması öneriliyordu.

Çarın gerçekte ne düşündüğü, annesine yazdığı mektuplarda tüm açıklığıyla görülebilir. Sir Bernard Pares'in *Rus Monarşisinin Yıkılışı* adlı değerli eserinden, manifestonun yayınlanmasından iki gün sonra yazılmış bir mektubu aktaracağım:

> Hiç kuşkusuz, Ocak ayında Çarskoye'de birlikte olduğumuz günleri ammsıyorsunuzdur. Ne kadar sıkıntılı günlerdi, değil mi? Ama şimdi olup bitenlerle karşılaştırıyorum da, onlar *hiçbir şey değilmiş*. ... Moskova'da, Durnovo'nun niçin izin verdiğini bilmediğim bir sürü konferans toplandı. ... Üniversitelerde neler oldu, allah bilir. Tüm ayaktakımı sokaklara döküldü, ayaklanma açıkça ilân edildi ve sanki kimse aldırış etmedi. ... Haberleri okudukça hasta oluyorum! ... Ama bakanlar, hızlı kararlar alacakları yerde, yalnızca ürkmüş tavuklar gibi bir araya toplanıyorlar ve bakanların ortaklaşa hareket etmesini sağlamaktan sözediyorlar. ... Trepov, yayınladığı bildirilerle, düzeni bozan herhangi bir hareketin amansızca bastırılacağını halka oldukça açık bir biçimde bildirdi. ... İnsan, bir yaz fırtınası öncesindeymiş gibi bir duyguya kapılıyor! ... Bütün o dehşet verici günlerde Vitte ile sürekli buluşuyordum. Çoğu zaman, sabahın erken saatlerinde buluşuyor, ancak geceleyin ayrılıyorduk. ... Ortada yalnızca iki yol vardı: Enerjik bir asker bulmak ve ayaklanmayı şiddet kullanarak ezdirmek. ... Bu, çok kan dökülmesi demek olacak ve sonunda gene başladığımız yerde olacağız. ... Öteki çözüm yoluysa, halka insan haklarını tanımak, söz ve basın özgürlüğünü vermek ve aynı zamanda bir Devlet Dumasının onaylayacağı bütün yasaları çıkartmaktı; tabiî bu da, bir Anayasa demek olacaktı. Vitte hararetle bunu savunuyor. ... Danışma fırsatını bulduğum hemen herkes aynı fikirde. Vitte, Bakanlar Konseyi Başkanlığını, ancak kendi programının benimsenmesi ve işlerine karışılmaması koşuluyla kabul edeceğini bana açıkça söyledi. ... Bu sorunu iki gün boyunca tartıştık ve sonunda tanrının yardımına sığınarak imzaladım. ... Telgrafımda, beni her şeye karşın bilinçli olarak aldığım bu korkunç karara vardıran bütün koşulları açıklayamadım. ... Dürüst Trepov dışında, güvenebileceğim tek bir kimse yoktu. Tanrının büyüklüğüne sığınıp herkesin istediğini vermekten başka çıkar yol yoktu. ... Bütün bakanlar istifa ediyor, yenilerini bulmamız gerekiyordu, ama bu işi Vitte halletmeli. ... Tamamen dağılmış bir yönetim cihazıyla bir devrimin ortasındayız ve esas tehlike de burada işte.

26 Ekimde St. Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyetinin (ya da Konseyinin) ilk toplantısı yapıldı. Bu, yasal sendikacılığın bastırılmasının doğrudan bir ürünü olan, illegal, kendiliğinden, yeni bir olaydı. Baskı sonucu, fabrika ve tüm işyerlerindeki ajitasyon yoğunlaşmıştı. İşçi temsilcileri buralardan çıktı; Gapon'un sendikasında olduğu gibi, her bin işçiyi bir kişi temsil ediyordu. Sovyet, Bolşeviklerin önderliğinde olmadığı gibi, onların insiyatifiyle de kurulmuş değildi. Başkanı Çustalev-Noser adlı bir avukat, ikinci başkanı da St. Petersburg'a toplantı günü gelmiş olan Leon Troçki'ydi. Toplantıda yüz fabrikadan 226 temsilci vardı. Oniki yıl sonra meydana gelecek olan ikinci devrimin biçimini bağrında taşıyan bu toplantı çok önemliydi. Çoğu Menşevik olan Sosyal-Demokratların önderliğindeydi. Sekiz saatlik işgünü, bir Kurucu Meclis ve halkın silâhlanmasını istiyordu. Ama Sovyet, silâh sağlamak ya da iktidarı ele geçirmek yönünde hiçbir adım atmadı. Halkın silâhlandırılması için yaptığı çağrı, yerel görevlilerin denetimi altında bir halk milisi biçimini alacaktı. Bu aşamada Sovyet, politik genel grev için bir araçtan başka bir şey değildi.

Çarın manifestosunun yayınlanması, St. Petersburg'daki grevi zayıflattı. Birkaç gün sonra da grev kaldırıldı. Ancak 13 Kasımda Kronstadt denizcileri arasında ayaklanma çıktığı ve Polonya'da sıkıyönetim ilân edildiği haberi alındığında grev yeniden başladı. Yüzbin işçi greve gitti. Grev telgrafhanelere dek yayıldığında hükümet harekete geçti. Önce Sovyetin başkanını, sonra da 18 Aralıkta hemen bütün üyelerini tutukladı.

Bunun üzerine Moskova eyleme geçti. 20 Aralıkta Moskova Sovyeti bir politik genel grev çağrısında bulundu. Moskova Sovyeti, Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik kesiminin elindeydi. Bolşevikler bir silâhlı ayaklanma hazırlığına başladılar. İki gün sonra sokaklarda barikatlar kurulmuştu. Sekizbin silâhlı işçi Çarın kuvvetlerine karşı dokuz gün direndi. Askerlerin başkaldıranlara katılmasından korkan hükümet, Moskova Garnizonunu kışlaya hapsetti. Hükümet ayaklanmayı ancak St. Petersburg'daki Semanovski alayını getirerek bastırabildi.

Moskova çarpışması, 1905 Devriminin en yüksek noktasını oluşturur. Bu devrim, yüzlerce kent ve kasabaya, köylülüğün büyük bir kesimine, Kara ve Deniz Kuvvetlerine ve ezilen milliyetlere dek yayılmıştı. Bu mücadeleler sırasında dörtbin kişinin öldüğü ve onbin kişinin yaralandığı sanılıyor.

Peki, devrimci önderlik çırağı Jozef Stalin bu fırtınalı günlerde neredeydi? Onun olayların içinde olmadığını göstermek amacıyla düşmanları ve daha sonraları onu eleştirenlerce çok şey yazılmıştır. Lenin, Troçki ve ötekilerin "1905" üzerine yazarken dikkatlerini St. Petersburg ve Moskova, Kara ve Deniz Kuvvetleri içinde olup bitenler üzerinde topladıkları doğrudur. Bütün öteki merkezlerden, genel istatistik bilgilere bağlı olarak ikincil bir biçimde sözedilmektedir. 1938'de yayınlanan Sovyetler Birliği Komünist Partisi resmî tarihinde bile durum budur. Hiç kuşku yok ki, Rusya'nın en büyük kentleri olan St. Petersburg ve Moskova, olayların en yoğun olarak meydana geldiği yerlerdi ve elbette, devrim içinde çalışan belli bir kimsenin faaliyetiyle değil de, esas olarak devrimle ilgilenenler en çok bu kentlere önem verecekler ve en çok bu kilit noktalardaki önderlerle ilgileneceklerdi. Ne var ki, ortalıkta dolaşan söylentiler her zaman güvenilir bir gösterge değildir. Çoğu zaman gerçeğin dışına düşer ve gerçek önderleri açığa çıkaramazlar.

Stalin başkentte bulunmuyordu. Kalabalıkları büyük söylevlerle harekete geçiren birkonuşmacı değildi. 1904 ve 1905 yıllarında St. Petersburg'un yoğun ortamından uzakta, daha çok Kafkaslarda bulunuyordu. Ama mücadele 1904 Aralığında Kafkaslarda başlamış ve mücaledelenin en uzun sürdüğü ve en büyük başarıları elde ettiği yer Kafkaslar olmuştu. Jozef Stalin, sürgünden döner dönmez gizlilik koşullarında çalışmak zorunda kalmıştı. St. Petersburg'daki Ekim grevinden çok önce Stalin, Alvabar basımevinde basılmış ve silâhlı bir ayaklanma için hazırlık çağrısında bulunan bildiriler dağıtıyordu. 15 Temmuz 1905 tarihli *Proletariatis Brdzola* gazetesinde Stalin'in "Silâhlı Mücadele ve Taktiklerimiz" başlıklı bir yazısı vardı. Stalin bu gazetede Kafkaslarda çoğunlukta olan Menşeviklere karşı sü-

rekli bir mücadele yürüttü. 1905 Ekiminde Tiflis yakınındaki Nazdaladevi'deki bir toplantıda bulunan birisinin anıları, onun artık bir çırak değil, devrimin bir "kalfası" olduğunu kanıtlıyor.

> O anda—diyor anlatıcı— Koba Yoldaş (Stalin) kürsüye çıktı ve dinleyicilere seslendi? "Sizi açıkça uyarmam gereken kötü bir alışkanlığınız var" dedi. "Kürsüye kim çıkarsa çıksın, ne söylerse söylesin, hepsini yürekten bir alkışla karşılıyorsunuz! 'Yaşasın Özgürlük!' deniyor, alkışlıyorsunuz. 'Yaşasın Devrim!' deniyor, alkışlıyorsunuz. Bu elbette çok doğru bir şey. Ama birisi çıkıp da 'Kahrolsun silâhlar' dediği zaman gene alkışlıyorsunuz. Acaba silâhsız bir devrimin başarıya ulaşma şansı olabilir mi? 'Kahrolsun Silâhlar!' diye bağıran bir kimse acaba nasıl bir devrimcidir? Bunu söyleyen konuşmacı bir devrimci değil, bir Tolstoycu olsa gerek. Ama neci olursa olsun, bir devrim düşmanıdır, halkın özgürlüğünün düşmanıdır. ... Kazanmak için gerçekten neye gereksinimimiz var? Üç şeye. Bunu iyi kavrayalım ve akıldan çıkarmayalım: Birincisi silâh, ikincisi silâh, üçüncüsü gene silâh."

Bu belki öyle büyük bir konuşma değildi, ama en kalın kafalıların bile anlamazlık edemiyeceği açık bir konuşmaydı. Stalin 1905 Kasımında Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi Kafkasya Federasyonunun Bolşevik Konferansını yönetiyordu. Baku, İmeretino-Mingrelyan, Tiflis ve Batum Komitelerinden ve Guria'dan gelmiş delegeler vardı. Guria Sovyeti en iyi sovyetlerden biriydi ve en son bastırılanlardan biri olacaktı. O bölgedeki yaşamı birkaç hafta boyunca tamamen denetimi altında tutmayı başarmıştı.

Stalin Aralık ayında Bolşeviklerin Tammerfors'taki (Finlandiya) Tüm Rusya Konferansına katıldı. Lenin'le ilk kez orada tanıştı ve konferansın yönetici politik komitesinde onunla birlikte çalıştı. Komite, delegelerin bir an önce çalışma alanlarına dönebilmeleri için, çalışmalarını çabuk bitirdi. Lenin St. Petersburg'a gitti, Stalin de Kafkaslara döndü. Yalnızca partideki Bolşeviklerden oluşmasına karşın bu konferans, Stalin'in merkezi konseylere yükselişini belirler. O günden sonra Lenin'le arasında sağlam bir bağ kuruldu. Ama Stalin, başında Lenin'in bulunduğu Merkez Komitesinin resmî bir üyesi oluncaya dek yıllar geçecek ve parti içindeki iki kesim iki ayrı bağımsız partiye bölünecekti. Artık Stalin, Kafkaslardan ayrılmadığı ya da sürgüne gitmediği halde, devrimci ustanın sadık bir yandaşı olacak ve

onunla sürekli bağını koruyarak onun emirlerini o büyük yeteneğiyle sonuna dek yerine getirecekti. Artık bir önder olmuştu; çetin çıraklık dönemi onu yıldıramamıştı. Tam tersine, onu çelikleştirmiş ve sorunları berrak bir biçimde ortaya koyma yeteneğini ve zorlukların üstesinden gelme gücünü geliştirmişti. İlerdeki daha zorlu mücadelede bütün bu niteliklere gereksinimi olacaktı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGICIN SONU

Kim o yenilgiden söz eden? Bilesiniz ki, bizim davamız çok daha yücedir yenilgiden.

F. ADAMS

MOSKOVA başkaldırıcılarının yenilgisi, 1905 Devrimini sona erdirmedi. Aralık ayında barikatlarda yapılan çarpışmalar, 1904 Aralığında başlayan ve 1907'de sönen bir ayaklanmanın doruğuydu. Mücadele gerçekten de, bir mağara adamı yüksek matematikten ne kadar anlarsa, içinde yaşadıkları çağı o kadar anlayabilen bir despotun ve onun görevlilerinin budalaca gaddarlıklarına karşı uzun süreli bir iç savaş, bir kendiliğinden patlamalar dizisiydi.

Çar, yaşamları bir ekonomik ve politik devrimle baştan aşağı değişmekte olan 160 milyon insanın yaşadığı geniş bir imparotorluğun başında mutlak egemendi. Çar, eğer güney İngiltere'de, küçük bir malikânede, emekli aybığının geliriyle, batıl inançlara sahip, cahil ve sevimli karısıyla yaşasaydı, "tam bir köy efendisi" deyimine uygun düşecek bir insandı. Orada karısıyla birlikte safça bir mutluluk ve kaygısızlık içinde küçük yaşamlarını sürdürebilirler, sahip oldukları söylenen "gerçekten kibar tabiatlarını" gösterecek eşsiz bir ortam bulabilirlerdi. Ama her ikisinin de talihsizli-

ğine bakın ki, Nikola bütün Rusların Çarı III. Aleksandr'ın oğluydu ve onun ardından imparatorluk tahtına geçmişti. Zamanın koşulları ona üstesinden gelemeyeceği kadar büyük işler yükledi. Geleneksel iktidarını etkili bir biçimde kullanamıyor, ancak iktidarına öylece sarılmayı akıl edebiliyordu. Eğer burnunun dibinde oluşan değişiklikleri biraz olsun kavrayabilseydi, toprak ağalarının çıkarları ile gelişen kapitalistlerin çıkarlarını bütünleştirecek, köylülerin ve kentli işçilerin hoşnutsuzluğunu yasal yollara yöneltecek bir parlementonun desteklediği bir meşrutî kral olmayı kendisi önerirdi.

Ama o böyle bir kavrayıştan tamamen yoksundu. Baskı altında kaldığı zaman ödünler veriyor, ama baskı kalkınca verdiklerini zorla geri almaya girişiyordu. Onun tarafından atanan bakanlar, hiçbir uyarı ya da açıklama yapılmadan göreve atanıyorlar ve görevden alınıyorlard. "Ayaktakımını üniversitelerden uzak tutmayı" ve halka boyun eğdirmeyi "eski usulle" gerçekleştiren sadık polis görevlisi Trepov yanında olmadıkça kendini rahat hissedemiyordu. Kendi zayıflığının bilincinde olan despotun bir şeyden güç alması gerekir. İşte sadık Trepov'un basit kafası tam ona göreydi. Trepov'un kafası, "Kazakları çağırın!" biçimindeki basit formüle göre çalışıyor ve gerçek anlatımını "Kanlı Pazar"da buluyordu. O sırada hükümetin başı olan Vitte gibi daha zeki politikacılar, Nikola için çok fazlaydı.

Vitte, zekâyı hilebazlıkla birleştiren bir insandı. Kamuoyunda doğan fırtınayı dindirmeyi başarmıştı; hem ödünleri gerçekten değil de, şeklen vererek. Çarın 30 Ekim 1905'teki Manifestosu Vitte'nin eseriydi. Özde değil, biçimde bir meşrutî hükümet getiriyordu. Çar ise meşrutî hükümeti özde de, biçimde de istemiyordu. Çar, kendisine bunları sağlayacak olan bir Trepovlar çetesiyle atalarının eski günlerindeki sağlamlığını ve güçlü mutlakiyetini elde etmek istiyodu. Ne var ki, o günler artık geride kalmıştı ve Trepovlar sosyal yükselişe karşı mücadele etmek üzere Kara-Yüzler biçiminde bir araya gelirlerken, sağlamlığın temellerinin yerinde yeller esiyordu. Çarın, farkında olmadığı halde, her şeyden fazla güvenebileceği ve kendisine yol gösterebilecek ileri görüşlü bir kapitalist sınıf önderine gereksinimi vardı. Ama böyle bir önder ortada yoktu. Böylece

her ödün ondan zorla sökülüp alınıyor ve her ödünü büyük bir tehlike olarak gördüğü için de durmadan ileriye değil, geriye gidiyordu.

Ama gene de Manifesto bazılarına yeni bir liberalizm döneminin habercisi gibi göründü ve yeni partiler kuruldu. Kadet Partisi olarak bilinen Anayasacı Demokrat Parti, Zemtsvoların konferansından sonra daha yeni kurulmuştu ve yeni gelişmelerin en fazlasını gerçekleştirmek isteyen kapitalist bir liberal partiydi. Yeni kurulan partilerden biri de, Oktobrist Partiydi; Manifestonun yayınlandığı ayın adını almıştı ve onun önerilerini destekliyordu. İstibdadı desteklemek için Grandük Nikola'nın kanadı altında Rus Halkının Birliğini kurmuş olan vesveseliler, bu belgeyi yayınlamaktaki gerçek amacının ne olduğunu öğrenmek üzere Çar'ı ziyaret ettiler. Çar onların yanında kendini rahat hissediyordu; aslında istibdattan vazgeçmediğini, "çünkü bunun dinî bir ilke olduğunu" açıkladı. Ve daha Duma açılmadan, yeni temel yasalar çıkararak bu görüşünü ispatlamış oldu. Rus Halkının Birliği bildiği yolda ilerledi ve özellikle Yahudilere karşı pogromlar (katliamlar - ç.n.) düzenlemek için Kara-Yüzleri örgütledi. Çok sonraları Nazizm ve Faşizm olarak ortaya çıkacak olan şeyle birçok ortak yanı bulunan bu örgüt gerçekten de Nazi Partisinin bir habercisiydi.

Rus Halkının Birliği belki de Çarın politik ülkülerinin tam bir anlatımı değildi, ama gene de Çar bu örgüte ve onun çalışmalarına büyük bir yakınlık duyuyordu. Manifestonun yayınlanmasının ertesi günü bu örgüt tarafından yüzden fazla pogrom düzenledi ve binlerce insan katledildi.

Yeni "temel yasalar"m Birinci Duma'nın seçilmesinden önce çıkarılması açıkça gösterdi ki, Çarın kişisel yetkisi olduğu gibi kalacak ve bütün bakanlar parlamentoya karşı değil, Çara karşı sorumlu olacaklardı. Aynı zamanda 87 numaralı bir yasa maddesine göre, hükümet, Duma'nın tatilde olduğu sırada uygun gördüğü herhangi bir yasayı, ilk oturumundan sonraki iki ay içerisinde onanmak üzere Duma'ya sunulması koşuluyla, çıkarmakta serbestti. Savunma, dış politika ve maliye gibi bazı konular tamamen im-

paratorun yetkisindeydi. Başbakan Vitte, Duma'nın çıkaracağı "dert"lerin önceden karşılanması için Fransa'dan büyük miktarda para ödünç alıyor; Alman imparatoru, Çara, üstesinden gelemeyeceği ölçüde bir devrim tehlikesine karşı yardımcı olması için birkaç kruvazör ve iki torpido gemisi filosu gönderiyordu. Bu arada Nikola, Vitte'ye o kadar az güveniyordu ki, bütün belgeleri ona göstermeden önce, artık kişisel bakanı haline gelmiş olan Trepov'a sunuyordu.

Cezalandırma seferlerinin ortalığı kasıp kavurduğu ve Kara-Yüzlerin ordu ve polisle el ele çalıştığı bir sırada Duma iki dereceli seçimle seçildi ve 10 Mayıs 1906'da St. Petersburg'da toplandı. Toplantıdan hemen önce Vitte görevinden alınmış ve yeni meclisin karşısına çıkacak ilk başbakan Goremikin olmuştu. Goremikin tam Çarın istediği gibi bir adamdı ve milletvekillerinin karşısına çıkar çıkmaz da, "İmparatorluğun görüşünü değiştirmek için girişeceğiniz herhangi bir çaba size yarar değil, yalnızca zarar getirir," dedi. Zaten birkaç hafta sonra da Duma dağıtılacaktı.

Bu kısa ömürlü meclis tek bir iş yapmıştı. Napolyonvari bir şevkle "düzeni sağlayarak" Çarın korkusunu giderecek olan yeni bir bakanı, Stolyipin'i Rus politika sahnesine çıkarmıştı. Stolyipin, valilikten gelme yetenekli bir devlet memuruydu ve devrimcileri sindirmek ve halkın hoşnutsuzluğunu başka yönlere saptırmak üzere şiddetli bir baskı ve reform politikası izlemeye hazırlıklıydı. Goremikin'in yetkilerini de aşarak, Birinci Duma'nın üyelerinin çoğunu hapse attırdı, askeri mahkemeler kurdurdu, geniş ölçüde cezalandırma seferleri düzenledi ve 87. madde adı altında köylüler için bir reform yasası çıkardı.

Stolyipin, kendisini iktidara getiren Duma'yı ortadan kaldırdıktan sonra, aynı sınırlı oylamaya dayanan başka bir seçim düzenledi. Bu arada İkinci Duma'nın da icabına baktıktan sonra kullanacağı daha da sınırlı bir seçim sistemi hazırlıyordu. İkinci Duma konusundaki en büyük şikâyeti bu meclisin çok uzun ömürlü olmasıydı. Ama meclisi ortadan kaldırmada polisin ilginç bir tertibinden yararlandı.

İkinci Duma 5 Mart 1907'de toplandı. Dumaya altmışbeş Sosyal-Demokrat seçilmişti. Polis bu kadarına taham-

mül edemezdi. Hemencecik, Sosyal-Demokratlarla Sosyalist-Devrimcilerin Çarı öldürmek için tasarladıkları bir komplo ortaya çıkarıldı. Tabiî aslında böyle bir komplo yoktu. Sonradan bunun, polis merkezinde tezgâhlanmış büyük bir tertip olduğu anlaşıldı. Ama çok geç kalınmış, hile amacına ulaşmıştı. Çar, Duma'yı hükümdara karşı komplo düzenlemekle suçlayan yeni bir manifesto yayınladı ve 3 Haziran 1907'de Duma kapatıldı. Altmışbeş Sosyal-Demokrat milletvekili tutuklandı ve Sibirya'ya sürüldü. Ondan sonra da yeni seçim sistemi ilân edildi. Yeni sistem her türlü genel oy hakkını ortadan kaldırıyor ve seçimleri hemen tümüyle köylük bölge eşrafının ellerine bırakıyordu. Kasabaların çoğu nerdeyse bütün üyelerini kaybetti. Öyle yeni düzenlemeler vardı ki, sonraları Sir Bernard Pares Üçüncü Duma üyelerinden birine yeni bir önlemi seçmenlerine nasıl açıkladığını sorduğunda şu karşılığı almıştı: "Benim seçmenlerimin hepsi bir odaya sığabilirdi." Bu durum, 1832 Reform Yasasının önce İngiltere'deki "çürümüş kasabalar" dönemine benzetilebilirdi. Üçüncü Duma 1907 sonbaharında seçildi. Onsekizi Sosyal-Demokrat olan 442 üyesi vardı. Üçüncü Duma 1912 yılına dek sürdü, daha sonra aynı oy sistemiyle seçilen Dördüncü Duma'ysa 1917 Ekim Devrimi tarafından ortadan kaldırdı. Bu Duma'da altı Bolşevikle yedi Menşevik vardı ve hepsi de Sibirya zindanlarına gönderilmişlerdi.

Böylece Çar ve akıl hocaları, sefih Rasputin'le birlikte, Rus parlamentarizminin kuluçka döneminin ötesine geçmesini durmadan engellediler; devrim yumurtaları, kuluçka makinasını da paramparça edinceye dek. Politik değişikliklere yapılmasına karşı gösterilen tutucu isteksizliğin yanısıra, ülkenin geçirmekte olduğu ekonomik değişikliği durdurmada güçsüzlük de görülüyordu. Gerçekten de politik devrimi boğmak için "celladın ipi"ni kullanmış olan Stolyipin, ekonomik devrimi besledi ve böylelikle yok etmeye çalıştığı sosyal güçlerin gelişmesini teşvik etmiş oldu. Yaptığı toprak reformlarıyla, 1861'deki "Köylünün Kurtuluşu Yasası"ndan artakalan feodalizmi ve onun yanısıra köylük bölgelerdeki komünal toprakları ortadan kaldırmayı ve Çarlığın kalesi olacak bir kapitalist tarım topluluğu kurma-

yı amaçlıyordu. Ama bu önlemler, köylüler arasındaki ekonomik farklılıkları artırmaktan, zenginleri (kulaklar) daha da güçlendirirken yoksulların en azından bir milyonunu toprağından etmekten başka bir işe yaramadı. Bunun iki yanlı bir etkisi vardı. Hem fabrika malına olan istem arttı, hem de büyümekte olan sanayiler geniş yığınların ucuz emeğini elde ettiler.

Böylece, kendine özgü durgunluk dönemlerini yaşamakta olduğu halde, kentlerdeki kapitalizm de yükseldi. Ama, sanayi alanındaki bu gelişmenin, devrimin ilk aylarında kazanılanlar dışında işçilere verilen ödünlerin ilerici bir genişlemesine yol açtığı sanılmasın. Tam tersine, işçiler on saatlik işgününü, sendika kurma hakkını, söz, toplanma ve basın özgürlükleriyle ilgili bir kararnameyi elde etmiş oldukları halde, 1908 yılında işgünü her yerde oniki saate çıkarılmış, ücretler yüzde on-onbeş arasında indirilmiş, para cezası sistemi konulmuş ve sendikalar zorla kapatılmış bulunuyordu. 1912'de yeni bir mücadele dalgası yükseldiğinde, yalnızca 1905'te elde edilen kazançların bir kalıntısı çıktı ortaya: Basın özgürlüğü artmıştı, daha fazla din özgürlüğü vardı ve Finlandiya, Polonya ve Ukrayna'ya verilen politik ödünler geri alınmamıştı.

Moskova'daki Aralık ayaklanması doruk noktasına ulaştıktan sonra devrimci mücadelenin gerilemesi, asla Stolyipin gericiliği karşısında uysal bir geri çekiliş süreci değildi. İşçiler ve köylüler hepten yenik düşünceye dek var güçleriyle savaştılar. 1905'te 14 bin grev oldu, grevlere katılanların sayısıysa 2.900.000'di. 1906'da 6.100 greve 2.100.000 grevci katıldı. 1907'de 3.600 greve 740.000 işçi katıldı. O yıl 1692 ölüm cezası verildi, gazetelerde 748 kişinin idam edildiği açıklandı. Tiflis ve Kutay illerinde (Stalin'in faaliyet gösterdiği bölgeler) yöneticilerin emriyle 3074 kişi sürgüne gönderildi. Binlerce kişinin ortadan kaybolduğu cezalandırma seferlerinin ve askerî mahkemelerin sonuçları bu rakamların dışındadır. Böylece, plansız devrimci dalga ve Çarın görevlilerinin karşı-devrimci önlemleri, genç sosyal-demokrat işçi hareketini savaş alanında büyük kayba uğrattı. Binlerce kişi öldü ya da yaralandı ve daha binlercesi de Rusya zindanlarını doldurdu ya da Sibir-

ya'ya sürgün edildi.

Hiç kuşkusuz, bu muazzam deneyimin incelenmesi gerekiyordu. Çocukluk çağındaki devrimci partinin, içine atıldığı bu deneyim, henüz gerek maddî gerek manevi bakımdan üstesinden gelemeyeceği kadar büyük bir sınavdı. O zamana dek üzerinde teorik olarak tartışılmış bulunan birkaç soru, şimdi pratikte yanıtlanmış oluyordu. Kadetler gibi yeni kurulan kapitalist partilerin ve genel olarak Sosyalist-Devrimcilerin ve Narodniklerin eylemleri, Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin sanayi proletaryasının çıkarlarını savunabilecek biricik parti olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştı. Ama Sosyal-Demokratlar, Bolşevikler ve Menşevikler diye iki kampa bölünmüşlerdi. Her birinin parti içinde kendi örgütü vardı ve her ikisi de birbiri üzerinde çoğunluk sağlamaya çalışıyordu. Bolşevikler partiyi Lenin'in *Ne Yapmalı?* 'da özetlediği biçimde kurmada her zamankinden daha fazla çaba gösteriyorlardı. Menşevikler de mücadelenin içine girmiş, binlercesi devrim şehitleri arasında yer almış, birçoğu da bir hayli saygınlık kazanmıştı. İşçiler de birleşik bir parti istiyorlardı, ama birlik konusunda açık bir fikre sahip değillerdi. Üstelik yorgun ve bitkindiler.

Yenilginin ve baskının sonuçları çok geçmeden Bolşeviklerin önderleri dışında bütün kesimleri etkilemeye başladı. En küçük bir yılgınlığa kapılmayan Lenin tükenmiş güçleri yeniden toparladı. Lenin ve genç izleyicisi Stalin yılgınlığı alt etmede eşsizdiler. Önlerinde, devrimci pratiğin derslerinden çıkarılan zengin deneyimler vardı; vakit geçirmeden bunları özümlemeye giriştiler. 1905 Devriminin, daha büyük ve daha geniş kapsamlı bir ayaklanmanın başlangıcı olduğuna inanıyorlar ve işçi sınıfının hiç vakit kaybedilmeksizin daha iyi donatılmasını istiyorlardı.

Yakınıp sızlanarak vakit harcamadılar. Marksist felsefeyle silâhlanarak durumu gerçekçi bir biçimde ele aldıklarında karşılarına çıkan görünüm şu oldu: Çarlık iktidarı temelinden sarsılmıştı. Kapitalist sınıf iktidarın eşiğine dek gelmiş, ama o aşamada iktidarı ele geçirebilecek gücü olmadığı anlaşılmıştı. Aşırı bulduğu yığınlardan korkan kapitalist sınıf, işçilere ve köylülere karşı Çar ve toprak ağalarıyla birleşince ve böylece bir ülkede işçi sınıfı kendi kendi-

nin bilincine varınca, kendi önderliğini elde edince, o ülkede kapitalist sınıfın artık devrimci bir güç değil, gerici bir güç haline geldiği bir kez daha ispatlanmıştı. Rusya işçi sınıfı büyük ölçüde ilerlemişti. Artık Peder Gaponları geride bırakmıştı, Çarlığa kendi partisinin bayrağı altında saldırıyordu. Sovyetleri (İşçi Konseyleri) kurmuş ve eninde sonunda iktidarı elinde tutacağı yönetim biçimini tüm dünyanın gözleri önüne sermişti. İşçi sınıfı, çabaları aynı anda tek bir hedefe yönelik olmadığı halde, politik yığın grevinin silâhlı mücadeleyle nasıl birleştirilmesi gerektiğini göstermişti. İşçiler, silâha sarıldıkları yerlerde savunma savaşı vermişler, askeri çabalarını saldırıya yönelik bir tarzda planlamamışlardı. Askerî taktiklere ya da sokak çarpışmalarının örgütlenmesine öncelikle önem vermiş değillerdi. Kasaba ve kentlerdeki işçiler, başkaldırıları tıpkı onlarınki gibi dağınık özellikler taşıyan köylülerle birleşmiş değillerdi. Silâhlı kuvvetler içinde önceden hiçbir devrimci eğitim çalışması yapılmamıştı. 1906 Ocağında yayınlanan "İki Çatışma" adlı bir yazısında Stalin durumu şöyle özetliyordu: "Ayaklanmanın zafere ulaşması için birleşik bir parti, bu parti tarafından örgütlenen silâhlı bir ayaklanma ve bir saldırı politikası gereklidir."

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi 1906 Nisanında Stokholm'de bir konferans topladı. Bu, partinin, Stalin'in katıldığı ilk Tüm Rusya Konferansıydı. Bu konferansa, "Birlik Konferansı" adı verilmişti. Ama birlik hemen hemen yok denecek kadar azdı ve tamamen biçimseldi. Çünkü hem Bolşevikler (yerel örgütlerinin birçoğu yok edildiği için azınlıktaydılar) hem de Menşevikler ayrılıklarını ayrı partiler kurma noktasına vardırmaktan kaçındılar. Aslında iki kesim arasındaki ayrılıklar uzlaştırılmayacak ölçüde derindi. Ama Lenin, fikirleri Sosyal-Demokratlar tarafından çok daha ileri bir düzeyde benimseninceye dek sorunu zorlamayı ve bağımsız bir Bolşevik Partisi kurmayı doğru bulmadı. Ayrıca, bölünme olmadan önce yerel örgütlerde, partinin merkezî cihazında ve parti gazetesinde çoğunluğu elde etmek istiyordu. Bu yüzden, konferansta, yakın geçmişin deneyimlerinden dersler çıkarmaya ve Bolşeviklerle Menşeviklerin pratikte izledikleri farklı politikaları partinin ve işçilerin gözleri önüne sermeye çalıştı.

Menşevikler kendi tutumlarında direttikçe gerçek yüzleri açığa çıkıyordu. Yenilgiye uğrayacaklarını hissettilerve Sosyal-Demokratların Liberallerle birleşmeleri gerektiğini, çünkü kapitalist demokrasinin sosyalizme giden yolu açacağını ve hazırlayacağını savundular. Bu durumda, ayrılığı tanımlayan Stalin oldu. Şöyle dedi: "Proletaryanın hegemonyası mı; yoksa demokratik burjuvazinin hegemonyası mı; işte partinin içindeki sorun budur, ayrıldığımız nokta budur." Açıkçası, marksistlerin diliyle konuşuyor ve bu durumda şunu söylemek istiyordu: "Çarlığa karşı devrime, ya kapitalist sınıf ya da işçi sınıfı önderlik edecektir. Biz Bolşevikler, Sosyal-Demokrat İşçi Partisi önderliğindeki işçi sınıfından yanayız". Sonra da şunu ekliyordu: "...ve Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, Bolşevik bir parti olmalıdır." Bu sorunda Bolşevikler azınlıkta kalıp Menşevikler karşısında yenilgiye uğradılar.

O sırada konferans, Sosyal-Demokratların toprak sorununa ilişkin politikasını belirlemek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı. O zamana dek, 1861'deki sözümona Kurtuluş Yasasına oranla köylülerin durumlarında bir takım gelişmeler sağlanmasını desteklemekten öteye gitmemişlerdi. Lenin, artık toprakların kamulaştırılması isteminde bulunmanın zamanı geldiğini ileri sürüyor, ama bunun ancak Çarlığın yıkılmasından sonra mümkün olabileceğini ve o zaman işçilerin köylülerle ittifak halinde sosyalizme geçişlerinin kolaylaşacağını savunuyordu. Dolayısıyla bu istem, köylülerin işçilerle birlikte Çara ve toprak ağalarına karşı ayaklanması için bir çağrıydı. Menşevikler bu öneriye de karşı çıktılar ve bir yerelleştirme programını savundular. Toprakların Zemstvoların (yerel meclisler) emrinde olmasını, her köylünün toprağını kendi yerel yöneticisinden kiralamasını ve kirasını ödeyebileceği kadar toprağa sahip olmasını istiyorlardı. Bolşevikler, köylüleri devrim yolunda harekete geçirmeyecek olan bu öneriyi desteklemediler. Menşeviklerin bu önerisi, tam tersine, köylülerin harekete geçmesini önleyecek, onların faaliyetlerini yerel sınırlar içine hapsedecek ve onları kentlerdeki işçilerden her zamankinden daha fazla koparacaktı. Ama çoğunluğu Menşevikler kazandı.

Daha sonra konferans, Sosyal-Demokratların Duma ile ilgili olarak ne yapacakları konusunu kararlaştırmak zorunda kalınca, bir kez daha tartışma patlak verdi. Menşevikler, bütün sınırlılığına karşın, Duma'nın kabul edilmesini demokratik devrimin ilk adımı olarak görüyorlar ve bunu hoşnutlukla karşılıyorlardı. Bolşeviklerse Duma'yı, Çarlığın, Çar uygun gördüğü zaman bir yana fırlatılacak bir uzantısı olarak görüyorlardı. Ne var ki, Birinci Duma için yapılan seçimleri boykot ettikleri halde, seçimleri ve Duma'nın kendisini işçileri ve köylüleri devrim yolunda harekete geçirmek üzere kullanmak amacıyla, İkinci Duma'ya katılmayı kabul ettiler. Hâlâ Plehanov ve Martov'un önderliğindeki Menşevikler, işçilerin silâha sarılmış olmalarına üzülüyorlardı. Bolşeviklerse tam tersine, kusuru, işçilerin yeterince silâha sahip olmamasında, yeterince askeri hazırlıkları olmamasında ve savunma savaşı vermelerinde buluyorlardı. Daha fazla silâha ve bir saldırı politikasına gereksinimleri vardı.

Parti içinde böylesine temel bir çatışma varken, gerçek birlik olamazdı. Menşevikler Bolşeviklerden daha fazla oy topladılar ve Yürütme Komitesinde ve parti gazetesi *Iskra*'nın yazı kurulunda çoğunluk sağladılar. Böylece "Birlik" Konferansı, her iki kesimin çabucak yerel örgütlere dönmesiyle son buldu.

Stalin, Klim Voroşilov'la ilk kez bu konferansta tanıştı. Voroşilov, Ukrayna'dan gelmiş bir Bolşevik delegesiydi; genç ti ve canlılık doluydu, daha o zamandan bir grev önderiydi. Birçok bakımdan Stalin'den farklıydı; yuvarlak yüzlü ve sarışındı, hep gözlerinin içi gülüyordu, karşısındakine takılmaya ve şaka yapmaya her zaman istekliydi; Stalin ise, uzun yüzlü, siyah saçlı, esmer, oldukça ciddî görünüşlüydü, keskin bir mizaha sahipti, ama aynı ölçüde canlılık doluydu. Okulda daha uzun bir süre kaldığı için Stalin, Voroşilov'dan daha bilgiliydi. Ne olursa olsun, Lenin'e olan tutkulu bağlılıklarının yanısıra daha birçok ortak yanları vardı. Her ikisinin de ağır basan yanı, eylem adamı oluşlarıydı. İkisi de işçilerin arasından çıkmışlardı. Her ikisinin de yaşam tarzı aynıydı; ikisi de başkalarından kendilerinin yapmaya hazır olmadıkları şeyleri yapmalarını istemezlerdi.

Bu konferansta, illegal mücadele ve iç savaş yılları boyunca sağlamlığından hiçbir şey kaybetmeyen bir arkadaşlık kurdular. Bugün de, Sovyetler Birliği Silâhlı Kuvvetlerinin başında omuz omuza Rusya'nın en büyük savaşını yönetiyorlar.

Bu konferanstan hemen sonra Voroşilov Baku'da Stalin'e katıldı. Orada, Stalin'in sağlam bir arkadaşı olan başka bir Gürcüyü, Orconikidze'yi yanlarına alarak birlikte petrol işçileri arasında çalıştılar ve Bolşevikliği Baku işçileri arasına köklü bir biçimde yerleştirdiler. Stalin, geri döner dönmez, Kafkasya'daki Bolşeviklerin tanınmış önderi oldu ve onun yönetiminde Menşeviklerle mücadele etmek üzere bölgesel bir büro kuruldu. Stokholm'de olup bitenleri nedenleriyle birlikte açıklayan *Şimdiki Durum ve İşçi Partisinin Birlik Konferansı* adlı bir broşür yazdı. Bunu, polisin Alvabar basımevini bulduğu zaman baskın verdiği *Elva* gazetesinde yazdığı yazılar izledi. Onun bu yazı kampanyasının bütün amacı, Sosyal-Demokratları Bolşevik görüşüne kazanmak, Menşeviklerin safında yer alanları tecrit etmek ve yerel örgütlerde çoğunluğu elde etmekti.

Bu politikayı izlerken Stalin gene onu bütün öteki Rus önderlerinden ayıran nitelikler gösteri rdu. Bir toplantıdan önce güçlerini örgütlüyordu. Menşeviklerle yapılan tartışmalar onun gözünde Çarlığa karşı yürütülen mücadelenin bir parçasıydı, polisle yapılan bir çatışmadan farksızdı ve hatta çok daha önemliydi. Böyle tartışmaların yol arkadaşları arasındaki basit bir fikir alışverişi olarak kalmasına hiçbir zaman izin vermezdi. Stalin'in gözünde bunlar her zaman birer savaştı; daha sonraki yıllarda Troçki'ye ve daha birçoklarına karşı verilen mücadeleye önderlik ederken, mücadelenin özü konusundaki bu anlayış farklılığının ona büyük yararı dokunacaktı. Artık bıkmadan usanmadan bu yolu izleyerek, Bolşeviklerin Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin denetimini ele geçirecekleri başka bir ulusal konferansın koşullarını hazırlıyordu.

Bu kongre 1907 Mayısında Londra'da Brotherhood Church'te toplandı. Bolşevikler iyi bir hazırlık çalışması yapmışlardı. 336 delegenin katıldığı kongrede her konuda çoğunluğu sağladılar. Stalin, Baku'ya döner dönmez bro-

şür olarak yayınlanan bir rapor yazdı. *Bir Delegenin Notları* adını verdiği bu raporunda, kongrenin bileşimini, ortaya getirilen çeşitli sorunların oylanışındaki tavrı ayrıntılı olarak çözümlüyor ve Menşeviklerin ve Bolşeviklerin karşılıklı tutumlarını açıklıyordu. Yeri geldi miydi, Menşeviklere ve Liberallere bir darbe de kendisi indiriyordu. Şöyle yazıyordu:

> ...Londra Kongresi, Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin daha da birleştirilmesine ve sağlamlaştırılmasına büyük ölçüde yardımcı oldu.
> *Bu, Londra Kongresinden çıkan birinci önemli sonuçtur...* Kongre, "Bolşevizm"in, devrimci sosyal-demokrasinin, partimizin oportünist kanadı olan "Menşevizm" üzerindeki zaferiyle sonuçlandı... Dolayısıyla, bundan böyle parti kesinlikle sosyalist proletaryanın sınıf politikasını izleyecektir. Bundan böyle proletaryanın kızıl bayrağı liberal hilebazların önünde düşürülmeyecektir. Proletaryaya asla yakışmayan entellektüel yalpalama ölümcül bir darbe yemiştir.
> *Bu da, partimizin Londra Kongresinden çıkan ve hiç de daha az önemli olmayan ikinci sonuçtur...*

Artık genç bir ajitatörün ve şiir yazarının diline rastlanmıyor. Burada artık, bir düşmanı bozguna uğratan örgütlü güçlerin ölçülü ilerleyişi var. Tartışmaları rapor ediyor ve indirilen şiddetli darbenin tadını çıkarıyor. Kongrede meydana gelen bir çatışma vardı ki, oradaki bütün öteki olaylardan daha fazla hoşuna gitmişti. Polonya heyetini temsil eden Tiszko'nun, "Her iki taraf da marksist görüşün safında yer aldığı konusunda bizi temin ediyor. Ne var ki, Bolşeviklerin mi, yoksa Menşeviklerin mi marksist görüşün yanında yer aldığını anlamak herkes için kolay değil..." dediğini anımsıyor. Menşeviklerden yükselen çığlıklarla sözü kesiliyor Tiszko'nun: "Biziz marksist görüşün yanında yer alan!" "Hayır yoldaşlar" diye karşılık veriyor Tiszko, "Siz marksist görüşün yanında yer almıyor, marksist görüşün üstüne yatıyorsunuz; çünkü sizin, proletaryanın sınıf mücadelesine önderlik etmedeki çaresizliğiniz, büyük Marx'ın büyük sözlerini ezbere bildiğiniz halde onları pratiğe uygulayamayışınız, bunu hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir biçimde ispatlıyor."

"Bu ustaca bir vuruştu," diyordu Stalin. Delegeler Tiszko'nun sözlerini gürültüyle onaylarlarken Stalin'in omuzlarının sarsıldığını görebiliyorum.

İlerdeki mücadelelerde birçok kez yoluna çıkacak olan Troçki'yi de ilk kez bu kongrede görmüştü. Birbirleriyle hiç konuşmadılar. Hiç kuşkusuz Troçki o sıralar Stalin'i gözüne çarpmayacak kadar önemsiz görüyordu. Lenin'le savaşmaktan, kimseyi görecek durumda değildi. Bolşeviklere karşı çıkıyordu, ama Menşeviklerle de kavga etmişti. Kendi deyimiyle, ayrılıkları uzlaştırarak birleşik bir parti oluşturmak üzere, kendi grubunu oluşturmaya çalışıyordu. Ama bu ayrılıklar uzlaştırılabilir türden değildi.

Kongre henüz sona ermiş ve delegeler Rusya'ya dönmek üzere yola koyulmuşlardı ki, İkinci Duma dağıtıldı ve altmışbeş Sosyal-Demokrat milletvekili Sibirya'ya sürüldü. Stolyipin gericiliği gemi azıya almıştı, cezalandırma seferleri, Stolyipin "boyunbağı" ve idam mangalarıyla iş başındaydı. Kentlerdeki işçi sınıfı örgütleri darmadağın edilmişti. "Liberal İlkbahar" artık sona ermiş, soldaki partiler derin bir yıkıma uğramışlardı. Sosyal-Demokrat İşçi Partisi de bundan son derece vahim bir biçimde etkilenmişti. Partinin 1907'deki 150.000 üyesinden geriye birkaç bin üye kalmış ve önderler arasındaki yılgınlık havası, izlenecek politika konusunda çeşitli görüşlerin boy atmasına yol açmıştı. Devrime sövmeye ve partinin tasfiye edilmesini ve marksizmin revizyondan geçirilmesini istemeye dek varıyordu bu görüşler.

Dünyayı değiştirecek olan yeni düşünürler bir sınav vermek zorundaydılar. Tüm yüzeysel görünümüne karşın on iki yıllık çaba boşa gitmişti, darkafalılar bozgunculuk ediyorlardı. Böyle görüşler her büyük bunalımda ortaya çıkar. Ama gene de, Bolşeviklere düşman bir Menşevik olan T. Dan daha sonraki yıllarda bu en koyu bunalım dönemindeki Bolşeviklerden şöyle sözetmek zorunluluğunu duyacaktı:

> Partinin Bolşevik kesimi kendisini çelikten bir disiplin ve birleştirici rehber kararlarla toparlanan bir savaş örgütüne dönüştürürken, Menşevik kesimin safları kavgalar ve gevşeklik içinde gittikçe daha vahim bir biçimde dağılıyordu.

Stalin'in böyle bir "dağılma" ya da yılgınlık geçirdiği konusunda tek bir kanıt yoktur. Bu döneme, kazandığı deneyimlerle çelikleşmiş ve yeni koşulların kendisinden iste-

yeceği her şeye hazır bir biçimde girdi. Yıkılmış oldukları her yerde Bolşevik örgütleri yeniden kuruyordu. Stalin için, hedefe ulaşılıncaya dek bu savaşın sonu yoktu. Elbette bu tutumunda tek başına değildi.

Gericiliğin şiddetli darbeleri partiyi hiç kuşkusuz büyük güçlüklerle karşı karşıya getirmişti. Partinin malî destek yolları kesilmişti. Parti maliyecisi mühendis Leoni Krassin profesyonel devrimciler, gizli basımevleri ve yayınlar için, hatta silah ve cephane satın alınması için epey para toplamıştı. Orta sınıf içindeki "sempatizan"lardan da epeyce para toplanmış, ayrıca 1905 ve 1906'daki mücadeleler sırasında silahlı gruplardan bazıları daha fazla silah alabilmek için birkaç bankayı "mülksüzleştirmişti". Peki şimdi ne yapılmalıydı? Partinin malî kaynakları tamamen ortadan kalkmıştı. Artık "sempatizan"lar da sempati göstermiyorlardı. Olağanüstü bir şey yapılmazsa, parti felce uğrayacaktı. Krassin sorunu çözmek için Stalin'e başvurdu. Stalin'in o koşullarda yaptıkları üzerine saçmasapan bir sürü şey yazılmıştır. Tabiî her şey, yazarın bakış açısına bağlıdır. Eğer yazar Stalin'in bir haydut olduğunu ispatlamak ve onu korkunç bir haydut olarak göstermek niyetindeyse, dilediği kadar malzeme bulabilir. Eğer Bolşeviklerin, böyle faaliyetlere girişmektense örgütlerinin yok olup gitmesine izin vermeleri gerektiği görüşünden yanaysa, o zaman elbette Stalin'i suçlayacaktır. Ama davranışları konusunda Bolşevikler için tek bir ölçüt vardı: Devrimci partinin görevini yerine getirmesine hizmet eden her şey iyidir; bunu köstekleyen her şey kötüdür.

Stalin, Kafkaslar yöresindeki partizan gruplarının örgütleyicisiydi. Baş yardımcısı da, çocukluk günlerinin sadık arkadaşı Ter-Petrosyan'dı; Stalin ona "Kamo" adını takmıştı. Kamo, Kafkasların gerçek bir Robin Hood'uydu. Birçok kez yakalanmış ve kaçmıştı. İki kez darağacına dek gitmiş, bir kezinde kendi mezarını kazmak zorunda kalmış, birçok kez hapse girmiş, ama her kezinde bir yolunu bulup yakayı sıyırmış, Gürcü geleneğine uygun olarak devrimci çalışmasını sürdürmüştü. Kafkasların haydutları arasındaki nispeten iyi unsurları örgütlemiş, eğitmiş ve devrimci ruhla şevklendirmişti. Gerek Kamo, gerek arkadaşları gün-

de 50 Kopekten (üç liradan) fazla para harcamıyorlardı. Kamo, Tiflis Postanesinden kentin başka bir yerindeki Merkez Bankasına muhafızlar eşliğinde 250.000 ruble taşıyan hazine arabasını soyma işi için Stalin'in örgütlediği grubun önderiydi.

23 Haziran 1907 sabahı, içinde bir veznedarla bir yazman, 250.000 ruble ve iki polis memuru taşıyan iki araba, beş Kazak muhafızın eşliğinde, Tiflis Postanesinden Tiflis Merkez Bankasına gitmek üzere yola çıktı. Palsya Goldava adlı bir kadın, beklemekte olan soyguncuları kararlaştırılan işareti verdi. Bunun üzerine Anna Sulamlidze, Erivan Meydanına giden yolda bekleyen başka birine işaret etti. Yol boyunca bekleyen birçok adam vardı. Altı kişi de meydanda dolanıyordu. Ansızın iki müthiş patlama oldu. İki polisle bir Kazak yere yıkıldılar. Atlar muhafızların arasından öteki bekleyenlere doğru ileri atıldılar, içinde para bulunan araba havaya uçurulmamıştı. O sırada atların bacakları arasına bir bomba atılmış, ardından da birisi para çantasını arabadan kapıp kaçmıştı. Bu arada subay kılığına girmiş olan Kamo, meydandaki bir arabanın içinde oturuyordu. Kopan patırtıyı görür görmez oturduğu yerden fırladı, soyunculara saldırıyormuş gibi bağırıp ateş etmeye başladı ve en sonunda arabasını arkalarından sürdü. Askerler meydanı sardıklarında, herkes kaçmış bulunuyordu. Para önce bir eve götürüldü, daha sonra Tiflis Rasathanesi müdürünün özel çalışma odasında bir yere saklandı.

Olaydan altı ay kadar sonra, bugün diplomatik dehasıyla tüm dünyada ün kazanmış bulunan Maksim Litvinov, paranın bir miktarını yabancı paraya çevirirken Paris'te yakalandı. Gene bugün ünlü olan daha birkaç kişi başka ülkelerde aynı suçtan tutuklandı.

Bu olayla ilgili olarak büyük bir velvele koparıldı, sayıları hiç de az olmayan bazı Bolşeviklerle birlikte parti içindeki Menşevikler Stalin'i suçladılar. Ama bu şamata, böyle bir olayın İngiltere'de yol açacağı şamatadan çok farklıydı. Ahlâki değil, politikti. Cezalandırma seferlerinin düzenlendiği, binlerce kişinin asıldığı, zulme ve cinayetlere alışkın bir ülkede iki polisin, bazı Kazakların ve birkaç sivilin öldürülmesi sıradan sayılabilecek bir olaydı ve ahlâkî bir tep-

ki uyandırması beklenemezdi. Soygunu düzenleyenlere yöneltilen eleştiri, onları bireysel soygunculuğun destekleyicileri olmakla suçluyordu. Eğer Stalin'e bugün olay üzerinde ne düşündüğü sorulsaydı, mutlaka şu karşılığı verirdi: "Bu tür olaylar politikamızın ayrılmaz bir parçası değildir, ama tehlikeli durumlar tehlikeli tedavileri gerektirir. Devrimci partiye sınırsız hizmet dışında bir ölçüt kabul edenler partiye katılmamalıdırlar." Bugün Tiflis'te bir sokak, bir hastane ve birçok çocuk yuvası, pek çok devrimci serüvenin kahramanı olan ve Rusya Devrimi için çok şey yapmış olan bu insanın anısına, Kamo adını taşıyor.

O dönemin öteki olayları da, Rus İmparatorluğunun temellerinden sarsılmaya devam ettiğini gösteriyordu. Stalin yeniden Baku'ya döndü. Orada, Voroşilov ve Orconikidze'yle birlikte, *Baku İşçisi*'nin başına geçti ve sanayi proletaryasına önderlik etmek için bir mücadele başlattı. Menşevikleri hatırı sayılır bir yenilgiye uğrattılar ve Voroşilov, Petrol İşçileri Sendikasının önderi oldu. Bu sendikanın nüfuzunun ve gücünün arttığını gören işverenler bir toplantı önerisinde bulundular. Böyle bir toplantı kabul edilmeli miydi? Menşevikler bu sorunda ikiye bölündüler; bazıları "evet", bazıları "hayır" diyorlardı. Bolşevikler adına konuşan Stalin, *Baku İşçisi*'ne şöyle dedi: "Sendikanın tanınması, delegelerin serbestçe seçilmesi ve basının özgür olması koşuluyla, evet!" Onun bu önerileri işçilerin ezici çoğunluğunun desteğini kazandı ve böylece Bolşeviklerin Atelye Temsilcileri Konseyinin başına geçmesini sağladı. Kayıtlarda şöyle yazıyor: "Rusya'da gericiliğin kol gezdiği bir dönemde iki hafta boyunca Baku'da Bolşeviklerin önderliğinde bir işçi parlamentosu kuruldu. Bu parlamentoda işçilerin istemlerini saptadılar ve asgarî programları için yaygın bir propaganda yürüttüler." Böylece petrol işçileriyle patronları arasında uzun bir mücadele başladı ve Stalin bu mücadelede önder rol oynadı. O yöreyi politik faaliyetin sağlam bir merkezi haline getirmeyi başardı ve o yöredeki politik faaliyet, ülkenin öteki yörelerinin yenik düştüğü ve moralinin bozulduğu tüm bir gericilik dönemi boyunca durmadan gelişti.

Bu dönemin ilk aylarında Stalin gene bir Bolşevik olan

Katerina Svanidze adlı bir Gürcü kızla evlendi. Katerina Svanidze üzerine pek az şey biliniyor ve Stalin de aile yaşamı konusunda fazla konuşkan bir insan değildir. Ama kesin olan bir şey var. Stalin ile Svanidze'nin aile mutlulukları kısa ömürlü olmuştur, çünkü her ikisi de illegal bir partinin üyesiydiler ve her ikisi de kaldıkları her "ev"i ister istemez son derece geçici kılan bir yaşamın içindeydiler. Nitekim 25 Mart 1908'de polis, Stalin'in çalışmalarını gene kesti ve bu kısa ömürlü ve habire kesintiye uğrayan aile yaşamına son verdi.

Stalin tutuklandı, Bailo Hapishanesine götürüldü ve sekiz ay hapis, üç yıl da Sibirya'da Solviçegodsk'ta sürgün cezasına çarptırıldı. Daha önceki mahpusluğunda hapishane koşulları nispeten yumuşaktı. Ama şiddetli gericiliğin etkisi altında cezaevi yöneticileri artık yavaş yavaş eski koşulları kaldırıyorlar, kurallar gittikçe sertleşiyordu. Siyasî mahkûmlar ayaklandı. 1908 Paskalyasının pazar günü, cezaevi yöneticileri siyasî mahkûmlara "iyi bir ders vermeyi" kararlaştırdılar ve ayaklanmayı bastırmak için Solyansk Alayını çağırdılar. Siyasî mahkûmları hapishane bahçesine tek sıra halinde dizdiler. Askerler de iki sıra halinde dizildiler. Sonra mahkûmlar gene tek sıra halinde iki sıra askerin arasından geçirildiler; geçerlerken, askerler dipçikleriyle vuruyorlardı. Stalin, başı dimdik ve koltuğunun altında bir kitap, dipçik darbeleri arasından hiç sendelemeden yürüyüp geçti.

ALTINCI BÖLÜM

DEVRİMİN YERALTI DÜNYASININ DERİNLİKLERİNDE

STALİN'İN hapishane arkadaşı ve politik hasmı Semya Verestçak, Baku cezaevindeki günlerini yazarken şöyle diyor:

Bir gün Bolşevik kampta yeni bir sima belirdi. Bu yoldaşın kim olduğunu soruşturdum ve büyük bir gizlilik içinde "Bu Koba'dır (Stalin)" karşılığını aldım. ... Koba çeşitli çevrelerde marksist bir öğrenci olarak göze çarpmıştı. Üstünde geniş açık yakalı, mavi saten bir gömlek vardı; kemeri yoktu. Başı çıplaktı. Omuzlarına bir başlık (gittikçe incelen iki atkısı olan, takılıp çıkarılabilir bir çift kukuleta) atmıştı. Yanında her zaman bir kitap taşırdı. Boyu ortalamadan uzundu, yavaş yavaş ve kedi adımlarıyla yürürdü. İnce uzun, anlamlı bir yüzü vardı, teni çiçekbozuğu izleri taşıyordu, düz burunluydu ve hafif çizgili dar bir alından bakan küçük gözleri vardı. Az konuşuyor ve arkadaş aramıyordu.

O günlerin Stalin'i cüretkârdı: hiçbir kurala boyun eğmiyordu. Baku'daki siyasî mahkûmlar kendilerini öteki mahkûmlardan olabildiğince uzak tutmaya çalışıyorlar ve aralarındaki gençler eğer bu yazısız yasaya uymazlarsa cezalandırılıyorlardı. Bu töreyi açıkça çiğneyen Koba her zaman haydutların, dolandırıcıların, hırsızların arasında görülürdü. Hücre arkadaşları olarak, biri bir dolandırıcı, öteki de ünlü bir Bolşevik olan Sakvadelidze kardeşleri seçmişti. Faal insanlar, iş yapan insanlar ona çekici geliyordu...

Geceleyin bir idamın infazı beklenirken tüm hapishanenin tedirgin, uykusuz ve gergin olduğu bir sırada, Stalin sakin bir şekilde uzanır yatardı... Kafkaslarda genellikle bir ikinci Lenin olarak nam salmıştı. Önde gelen marksizm uzmanı olarak görülüyordu. Bundan dolayı, Menşevizme karşı duyduğu çok özel nefret...

Karısı bir erkek çocuk dünyaya getirdiği zaman Stalin hâlâ Baku hapishanesindeydi. Çocuğa Yakop adı konuldu, ama bugün herkes tarafından Yaşa olarak tanınıyor. Çocukluğunda babasını pek az gördü, çünkü Stalin eve çok az gelebiliyordu ve tüm siyasî mahkûmlar devrim tarafından serbest bırakılıncaya dek çok büyük bir zamanını hapishanede ve sürgünde geçirmişti. Baku Hapishanesinde sekiz ay geçirdikten sonra Kuzey Rusya'daki Vologda'ya sürüldü. 1909 Haziranında sürgünden kaçarak St. Petersburg'a geldi ve oradan da Bolşevik örgütlenmeyle ilgili çalışmasını tamamlamak üzere Baku'ya döndü. Ve her zaman en çok dikkatini çeken, farklı düzeylerden Menşeviklerdi.

Eğer işçilerin güvenini kazanmada onların en tehlikeli rakiplerinin Menşevikler olduğu kavranılmazsa, gerek Stalin'in, gerek genel olarak Bolşeviklerin bu sorunu bir saplantı haline getirdikleri sanılabilir. Bolşevikler onları olağanüstü bir tehlike olarak görüyorlardı, çünkü Menşevikler yığınları mücadeleden alıkoyan ve belli ölçüde ılımlı bir havaya sokuyorlardı. Bir zamanlar, Menşeviklere "yumuşaklar", Bolşeviklere de "sertler" denirdi; gerçekten de bu, her iki grubun niteliklerine çok uygun düşen bir sınıflandırmaydı. Çünkü işçilerin ve köylülerin içlerinde barındırdıkları bütün kuşkuları, korkuları ve eksiklikleri anlatan her zaman Menşevikler oluyordu. Onların gözünde, 1905 Devriminin yenilgisi muazzamdı. "İşçiler silâha sarılmamalıydı," diyorlardı. "İşçiler devrime önderlik edemez. Bu bir burjuva devrimidir ve burjuvazinin önderliğinde olmalıdır." Bolşeviklerse onların bu açıklamalarını umutsuzluğun ifadesi olarak adlandırıyorlardı.

Bolşevikler, devrimin yenilgiye uğradığını kabul etmekle birlikte, şöyle diyorlardı: "Gelecek sefer daha fazla silâhımız olacak ve daha iyi dövüşeceğiz. Devrime işçiler önderlik etmelidir, çünkü müttefikleri olan köylülerle birlikte geleceği elinde tutan onlardır." Bolşeviklerin inançları sınırsızdı. "Yaklaşmakta olan gelecek devrime hazırlanın," diye sesleniyorlardı." Bolşevikler sizi sosyalizme ulaştıracaktır."

Dolayısıyla, Bolşeviklerin Menşeviklere karşı verdiği savaş işçi sınıfının kurtuluşu uğrunda bir savaştı ve Bolşevikler böyle bir mücadelede aman vermemek zorundaydılar.

Stalin Baku'ya döner dönmez, gene aynı şevkle kavganın içine atıldı. Onun merkezî parti basınında yayınlanan *Kafkaslardan Mektuplar*'ı çok geçmeden Lenin'in övgüsünü kazandı. Stalin, Troçki'ye karşı mücadelesine işte bu mektuplarda başlamıştı. Devrimin idam mangaları birçok Troçki taraftarı için tartışmaya son verinceye ve ta uzaklarda, Meksika'da vurulan birdarbe Troçki'nin yaşamını sona erdirinceye dek hiç aralıksız sürüp gidecek bir mücadeleydi bu. O sıralar her ikisi de illegal bir hareketin üyesiydi. Troçki, sürgüne gönderilmiş öteki Sosyal-Demokratlarla birlikte Avrupa'daydı. 1898'de, Sosyal-Demokrat ajitasyon yürütmek üzere giriştiği ilk çabaları sırasında tutuklanmış, bir yıl hapiste kalmış, sonra da Sibirya'ya sürülmüştü. 1901'de oradan kaçıp yurt dışına çıkmış ve St. Petersburg'a ancak 1905'te St. Petersburg Sovyetinin ilk toplantı günü geri dönmüştü. Sovyet temsilcilerinin tutuklanmasını izleyen hapislik günlerinden sonra gene Sibirya'ya gönderilmiş, oradan da kaçıp dosdoğru yurt dışına, Avrupa'ya gitmişti. Avrupa'da parlak bir gazeteci ve konuşmacı olarak ün kazanmıştı. Ama 1917 öncesi Rusya işçi sınıfı hareketi içindeki deneyimi, özünde bir göçmenin deneyiminden öte değildi.

Ama gene, de, sesiyle ve kalemiyle önemli bir rol oynadı. Daha Lenin'le tanıştığı ilk andan başlayarak, genel olarak Bolşeviklerin ve özel olarak Lenin'in bir düşmanı haline geldi. İlk başta, kesin olarak Menşeviklerin safında yer aldı. Sonra Menşeviklerden koparak iki karşı gücün arasında bir tutum takındı ve bir yandan birliğin mümkün olmadığı yerde birlik çağrılarında bulunurken, bir yandan da Lenin'e ve Bolşeviklere karşı en keskin polemiklere girişti. 1917 Devriminin dalgası yükseldiğinde, zamanla ustanın yerini almayı hesaplayan sinsice bir umutla, Lenin'in devrimci ustalığına boyun eğdi.

Stalin'in Baku'da örgütsel çalışmalarda bulunduğu dönemde, Troçki Avrupa'da uzlaşmaz tutumları yüzünden Bolşeviklere saldırmakla meşguldü. Ama Stalin çalışmasını uzun zaman sürdüremedi. 23 Mart 1910'da yeniden tutuklandı, Baku hapishanesinde altı ay kaldıkdan sonra bir kez daha soluğu Solviçegodsk'ta aldı. 1911 yazında üçüncü kez sürgünden kaçtı ve parti yönetiminin isteği

üzerine, oradaki Bolşevik örgütlenmeyi güçlendirmek üzere St. Petersburg'a gitti. Ne var ki, daha doğru dürüst bir çalışmaya girişmeden Eylül ayında polis tarafından yakalandı ve Vologda'ya döndü. Bu kadar çabuk yeniden ellerine düştüğü için ölçüsüz bir öfkeye kapılmıştı. Aylardır yeni Parti Konferansının toplanması, legal bir gazetenin çıkarılması ve Rusya'daki pratik çalışmayı yürütmek üzere illegal bir merkezin kurulması için ajitasyon faaliyetinde bulunmuştu. Lenin'in yurt dışındaki önderliğine karşı hiçbir itirazı yoktu. Lenin'e karşı sınırsız bir bağlılık gösteriyor ve onun görüşlerini sonuna dek bağlı bir insanın tüm coşkusuyla savunuyordu. Ama devrimci partinin *Rusya*'da örgütlenmesi gerektiğini de biliyordu. Ve şimdi 1912 Ocağında, canalıcı konferansın tam toplanmak üzere olduğu sırada gene ele geçmiş ve eli-kolu bağlanmıştı.

Prag'da toplanan bu konferans, Sosyal-Demokrat İşçi Partisi içindeki bölünmenin tarihinde belirleyici bir aşamayı temsil eder. Lenin, artık parti içinde Menşeviklerle daha fazla oyalanmamak gerektiği sonucuna varmıştı. Lenin, yeni bir devrim dalgasının yükseldiği kanısındaydı. Devrimci partinin yüreksiz ve bulanık kafalı bir önderlik tarafından kösteklenmesi ölümcül bir sonuca yol açardı. *Ne Yapmalı?* adlı kitabını yazdığından bu yana meydana gelen her şey, Lenin'in o sayfalarda dile getirdiği fikirleri doğrulamıştı. Dolayısıyla bundan böyle Menşevikler ve Troçki gibileri yol arkadaşları olarak değil, parti düşmanları olarak görülmeli ve örgütlü devrimci marksizmin saflarının dışında kabul edilmeliydiler. Prag Konferansı bu öneriyi yürürlüğe koydu. Menşevikler partiden atıldı ve Lenin'in talimatı üzerine Sergey Orconikidze sürgünde bulunan Stalin'i görmeye ve ona konferansın kararlarını anlatmaya, Rusya içinde çalışan Merkez Komitesi Rusya Bürosunun başına getirildiğini bildirmeye gönderildi.

Böylece Stalin Bolşevik Partisinin İkinci Komutanı olmuştu. Bu haberi aldıktan sonra onu Vologda'da tutmak ancak zincire vurmakla mümkün olabilirdi. 1912 Şubatının zorlu kış günlerinde gene kaçmayı başardı ve St. Petersburg'a geldi. Orada var gücüyle Prag Konferansı kararlarını uygulamaya ve özellikle partinin legal gazetesini çıkar-

maya koyuldu.

Stalin sürekli tehlike altındaydı. Polis her zaman izindeydi ve o bir gece kaldığı yerde bir daha kalmamaya dikkat ediyordu. Parti Merkez Komitesinin bir üyesinin aynı zamanda Ohrana'nın (gizli polis) da üyesi olduğundan ve polisin onu bulabileceği yerler hakkında polis merkezine durmadan ipucu verdiğinden habersizdi.

Ama bu karanlığın ortasında küçük bir aydınlık vardı. Kafkaslardan tanıdığı bir arkadaşı St. Petersburg'daki bir elektrik santralında ustabaşı olmuştu. Adı Alleluyev'di ve karısı Gürcüydü. Hura ve Nadya adlarında on ve oniki yaşlarında iki kızları vardı. Stalin tüm ailenin büyük dostuydu ve sık sık onlarda kalıyordu. Ve tabiî, küçük Nadya'nın da kahramanıydı. Belki de Stalin'in yaşamının aşk öyküsü burada başlıyordu, çünkü yıllar sonra büyüyüp güzel bir kadın olan Nadya, Stalin'in ikinci karısı olacaktı. Baku'daki evlilik yaşamının ilk birkaç ayından sonra birinci karısını çok az görmüştü. Stalin hapiste olduğu için karısı ailesiyle oturmaya başlamış ve çocukları Yaşa'yı da onların evinde dünyaya getirmişti. Birkaç yıl sonra, kocası hâlâ sürgündeyken, veremden ölmüş ve çocuk da Bolşevik önderler Kremlin'e yerleşinceye dek büyükannesi ve büyükbabası tarafından büyütülmüştü.

Bolşeviklerin ilk legal gazetesi *Pravda* 'nın ("Gerçek") yayınlanması için girişilen büyük hazırlıkların tam ortasında, ta uzaklardan, Sibirya'dan gelen tüfek sesleri tüm dünyada yankılandı ve Rusya'nın yıllardır umutsuz bir suskunluğa dalmış görünen milyonlarını harekete geçirdi. Lena altın madenlerinde Çarlık askerleri grevcilerin üstüne ateş açmışlar ve yüzlerce işçi öldürülmüştü. Bu kanlı olayı protesto etmek amacıyla Rusya'nın bütün sanayi kasaba ve kentlerini kendiliğinden bir grev dalgası kapladı. İşçiler bir kez daha yürüyüşe geçmişlerdi. Lena'daki katliamın etkilerini Stalin şöyle anlatıyor:

> Yüzeyden bakan bir kimse, devrim gününün tamamen kaybedildiğini, Rusya'ya Prusya'nın yolunu izleyen meşrutî gelişme döneminin geldiğini sanabilirdi. Ve bu yolda yapılan telkinlere yürekten yakınlık duyan bazı eski Bolşevikler, o sırada safları terkediyorlardı. Karamsarlığın ve karanlığın zaferi tamdı.
> Lena günleri bu pis kokulu bataklığın tepesinde bir fırtına gibi pat-

ladı ve herkesin gözü önüneyeni bir görünüm getirdi. Stolyipin rejiminin o kadar sağlam olmadığı anlaşıldı. Duma, yığınlar arasında nefret uyandırmış ve işçiler yeni bir devrim için savaşa atılacak yeterli gücü biriktirmişlerdi.

Sibirya'nın içlerindeki işçilerin vurulması, tüm Rusya'yı grevlerin kaplamasına ve St. Petersburg proletaryasının sokaklara dökülerek palavracı Bakan Makarov'un "her zaman böyle olmuştur, her zaman da böyle olacaktır" biçimindeki küstah sloganını bir vuruşta yıkmasına yetmiştir. ...

Pravda 22 Nisan 1912'de çıktı. Aynı gün Stalin bir kez daha tutuklandı. Bir kez daha Sibirya'ya, bu kez Narin'e gönderildi. Ama Eylülde sürgünden kaçmış ve Dördüncü Duma seçimlerinde Bolşevikleri yönetmek üzere bir kez daha tam zamanında St. Petersburg'a dönmüş bulunuyordu. Altı Bolşevik seçildi. Stalin bunun üzerine Duma içinde izleyecekleri politikayı saptadı ve altı Bolşevik milletvekilini, gene Duma'ya seçilmiş bulunan yedi Menşevikle birleşmemeye güçlükle ikna etti. Duma'ya seçilen altı Bolşevik de emekçiydiler ve Menşevik aydınların sahip oldukları üstünlüklerin oldukça farkındaydılar. Stalin, grubuyla gece gündüz yaptığı uzun tartışmalardan sonra bir anlaşmaya vardı ve milletvekillerinin Parti Merkez Komitesiyle bir toplantı yapmalarını önerdi. Lenin, Rusya sınırına daha yakın olmak için Krakov'a geçmişti ve milletvekilleriyle yapılacak toplantı büyük bir güçlükle karşılaşılmadan gerçekleşti.

Ama toplantının sonrası, toplantının kendisinden de önemliydi. Stalin iki ay Krakov ve Viyana'da kaldı. Birkaç hafta Lenin'le birlikte kaldı ve orada iki önder ilk kez önlerindeki bütün sorunlar üzerinde görüşlerini birbirlerine rahatça anlatmak fırsatını buldular. Onların bu konuşmalarında en önde gelen ve yurt dışındayken Stalin'in en fazla vaktini alan sorunun ne olduğu, 1913 Şubatında Lenin'in Gorki'ye yazdığı bir mektuptan açıkça anlaşılıyor. Lenin mektubunda şöyle diyordu: "Ulusal sorunu ciddiyetle ele alma vaktinin geldiğinde seninle aynı kanıdayım. Burada yanımızda, Avusturya'yla ilgili ve öteki bütün malzemeleri toplamış ve bu konuda büyük bir yazı hazırlamaya girişmiş bulunan harika bir Gürcü var." Bu yazı sonra üç bölüm halinde, daha sonra da kitap olarak yayınlandı.

Bu yazı ilk bakışta pek önemli değilmiş gibi görünebilir. Ama gerçekte, yazının Rusya Devrimi üzerinde çok ge-

niş kapsamlı bir etkisi olmuştur ve tüm dünya için de geniş kapsamlı bir önemi olabilir. En sonunda *Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu* adıyla yayınlanan yazı elbette Lenin'le yapılan tartışmaların bir ürünüydü, ama hiç kuşkusuz tümüyle Stalin tarafından kaleme alınmıştı. Yazının her paragrafı onun kişiliğinin damgasını taşıyordu. Ne kadar çabuk taslak haline getirildiğini ve tartışıldığını Lenin de, Stalin de anımsamıyorlardı. Mutlaka ikisi de notlar almışlardır; ama eminim ki, bir araya geldikten birkaç dakika sonra konuya öylesine yoğun bir biçimde dalmışlardır ki, karşılıklı katkılarının ne olduğunu tamamen unutmuşlardır. Bu, Lenin'i tanıyan herkes için böyle olmuştur. Benim için de böyle olmuştu, eminim Stalin için de böyle olmuştur, çünkü Tiflis'teki ilk yıllardan beri Lenin, Stalin'in kahramanı olmuştu. Lenin'le sürekli birlikte bulunmak ve öderlikte onun çalışma arkadaşı olmak, Stalin'in delikanlılık düşünü gerçekleştirecekti.

Gerçi Tammerfors ve Londra Konferanslarının Politik Komisyonlarında birlikte çalışmışlardı, ama Lenin devrimden sonra en büyük pratik politik sorunlardan biri haline gelecek olan bir teorik sorunu çözmek gibi böylesine önemli bir görevin üstesinden gelmek için yanına ilk kez bir arkadaş çağırıyordu. Lenin'in herhangi bir başka sorunda, herhangi bir başka arkadaşıyla bu yola başvurduğunu hiç duymadım. Ama Stalin'in teorik düşüncelerine ve bir marksist olarak sağlam yargılarına büyük güveni olduğunu iyi biliyorum, çünkü 1921'de yaptığımız konuşmalardan birinde Stalin'den "bizim çetin cevizimiz" diye sözetmiş ve şöyle açıklamıştı: "Politik Büro çok araştırılması gereken bir sorunla karşılaştı mıydı, görev Stalin'e verilirdi". O zaman bu zamandır Jozef Stalin'in "Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu"nun başta gelen uzmanı olması, Lenin'in onun ve eseri üzerindeki yargısını doğrulamaktadır. Bolşevikler iktidarı ele geçirir geçirmez, Lenin, yoldaşının Sovyet devletinin bu konuyu pratik olarak ele alacak bakanlığına atanmasını sağladı ve ondan sonraki bütün konferaslarda bu konuyla ilgili raporları Stalin yazdı, Merkez Komitesi için bu konuyla ilgili bütün karar taslaklarını Stalin hazırladı ve bu konuda geliştirdiği ilkeleri Sovyet Anayasasına inandı-

rıcı ve anlaşılır bir biçimde uyguladı.

İki önderin birlikte çözmeye koyuldukları bu sorunlar, devrimci politika alanındaki bütün öteki sorunlardan daha karmaşıktılar. Rus İmparatorluğu içinde farklı gelişme aşamalarında bulunan, ulusal gruplara bölünmüş, ezilen, sömürülen, kendi dillerini kullanmaları yasaklanmış ve çoğu zaman hiçbir politik hakkı bulunmayan 60 milyon "yabancı" yaşıyordu. Rusya dışında, Avrupa da farklı derecelerde kurtuluşlarını kazanmış bir milliyetler karmaşası halindeydi, ayrıca tüm dünyada büyük devletler sömürge topraklarını hemen tümüyle ele geçirmişler ve yüzmilyonlarca sömürge halkını tam bir boyunduruk altına almışlardı. Daha yüzmilyonlarca insan da yalnızca kısmen bağımsız olan büyük toprak parçalarında yaşıyorlardı; artık keşfedilecek yeni topraklar ve köleleştirilecek yeni halklar kalmamıştı. İmparatorlukların çatışmasına ve dünyanın yeniden paylaşılması uğrunda bir ölüm-kalım mücadelesine doğru hızla ilerliyorlardı.

Sosyalist düşüncenin gelişmesinde uzun zamandan beri bazı kesin ilkeler saptanmıştı. Sözgelimi yıllar önce Marx, "başka bir ulusu boyunduruk altında tutan bir ulusun kendisinin de özgür olamayacağı" ilkesini ortaya koymuştu. Marksistler "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" ilkesini kararlılıkla savunuyorlardı. Avusturyalı sosyalistler "ulusal sorun" konusunda çok şey yazmışlar ve Polonyalılar ve Yahudilerle birlikte "ulusal özerklik" ve "kültürel özerklik" tasarılarını tekrarlamaktan dillerinde tüy bitmişti. İşçi partilerinin ulusal gruplaşmalara göre kurulmasıyla birlikte Rusya'da özel bir sorun doğmuştu. Bu durum, Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin Rus İmparatorluğu içindeki bütün sosyal-demokratları saflarına kazanma çabalarını büyük ölçüde köstekliyordu. İşçi sınıfı örgütleri hâlâ milliyet ayırımı yapmak ve ırksal temeller üzerinde örgütlenmek zorunda bırakılıyordu. Bütün bu karışıklığın ortasında açık-seçik bir rehberliğe duyulan gereksinim acil bir hale gelmişti.

Stalin'in bu konudaki çalışmalarının sonucunun, bilimsel sosyalizmin sayfaları arasında her zaman yüksek bir yeri olacaktır. Stalin'in çözümleme yöntemi son derece ber-

raktı. Araştırmacıya zorluk çıkaracak hiçbir belirsiz nokta bırakmıyordu. İşe, "ulus nedir?" diye sorarak başlıyor ve sağlam kanıtlara dayanan bir tanımlama bulmaya çalışıyordu. Şöyle sürdürüyordu:

> Bir ulus her şeyden önce bir topluluktur, belli bir insan topluluğudur.
>
> Bu topluluk, ırksal ya da kabileyle ilgili değildir. ... Modern İtalyan Ulusu Romalılardan, Tötonlardan, Etrüsklerden, Greklerden, Araplardan vb. oluşmuştu. Fransız ulusu Galyalılardan, Romalılardan, Bretonlardan, Tötonlardan vb. oluşmuştu. Aynı şey, farklı ırk ve kabilelerden, halklardan ulus haline gelmiş olan İngilizler, Almanlar vb. için de söylenebilir.

Bundan şöyle bir sonuç çıkarıyor: "Dolayısıyla ulus, ırksal ya da kabileyle ilgili olarak değil, *tarihî olarak oluşmuş bir insan topluluğudur.*" Bu yeterince açıktır. Ama şunu ekliyor.

> Tarihî olarak oluştukları ve farklı kabile ve ırklardan meydana geldikleri halde, Sirüs'ün ve İskender'in büyük İmparatorluklarına hiç kuşkusuz ulus denemez. Onlar ulus değildiler; şu ya da bu fatihin zaferlerine ya da yenilgilerine bağlı olarak birbirinden kopan ya da bir araya gelen, birbirlerine rastlantıyla ve gevşek bağlarla bağlanmış grup kümeleşmeleriydiler.

Böylece başka bir sonuca varıyor. "Bu yüzden" diyor, "ulus rastlantısal ya da geçici bir kümeleşme değil, *kalıcıbir insan topluluğudur.*" Böylelikle bir adım daha ilerlemiş oluruz, ama yalnızca bir adım. Çünkü hemen ardından şunu ekler: "... her kalıcı topluluk bir ulus oluşturmaz. Avusturya ve Rusya da kalıcı topluluklardır, ama hiç kimse onlara ulus demiyor." Stalin, bunların ulusal topluluklar değil, politik topluluklar olduğunu söyler ve daha fazla sormamıza kalmadan sorunu önümüze koyar: "Ulusal topluluğu politik topluluktan ayırdeden nedir?"

Bu da yeni bir çözümleme zincirini başlatır. Şöyle der Stalin:

> Ayırdedici özelliklerden biri de, bir devletin ille de ortak bir dili olması gerekmezken, ortak dili olmayan bir ulusal topluluğun tasavvur edilememesidir. Eğer her birinin ortak bir dili olmasaydı, Avusturya'da bir Çek ulusunun, Rusya'da bir Polonya ulusunun varlığı olanaksız olurdu; buna karşılık, sınırları içerisinde birçok farklı dilin bulunması Rusya'nın ve Avusturya'nın bütünlüğünü etkilememektedir. ...

Böylece bir başka sonuca ulaşıyoruz: "*Dil ortaklığı,* bir ulusun belirleyici özelliklerinden biridir." Bu da son derece

daha üstün bir çözüm saptıyor. Şöyle diyor:

... ulusların kendi yazgılarını belirleme, ulusal sorunun çözümünde vazgeçilmez bir unsurdur. Dahası var. Şu ya da bu nedenden ötürü genel yapının içinde kalmayı yeğ tutacak uluslara karşı tavrımız ne olmalıdır? ... Tek gerçek çözüm bölgesel özerkliktir, Polonya, Litvanya, Ukrayna, Kafkasya vb. gibi billurlaşmış birimler için özerkliktir. Bölgesel özerkliğin yararı, birinci olarak, topraktan yoksun bir hayali değil de, belli bir toprakta yaşayan belli bir halkı ele almasıdır. İkincisi, halkı ulusa göre bölmez, ulusal ayrılıkları körüklemez; tam tersine, yalnızca bu ayrılıkların yıkılmasına hizmet eder ve halkı, başka türden bir bölünmeye, sınıf esasına göre bölünmeye yol açacak bir biçimde birleştirir. ...

Hiç kuşkusuz, bölgelerden hiçbiri bileşik ve bir türden bir ulus oluşturmaz, çünkü her birinin içinde ulusal azınlıklar vardır. Polonya'daki Yahudiler, Litvanya'daki Letonyalılar, Kafkasya'daki Ruslar, Ukrayna'daki Polonyalılar vb. böyledir. ... Bir ulusal azınlığı kışkırtan nedir? Azınlık, bir ulusal birlik bulunmadığı için değil, kendi dilini kullanma hakkına sahip olmadığı için huzursuzdur. Kendi dilini kullanmasına izin verin, huzursuzluk kendiliğinden ortadan kalkacaktır. ... Dolayısıyla, ulusal sorunun çözümünde, *her türulusal eşitlik* (dil, okullar vb.) vazgeçilmez bir unsurdur. ...

İşçilerin ulusal esaslara göre bölünmesinin nerelere vardığını biliyoruz. Birleşik bir işçi sınıfı partisinin dağılması, sendikaların ulusal esaslara göre bölünmesi, ulusal sürtüşmenin şiddetlenmesi, ulusal grev kırıcılık, sosyal-demokrat hareketin saflarında tam bir moral bozukluğu — örgütsel federalizmin sonuçları bunlardır. ... Bunun tek tedavisi, enternasyonalist esaslara göre örgütlenmedir. Hedef, Rusya'daki bütün milliyetlerden işçileri çeşitli yörelerdeki birleşik ve yekpare kollektif örgütlerde birleştirmek, bu kollektif örgütleri de tek bir partide birleştirmek olmalıdır. ... Dolayısıyla, ulusal sorunun çözümünde, *işçilerin enternasyonal dayanışması ilkesi vazgeçilmez bir unsurdur.* ...

Dilin kesinliği, belirsiz deyimlerden tamamen arınmış oluşu, ilkeler ile uygulama arasındaki ilişkiyi ifadedeki berraklık, bu belgeye, Stalin'in bütün eserleri arasında olağanüstü bir nitelik kazandırmaktadır. Ve bu eser, zamanın ve deneyimin sınavından alnının akıyla çıkmıştır.

Stalin bu eserini tamamlar tamamlamaz, St. Petersburg'a geri dönmeye ve Prag Konferansından sonra partinin kendisine verdiği daha büyük merkezi yönetim görevlerini üstlenmeye hazırlandı. Ama oraya henüz varmıştı ki, her zamankinden daha sıkı bir takip altında olduğunu farketti. Merkez Komitesi içindeki polis ajanı Malinovsky, Krakov'da bulunmuştu, bütün yeni gelişmelerden haberliydi ve Sosyal-Demokrat İşçi Partisini önderlerinden yok-

sun bırakmak için polisin bıkıp usanmadan izlediği politikaya var gücüyle yardımcı oluyordu. Şimdi de Stalin'in ve Stalin'le birlikte merkezî büroda bulunan Sverdlov'un izindeydiler. 23 şubat 1913'te St. Petersburg'da *Pravda* yararına düzenlenen bir konserde Stalin gene tutuklandı. Aslında bu, Sverdlov'un, Kamanev'in, Spandaryan'ın ve Duma'daki Bolşevik milletvekillerinin en sonunda yakalandıkları ve Sibirya'ya sürüldükleri bir dizi baskının başlangıcıydı.

Stalin bu kez dört yıl için çok uzak bir köşedeki Turuhansk yöresine gönderildi. İlk başta Kostine köyünde kalıyordu, ama 1914 yılı başlarında daha da kuzeye, Sibirya'nın Kuzey Kutbu dönencesi içinde kalan Kareyka köyüne gönderildi. Çarın adamları bu kez onu ellerinden kaçırmamakta kararlıydılar ve savaşın ve devrimin etkisi sonucu Çarlık kendisi çatırdayıncaya dek onu bu kar ve buz çölünün ortasında çok sıkı bir denetim altında tuttular.

Yakalanmalarını izleyen aylarda Lenin, Stalin'i ve Sverdlov'u kurtarmak için iki kez girişimde bulundu. Ama her kezinde Malinovski polise haber iletti ve muhafızlar artırıldı. Artık Stalin'in, olayların gelişimini bekleme sabrı, daha önce görülmedik bir sınav verecekti. Kuzey Kutbu dönencesinin ötesindeki dünyayla zayıf ve sık sık kopan bir bağı sürdürecek, bu bağ yoluyla zaman zaman olayların akışını etkileyebilecek, ama esas görevi beklemek ve elinden geldiğince izlemek olacaktı. Ve bulunduğu yerden olayların akışını izlerken Stalin'in içini öfkeli bir sıkıntı kapladı.

Ama ansızın Saraybosna'da patlayan bir tabanca, dünyanın barut fıçılarını havaya uçuruverdi. Rusya işçi sınıfının barikatları kaldırıldı. Savaş davulları çalmaya, ordular görevlerinin başına toplanmaya başladılar ve dünya kapitalizminin krallarının, imparatorlarının ve başkanlarının bayrakları altında yürüdüler. 1914 güz günlerinin gölgeleri kutup çölünde uzamaya başladıkça, Bolşevik önderlerin devrimci umutları da sönmeye yüz tuttu. Gerçekten de Avrupa'nın üzerine kara bir bulut çökmüş, uluslararası sosyalist hareketin savaş durumunda işçilerin ne yapması gerektiği konusunda aldığı bütün kararlar havaya gitmişti.

Ve artık tarihin akışı gerçekten de akıl almayacak ölçüde hızlanmıştı. İnsanlık, sürgündeki erkeklerin ve kadınların uğrunda çalıştıkları ve düşünü kurdukları şafağa doğru atılarak yüzyılları yıllara, yılları aylara sığdıracaktı.

YEDİNCİ BÖLÜM

UZUN BİR ARA VE BU ARANIN SONA ERİŞİ

İnsanoğlu yeryüzününün efendisi olacaktır. İnsanların yasa yapma hakkı, gözle görülmeyen sarsıntıları bugün bile yeryüzünün yüreğinde süreduran ilk büyük çağdaş depremi yaratmıştı. İnsanların yeryüzüne sahip olma hakkı ise ikinci depremi yaratacaktır. Yeryüzünün efendileri, ellerinizi ve evlatlarınızın ellerini ustalaştırın, çünkü onlara ihtiyacınız olacak.

JAMES FINTON LALOV

SİBİRYA'NIN karlar arasındaki Yeniseysk ilinde, ıssız Kareyka köyünde, Stalin olayları izleyerek bekliyordu. O sıralar onbeş köy kulübesinden meydana gelen Kareyka, aynı adı taşıyan bir ırmağın kıyısında yer alıyordu. Stalin bu kulübelerden birinin bir odasında, Sverdlov da başka birinin bir odasında oturuyorlardı. Stalin'in kulübesinin sahibi ailesiyle birlikte başka bir odada ve mutfakta oturuyordu. Elli mil uzakta bir kurşun madeni vardı. Yüzelli mil kadar batıda ise Turuhansk hapishane kampı bulunuyor, orada da üçyüz kadar siyasî mahkûm yaşıyordu. Gerek Turuhansk, gerek Kareyka, kuzey Asya'nın bu uçsuz bucaksız tundralar bölgesinde küçücük birer benek gibi kalıyorlardı. Gerçi ırmaklar ve dereler balık doluydu, bölge vahşi hayvanlarla dolu tam bir av cennetiydi, ama etkin bir politik önderin

hiç de oturmak için seçeceği bir yer sayılmazdı.

Ama yarı-tropikal Kafkasların çocuğu Jozef Stalin gene de, dondurucu kutup rüzgârlarının eksik olmadığı, yılın sekiz-dokuz ayının kar ve buzla kaplı olduğu bu yerde dört yıla yakın bir süre yaşamak zorunda kaldı. Kış geceleri bitmek bilmiyor, karanlığın içinden her gün yalnızca bir-iki saatlik bir günışığı doğuyordu. Bu sıkıntılı ortamın tekdüzeliği, ancak yaz aylarında kısa bir süre için yükselip kaybolan güneşle biraz olsun diniyordu.

Yakındaki kulübelerden bir komşu köylü, arada sırada gelip kapıdan bir bakıyor, kimi zaman da Turuhansk hapishanesinden bir koşu gelen birkaç siyasî mahkûm, Stalin ve Sverdlov'la oturup bazı sorunları tartışıyorlardı. Bu hapishane kampındaki siyasî sürgünlerden biri olan Vera Şvaytzer, Suren Spandaryan'la birlikte, Kareyka'daki Stalin'e yaptıkları ziyaretlerden birini şöyle anlatıyor:

> Yılın o mevsiminde geceyle gündüz tek bir sonsuz kutup gecesinde bütünleşir, her yer sert bir don tabakasıyla kaplanır. Ardımızda sürekli kurt ulumaları, Monastirskoye ile Kareyka arasındaki 200 kilometrelik kasvetli çölden geçerek hiç durmaksızın, köpeklerin çektiği bir arabayla Yenisey'den aşağı indik. ... Stalin yoldaş bizim bu beklenmedik gelişimiz karşısında aşırı bir sevinç gösterdi ve "kutup yolcuları"nı rahat ettirmek için elinden geleni yaptı. İlk işi, oltalarının buzdaki deliklerde hazır durduğu Yenisey'e koşmak oldu. Birkaç dakika sonra sırtında koca bir mersin balığıyla geri döndü. Bu "usta balıkçı"nın kılavuzluğunda balığı çabucak temizledik, yumurtalarını çıkardık ve enfes bir balık çorbası yaptık. Bu mutfak işleri yapılırken, bir yandan da parti sorunlarını dobra dobra tartışıyorduk... Bir köşede, kendi yaptığı oltalar ve av takımları duruyordu...

Böylece, devrim önderi, kendisini yeni çevresine uydurmuş ve usta bir avcı ve balıkçı olup çıkmıştı; bekleyiş günleri sona erdiğinde fazlasıyla gereğini duyacağı gücü ve sağlığı kazanıyordu. Tundraların ötesindeki dünyayla olan bağlar son derece zayıftı. Yakın dostları Alleluyev'lerden uzun aralarla gelen mektuplar, Lenin'den, St. Petersburg'daki Putilov fabrikası işçilerinden ve Baku'nun petrol yataklarından haberlerle doluydu. Ama Stalin'in uzaktan hiçbir mücadeleyi yönetmesi mümkün değildi. Gazeteler ve bazı kitaplar çıktıktan aylar sonra eline geçiyordu. Bazıları, sanki Stalin Kuzey Kutbunda bir köylü kulübesine de-

ğil de, İngiliz Müzesinin Okuma Odalarına sürülmüş gibi, "Bu dönemde neden Stalin'in teorik eserleri yok?" diye sormuşlardır zaman zaman.

Gene de, Stalin ve Sverdlov, sürgünlerine kesin olarak son verecek olan olayların gittikçe kabaran dalgasını ellerinden geldiğince izliyorlardı. O kadar ilerisini görmek çok zordu. Ama dünya savaşı patladığında Bolşevikler hiç kuşkusuz şaşırmamışlardı. Bütün ülkelerin sosyalist önderleri daha yirminci yüzyılın başlarından beri, yaklaşmakta olan yangına karşı insanlığı durmadan uyarmışlardı. Ne var ki, bu konuda çok kesin de olamamışlardı. Kimin kime karşı savaşacağını söyleyememişlerdi. Ama hammadde ve pazarları elde etmek için amansızca mücadele eden ve durmadan silâhlanan rekabetçi kapitalizmin insanlığı bir dünya savaşına sürüklediğini ısrarla belirtmişlerdi.

Teşhisin kesinlikten yoksun oluşu, dünya işçi sınıfının bu gelişmelere karşı koymak için ne yapması gerektiği konusunda ancak genel anlamda öğütler verilmesine ve bir ölçüde de, savaşı önlemek için hemen hiçbir örgütlü hazırlığın yapılamamasına yol açtı. 1889'da Enternasyonal Sosyalist Büronun kurulmasından bu yana, her uluslararası sosyalist konferans, her ülkedeki sosyalist işçi sınıfı hareketini yönetecek belli ilkeler koymuştu. Her konferansta ortaya keskin bir fikir ayrılığı çıkmış ve her karar, belli bir birliği koruma uğruna bir uzlaşmayı temsil etmişti. Bunlardan en açık ve en kesin olanı, 1912 Basel Konferansında alınan karardı. Daha sonra bildiri olarak yayınlanan bu kararda şöyle deniyordu:

> Eğer bir savaş tehlikesi doğarsa, ilgili ülkelerdeki işçi sınıflarının ve onların parlemanter temsilcilerinin görevi, Enternasyonal Sosyalist Büronun uyumlu çalışmalarının da desteğiyle, savaşın patlak vermesini, uygun gördükleri en etkili yollarla önlemek üzere en büyük çabayı göstermektir; hiç kuşkusuz, savaşı önlemenin yolları, sınıf mücadelesinin şiddetlenmesine ve genel politik durumun keskinleşmesine göre değişir.
>
> Ama savaş her şeye karşın patlak verecek olursa, onların görevi, savaşın hızla sona erdirilmesi için müdahalede bulunmak ve tüm güçleriyle, savaşın yarattığı ekonomik ve politik buhrandan, halkı ayaklandırmak ve böylece kapitalist sınıfın tahakkümünün yıkılışını hızlandırmak üzere yararlanmaktır. ...
>
> Kongre, bu dış politika ilkelerinde tüm Sosyalist Enternasyonalin

aynı fikirde olduğunu belirtir. Bütün ülkelerin işçilerini, proletaryanın uluslararası dayanışmasının tüm gücüyle, kapitalist emperyalizme karşı çıkmaya çağırır. Bütün devletlerin egemen sınıflarını, yığınların kapitalist üretim biçimi tarafından yaratılan sefaletini savaş yanlısı eylemleriyle artırmamaları için uyarır. Önemli barış isteminde bulunur. Hükümetler, Avrupa'nın bugünkü durumunda ve işçi sınıfının bugün içinde bulunduğu havada, kendilerini tehlikeye atmadan bir savaş çıkarmalarının olanaksız olduğunu unutmasınlar. Fransız - Alman Savaşını devrimci Komün ayaklanmasının izlediğini, Rus-Japon Savaşının Rus İmparatorluğu halklarının devrimci güçlerini harekete geçirdiğini, kara ve deniz kuvvetlerinde silâhlanma yarışının İngiltere'de ve Avrupa'da görülmemiş şiddette sınıf çatışmalarına yol açtığını ve muazzam bir grev dalgasını başlattığını unutmasınlar. Hükümetler, canavarca bir dünya savaşı düşüncesinin, kaçınılmaz olarak işçi sınıfının nefretine ve başkaldırısına yol açacağını farketmezlerse, çılgınlık etmiş olacaklardır. Kapitalistlerin kârları, hanedanların ihtirasları ve gizli diplomatik antlaşmaların daha da büyük şan kazanmaları uğruna birbirlerine ateş etmeyi proletarya bir suç olarak görmektedir. ...

1914 Temmuz ve Ağustosunda dünya savaşı gerçekten patlak verdiğinde, proletarya ayaklanmayla karşılık vermedi. Sosyalistler de öyle. Savaş, uluslararası işçi ve sosyalist hareketini paramparça etti. Ve Enternasyonalin yalnızca tek bir partisi, Rusya Bolşevik Partisi, Basel Konferansının bildirisinde belirtilen devrimci ilkelere uygun bir tutum benimsedi. Her ülkenin sendikası kendi hükümetinin kuyruğuna takıldı. Barışçı ve birkaç küçük gruptan ibaret olanlar dışında, sosyalist ve işçi partileri de aynı biçimde hareket ettiler.

Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler bile tamamen tecrit olmuşlardı, çünkü muhalifler arasında bile bulanıklık vardı. Ama Bolşeviklerin tutumunda en küçük bir belirsizlik yoktu. Bolşeviklerin tutumunun öteki partilerin tutumundan ne kadar farklı olduğunu göstermek için onların şu iki sloganını belirtmek bile yeterlidir: "Emperyalist Savaşı İç Savaşa Dönüştürün!" ve "İşçilerin Düşmanı, İçteki Hükümettir!".

Lenin'in kararı ulaştığında, Kareyka ve Turuhansk'ın uzak kulübelerinde bayram sevinci doğdu. Stalin kararı büyük bir sevinçle okudu, çünkü karar kendisinin çok önceden sürgündeki arkadaşlarına anlattığı görüşleri doğruluyordu.

Yirmibeş yıl sonra Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı patladığı zaman, Lenin'in yerini devralmış bulunan Stalin, "1914 kararı geçerliliğini korumaktadır" diyecekti.

Lenin ve Bolşevik Partisinin yarım düzine üyesi tarafından Cenevre'de yapılan açıklamada şöyle deniyordu:

> Avrupa ve Dünya Savaşı, bir burjuva-emperyalist ve hanedan savaşının kesin damgasını taşımaktadır. Pazarlar uğruna yabancı ülkeleri yağmalama özgürlüğü uğruna mücadele: ayrı ayrı ülkelerde proleteryanın devrimci hareketine ve demokrasiye son verme eğilimi; burjuvazinin yararına, ücretli köleleri birbirlerine karşı kışkırtarak bütün ülkelerin proleterlerini aldatma, bölme ve katletme eğilimi: İşte savaşın biricik gerçek anlamı ve önemi budur. ...

Bu açıklamayı çok şey izledi. Rusya'daki Bolşevikler Lenin tarafından dile getirilen bakış açısını onayladılar ve politikalarını buna göre geliştirdiler. Artık, emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi, Rusya içindeki bütün parti faaliyetlerinin odak noktası oldu. Liebknecht ve Lüksemburg, bu politikanın Rusya dışındaki en büyük destekleyicileriydiler. Ama bu politika Rusya için bütün öteki ülkelerden daha büyük bir önem taşıyordu, çünkü Rusya'nın devrimci değişiklikler için olgunluğu öteki ülkelerle karşılaştırılamıyacak ölçüde fazlaydı. Egemen sınıflar arasında 1905 ayaklanmasıyla ortaya çıkan keşmekeş, Stolyipin gericiliğinin zaferiyle, binlerce devrimcinin öldürülmesiyle ve zindanların ve sürgün kamplarının doldurulmasıyla giderilememişti. İstibdat hâlâ olduğu gibi duruyordu. Hükümetin dümeni hâlâ feodalizmin elindeydi. Kapitalist ekonomik devrim hız kazanıyor ve 1905 olayının ardında yatan ve onu mümkün kılan fikirleri oluşturan koşulları çok daha büyük bir ölçüde yeniden yaratıyordu.

1914'te savaş patladığında Rusya bağrında iki devrimin tohumlarını taşıyordu. Eğer Çar 1905'te ülkesine "1789 Devrimi"ni verseydi, yani liberal bir anayasası olan meşrutî bir krallık kursaydı, Rusya 1914 savaşına yaygınlaşan sanayileşmenin tam hızıyla girecekti. Çar asla böyle bir şeye yanaşmadı ve dolayısıyla savaş, Çarlık hükümetinden özü gereği yerine getiremeyeceği şeyler istedi. Tarihin bu döneminde başbakanlar ve devlet bakanları korkunç bir hızla birbirlerinin yerini alırlarken, isterik Çariçe de pısırık kocasını aşağılık Rasputin'in önerilerini yerine getirmeye

zorluyordu. Savaş üretimine giren sanayiciler hiçbir müdahaleyle karşılaşmadan korkunç vurgunlar vurdular. Köylüler milyonlarca evlatlarını savaş uğruna feda ettiler ve askerler durmadan kırılmalarına karşın yiğitçe savaştılar. Cephe gerisi, ilkin yavaş yavaş, sonra artan bir hızla, savaşan kuvvetlere erzak ve mühimmat sağlayamaz oldu. Silâhsız ve cephanesiz kalan ordular birbirini izliyordu. Yurt içinde fiyatlar yükseldi, buna karşılık gerçek ücretler düştü. 1913 yılında sanayi kesiminde çalışanların ortalama aylık kazancı 85,5 rubleyi bulurken, 1917 Ocağında 38 rubleye düşmüştü. Bu arada kent ve kasabalardaki kiralar 1913 düzeyine oranla yüzde 200-300 yükseldi. Savaş başladığı sıralarda hemen tamamen ortadan kalkan grevler durmadan artan bir hızla ve gittikçe büyüyerek yeniden ortaya çıktılar. 1914 Ağustos ve Aralık ayları arasında 34.753 işçiyi kapsayan yalnızca 68 grev olmuştu. Oysa 1916 yılının aynı aylarında 1.086.364 işçiyi kapsayan 1.410 grev görülüyordu.

Toplumun bütün kesimlerini bozgunculuk ruhu sarmıştı. Bozgunculuk ruhu tepedekileri öylesine sarmıştı ki, soylular işi Rasputin'i öldürmeye ve cesedini Neva ırmağına atmaya dek vardırdılar. Toplumun yoksulluk ve açlıktan kırılan aşağı tabakalarındaysa, yığınlar ayaklandılar, toprak ağalarından oluşan Duma'yı, Çarı tahttan indirmeye zorladılar. Çar 8 Mart 1917'de kendisine tüm ülkeyi kaplayan olayların ciddiyetini anlatmaya çalışan Başbakan Protopopov'la görüştükten sonra St. Petersburg'dan ayrıldı. Doğruca ordu karargâhına gitti ve o gece karısına şu satırları yazdı: "Boş vakitlerimde domino oynamaya başlayacağım. ... Burada kafamı dinliyorum; burada zihnimi yoran bakanlardan da, belalı sorunlardan da uzaktayım. Bunun benim için iyi olduğu kanısındayım. ..."

Çarın "domino oynamaya başlamak" üzere kentten ayrıldığı gün, St. Petersburg sokaklarında yiyecek başkaldırıları çıkıyordu. İki gün sonra sokaklardaki kalabalıklar daha da büyümüştü ve Kazaklar halka dostça davranıyorlardı. O gece saat 21.00'de gelen bir telefon haberini Çar şöyle yanıtladı: "Başkentteki karışıklıkların yarına dek durdurulmasını istiyorum." Aslında bu, deniz kabarmasının durdu-

Artık durumu denetimleri altında tutan iki otorite vardı: başında Prens Lvov bulunan Duma'nın Geçici Hükümeti ve ayaklanan halkın, işçilerin, köylülerin, askerlerin ve denizcilerin temsilcisi olan sovyetler. Geçici Hükümet ayaklanmanın yalnızca dolaylı bir ürünüydü. Halkın içinden gelen bir kuruluş değildi. Çarlığın Çar'dan koparılmış bir eklentisiydi; üzerine hiç de üstlenmek istemediği yönetim sorumlulukları almıştı. Geçici Hükümetin dış politikası Çarınkinin aynısıydı; yani savaşın sürdürülmesi ve Çarın hükümetlerince imzalanan antlaşmaların yerine getirilmesi. Yurt içinde izlediği politika ise, toplamakta duraksama geçirdiği Kurucu Meclis toplanıncaya dek başkaldıran kalabalıkları durdurmak ve bütün radikal değişiklikleri ertelemekten ibaretti.

Geçici Hükümeti Çar'dan kopmaya zorlayan, halkın devrimci ayaklanmasıydı ve gene Geçici Hükümetin ileride politikası da, Sovyetlerde örgütlenen bu yeni güç tarafından belirlenecekti. Sovyetlerin ilk Yürütme Komitesi, kurulur kurulmaz, Geçici Hükümetle bağlantı kurdu; bağlantı görevlisi de, Sosyalist-Devrimci avukat Kerenski'ydi. Bu bağlantı sürdüğü sürece, Geçici Hükümet devletin başı olarak kabul edilecek ve devrimin "çok ileri gitmesi"nin önlenmesi olasılığı ortadan kalkınayacaktı. Böylelikle bağlantı komitesi, Geçici hükümetin yığınlarla olan organik bağını koruması ve sovyetlerin istemlerinin durmadan belirsiz ve karanlık bir geleceğe ertelenmesiyle Kurucu Meclis vaadinin sovyetleri ustalıkla hareketsizleştirdiği bir araç haline geldi.

Son derece karışık bir durum vardı. Çarlığın gümbürdemiş ve yerine hiçbir sağlam otoritenin kurulmamış olması dışında, kesin olan hiçbir şey yoktu. Bütün sınıflar kardeşlik havası içinde özgürlük türküleri söylüyorlar, hiç alışkın olmadıkları özgürlüğü kutluyorlar ve bundan sonra ne yapılması gerektiğini bilmez görünüyorlardı. Hapishanelerin kapıları açılmış, ama sürgünler henüz ülkelerine dönmemişlerdi.

Bazıları Bolşevizmi küçümsemeye ve bu karışık durumu, Bolşeviklerin devrimdeki sorumluluğunu ve devrimci gelişmeye ilişkin teorilerini tepeden tırnağa çürüten bir ka-

açık-seçik bir karara varamamıştı. Bolşevikler de, Menşevikler de devrimin, Çarın tahttan indirilmesi, mutlakiyetin yıkılması ve Batı tipinde bir demokratik rejimin kurulmasından ibaret kalacağını sanmışlardı. Bolşeviklerin programında şöyle deniliyordu:

> ... Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin üstlendiği birinci ve acil görev, Çarlık monarşisini yıkmak ve anayasasında aşağıdaki noktaların güvence altına alınacağı bir demokratik cumhuriyet kurmaktır:
>
> (1) Halkın egemenliği, yani tüm devlet iktidarının, halkın temsilcilerinden oluşan ve bir meclis oluşturan bir yasama meclisinin elinde toplanması.
>
> (2) Yasama meclisi ve çeşitli yerel kendi kendini yönetim organları için yapılan seçimlerde, yirmi yaşında ya da daha büyük bütün erkek ve kadın yurttaşlara genel, eşit ve doğrudan oy hakkı; seçimlerde oyların gizli olarak kullanılması; her seçmenin herhangi bir temsilî kuruluşa seçilme hakkı; parlamentonun iki yıl için seçilmesi; halkın temsilcilerine aylık ödenmesi; bütün seçimlerde orantılı temsil sistemi; seçmenlerin çoğunluğunun isteğiyle, hiç ayırımsız bütün delegelerin ve seçilmiş görevlilerin her zaman görevlerinden alınabilmesi. ...

Bolşevikler, Menşevikleri aralarından atıp da bağımsız bir parti olarak ortaya çıktıklarında, bu programı değiştirmemişlerdi. Ama programı hazırlayan yazarların kafalarında Rusya'nın kendine özgü koşullarından çok, batı ülkelerinin koşullarının bulunduğunu anlamak için, programı Rusya koşullarına bağlı olarak incelemek yeterlidir; çünkü program Rusya koşullarında uygulanmak zorundaydı. İkinci paragrafta belirtilen noktalar ancak ve ancak batı Avrupa'nın sanayi ve kültür düzeyindeki ülkelere uygulanabilirdi.

Programda, Almanya ya da İngiltere'deki gibi seçimlerin yapılma olasılığının bulunduğu, basın kampanyaları, mitingler, partiler ve adaylar adına yayın kampanyaları düzenlenebileceği ve en önemlisi okuma-yazma bilen bir seçmen yığının olduğu varsayılıyordu. Ama oy kullanmaya çağrılacak olanların yüzde 75-80'i okuma-yazma bilmiyordu! Rusya'nın sanayileşmesinin ve onun yanısıra modern kapitalist topluma özgü gelişmelerin tamamlandığı da varsayılıyordu; oysa herkesin bildiği gibi, tamamlanmamıştı.

Peki, Rusya Devriminin çözümlenmesinde Bolşevikler niçin böyle yetersiz kalmışlardı? Kanımca bu sorunun ya-

nıtı, 1917 Martından önce hiç kimsenin Marx'ın devlet teorisini onun bıraktığı yerden alıp geliştirmemiş olmasında yatmaktadır. Marx, kapitalist devletin yıkılması ve onun yerini "proletarya diktatörlüğü"nün alması gerektiğini tekrar tekrar vurgularken, hiç kuşkusuz prototipini Paris Komünü'nde görmüş olmasına karşın proletarya devletinin yapısal biçimini ayrıntılı bir biçimde işlememişti. Ama 1917'de Lenin "Nisan Tezleri"nde ve *Devlet ve İhtilal* adlı kitabında, Marx'ın çözümlemesini mantıkî sonucuna vardırdı. Mart ayaklanmasına dek Bolşevikler Menşeviklere karşı esas olarak devrime hangi sınıfın, burjuvazinin mi yoksa proletaryanın mı önderlik edeceği sorununda mücadele etmişler ve "proletarya"nın safında yer almışlardı. İktidarın devrimci yollardan, yani silâhlı ayaklanma ve iç savaş yoluyla ele geçirilmesi gerektiğini açık-seçik bir biçimde kavrıyorlar, ama sorunu çok basit, yani Çarın ve onun yönetiminin yıkılması, batı örneğine uygun tek meclisli bir parlamentonun kurulması ve Bolşevik Partisinin proletaryanın öncü partisi olarak işe koyulmasından ibaret görüyorlardı. Önderlik etmek istedikleri tipte bir sosyal devrimin kendi yönetim organlarını kendisinin geliştireceğini henüz göremiyorlardı.

Böylece 1917 Şubat Devrimi işçilerin, köylülerin ve askerlerin iktidar aracı olarak sovyetleri tekrar oluşturduğunda, onları 1905'te olduğundan çok daha fazla geliştirdi. 1905'te sovyetler esas olarak bir grev silâhı, politik genel grevin silâhları olmuşlardı. Askerler kendi sovyetlerini kurmamışlardı. Oysa 1917 ayaklanması Kara ve Deniz kuvvetlerini, kentleri ve köyleri hep birden kapladığında, yığınlar her yerde sovyetler kurdular. Kendilerini nasıl örgütleyecekleri konusunda şaşkınlığa kapılmadılar. Gerçi çoğunluk okuma-yazma bilmiyordu, ama kendilerine kimlerin sözcülük edebileceğini biliyorlar ve kendi sözcülerini gizil oylamayla olmasa bile açık toplantılarda ellerini kaldırarak seçebiliyorlardı. Bunu 1905 olaylarından ve sosyal-demokratların sürekli kampanyalarından öğrenmişlerdi. Dolayısıyla sovyetler, yığınların gücünü, zamanla ellerindeki iktidarın bilincine vardıklarında diktatörlüklerini uygulayacakları aracı temsil ediyorlardı. Onlara bu bilinci Bolşevikler verecekti.

Devrim tüm ülkeye yayıldıkça, Geçici Hükümet sovyetlerin desteği olmadan yapamaz oldu. Ama sovyetleri kuranlar, bunu, başka bir iktidarın devam eden varlığına meydan okuduklarını farketmeden yapmışlardı. Yaptıklarının kesin sonuçlarını farketmeksizin bir devlet iktidarı kuruyorlardı ve Geçici Hükümetin Kurucu Meclis vaadi de karışıklığı artırıyordu.

Bir anda durumu tüm gerçekliğiyle gören ve izlenecek eylem yolunda direten tek bir kişi vardı. O da Lenin'di. İkinci komutan Jozef Stalin sorunları henüz Lenin gibi göremiyordu.

Devrim patlak verdiğinde Lenin de, Stalin de St. Petersburg'da değildiler. Stalin Sibirya'da, Lenin'se Cenevre'deydi. Çarın tahttan indirildiği haberi Sibirya'ya ulaşır ulaşmaz hapishane köylerindeki muhafızlar ortadan kayboldu ve binlerce siyasi sürgün ülkelerine dönmek üzere yola çıktı. Gelgelelim, daha birçok devrimci gibi Stalin'le Sverdlov'un da alışılmış anlamda bir evleri yoktu. Hem zaten kafalarında yuvalarına kavuşmak gibi bir sorun da yoktu. 25 Mart 1917'de Stalin St. Petersburg'a vardı. Ardından Sverdlov geldi. Kamenev geldi. Kalinin geldi. Lenin'in de yolda olduğu söyleniyordu.

Geri dönen sürgünler hiç vakit geçirmeden, Bolşevik Partisinin St. Petersburg Komitesiyle işbirliği içerisinde önderlik görevlerini üstlendiler. Aslında biraz bekleselerdi belki de daha iyi ederlerdi, oldukça güç bir durumdaydılar. 18 Martta Parti Merkez Komitesi, eski parti programına dayalı bir manifesto yayınladı:

> Doğmakta olan yeni cumhuriyetçi düzenin başına geçecek bir Geçici Devrimci Hükümet kurmak, işçi sınıfının ve devrimci ordunun görevidir. Geçici Devrimci Hükümet, halkın bütün haklarını ve özgürlüklerini savunan geçici yasalar çıkarmayı, manastırların, toprak sahiplerinin ve Çarlığın topraklarına ve Çarın hanedan mensuplarına bahşettiği topraklara el koymayı, 8 saatlik işgününü getirmeyi ve cinsiyet, milliyet ve din ayırımı yapmaksızın genel, eşit ve doğrudan oy hakkı temeli üzerinde gizli oylamayla seçilen bir Kurucu Meclis toplamayı kendi üzerine almalıdır. ...

Bunu *Prawda* başyazılarında, "Şiarımız, Geçici Hükümete baskı yapalım'dır" diyerek izledi. Yani bu, Geçici Hükümeti Bolşevik yolu izlemeye zorlamak anlamına geliyor-

du. Böylece yeni gelenler, daha önceden saptanmış ve yürürlüğe konulmuş, ama devrimin ortaya çıkardığı sorunlara hiçbir çözüm getirmeyen bir politikayla karşılaştılar. Aslında Merkez Komitesi, ilkönce koşullara uygun düşen sözcükleri araştırmaksızın, yazılı programına bakarak konuşmuştu.

Pravda'nın yönetimine getirilen Stalin ve Kamenev bir anda olayların beklenmedik bir biçimde önlerine çıkardığı bir yığın karışık sorunlarla karşılaştılar. Uğrunda mücadele verdikleri ve işçileri yönelttikleri bu devrim, "burjuva demokratik devrim" miydi? Eğer öyleyse, gerçek otorite kimdi; Duma'nın Geçici Hükümeti mi, yoksa Sovyetler mi? Yoksa bu her iki kuruluş da, vaat edilen Kurucu Meclisi geciktiren geçici şeyler miydi? Bolşevikler bu sorulara kesin yanıtlar getiremiyorlardı.

Bolşevikler emperyalist olarak ilân ettikleri savaşa karşıydılar; Geçici Hükümet ise Çarlık hükümetinin bütün yükümlülüklerini üstlenmişti ve savaşın sürdürülmesinden yanaydı. Bolşevikler sovyetlerde azınlıktaydılar; ya Kerenski ve Sosyalist-Devrimci Partinin ya da Menşeviklerin izleyicilerinden oluşan çoğunluk ise savaş yanlısıydı.

Bolşevikler el yordamıyla yeni bir yön aramaya koyuldular. St Petersburg'a gelişinden iki gün sonra Stalin *Pravda*'da şunları yazıyordu:

> ... Sovyetler, eski güçlerin işini bitirmek ve illerle bağıntı halinde, Rusya devrimini daha da ilerletmek için, kazanılmış olan haklara sarılmak zorundadırlar. ... Durumlarını sağlamlaştırmalı, sovyetleri yaygınlaştırmalı ve onları İşçi ve Asker Delegeleri Merkezi Sovyetinin kalkanı altında halkın devrimci iktidarının organı olarak birleştirmelidirler. ...

İki gün sonra da şunları yazıyordu: "Emperyalistlerin maskesini indirinneli ve şimdiki savaşın ardında yatanı yığınların gözleri önüne sermeliyiz; ama bu savaşa karşı gerçek savaş ilân etmek, şimdiki savaşı olanaksız duruma sokmak anlamına gelir." İlk haftanın sonunda, "... halkın bütün yaşayan güçlerini karşı-devrime karşı seferber etmek gerekir. ... Böyle bir organ olarak hizmet edebilecek tek kuruluş, İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Ulusal Sovyetidir. ..." diyebilecek aşamaya ulaşmıştı. "El yordamıyla aramak" sözü bu yazıları gerçekten de iyi tanımlıyordu. Bu alıntıların

Stalin'in her zamanki akıcı ve etkili üslubuna uymayışı da, onun bu durumdan hiç de hoşnut olmadığını kanıtlamaktadır.

Bereket, Cenevre'den gelmekte olan bir adam vardı ki, o el yordamıyla ilerlemiyordu. 16 Nisan 1917'de Stalin ve öteki Bolşevik önderler Lenin'i Byelo-ostrov'da karşıladılar ve onunla birlikte St. Petersburg'a gittiler. Lenin'in Rusya'ya dönüşünün öyküsü çok çeşitli biçimlerde anlatılmıştır. Acelesi vardı, buketler ve alkışlarla ilgilenecek durumda değildi. Hiç kuşkusuz, Rusya'ya döndüğü için mutluydu. Ama ne olmuştu parti önderlerine? Nedendi bu karışıklık ve el yordamıyla arayış? Neydi bu *Pravda*'daki "... sürece, Geçici Hükümeti desteklemek" gibisinden saçmalıklar?

Lenin, devrimin o günlerdeki biçimi alacağını önceden görmüş değildi. Ama o koşullarla yüz yüze geldiği zaman da bir an bile şaşkınlığa kapılmamıştı. Tarihi daha oluşurken kavramadaki o şaşırtıcı yeteneğiyle durumu çözümledi ve devrimci parti için stratejisini ortaya koydu. Devrimin ilk haberlerini aldığı andan başlayarak her gün Cenevre'den "Uzaktan Mektuplar"ını göndermiş, ama mektuplar ancak Lenin Rusya'ya döndükten sonra *Pravda*'ya ulaşmıştı. Yurda dönerken, ünlü "Nisan Tezleri"ni kaleme almıştı. Rusya'ya varır varmaz, tren istasyonundan doğruca parti karargâhına gitmiş ve tezleri parti önderlerine sunmuştu.

Sanırım hiçbir siyasî bomba bu kadar etkileyici bir biçimde patlamamıştır. Bu tezleri okuyan bir kimse, aklını başına toplamak ve kesin bir karara varmak zorundaydı. Bu tezler karşısında hiç kimse kıvırtamaz ya da onları görmezden gelemezdi. El yordamıyla ilerlemeye çalışan herkes bu tezleri okuduğunda yolun parlak bir ışıkla aydınlandığını görecekti. Bu tezleri reddetmeye kalkışanlarsa daha önce hiç vermedikleri bir mücadele vermek zorunda kalacaklardı.

Şöyle yazıyordu Lenin:

> Devrimci proletarya, devrimci bir savunma savaşına ancak (a) tüm iktidarın proletaryaya ve onun müttefiki olan köylülerin en yoksul kesimine aktarılması, (b) bütün toprak ilhaklarından lâfta değil, fiiliyatta vazgeçilmesi, (c) sermayenin bütün çıkarlarından tamamen kopulması koşuluyla rıza gösterebilir.

> Bugünkü durum, devrimin birinci aşamasından, tüm iktidarı proleteryanın ve köylülerin en yoksul tabakalarının ellerine teslim edecek olan ikinci aşamasına bir geçişi temsil etmektedir. ... Dolayısıyla, Geçici Hükümet hiçbir biçimde desteklenemez. ... Bolşevikler Sovyetlerde azınlıktadırlar. Çoğunluğu elde etmelidirler. ... Bundan böyle bir parlemanter cumhuriyet istemiyoruz, çünkü bu geriye doğru bir adım demekolur. Biz ileriye, bir *İşçi, Tarım Emekçileri ve Köylü Delegeleri Sovyetler Cumhuriyeti*'ne doğru gitmeliyiz. Toprağı devletleştirmeli ve bankaları sovyetlerin denetimi altındaki tek bir büyük Ulusal Bankada birleştirmeliyiz. Bizim acil görevimiz, sosyalizmi getirmek değil, bütün üretimi Sovyet hükümetinin *denetimi altına sokmaktır*. ... Parti içindeki karışıklık, partinin programını değiştirecek ve onu devrimin gereksinimlerine uygun bir hale getirecek bir parti kongresiyle sona erdirilmelidir. ...

Bolşevikler de, Menşevikler de hayrete kapıldılar. Lenin, dostu düşmanı şaşkınlığa uğratan bir şiddet ve kesinlikle hasımlarını yere çaldı. Bir önderin böylesine gözü pek davrandığı görülmüş şey değildi. Kararlıydı; ya kendi görüş açısını Bolşevik Partisine kabul ettirecek ya da partiden kopup yeni bir parti kuracaktı; bu açıktı. Tüm partinin kararsız bir durumda oluşu, muhalefeti asgariye indirdi. Lenin'in görüşlerine karşı mücadele edenlere, bütün buhranlı zamanlarda bir Bolşevikten çok bir Menşevik gibi hareket eden Kamenev önderlik ediyordu. Stalin, durumu daha başından açık-seçik bir biçimde göremediği için biraz huzursuz, dinliyordu. Lenin'in ileri sürdüğü görüşleri dinledikçe, kendi izlediği politikanın zayıflığını daha iyi kavrıyordu. Lenin'le durum üzerinde tekrar tekrar konuştu, önderinin haklı olduğunu gördü ve artık hiç duraksamadan, yaklaşan mücadelede onun safında yerini aldı.

Stalin yıllar sonra bu olaylardan sözederken şöyle diyecekti: "Çarlık tarafından zindanlara atılıp, sürgünlere gönderilen ve Rusya'nın dört bir yanından yeni bir program hazırlamak üzere ancak bir araya gelebilen Bolşeviklerin, yeni durum içerisinde bir çırpıda yollarını bulamamaları hiç de şaşılacak bir şey değildir. ... Hatalı görüş açımı partinin çoğunluğuyla paylaştım ve Nisan ortalarına doğru Lenin'in Nisan Tezleri'ni benimseyerek hatalı görüş açımı tamamen terkettim."

Bu özür o zamandan günümüze vardığında çok zayıf kalmakta ve hiç kuşkusuz, Rusya halkının milyonlarcası-

nın dizlerinin üzerinde doğrulduğu o Nisan günlerinde partinin içinde bulunduğu buhranın ciddiyetini hafifletmektedir. Elbette buhranın büyüklüğü, iki hafta kadar sürmesiyle değil de, yoğunluğuyla ölçülebilir. Bolşevik önderlerin hiçbiri Lenin'e katılmıyordu, çünkü onun önerileri öyle derindiler ki, tüm parti programını devrimcileştiriyordu. İnsan, ister istemez, eğer Lenin gelmeseydi ve partiye kendi önderliğinde çekidüzen vermeseydi, kimbilir bu acı deneyim Rusya'nın işçilerine ve köylülerine nelere mal olacaktı diye düşünmekten alıkoyamıyor kendini.

Peki, bütün bunlar olup biterken Troçki ne yapıyordu diye sorulabilir. Bolşevik Partisi üyesi olmayan Troçki kendi kendini sürgün ettiği Amerika Birleşik Devletlerinden henüz dönmemişti. Orada, "Çara hayır, İşçi Hükümeti" istemini formüle etmişti. Lenin ise onun bu istemini, "iktidarı ele geçirmede gönülsüzlük" olarak mahkûm etmişti.

Lenin'in ve onun Nisan Tezleri'nin gelişi, Bolşevik Partisi ve Rusya Devriminin yazgısı için büyük bir talihti. Ekim Devrimine giden yol artık açılmıştı. Devrimci parti ilerideki ayaklanma günlerine daha da hazırlanmak zorundaydı, ama artık hem mutlaka hazırlanması gerektiğini, hem de nasıl hazırlanması gerektiğini *biliyordu.* Ve Mart ayının sorunlarıyla Nisan ayının sorunları arasındaki büyük farklılık da buradaydı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

AYAKLANMA YOLUNDA

Yükselen sulara kapılan insanların işleri de yükselir. ...

SHAKESPEARE

DEVRİM büyüyüp gelişen bir şeydir. Ayaklanma, planlanıp örgütlenen bir şeydir. Bir sosyalist ayaklanmayı yönetme sanatı, ayaklanmayı büyüyen bir işçi devrimiyle birleştirmekte ve iktidarı doğru anda ele geçirmektedir. "Doğru an" ise, devrimin en önemli güçlerinin devrimci partiyi desteklemeye başladıkları ve düşmanın zayıf ve kararsız olduğu andır.

1917 Şubat Devrimi ayaklanmasız bir devrimdi. Yığınlar harekete geçti. Çarlık çöktü. Duma'nın Geçici Hükümeti, egemen sınıfların, sovyetleri kurmakta olan işçilerin, köylülerin ve askerlerin devrimci baskısına karşılık kurdukları bir şeydi. Rusya'daki kapitalistlerin iktidarı ele geçirdikleri söylenemezdi. Aslında iktidarı Çarlıktan bir miras olarak devralmışlardı. Açıkçası, iktidar kapitalistlerin kucağına düşmüş ve onları olayların akışı karşısında şaşkına çevirmişti. "İktidara usul usul yaklaştıkları" ve etkilerinin gittikçe arttığı doğruydu, ama hiçbir zaman iktidarı ele geçirmeyi planlamamışlardı. Gerçekten de, iktidarın kul-

lanılması için o kadar hazırlıksızdılar ki, onu ele geçirdiklerinde ne yapacaklarını bilemediler. Çarlığın ölüsünü kaldırmak zorunda kaldılar, oysa o kadar geç bir vakitte bile Çarlığın bir meşrutî krallık biçiminde dirilmesini çok daha yeğ tutarlardı.

Bu arada her şey olağanüstüydü! Zorbalıktan ilk kurtuluşun ve eski hükümet ve yönetim cihazının çöküşünün mutlu günleri herkesi etkisi altına almıştı. Subaylarla erler, işverenlerle işçiler açıkça kucaklaşıyorlar ve sanki 1789 tüm görkemiyle tekrarlanıyormuşçasına hep birlikte Marseillaise'i söylüyorlardı. Düşüncenin yerini derin bir coşku almış ve sanki bir süre herkes yüreğiyle düşünür olmuştu. Söylevcilere gün doğmuş, duygular zincirini koparmıştı.

Ne var ki, devrim hiçbir zaman olduğu gibi durmaz. Devranılan mirasların yükümlülükleri vardır ve sıradan kişiler bile bir şeyler yapmak zorundadır. Hükümetin ipleri özellikle devrim dönemlerinde kararsız ellere geçtiğinde, bütün farklı düşünce ve çıkar hareketlerinin alabildiğine meydana çıktıkları ve mücadeleyi daha da ilerletmek için hemen örgütler içerisinde yerlerini bulmaya başladıkları bir gerçektir.

17 Mart 1917'den 7 Kasım 1917'ye kadarki dönem, muzaffer bir kapitalist devrimden çok, uzun bir devrimci durum olarak tanımlanabilir. Bu sekiz ay içerisinde Duma'nın Geçici Hükümeti bir kez olsun kararlı ya da yapıcı bir tutum içine giremedi. Devrime önderlik etmemişti ve etmeye de istekli değildi. Aslında sanki hiç devrim olmamış gibi işleri sürdürmeyi yeğ tutardı. Sosyal güçler bir ileri bir geri savrulup en sonunda sınıf çıkarları çevresinde kesin biçimlerini alırlarken, Geçici Hükümetin önde gelenleri de bir takım görevleri körü körüne alıp bırakıyorlardı. Ancak kendi özel çıkarlarını savunmak durumunda kaldıkları ya da devraldıkları yükümlülükleri yerine getirmeye zorlandıkları zaman kararlı bir tavır takınıyorlardı.

Geçici Hükümetin gerek biçimini, gerek üyelerini durmadan değiştirdiği 197 günden altmışbeşi hükümet buhranıyla geçti. Geçici Hükümetin kuruluşu sırasında, Grandük Mihayl başbakan olmayı reddederek üyeleri şaşkınlığa uğratmış ve o zamana dek kalabalıklar karşısında "Rusya

Ana" lâfını dilinden düşürmeyen ve kendisini yeni hükümetin meşru başbakanı olarak gören Duma Başkanı Rodzianko kendisi es geçilip de Kadet Partisi görevi Prens Lvov'a verdiğinde yazgısına razı olmak zorunda kalmıştı. Yığınlar onların politikalarına karşı seslerini yükselttiklerinde, dışişleri Bakanı Milyukov ve Savaş Bakanı Gutşkov istifa etmeye zorlandılar ve daha henüz arka plana çekilmişlerdi ki, Lvov da yerini Kerenski'ye bırakmak zorunda kaldı. Birinci Geçici Hükümetin yerini ikincisi, ikincisinin yerini de üçüncüsü aldı. Kerenski bile birbirini izleyen çeşitli kombinezonlar sayesinde yerini koruduğu halde, olayların dalgaları üzerinde oradan oraya sürüklenen bir mantar parçasından başka bir şey değildi ve en sonunda 7 Kasımdaki dev devrim dalgası onu ebediyen süpürüp götürdü.

Geçici Hükümetin liberal bir biçimde davranması aslında başka türlüsünü akıl edemeyişindendi; hem zaten bu da yalnızca devrimin başlangıcında istibdadın yıkılışı karşısındaki özgürlük duygusunu ve halkın ruhsal durumunu yansıttığı sıralardaydı. Daha sonra bakanların bileşiminin değişmesi kendi acıklı sonuçlarını yanısıra getirdi. Birinci Geçici Hükümet on kapitalist bakan ve bir Sosyalist-Devrimciden (Kerenski) oluşuyordu. Bu, esas olarak Oktobristlerin ve Kadetlerin bir hükümetiydi. Mayıs başlarında, Milyukov ve Gutşkov'un istifaya zorlanmalarından sonra hükümete daha fazla Sosyalist-Devrimci girdi. Kerenski Savaş Bakanı, Çernov Tarım Bakanı, Pereversev Adalet Bakanı, Pesçehonov Gıda Bakanı, Bir Menşevik olan Skobolev Çalışma Bakanı ve bir başka Menşevik olan Çeretelli de Posta ve Telgraf Bakanı oldular. Çoğunluk hâlâ kapitalistlerdeydi. Hükümet on kapitalistle altı emekçinin bir koalisyonuydu.

O sıralar sahnede her türden kongreler belirdi; Kadetlerin Kongresi, Ticaret ve Sanayi Kongresi, Subaylar Kongresi. Koalisyon hükümeti bayrağı altında sınıf gruplaşması süreci gelişirken, eski Devlet Duması yaşam belirtileri gösterdi ve hattâ Çarlık görevlilerinin eski Devlet Konseyi toplandı. Birinci Koalisyon Hükümeti, Temmuz Saldırısı olarak bilinen askerî faaliyetlerin yenilenmesinden sorumluydu. Bu, Birinci koalisyonun sonu oldu; on kapitalist ba-

kan istifa ettiler ve hükümeti Sosyalist-Devrimcilerle Menşeviklere bıraktılar. Durum kendileri için güçleştikçe, kapitalistler, "görünüşü kurtarmak" için işçi hareketine gittikçe daha bağımlı hale geliyorlardı.

Lenin'e karşı girişilen ve onu bir "Alman casusu" olmakla suçlayan iftira kampanyasından ve başkentteki savaş aleyhtarı gösterilere karşı girişilen şiddetli baskılardan da bu Birinci Koalisyon kalıntısı sorumluydu. Bu iftira kampanyası tamamlandıktan sonra, Ağustosta üçüncü bir koalisyon hükümeti kuruldu (Birinci Koalisyon Hükümetinin kalıntısı, İkinci Koalisyon Hükümeti olarak kabul ediliyordu). Bu hükümetin Başbakanı ve Savaş Bakanı Kerenski'ydi; çoğunluk, Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerdeydi; Kadet Partisinden de bir miktar bakan vardı. Üçüncü Koalisyon, Çalışma bakanlarının sovyetlerden bağımsız olmaları koşuluyla kurulmuştu.

Böylece kendisini sovyetlerden iyice koparan Geçici Hükümet, onları eninde sonunda yok etmek üzere sovyetlere karşı harekete geçmeye hazırlandı. Geçici Hükümet, bu amacını gerçekleştirmek için daha geniş bir "demokratik" temel sağlamak üzere, Sovyetler Kongresinin Yürütme Komitesiyle birlikte, seçilmiş organlardan bir Devlet Konferansı topladı. Temsilcilerin büyük çoğunluğu generallerden, kapitalistlerden ve onların yandaşlarından oluşuyordu ve konferans, General Kornilov'a gerek Kerenski rejimini, gerek sovyetleri ortadan kaldıracak bir askerî diktatörlük kurmak üzere güçlerini toplama fırsatı verdi. Bolşeviklerin denetiminde olan Leningrad ve Kronstadt Sovyetleri, Kornilov'un planını boşa çıkardılar. Bunun üzerine, Geçici Hükümet, bir Devlet Konferansı yerine bir "Demokratik Konferans" sahneledi; ama ancak, Kerenski, Kornilov'unkini örnek aldığı ve aynı amacı güttüğü kendi yönetimini kurma çabasına koyulduktan sonra. Ne var ki, Kerenski ve beş "yöneticisi" işlerini daha yoluna koyamadan tüm ülkede büyük bir sola kayma meydana geldi ve sonuç olarak ortaya "bitik" bir Demokratik Konferans çıktı. Koalisyonun önde gelen on sözcüsü dinleyiciler karşısında hiçbir işe yaramayan söylevler verdiler; konferans salonunun dışındaki hareket kürsüden verilen söylevlerle durdurulamazdı.

Bu Demokratik Konferansın yapıldığı sırada Lenin şunları yazıyordu:

> Bir devrim sırasında, milyonlarca ve onmilyonlarca insan bir haftada, sıradan durgun yaşamlarında bir yılda öğrendiğinden daha çok şey öğrenir. Çünkü insanların yaşamındaki şiddetli bir buhran sırasında, çeşitli halk sınıflarının hangi hedeflere yöneldikleri, hangi güçlere egemen oldukları ve eylemde hangi yöntemlere başvurdukları özellikle belirgin hale gelir.

Halkın milyonlarcasının güçlü hareketi karşısında Geçici Hükümet kavrayamadığı ve kavrasa bile üstesinden gelemeyeceği üç nedenden ötürü çaresizdi. Çarlığın çöküşüyle birlikte Çarlık yönetimi de yıkılıp gittiğinden, devrimin ortasında Geçici Hükümetin elinde yeni bir yönetim yaratacak bir araç kalmamıştı. Milyonlarca işçinin, köylünün ve askerin işleri kimin çekip çevireceğini belirleyecekleri yepyeni iktidar organları kurdukları bir sırada, Geçici Hükümet yeni bir polis gücünü, yeni bir meşru düzeni ve toplum için yeni bir üstyapıyı nereden var edebilirdi ki? Hükümet, yeni bir devlet cihazı yaratabilmek için sosyal barış istiyordu; gelgelelim, sosyal barış sosyal devrimde pek rastlanılan bir şey değildi.

Daha temel bir gerçek de, devrimin, Çarlık toplumunun karışık kapitalist ve feodal ekonomisinin savaşın ekonomik istemlerini asla karşılayamamasından kaynaklanmasıydı. Savaşın ekonomik istemleri, Rusya ekonomisinin, büyük bir modern sanayi toplumu kadar üretken olmasını gerektiriyordu. Kapitalistlerin, karşılarına çıkan istemleri kendi üretimi örgütleme yöntemleriyle karşılayamayacakları anlaşılmıştı ve her geçen gün bir kez daha anlaşılıyordu. Ordu araç, gereç ve erzak yokluğundan her geçen gün dağılıyordu. Mallarının karşılığını alamadıkları için köylüler besin maddelerini yığıp gizliyorlardı. Yiyecek bulmak gittikçe güçleştiğinden, sanayi alanındaki işçiler çalışmayı bırakıyorlardı. Böylece üretim sürecinde bir buhran doğuyordu ve bu buhran Geçici hükümetin denetim altına alma gücünün çok ötesindeydi, çünkü Geçici hükümet kendinden öncekilerden farklı herhangi bir üretim yöntemi getirecek durumda değildi. Ve ekonomik durum her geçen gün yıkıma sürükleniyordu.

Yalnızca bu kadarı bile, Geçici Hükümetin iktidarsızlığını kanıtlamaya yeterliydi. Üstelik bir de, dış politikasının utancı vardı; Geçici Hükümetin Çarlıktan kendi isteğiyle devraldığı bu dış politika mirası, gizli antlaşmalar ve Müttefik devletlere verilen sözler yüzünden onu savaşı sürdürmek zorunda bırakmıştı. Ekonomik buhranı hesaba katmaksızın 1917 Temmuzunda bir saldırıya kalkışması onun için yıkım oldu. Hem sosyal huzursuzluğu her yönden artırdı, hem de cephede erzak kıtlığı yaratarak ordu içindeki maneviyat bozukluğunu ve hoşnutsuzluğu şiddetlendirdi. Sözün kısası, daha kurulduğu ilk andan devrim tarafından süpürülüp atıldığı son ana dek geçen 197 boş gün boyunca Geçici Hükümet yakasını yıkımdan kurtaramadı. Hükümet üyeleri böyle bir sonucu akıllarından bile geçirmemişlerdi, çünkü bunu önceden görememişlerdi.

Bolşevizmi eleştirenler ne derlerse desinler, kabul edilmelidir ki, Bolşevikler böyle bir durumun yalnızca olası olduğunu görmekle kalınamışlar, aynı zamanda böyle bir durumun olasıdan da öte pek mümkün, hatta kesin olduğuna dayanan bir politika izlemişlerdir. Marksizmi pratiğin sınavından geçirmişler ve Lenin'in önderliğinde marksizmin güvenilir oldığunu kanıtlamışlardır. Bolşevik saflarında buhranlar olduğu, hatta devrimin ilk günlerinde Lenin dışında hemen bütün parti önderlerinin durumu kavrayışlarında yanıldıkları olağanüstü bir buhranın doğduğu doğrudur. Lenin Nisan başlarında arkadaşlarının yanına koşmuş ve kendi eseri olan partiyi yeniden doğru yola sokmuştur.

Lenin, Petrogradlı ve Moskovalı Bolşevikleri ve Merkez Komitesinin çoğunluğunu, yaptığı konuşmalar ve yazdığı yazılarla iki haftada kendi görüşüne kazanmıştı. Mayısın yedisinden onikisine dek Bolşevik Partisinin Tüm Rusya Kongresi yapıldı. Kongreye, örgütün tüm ülkedeki 80.000 üyesini temsil eden 151 delege katıldı. Lenin, "Nisan Tezleri"nin mücadelesini verdi. Kamenev ve Rikov muhalefetin başını çekiyorlardı. Sonunda Lenin kazandı ve "Nisan Tezleri" partinin yol gösterici politikası, yani parti çizgisi olarak kabul edildi.

Bolşevik güçlerin yeniden toparlanıp birleştiği bu günler, Stalin'in yaşamında yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bu kongre, Lenin'le Stalin arasındaki yakın ilişkilerin yeniden kurulduğuna tanık oldu. Stalin'in, Sibirya'dan döndükten sonra, devrimin yeni gelişmelerinin niteliğini tam olarak değerlendirememiş ve yeni gelişmeleri Lenin'in gördüğü gibi görememiş olması, kendisine karşı yöneltilmedi. Stalin yeniden Parti Merkez Komitesine ve ilk kez orada kurulan Merkez Komitesi Politik Bürosuna seçildi. O gün bugündür bu en güçlü organın bir üyesidir. Merkez Komitesi toplantıları dışındaki zamanlarda partinin bütün faaliyetlerine ilişkin politik yönetim ve yetki Politik Büronun elindedir. Merkez Komitesi üç sekreterin yönetimindeydi ve bunlardan biri de, aynı zamanda parti gazetesi *Pravda*'nın yöneticilerinden biri olan Stalin'di.

Sanırım, Bolşevik Partisinin tarihindeki daha bu aşamada, başka hiçbir üyenin yürütme ve yönetimde bu kadar büyük sorumluluğu üstlenmediğini söylemek yanlış olmaz. Tabiî Lenin, herkesçe kabul edilen politik önderdi ve başkanlık görevini yerine getiriyordu. Stalin de onun kurmay başkanıydı ve ayaklanmayaklaştıkça, ayaklanmayı hazırlayan örgütlerin kurmay heyetlerinde görülecekti.

Partinin bu merkezi grubunda olağanüstü uygulama yeteneğine sahip iki kişi daha vardı: Sverdlov ve Cerjinski. Bu ikisi Lenin ve Stalin'le birlikte eşsiz bir bileşim meydana getirdiler ve devrimi en çetin yıllarında başarıyla yürüttüler. Bu dörtlünün birincisi, gücünün doruğunda "devrim dahisi" Lenin, kırkyedi yaşındaydı, bedence sağlamdı, bitmez tükenmez bir enerjiye sahipti ve müthiş bir önderdi. Henüz kırkına varmamış olan Sverdlov, ince uzun, kara saçlı ve gözlüklüydü; tok bir sesi vardı ve ta Uralların eteklerindeki kasabalarda bir Bolşevik önder olarak ün salmış müthiş bir örgütleyiciydi. Partinin kurucu üyelerinden ve ilk Yürütme Komitesi üyelerinden biri olan Sverdlov, 1913'te Stalin'le aynı yere sürgün edilmişti. Bir Polonyalı olan Feliks Cerjinski, Polonya Sosyal-Demokrat Partisini kurmuş ve Lenin'in etkisiyle Bolşevik olmuştu. Uzun boylu ve sağlam yapılıydı; sonraları kendisiyle tanıştığımda başını ve yüzünü klasik tablolardaki Nasıralı Adam'a [İsa'ya

- ç.n.] benzetmiştim. Aydındı, Litvanya'da yaşayan Polonya'lı bir toprak ağasının oğluydu. Ama onun asıl okulu hapishane olmuştu. Devrim sırasında kırkbeş yaşındaydı. İlerde "Kızıl Terör"ün ilk örgütleyicisi olacaktı; bu, hoşlandığı bir iş değildi, ama yaptığı her işte görülen bir tutarlılık ve yetkinlikle yerine getirdiği bir görevdi. Yetenekli olduğu ölçüde inançlıydı da. Ve eğer devrim zafere ulaştıktan sonra alacağı görevi seçme olanağı bulunsaydı Eğitim Bakanı ya da Komiseri olur ve bu görevde hiç kuşkusuz parlak bir başarı gösterirdi.

"Büyük saldırı" için girişilen bu hazırlık döneminde, Stalin, otuzsekizinde, sağlam ve mücadeleye hazırdı. Her zaman serinkanlı ve dirayetliydi; insanları değerlendirmede sağlam bir yeteneği vardı, onları nasıl örgütleyeceğini ve onlara nasıl sorumluluk vereceğini biliyordu. Stalin ve öteki önder arkadaşları çalışmalarında yorulmak nedir bilmiyorlar ve kendilerini bütünüyle çalışmaya veriyorlardı. Bazı tarih yazarları, devrime önderlik etmenin yalnızca söylevler vermek ve yazılar yazmaktan ibaret olduğu izlenimini uyandırırlar. Ama birilerinin de toplantıları ve konuşmacıları örgütlemesi, onların şu ya da bu yere gidişlerini düzenlemesi, her kesimde ekip çalışmasını kurması, devrim partisini inşa etmesi, parti üyelerini eğitmesi ve onları fabrikalara ve atelyelere, sovyetlere, Kara ve Deniz Kuvvetlerine, ulaştırma hizmetlerine ve çalışan yığınların büyük dönüşümde belirleyici bir rol oynayacakları bütün kesimlere yayması gerekmektedir. Bu çalışmalar yalnızca Petrograd ve Moskova'da yapılmıyordu. 80.000 Bolşevik, Rusya'nın büyük bir alanına dağılmışlardı. Sekiz ay içinde sayıları 300.000'e yükselecekler ve onlar da milyonlara önderlik edeceklerdi.

Yalnızca bu rakamlar bile üstlenilen görevin büyüklüğünü kanıtlamaya yeterlidir. Çünkü partiye kaydolma, Bolşevik programını benimseyenlerin adlarını kaydetmekten ibaret bir işlem değildi. Bir çalışma içinde örgütlenmeleri gerekiyordu. Onlar, kollektif önderliğin malzemesiydiler. Merkez Komitesinin üç sekreteri, karargâhtan Rusya'daki en uzak Bolşevik gruplarına dek partinin her faaliyetinin iplerini ellerinde tutuyorlardı. Gece gündüz eylem

içindeydiler, ancak aşırı yorgunluktan bitkin düştükleri zaman uyuyorlardı.

Stalin, Petrograd'da kaldığı zamanın büyük bir kısmını Gürcistan'dan eski dostları olan Alleluyev'lerin evinde geçirdi. Tabiî bu, vakti olduğu zaman uyuyabileceği bir yeri var demekti. Ama gecesi gündüzü, komite toplantılarında ve yolculuklarda, yazı kurulu toplantılarında, broşür ve dergilerin yayınlanmasını düzenlemekle, yazılar yazmakla, mahallî örgütleyiciler, komiteler ve gruplarla toplantılar yapmakla, konferanslara katılmakla, merkez komitesi ve politik büro toplantıları düzenlemekle, gösteriler hazırlamakla, fabrika ve sovyet toplantılarına katılmakla ve aynı zamanda işçilerin silâhlanmasını örgütlemekle geçiyordu. Onların yakınında bulunmamış ve faaliyetlerinin tamamına tanık olmamış birisi, Bolşevik önderlerin ne kadar yoğun bir çalışma içinde olduklarını ve kendilerini o çalışmaya nasıl bütünüyle verdiklerini tahmin edemez.

Stalin'i Merkez Komitesine seçen ve partinin yeni politikasını açıklığa kavuşturan kongre, Ekim Devriminden önce Bolşevik Partisinin Rusya'daki ilk ve son legal konferansıydı. Kongre toplandığı sırada bile, devrimin gelişmesinde yeni bir önemli aşamaya ulaşılmıştı. Milyukov ve Gutşkov, Petrograd'daki büyük 1 Mayıs gösterilerini bahane ederek, Geçici Hükümetin Çarın savaş hedeflerine bağlılığını ilân ettiler. Bu, özgürlük ve sınıfların kardeşliği mutlu dönemine son verdi. Bunun hemen ardından gelen günlerde yeni türden gösterilere tanık olurdu. Askerler ve işçiler hükümetin savaş politikasını reddetmek üzere sokaklara döküldüler. Barış görüşmeleri yapılacağı yolundaki umutları yıkılmıştı; öfkeliydiler. Protestoda bulunmak üzere kışlalardan ve fabrikalardan Tauridier Sarayına yürüdüler. Orta sınıflar, subaylar ve eşraf ise hükümeti destekleyen Kadet Partisinin önderliğinde Nevski Bulvarından aşağı yürüyüşe geçtiler. Lenin, hükümetin ve bu gösterilerin ortaya koyduğundan daha açık kanıtlar bulamazdı.

Hâlâ büyük ölçüde Sosyalist-Devrimci ve Menşevik delegelerden oluşan sovyetler, Milyukov ve Gutşkov'u istifaya zorladı. Ama bunun nedeni, onların savaş yanlısı ve Menşeviklerle müttefiklerinin de savaş aleyhtarı olması

değildi (çünkü bunlar da savaş yanlısıydılar); asıl neden, Menşeviklerle müttefiklerinin, yapılan konuşmaların açık emperyalist niteliğine karşı olmalarıydı. Gutşkov'un görevinden alınması üzerine, Kerenski Savaş Bakanı oldu. Ve bakan olur olmaz da, cephe gerisindeki koşulları, erzak durumunu ve Rusya sanayisinin orduya savaş malzemesi sağlayıp sağlayamayacağını hesaba katmaksızın Temmuz Saldırısı için o uğursuz hazırlıklara girişti. İzlediği politika, kendinden öncekilerin aynısıydı. Başkentte yeniden protesto mitingleri ve gösteriler başladı ve "Kahrolsun On Kapitalist Bakan! Bütün İktidar, İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyetlerine! Ekmek! Barış! Özgürlük!" haykırışları her yanı kapladı.

Binlerce insanın ellerinde bu sloganları taşıyan pankartlarla Tauridier Sarayına yürümesi, Bolşeviklerin yığınların duygularını birleştirdiklerini ve bir amaca yönelttiklerini açıkça kanıtlıyordu. Ama gene de 1 Temmuzda saldırı başladı. Ama saldırı çabucak yıkımla sonuçlanınca, yeniden yığın gösterileri ve başkaldırmalar patlak verdi. On kapitalist bakan bu kez istife ettiler ve 15 Temmuzda askerlerin ve işçilerin silâhlı gösterilerinin bastırılması sorumluluğunu olduğu gibi Sosyalist-Devrimcilere ve Menşeviklere bıraktılar. Kurnazca bir manevraydı bu! Belki de biraz fazla kurnazca.

Bu durum, Bolşevik önderliği daha önce hiç karşılaşmadığı bir sınavla yüzyüze getirdi. Petrogradlı askerler ve işçiler özellikle öfkeli ve militandılar. Ellerinde hâlâ epeyce askerî güçleri bulunan Kadetler ve subaylar, hükümetin gösterileri bastırmasını bekliyorlardı. Tabiî aynı zamanda Bolşeviklerin ayaklanma çağrısında bulunmalarını da bekliyorlardı. Hükümet hâlâ Sovyetlerin Yürütme Komitesine bağlıydı ve hükümeti oluşturan partiler sovyetlerde hâlâ çoğunluktaydılar. Eğer Bolşevikler iktidarı ele geçirmek için bu anı seçselerdi, yığınları Geçici Hükümete karşı olduğu kadar, sovyetlere karşı da savaşa sokmuş olacaklardı. Böyle bir davranış da tam Kadetlerin ve subayların beklediği şeydi. İşçilerle askerlerin kendi aralarında bir iç savaşa tutuşmalarını bekliyorlardı, o zaman "kurşun yağdırarak" işe karışacaklar ve askerî bir diktatörlükle düzeni sağlayacaklardı. Böylece Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler kar-

şı-devrimi başlatacak, militaristlerle Kadetlere de onu tamamlamak kalacaktı.

Yarım milyon kadar silâhlı asker, denizci ve işçi Petrograd sokaklarına döküldü. Stalin 16 Temmuz gününü şöyle anlatıyor:

> ... Bolşevikler belediye sorunlarının tartışıldığı bir kent konferansındaydılar. Konferans, bir mitralyöz alayından gelen bir asker tarafından kesildi; asker, işçilerin ve askerlerin ayaklanmaya karar verdiklerini, alaylara ve fabrikalara delegeler göndermeye koyulduklarını bildiriyordu. Merkez Komitesi saat dörtte Lenin'in başkanlığında, Bolşeviklerin izleyeceği yolu saptamak üzere toplandı. Eyleme geçilmesine karşı çıkılması kararlaştırıldı. Bana, kararı Sovyetlerin Yürütme Komitesi toplantısına iletme görevi verildi. Onlara bütün durumu anlattım ve gerekli önlemlerini almalarını önerdim. Saat beşte kent konferansı da aynı doğrultuda bir karar aldı. Konferansa katılanların hepsi, yığınların ayaklanmasını durdurmak üzere kendi bölgelerine ve fabrikalarına gittiler. Saat yedide, parti karargâhının dışında, "Tüm İktidar Sovyetlere" yazılı pankartlar taşıyan iki alay belirdi. İki yoldaşımız, askerleri kışlalarına dönmeye ikna etmek için dışarı çıktılar. Ne var ki, "Kahrolsun" haykırışlarıyla karşılandılar. Daha önce böyle bir şey görülmüş değildi. Bu kez de, "Tüm İktidar Sovyetlere" haykırışlarıyla bir işçi topluluğu belirdi.

Durum gerçekten de vahimdi. Yığınlar kendilerini hazır hissediyorlar ve kendilerini hazırlamış olan partiden saldırıda kendilerine önderlik etmesini istiyorlardı. Müthiş bir önderlik sınavıydı bu! Lenin ve arkadaşları, eğer gösterilerin başına geçip de saldırıya önderlik etmezlerse, hiç değilse bir süre için yığınların güvenini yitireceklerini biliyorlardı. Üstelik bu süre çok değerliydi, çünkü güçsüz oldukları anda hükümetin baskı önlemleri tüm ağırlığıyla üzerlerine yüklenecekti. Ama henüz Moskova ve Petrograd Sovyetlerinde çoğunluğa sahip olmadıklarını ve köylülerin hâlâ Sosyalist-Devrimcilerle Menşeviklerin etkisi altında bulunduğunu da biliyorlardı.

Sovyet Yürütme Komitesiyle görüşen ve "Biz sovyetlere karşı ayaklanmıyoruz" diye açık açık belirten, Stalin olmuştu. Başkaldırıcı askerleri mevzilerini bırakmaları için ikna etmeye Peter ve Paul Kalesine gönderilen, Stalin'di. Böylelikle Bolşevikler, yaygın ve kendiliğinden bir ayaklanmayı barışçı gösterilere dönüştürmeyi başardılar. Ama tüm çabalarına karşın, bazı sokak çarpışmalarını önleyemedi-

ler. Artık saldırı sırasının kendinde olduğuna karar veren hükümet sıkıyönetim ilân etti. 19 Temmuzda Bolşeviklere ve gösteri yürüyüşlerine katılan işçi ve askerlere karşı saldırıya geçti. Bütün olup bitenlerden Bolşevikler sorumlu tutuluyorlar ve ayaklanmaya kalkışmakla suçlanıyorlardı. İşte daha önce de sözünü ettiğimiz, Lenin'e karşı girişilen o "Alman casusu" kampanyası o zaman başlatıldı. Parti karargâhı darmaduman edildi. *Pravda*'nın yazı odaları basıldı ve gazete kapatıldı. Baskı makinaları parçalandı. Önderler toplu olarak tutuklandı ve tüm Petrograd Lenin'in peşine düştü.

22 Temmuz akşamı, kalabalık Petrograd bulvarında, Finlandiya'ya kalkan trenlerin bulunduğu istasyona doğru dört adam yürüyordu: Lenin, Stalin, Zinovyev ve Alleluyev. Stalin'le Alleluyev, Lenin ve Zinovyev'in, onları Petrograd dışlarındaki ormanlarda önceden ayarlanmış gizli bir yere götürecek trene binmelerini sağlayacaklardı; çünkü Parti Merkez Komitesi, Lenin ya da Zinovyev'in kesinlikle hükümet kuvvetlerinin eline düşmemesini kararlaştırmıştı. Onları Alman yanlısı olmakla suçlayan kudurganca kampanya öylesine şiddetliydi ki, eğer yakalansalardı daha hapishaneye götürülmeden linç edilebilirlerdi. Mart ayındaki devrimci ayaklanmalara herkesten önce katılmış olan Volinski Alayı öylesine öfkelenmişti ki, onların yakalanması görevinin kendisine verilmesini istemişti.

Böylece Bolşevik Partisi yönetiminin tüm sorumluluğu bir kez daha, Sverdlov ve Cerjinski'nin yardımcılığında Stalin'in omuzlarına yüklendi. Parti karargâhı yıkıntı halindeydi. Yeni bir karargâh bulunmalıydı. Yeni bir gazete ve yeni bir basımevi kurulmalıydı. Gerici dalga geri püskürtülmeli ve parti güçlendirilmeliydi... Yeni karargâh da bulundu, yeni bir basımevi de sağlandı. *Pravda* başka bir adla yeniden yayınlandı.

O sıralarda, Mezrayontsi diye bilinen küçük yandaş grubuyla Troçki henüz Bolşeviklere katılmamıştı. Petrograd'a, partinin "Nisan Buhranı"ndan ve yeni politikanın sağlam bir biçimde yerleştirilmesinden sonra varan bu grup, Lenin'in fikirleriyle aynı kanıda olduğunu ilân etti. Petrograd Sovyetinin toplantılarında, Troçki, Bolşevikleri

kuvvetle destekledi. Ama geçici hükümet Bolşeviklere saldırdığında Troçki yalnız kaldı. Bunun üzerine bir kez daha Lenin'in politikasını desteklediğini açıkladı ve kendisini tutuklamalarını istedi. Tutuklandı ve hapse atıldı. Gerçi bu olay ona kamuoyunda ün sağlamış ve yığınlar arasındaki ününü ve saygınlığını artırmıştı; ama yığınlara önderlik sağladığı ya da Bolşevik güçlerin yeniden toparlanması ve Geçici Hükümetin ezici vuruşlarına karşın örgütlenmenin geliştirilmesi gibi çetin bir görevin yerine getirilmesine herhangi bir biçimde yardımcı olduğu söylenemezdi. Hiç kuşkusuz Troçki Bolşevik Partisinin önderliğinde önemli bir rol oynayacak ve her üyenin inandığı partinin büyük tarihî görevinin gerçekleştirilmesinde yerini alacaktı, ama henüz değil. O günlerde Stalin, Lenin'in tartışılmaz yardımcısıydı. Artık Stalin'in partiyi illegalite koşullarında inşa etmekteki eşsiz deneyiminden sonuna dek yararlanılması gereken günler gelmişti. Kürsülerden parlak söylevler veren bir söylevci olmayışı son derece işe yaradı, çünkü düşmanlarının onun gücünü küçümsemesine yol açtı ve ona daha büyük bir hareket özgürlüğü sağladı.

Eğer Lenin'in yardımcısına olan güveni ya da Stalin'in Bolşevik Partisi saflarındaki saygınlığı konusunda herhangi bir kuşku varsa, onun hükümet saldırısı ve birçok tutuklamanın üzerinden bir ay geçmeden toplanan Tüm Rusya Parti Konferansında oynadığı rol bu kuşkuyu tamamen ortadan kaldıracak ölçüdedir. Konferans gizlilik koşullarında toplanmıştı. Merkez Komitesinin üç sekreteri tarafından hazırlanmıştı ve Stalin ele alınan temel sorunların baş raportörüydü.

Hükümetin ezici saldırısı başlamadan önce, partinin üye sayısı 240.000'e yükselmişti. Yirmidokuzu Rusça, onikisi öteki dillerde olmak üzere kırkbir yayın organı çıkıyordu. Partiye karşı girişilen kudurganca saldırı doruğunda olduğu halde, konferansa (26 Temmuzdan 3 Ağustosa dek) 157 delege katıldı. Konferansın gizli olarak yapılmak zorunda kalınışı, sınıflar arasındaki ilişkilerin gerginliğini gösterir. Görünüşe bakılırsa, eski düzenin egemen güçleri kendilerini yeniden etkili bir biçimde kabul ettirmek üzereydiler. 17 Marttan beri kendilerine hiç bu kadar güvenli

olmamışlardı. Geçici Hükümet sovyetlerin etkisinden kurtarılmıştı, şimdi artık Sosyalist-Devrimcilerle Menşevikler Geçici Hükümet aracılığıyla Bolşevikleri bastırıyorlar ve sovyetlerin belini büküyorlardı; Petrograd askerî kuvvetlerinin komutanı General Kornilov'un yönetimindeki askerî önderler açık bir askerî diktatörlük kurmaya hazırlanıyorlardı. Gelgelelim, Bolşeviklerin konferansı yapılacak işlerden caymak için değil, iktidara giden yolda ilerlemeyi sürdürmek için toplanmıştı. Gerçekten de, bu konferansın son toplantısı yapılalı daha ondört hafta olmamıştı ki, Bolşevik Partisi, Geçici Hükümeti bir yana fırlattı ve Sovyetler Cumhuriyetini kurdu.

Konferansın başkanlığını yapan Stalin, partinin 10 Temmuzda *Pravda*'nın yerine *İşçi ve Asker* adlı yeni bir gazete çıkarmayı başardığını açıkladı. Bolşevikler, Geçici Hükümetin eylemlerini onun gücünün ve kendine güveninin bir kanıtı olarak görmüyorlardı. Tam tersine, Stalin, partinin ve Rusya işçilerinin önünde durumu şu sözlerle özetliyordu: "Geriye tek bir şey, yani Geçici Hükümeti yıkarak iktidarı zor yoluyla ele geçirmek kalıyor. Ve iktidarı zor yoluyla, ancak yoksul köylülerle ittifak halinde proletarya, ele geçirebilir."

Bu sonuç, devrimin önündeki temel sorunlardan hiçbirinin hükümet tarafından halledilmediği bilgisine dayanılarak çıkarılmıştı. Yiyecek durumu her geçen gün kötüleşiyordu. Kara ve Deniz Kuvvetlerinden olanaksız şeyler isteniyordu. Ve yığınlar, Bolşeviklerin önderliği altında toplanıyorlardı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İKTİDARIN ELE GEÇİRİLİŞİ

İsyanın ayak sesi, meydanları dövl
Yukarı! Gururla başlar dizisi!
Biz, ikinci Nuh ufanıyla, yeniden
Yıkayacağız dünyanın bütün kentlerini.

V. MAYAKOVSKİ

TEMMUZ-Ağustostaki baskı günlerinde toplanan Bolşevik Partisinin Altıncı Kongresinde, daha sonra Stalin'in yaşamında büyük önem taşıyacak iki olay meydana geldi. O günlerde bu iki olayın bu kadar önemli olduğunu kimse aklına getirmemişti; bunların politik öneminin bazı bakımlardan hemen kavranmasına karşılık, bu olaylar, kişileri bakımından taşıdıkları büyük önemi ilerde kabul ettireceklerdi. Burada Stalin'in önerisiyle, elbette Lenin'in de onaylamasıyla, Leon Troçki ve Mezrayontsiler partiye alındılar. Bu grup, 1913'ten beri iki kesim arasında yalpalayan, her iki tarafı da eleştiren, bazan birini bazan ötekini desteleyen, bazan her ikisine de karşı çıkan eski Bolşevik ve Menşeviklerden oluşmaktaydı. Bu gruptakiler artık Bolşeviklerin program ve politikasını kayıtsız şartsız kabul ettiklerini açıkladılar ve partiye kabul edilmelerini istediler.

İlk bakışta bu, Troçki'nin Bolşeviklerle onbeş yıldır sürdürdüğü tartışmaya, onların haklı, kendisinin haksız olduğunu kabul ederek burada son vermesi gibi görünüyordu. Ama bundan böyle bir sonuç çıkartmak bu olayın anlamını aşırı derecede basitleştirmek olur. Troçki büyük yetenekleri olan bir adamdı, birinci sınıf bir söylevci ve gazeteciydi. Boyu-posu ve yaşı hemen hemen Stalin'in aynısıydı, ancak kişiliği tamamen farklıydı. Kesin yüz hatları, hiç eksik etmediği burun gözlüğü, çabuk ve sinirli hareketleri, keskin dili ve parlak zekâsıyla Troçki, tarihi, hem yapımcı, hem yönetici, hem de başoyuncu olarak kendisinin sahneye koyduğu bir oyun olarak gören ve kendinden çok sözeden bir harika adam görüntüsündeydi. Bunun sonucu olarak tarihi, "Ben ve Rus Devrimi" temasıyla yazacaktı. Genelleme yapma gücü çok büyüktü, ama bilimsel yöntemin gerektirdiği dengeden yoksundu ve bundan dolayı sözcüklere ve seslere çok düşkün olduğundan tarihi parlak lâflarla ivedi ve kısır döngülü olarak sık sık genelleştirirdi. Bolşevik Partisine katıldığında da partiyi kendisinin üzerinde bir kuvvet, bir kollektif yapı olarak görmedi. Tersine, partiye kendi katılışını, partinin üzerinde bir güç elde etmek için bir araç ve Lenin'in sağ kolu haline gelme olarak saydı. Bunu kendisini açığa vuran şu sözlerle ifade etti: "Troçki, Lenin'e, onun gücünü ve önemini birçoklarından daha geç ama belki daha derinden anlamış olarak, bir öğretmene gelir gibi geldi." Kendini daha az beğenmiş biri "daha derinden anlama" değerlendirmesini başkalarına bırakırdı. Bu kendini beğenmiş, bekleyememişti.

Ama Stalin beklemesini bilirdi. Onun bekleme yeteneği, dostun düşmanın sık sık canını sıkardı. Rol kesme gibi bir özelliği yoktu. Belki de şaşaalı davranışlardan ve zekâ gösterilerinden hiç hoşlanmadığı için Troçki'den daha yavaş hareket eder ya da öyle görünürdü. Dikkat çekici bir hafızası vardı ve hâlâ vardır. Ve çözümleme onun en beğendiği açıklama yöntemidir. Her şeyden önce o bir kollektif çalışmacıydı, yani bir grup ya da bir ekip içinde çalışırdı, belki Lenin'den daha başarılı bir adam ve iş örgütleyicisiydi. Hiç de Lenin'in "evet-efendimci" bir adamı değil, her zaman Lenin'in ilkelerini kendisine ilke edinmeye çaba gös-

teren inançlı bir izleyicisiydi. O, Kafkasya'nın yeraltındaki proletaryasını örgütler ve en zor ve en tehlikeli yerlere devrimin fitillerini yerleştirirken, o sırada batılı entellektüellerle arkadaşlık edenlerin inceliğinden yoksundu. Yaşlandıkça daha güçlü ve kendine güvenli bir görünüm kazanmıştı.

Troçki ve takımının partiye alınmalarını önerdiğinde, Troçki ile kendisi arasındaki kişisel ilişkiler onun için büyük bir önem taşımıyordu. Daha önce basında, aralarında bazı ufak politik tartışmalar yapmış olmalarına karşın, aralarındaki kişisel ilişkiler henüz yakın ilişkiler halinde değildi. Bolşevizme yeni katılanların partiye kabulünü gerekli bir önlem olarak görüyordu ve partinin onları eriteceğinden ve ne kadar büyük ve önemli olursa olsun herhangi bir muhalifin üstesinden geleceğinden kuşkusu yoktu.

İkinci olayın yankılarıysa daha sonraki yıllar boyuncu sürüp gidecekti; sonraları Troçki'nin ateşli bir hayranı olacak olan Preobrajenski, Stalin'in kongreye önerdiği iktidarı ele geçirme kararının değiştirilmesini öne sürdü. Bu değişiklik önerisi, delegelerin ülkenin sosyalizme *ancak Batıda bir proletarya devrimi olduğunda* yönelebileceğini açıklamasını istiyordu. Troçki orada bulunmuyordu, bulunsaydı, Bolşeviklerle birliğinin ne kadar yapma ve geçici olduğunu ortaya koyardı.

Bolşevik saflarındaki büyük bölünmeyi oluşturmak üzere olan sorun buydu. Batıda bir devrim olmadan Rusya sosyalizme geçebilir miydi? Lenin bu sorunu yazılarında açıkça yanıtlamıştı. Ama bu, partinin o andaki politikasını etkileyen bir sorun değildi. Ancak, çok yakında tüm devrimin yönünü, Sovyet hükümetinin geleceğini ve daha henüz doğmamış olan Komünist Enternasyonali etkileyecek temel bir sorun haline gelecekti, ama henüz acil olmadığından tartışma biraz akademikti. Stalin, Preobrajenski'yi şöyle yanıtladı.

> Sosyalizme giden yolu açacak ülkenin Rusya olması olasılık dışı değildir. ... Artık, yalnız Avrupa'nın bize yol gösterebileceği gibi eskimiş bir düşünceyi terketmeliyiz. Bir dogmatik marksizm, bir de yaratıcı marksizm vardır. Ben ikincisinden yanayım.

Sorun üzerinde büyük bir tartışma olmadı. Stalin'in karar önerisi ezici bir çoğunlukla kabul edildi ve hemen

yankılara yol açmadı. Şimşek çakmıştı, ama gökgürültüsü uzun bir aradan sonra gelecekti. Aynı zamanda şunu da söylemek gerekir ki, Stalin'in söyledikleri dünyaya yayılmış olsaydı, tüm sosyalist ve işçi hareketi bununla alay ederdi. Batı sosyalizminin bütün "marksist" akımları, sosyalist düşüncenin öteki akımları gibi sosyalizmin ilkin en gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşeceği görüşüne sahiptiler ve bunların büyük çoğunluğu da, bunun parlementer demokrasiyle olacağına inanıyorlardı. Batılı sosyalistler arasında Bolşevik Partisi nispeten az tanınıyordu. Bazı Alman ve Avusturya sosyalistleri Rusları tanıyorlardı, ama batının bütün partileri Bolşevik Partisini ve onun doktrinini bilselerdi bile, marksist olanlar onları marksist değiller diye, ötekiler de onları devrimci oldukları için reddedeceklerdi. Hepsi, Lenin ve Stalin'i, dünyaya sosyalizmde Rusya'nın önderlik edebilmesinin mümkün olduğuna inandıkları için ütopik görüşlere sahip olmakla suçlayacaklardı.

Bolşevikler enternasyonal marksizmin bir ürünü olmalarına karşın, onların oluşumu tamamen göz ardı ediliyor ve onların iç mücadeleleri, doktriner tartışmalarda Rus aydınlarının parlamasının bir örneği olarak aşağılanıyordu. Gerçek şuydu ki, enternasyonal sosyalizmin yaydığı marksizmin devrimci özünü Bolşevikler sıkıca kavramışlardı ve adım adım onu Rusya koşullarına uygulamışlardı. Bu elbette son derece doğaldı. Stalin, tek ülkede sosyalizm üzerindeki görüşünü açıkladığında bunu hiçbir zaman Rus Devriminin uluslararası önemini ve niteliğini inkâr etmek biçiminde anlamıyordu. Zaten inkâr ettiğini de kimse ileri sürmedi. Ancak daha sonra, Troçki, Rusya'da sosyalizmin gerçekleşme olasılığından önce en azından bir Avrupa devriminin gerektiği ilkesine sarıldığında, Stalin'in görüşü dünya devriminin inkârı biçiminde gösterildi. Aslında, kongrede her iki teori de, ne ifade ettikleri tam anlaşılamadan, geçiştirilmişti. Gerçekte her ikisi de tam anlamıyla gelişmiş değildi. Elbette sosyalizmin önce geri bir ülkede gerçekleşeceği düşüncesinin henüz yeni doğduğu sıralarda, uluslararası devrim teorisinin birkaç derme-çatma genelleme ve varsayım aşamasının pek az ötesine geçebildiğini söylemek doğru olacaktır. Preobrajenski'nin önerisi, bazı

ilkeleri slogan haline getiren ve verilerin yeterli bir incelemesi olmadan bir süreci genelleyen Batı marksizminin bir ürünüydü. Marx *Komünist Manifesto*'yu her yeri sarsan "Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşiniz!" çağrısıyla bitirmişti. Ne için, birleşiniz? Elbette ki, dünya devrimi için. "Kapitalizm enternasyonaldir! İşçilerin vatanı yoktur!" Bütün ülkelerin sömürülenleri kapitalistlerin uluslararası ittifaklarına, Sosyalist Enternasyonalle karşılık vermelidirler! İşte, aynı anda patlak verecek bir dünya devrimi fikri, dünya kapitalizminin dikkatli bir çözümlemesinden değil, böyle genel ilkeler ve sloganlardan çıkmıştı. Bu fikre sahip olan Rusların kafasında aynı zamanda, ülke teknik olarak geri olduğu için Rusya proletaryasının Rusya devrimini sosyalizme götüremeyeceğini ileri süren Menşevik teori de vardı. Bu yüzden, Bolşevik saflara sonradan katılan Menşevikler, sosyalizme geçmeden, Rus işçi sınıfının ileri olan Avrupa sanayi proletaryası tarafından takviye edilmesini savunuyorlardı. Ve böylece gerçek Bolşevikler, Menşevik dönmelerinden görünüşte daha az devrimci oluyorlardı.

Ama, Stalin bu fikri, "kapitalizmin eşit olmayan gelişmesi yasasını" formüle eden ilk marksist olan Lenin'den çıkarmıştı. Stalin, 1916'de şöyle diyordu:

> Kapitalizmin gelişmesi, değişik ülkelerde son derece eşitsiz bir biçimde olur. Kaldı ki, meta üretimi sisteminde başka türlü de olamaz. Bundan, kaçınılmaz olarak, sosyalizmin aynı zamanda bütün ülkelerde zafer kazanamayacağı sonucu çıkar. Bazı ülkeler, bir süre daha burjuva ya da burjuva-öncesi ülkeler olarak kalırlarken, sosyalizm bir ya da birkaç ülkede zafere ulaşacaktır...[1]

Böylece, Stalin, Lenin'in öğretisini kendisinden bir şey katmadan tekrarlıyordu. Ama, bu olayın tepkileri hemen ortaya çıkmadı. Kongreye, iktidara geldikten hemen sonra sosyalizmi kurma görevinin ele alınmasını getirecek kadar da ileri gitmedi. Buna karşılık, Lenin'in *Nisan Tezleri* için verdiği kavgada son derece kesin olarak savunduğu yolu izledi. İktidarı ele geçirdikten sonra devrimin önündeki görev, barışı sağlamak, bankaları devletleştirmek, üretim ve dağıtım üzerinde işçilerin denetimini sağlamak ve köylülere toprak vermekti. 285 delegenin önünde Stalin sakin

[1] Devrimin Savaş Programı. *Bütün Eserler*, cilt XIX; s. 325, Rusça baskı.

ama kararlı bir biçimde şu sözlerle onları esas göreve çağırdı. "Geriye bir tek şey kalıyor, iktidarı zorla ele geçirmek..." Ve kongreyi peşinden sürükledi.

Salonun dışında, olaylar, onun dediklerini yerine getirebileceği karar anına doğru hızla gelişiyordu. 1 Ağustos 1917'de Rusya Silâhlı Kuvvetleri Başkomutanlığına General Kornilov getirildi ve tam Bolşeviklerin kongrelerini tamamladıkları gün, cephede olduğu gibi cephe gerisinde de ölüm cezasının uygulanmasını istedi. Kornilov bir kazaktı. Bazı yazarların dedikleri gibi "Sıradan bir Kazak". Onun üzerinde Sir Bernard Pares, son derece kaba bir politika anlayışına sahip olduğunu ve maliye bakanı olmaya azmetmiş bir maliyeci olan Zavayko tarafından yönetildiğini yazmaktadır. Kornilov'un durumu kabaca değerlendirmesi, kendini askeri diktatör haline getirecek bir askerî diktatörlük tezgahlamak için yeterliydi.

12 Ağustosta, Kerenski'nin Moskova'da topladığı Devlet Konseyinin hemen tümü toprak ağalarının, kapitalistlerin, generallerin, memurların ve Kazakların temsilcilerinden oluşuyordu. Sovyetleri temsilen Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler de bir azınlık olarak oradaydılar. Stalin ve arkadaşları bunun üzerine Bolşevik Partisini hareketa geçirdiler ve Moskova ve öteki kentlerin sokaklarında protesto gösterileri düzenlediler. Kerenski, Devlet Konseyine devrimci hareketi "Ateşle ve kanla" bastıracağını söyleyerek böbürlendi. Kornilov daha da ileri gitti ve pervasızca "komitelerin ve sovyetlerin ortadan kaldırılmasını" istedi. Bankerlerin, tüccarların ve sanayicilerin malî desteğiyle Kornilov, Bolşeviklerin başkentte 27 Ağustosta bir başkaldırı planladıkları bahanesiyle, birliklerini hemen harekete geçirdi. Kerenski Bolşeviklere karşı terörü artırdı ve birdenbire yığınların onlara yöneldiğini görüp aklı başına geldi. Onların hem Kornilov'u hem de Geçici Hükümeti silip süpüreceklerinden korkarak birden cepheyi değiştirdi ve Generalin karşısına geçti.

25 Ağustosta Kornilov General Krimos'un komutasındaki Üçüncü Süvari Kolordusunu Petrograd'a sürdü. Bu hareket, yığınların Bolşeviklere karşı duydukları kuşku ve korkuları sona erdirdi. Stalin'le sürekli bağlantı halinde

olan Lenin, işleri tabiî saklandığı yerden yönetiyordu, ama yol gösteren, parti yayınlarına ve Bolşevik kuvvetlerine önderlik eden Stalin'di. Kornilov'un birliklerini harekete geçirdiği anda Bolşevikler darbeyi indirdiler. Parti Merkez Komitesi işçileri ve askerleri silahlı direnişe çağırdı. Silahlı fabrika işçilerinin oluşturduğu Kızıl Muhafız Müfrezeleri hızla çoğaldı. Sendikalar harekete geçti. Kronstadt'dan binlerce silahlı denizci geldi. Delegeler "Vahşi Tümen"i düşüncenin gücüyle durdurmak üzere yola çıktılar. Bunun üzerine, Kazak birlikleri sovyetleri yoketmek için kullanıldıklarını anlar anlamaz ilerlemeyi reddettiler. Askerlerin ve işçilerin Petrograd'ın savunması için seferber edilmesi hızla sürüp giderken Kornilov'un öteki birliklerine de ajitatörler gönderildi.

Kornilov'a karşı Bolşeviklerden yardım isteyen Kerenski başka telden çalmaya başlamıştı. Aralarında Troçki'nin de bulunduğu hapisteki Bolşevikleri serbest bıraktı. Kornilov'un başkaldırısı bastırıldı ve sovyetlerin yapısında büyük değişiklik başladı. Temmuzda, Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin Geçici Hükümeti, Bolşeviklere karşı iftira ve baskı kampanyasını sürdürürken, sovyetler o kadar etkisiz bir duruma düşmüşlerdi ki, Bolşevikler "Tüm iktidar Sovyetlere" sloganını askıya almak ve fabrikalar ve ordu birliklerindeki yığınlara doğrudan başvurmak zorunda kalmışlardı. Şimdi akıntı tersine dönmüştü. Sovyetler yeni bir canlılıkla dolup taştılar. Fabrikalar ve askerî birlikler yeni seçimler yaptılar. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcileri devirdiler ve yerlerine Bolşevikleri seçtiler. Kornilov'un bozguna uğratıldığının ertesi günü Petrograd Sovyeti Bolşevikleri destekledi. Bunu Moskova izledi. Öteki kent ve kasabalar da izlediler.

Eylül ve Ekim aylarında yığınlar her yerde Bolşeviklerin peşinden gitti. Çok sayıda köylü, malikanelere el koydular, toprak ağalarının arazilerini sürdüler, onları sindirdiler ve toprakları aralarında bölüştüler. Ne cezalandırma seferleri, ne de dil dökmeler onları durduramadı. Geçici Hükümet eyalet yetkililerine şu telgrafı çekti: "Mülklere el konması devrim davasına zarar vermektedir, buna son verin ve düzeni sağlayın." Hükümetin bir bakanı olan Şingarov şu

telgrafı çekti: "Hükümet Kararnamesi olmadan toprak sorununu çözmeye kalkışmaya hiçbir biçimde izin verilemez." Hep aynı nakarat! İlk iş anlaşmazlığının ortaya çıktığından beri herhalde bütün hükümetler aynı lafları ettiler ve bunu uygun yerde kullanılmak üzere kuşaktan kuşağa aktardılar. Bürokratlar her yerde ve her zaman insanların huzursuzluk selinin yasal kalıplardan meydana gelen bir süpürgeyle asla durdurulamayacağını öğrenmekten aciz olduklarını ortaya koymuşlardır. Kursk ilinden bir komiser raporu geldi: "Spass ilçesinin İpsiyagaç köyünde anarşi kol gezmektedir. Köylüler bağları, bahçeleri ele geçirdiler ve yağma ediyorlar. Komiser ve elli askere karşı koymaları emredildi. Kaçan mülk sahipleri korunmalarını istediler." Tambovsk Eyaletinden Prens Vrazenski'nin malikanesinin tahrip edilişinin raporu: "İkibin köylü, malikaneyi bastı ve Prensi tutukladı. Kalabalığın seçtiği üç milis onu muhafaza altında Griyaze'ye götürdü ve orada askerler tarafından gaddarca katledildi. Kalabalık daha sonra bitişiğindeki velyamenatç'ın arazisini tahrip etti. Mahalli garnizona güvenilemez. Tambovsk'tan gönderilen süvariler yetersizdir. Huzursuzluk büyümektedir." (İlçe Komiserinin Raporu, 25 Ağustos.) Çarpışmalar şiddetlenerek büyüdü. Eylül ayına doğru merkezi eyaletteki yetmişbeş ilçeden otuzbeşi şiddet hareketlerinin sancıları içindeydi.

Kasabalardaki durum kötüden betere doğru gidiyordu. Çarın devrilmesinden bir yıl önce 1916'da bütçe açığı toplam harcamaların yüzde 76'sıydı. 1917'de bu yüzde 82'ye yükseldi. Açığı, kaçınılmaz sonuçlarıyla birlikte enflasyon kapattı. Üretim düştü. 1916'da Rusya'da günlük kullanım için 616, özel savaş amaçlarıyla 215 lokomotif imal edilmişti. 1917'de bu sayılar 410 ve 69'du. Avrupa Rusyasının ellisekiz eyaletinde 1916 yılındaki sanayi üretimi 1913'teki üretimden yüzde 121.5 fazlaydı, ama 1917'de 1913'tekinin yüzde 77.3'üne düştü. Sanayideki ücretler 1916 yılındaki ayda 24.7 Rubleden 1917 yılında ayda 21.2 Rubleye indi. 1916'da her ay 288.1 milyon kağıt Ruble tedavüle çıkartılıyordu. Geçici Hükümetin sekiz aylık döneminde her ay tedavüle çıkan miktar 175 milyon Rubleye yükselmişti. Fiyatlar akıl almaz bir düzeye çıktı. Maliye

Komiserinin fiyat indeksine göre Moskova'da fiyatlar 1917 yılında 1913'e göre yüzde 870 fazlalık gösteriyordu ve ordu eriyordu. 1917 Ağustosunda General Duhonin, Kerenski'ye iki milyon ölü, beş milyon yaralı, iki milyon tutsak ve iki milyon kaçak olduğunu bildirdi.

Sıkıntı daha da arttı. Başkent Petrograd'ın en iyi zamanı, onun en şenlikli olduğu zaman, eylül ve ekim değildir. Hava kapalıdır. Koyu bulutlar dolaşır ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağar. Günler kısalır. Öğleden sonra saat üçte hava kararır ve gece ertesi sabah saat ona dek sürer. Haftalar geçtikçe don başlayıncaya dek yağmurlar sulusepkene çevirir, sonra da uzun kış ayları boyunca toprak kalın bir kar örtüsüyle kapanır. Ama şimdi buna yeni dertler eklenmişti. Yiyecek çok azdı. Kentin çocuklarının ancak yarısına yetecek kadar süt vardı ve yetişkinlere nerdeyse hiç süt düşmüyordu. Bir günde adam başına düşen ekmek, haftadan haftaya azalarak sonunda yüz grama düştü. En temel gereksinimler için kaçınılmaz ve ucu gözükmeyen kuyruklar vardı. Finlandiya Körfezinden Neva'yı yalayan soğuk rüzgarlar esiyordu. Açlık apartmanlara da uzandı ve buralarda oturanlar açlıktan gözü dönmüş hırsızlardan korunmak için silahlı koruyucular tutmak zorunda kaldılar.

Geçici Hükümet günlerini ard arda gelen bunalımlarla geçirirken ve çalışan halk kuyruklara girip Petrograd'ın kararan günlerinde bardaktan boşanırcasına yağan yağmurda sırılsıklam olurken, toplumun asalak unsurları günlerini eskisi gibi, hatta belki biraz daha hareketli bir biçimde sürdürüyorlardı. Hanımefendiler çaylarını içiyorlar ve beyefendiler de votkayla dayanıklılıklarını ispat ediyorlardı. Tiyatrolar tıklım tıklımdı. Çalyapin'in parlak sesi hayranlar toplamakta devam ediyordu. Entellektüel hanımefendiler allahla ve meleklerle konuşma, yıldız falı ve benzeri konulardaki konferansları dinliyorlardı. Moskova "sosyete"si Petrograd'la yarışıyordu.

Ama, kentlerde, kasabalarda, her yerde kooperatiflerin, sovyetlerin, papazların, subayların ardı arkası kesilmeyen toplantıları, gösterileri, protestoları, konferansları, fabrika komitelerinin, siperlerde ve kışlalarda askerlerin toplantıları oluyordu. Bir zamanlar hanımefendi kızlarının

okulu olan Smolni Enstitüsüne Petrograd Sovyetince el konulmuştu ve burası şimdi aynı zamanda Bolşeviklerin karargahıydı. Smolni'den her gün her türden yığınla politik yayın akıyordu.

Bu yığınsal parçalanma ve mayalanmanın ortasında kalan Geçici Hükümet korku içindeydi ve Kerenski Bolşevikleri yığınların gözünden düşürmek için ne yapabileceğini düşünüyordu. Petrograd garnizonunun "Bolşevikleşmiş" olduğunu herkes görüyordu. Bundan dolayı onu nakletmek ve yerine "güvenilir" birlikler getirmek için bir plan hazırladı. Genel Kurmaya "kirlenmemiş" kuvvetler getirip Reval'i savunmaya gönderilmesi ve Petrograd'a "düzenin yeniden sağlanması" talimatını verdi. Kronstadt denizcileri temsilcisi Dibenko'nun, Reval'in savunulması sorunu ortaya atıldığında Petrograd Sovyetinde hazır bulunması bu plan için talihsizlik oldu. Dibenko, sovyete Kronstadt denizcilerinin Reval'i savunabileceklerini söyledi. "Eğer siz Petrograd'da kalıp devrimi savunursanız biz de Reval'i savunacağımızın güvencesini veririz." Bu, Kerenski'nin garnizonun nakli planını suya düşürdü.

Tam bu sırada Stalin Finlandiya'ya Lenin'i görmeye gitti. Orada birlikte ayaklanmanın son safhalarının planları üzerinde çalıştılar. Döner dönmez de Parti Merkez Komitesi, Stalin, Sverdlov, Bubnev, Yuritski ve Cerjinski'den oluşan bir Askeri Devrim Komitesi kurdu. Bu askeri komite yalnız Petrograd'da değil, aynı zamanda Moskova ve öteki büyük kentlerde de ayaklanmayı hazırlayacaktı.

Kornilov'a karşı Petrograd'ın savunulması için fabrikalarda kurulan Kızıl Muhafızlar Askeri Komiteye dövüşmeye hazır çok sayıda adam sağlıyordu. Sovyetlerin politik görünümündeki değişiklik açıklık kazanır kazanmaz iktidarın onlara devri konusu da yeniden gündeme girdi. Ama silah sıkıntısı vardı. Stalin 1905 Petrograd Sovyetinin taktiklerini yinelemedi. Hükümeti yerel yetkililerin emrinde milisler kurmaya çağırmadı. Bunun yerine Petrograd'daki Putilov silah fabrikasının Bolşevik delegeleriyle bir toplantı yaptı ve onlara Petrograd Sovyeti adına 5 bin tüfeklik yazılı bir istemde bulundu. 500 militan işçinin temsilcileri idareye emri bildirdiler ve istediklerini hemen aldılar. 1905'te

Stalin şöyle demişti: "Üç şeye gereksinimimiz var: İlk olarak silaha, ikinci olarak silaha ve üçüncü olarak daha da fazla silaha." 1917'de istediklerini aldı. Hiçbir şeyi rastlantıya bırakmamıştı. *Pravda*'da asker kaçaklarını Kızıl Muhafızlara katılmaya çağırdı.

Bolşeviklerin bu ilerleyişinden ve kendi etkilerinin azalmasından endişeye kapılan Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler Tüm Rusya Demokratik Konferansını toplantıya çağırdılar. Hâlâ iktidarın sovyetlere değil, bir Kurucu Meclise ve bir burjuva parlemanter cumhuriyete geçmesi fikrine sımsıkı sarılmışlardı. Bu konferans, sosyalist partilerin (Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler) çoğunlukta olduğu sovyetlerin, Zemstvoların, sendikaların ticari, sinai ve askeri çevrelerin temsilcilerinden oluşuyordu. İşte bu konferansta "Ön-Parlamento" olarak bilinen Geçici Cumhuriyet Konseyi kuruldu. Bu, "Barış ve Ekmek" istemine karşılık vermediği takdirde anayasa ve hükümet biçimi sorunlarının pek az anlam taşıdığı bir anda devrimin akışını saptırmak için başvurulmuş açık bir girişimdi.

Bolşeviklerin bir hizbinin konferansa katılması ve dördüncü günü terketmesine karşın, Bolşevik Merkez Komitesi Ön-Parlamentoyu boykota karar verdi. Lenin, Stalin ve şimdi de Troçki'nin başı çektiği Bolşeviklerin çoğunluğuna göre bu iş ya o anda olacaktı ya da hiç olamayacaktı. Ya iktidarı ele geçirecekler ya da yok olacaklardı. Ön-Parlamentonun yarattığı sis perdesinin ardında ikinci bir Kornilov olayı hazırlanıyordu. Ayaklanma hazırlıklarının tehlikeye girmemesi için daha fazla beklenilmemeliydi. Bolşevikler Petrograd ve Moskova Sovyetlerinde çoğunluktaydılar ve bu iki sovyet aracılığıyla Ekimin son yarısında İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresini toplamaya giriştiler.

Ama Bolşevik önderlerinin hepsi partinin tuttuğu yoldan yana değillerdi. 7 Ekimde Lenin Finlandiya'dan döndü, 10 Ekimde Merkez Komitesi, tarihsel kararını almak üzere toplandı.

> Ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu ve zamanın geldiğini düşünen Merkez Komitesi, partinin bütün örgütlerine bu görüşün ışığında ayaklanmaya yönelmeleri ve bütün pratik sorunları tartışıp karara bağlamaları talimatını verir.

İki üye, Kamanev ve Zinoviev, bunu maceracılıkla suçlayarak karara kesinlikle karşı çıktılar. Ve sonra, Stalin'le Troçki arasında büyük olmamakla birlikte, daha sonrakilerin bir habercisi olan ilk tartışma patlak verdi. Troçki ayaklanmanın, Sovyetlerin İkinci Kongresinden önce başlamaması yolunda bir değişiklik önerdi. Stalin herhangi bir gecikmeye karşıydı. Partinin Askeri Devrim Komitesinde Politik Büronun temsilcisiydi ve bütün öteki komiteler onun yönetimi altında çalışıyordu. Petrograd Sovyeti Troçki'nin başkanlığında bir Askeri Komite kurdu, ama bu komite tamamen Stalin kanalıyla Politik Büroya karşı sorumlu Bolşeviklerden oluşuyordu. Kamanev ve Zinoviev'in bu dönekliği ve önerilen ayaklanmayı parti-dışı bir gazetede ifşa etmeleri, tamamlanmakta olan hazırlıkları ve gizli tutulması gereken birçok şeyi aleniyete döktü. Lenin öfkeyle onları "hainler" ve "grev kırıcılar" olarak suçladı ve partiden atılmalarını istedi. Merkez Komitesi onları kınadı ama atılmaları gibi şiddetli bir karardan kaçındı. Bu kınama, onların devrimin disiplinine tabi olmalarını sağladı.

Ama işin aleniyete dökülmesi herhangi bir gecikmeyi daha da tehlikeli hale sokuyordu. Geçici Hükümet Bolşeviklere karşı olağanüstü önlemler alınmasını görüşmek üzere toplantıya çağrıldı. 1 Kasımda Sovyetlerin İkinci Kongresinin arifesinde Bolşeviklerin karargahı olan Smolni Enstitüsünü işgal ettirmek üzere cepheden Petrograd'a birlikler getirildi. Ama artık çok geçti. Stalin, Sverdlov, Cerjinski, Troçki ve Yuritski görevlerinin başına geçmişlerdi. Tartışma için vakit yoktu. 6 Kasım sabahı Kerenski Bolşevik basının susturulmasını emretti ve buralara zırhlı arabalar sevketti. Ama Stalin Kızıl Muhafızları harekete geçirdi ve Kerenski'nin kuvvetleri püskürtülerek basımevleri muhafaza altına alındı. Sabah 11'de partinin gazetesi *Raboçi Put* (İşçilerin Yolu) Geçici Hükümeti devirme çağrısını yayınladı. Ayaklanma başlamıştı. Fabrikalardaki Kızıl Muhafızlar, Petrograd Garnizonundaki devrimci askerler ve Kronstadt denizcileri önceden saptanmış mevzilere geldiler ve saldırıya geçtiler. Tren istasyonları, postane, telgraf merkezi, bakanlıklar, Devlet Bankası işgal edildi. Avrora Kruvazörü Neva üzerinden ilerliyerek toplarını Kışlık Sara-

ya çevirdi. Lenin, Smolni Enstitüsüne geldi ve Stalin'le birlikte ayaklanmanın yönetimini üzerine aldı.

7 Kasım öğleden sonra 2.35'te Petrograd Sovyetinin ve onun Askeri Devrim Komitesinin Başkanı Troçki, toplanmış olan temsilcilere açıklama yaptı:

> Askeri Devrim Komitesi adına Geçici Hükümetin varlığına son verildiğini açıklıyorum. Bazı bakanlar tutuklanmışlardır. Geri kalanlar da birkaç gün ya da birkaç saat içinde tutuklanacaklardır. Askeri Devrim Komitesinin emri altındaki devrimci garnizon Ön-Parlamento toplantısını dağıtmıştır. Garnizonun ayaklanmasının pogromlara yol açacağı ve devrimin kana boğulacağı söylenmişti. Bildiğimiz kadarıyla şu ana dek tek bir ölü yoktur. Tarihte, bu kadar büyük yığınların katıldığı ve bu kadar kansız bir başka devrim olduğunu sanmıyorum. Başında Kerenski'nin bulunduğu Geçici Hükümetin iktidarı ölmüştür ve yalnızca tarihin süpürgesi tarafından süpürülüp atılmayı beklemektedir...

Troçki'yi Lenin izledi. Ve onlar Petrograd Sovyetine hitap ederlerken Stalin, devrimci silahlı müfrezeleri kentin kilit noktalarına doğru yöneltiyordu. Stalin ön planda değildi ama kollektif iradeye uygun olarak kullandığı kuvvetlerin dizginleri elindeydi. Öğleden sonra 3.15'te Pavlov Alayı askerleri Nevski Bulvarında tarifiği kestiler. 3.45'te de Askeri Devrim Komitesinin birlikleri Kazan Meydanını işgal ettiler. Saat 6'da Kışlık Saray kuşatılmıştı. 10.45'te Smolni Enstitüsünde, İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi toplandı. Başkanlık Divanının çağrısı üzerine Lenin, toplanmış delegelerin önündeki kürsüye çıktı. Hiç bitmeyecekmiş gibi görünen alkışlar hafiflediğinde konuşmaya başladı: "Şimdi sosyalist düzeni kurmaya girişeceğiz..."

Böylece ilk Sovyet Sosyalist Hükümeti tarih sahnesine çıkmıştı. Bu hükümetin bildirileri tüm dünyada yankılar yaparken yorgun Kerenski bir Amerikan otomobiliyle kaçıyordu.

ONUNCU BÖLÜM

HER ŞEY SIRAYLA

Sosyalizmi ilk gerçekleştiren ülke, o anda gericiliğin bütün kudurgan güçlerinin kendisine hep birden saldırdıklarını görecektir. Eğer bu ülke, öteki ülkelerin işçi sınıflarının örgütlenecek ve ayaklanacak zamanı bulabilmeleri için silaha sarılmaya ve kurşuna kurşunla karşılık vermeye hazırlıklı değilse, yok olup gidecektir.

JAURES

BOLŞEVİKLER için iktidarı ele geçirmek başka şey, onu elde tutmak başka şeydi. Bunu iyi biliyorlardı. İktidarın ele geçirilmesi, iç savaşın sonu demek değildi. Tam tersine, iktidarın ele geçirilmesi, iç savaşın hemen eşi görülmemiş bir kasırga gibi patlaması ve tüm dünyada sınıf kinini körüklemesi demekti. Lenin'in ve onun Bolşevik Partisinin gözüpekliği, Rusya sınırlarının çok ötesindeki ülkelerin yöneticilerini titretti. Bunların arasında şaşkınlıktan dili tutulmayanlarsa, kendi dillerinin sözcük dağarcığını yeni küfürlerle donattılar. Öfkeden çılgına döndüler. Hiçbiri Bolşeviklerin iktidarı ellerinde tutabileceklerine olasılık tanımıyordu. Tabii ki, dünyada Ekim Devrimini ve yeni devleti hoş karşılayan tek bir hükümet çıkmadı.

Bütün Müttefik Devletler, Şubat Devrimini yığınla telgraf ve binlerce söylevle kutlamışlardı. Bu olay, onların Rusya sorununu nasıl "anladıklarını" ortaya koyuyordu. Şubat Devrimi onların diledikleri gibi bir devrim olsaydı, böylesine sevinmeye gerçekten hakları olurdu. Hepsi de Rusya'da *kendi* sınıflarının iktidarı *ele geçirdiğini* sanmıştı. Oysa onların Rusya'daki sınıfdaşları iktidarı ele geçirmekten çok uzaktılar. Olaylar ispatlamıştır ki, iktidar ellerine düştüğü zaman bile onu koruyamamışlardır. Şimdiyse iktidar, başka bir sınıfın, bu gözlemcilere göre yönetmekten aciz ve bu fırsatı elde etmesine hiçbir zaman göz yumulmaması gereken ezilen bir sınıfın eline geçmişti. Bu bir yıkımdı, bir uğursuzluktu. Birbirine düşman hükümetleri "silah arkadaşları" yapan ve düşmanları "ortak tehlike" karşısında dostlaştıran bu meydan okumaya göz yumulamazdı, yumulmamalıydı, yumulmayacaktı.

Lenin, Stalin ve bütün Bolşevikler, dünyadaki hükümetlerin böyle bir tutum takınacağım kuşkusuz önceden tahmin etmişlerdi. Gerçekten de, Sovyet Cumhuriyetlerini kurarak yaptıkları devrimin, dünya devriminin bir habercisi, daha doğrusu dünya devriminin ilk aşaması olduğuna inanıyorlardı. Ama onun çabucak yayılacağına olan umutlar genellikle büyük olmasına karşın, Rusya sınırlarının ötesine ne zaman ve nasıl yayılacağını kimse söyleyemiyordu.

Bolşevizm saflarında daha sonra ortaya çıkacak mücadelelerin akışını anlamak istiyorsak, şu gerçeği kavramak büyük önem taşır: O sıralar Bolşevik Partisi, Lenin'in deyimiyle "kaynaşmış" bir parti olmaktan, yani sosyalizm uğruna mücadelede bütün sorunlara ortak bir yaklaşım tarzı sağlayan marksist ilkeler ve yöntemler temeli üzerinde birleşmiş bir parti olmaktan henüz çok uzaktı. Parti, hâlâ gençlik günlerini yaşıyordu ve birliği herhangi bir biçimde "kaynaşmış" hale gelene dek, dünya sosyalist devriminin başlangıç aşamaları diye adlandırılan şaşırtıcı kargaşalıkların yansıdığı korkunç iç mücadeleler içinde büyük ölçüde "temizlenip" yoğurulması gerekecekti.

Devrimin önder partisi olduğunda ve henüz oluşmuş Sovyet Hükümetini denetimi altına aldığında Bolşevik

Partisinin içinde bellibaşlı üç akım vardı. Merkez Komitesindeki önderler, Lenin, Stalin, Sverdlov ve Cerjinski, marksizmi Lenin'in anladığı gibi anlayanları temsil ediyorlardı. Kamenev, Zinoviev ve Rikov zaman zaman Menşeviklerinkinden ayırt edilemeyecek bir politika izleyen bir grubu oluşturuyorlar; Buharin, Radek ve Şliyapnikov da, bir "Sol Komünistler" grubunun başını çekiyorlardı. Troçki ise bir gruptan öbürüne yalpalayıp duruyordu.

İktidarın ele geçiriliş anında koşullar, bütün grupları birleştirmişti. Her birinin devrime ilişkin ayrı ayrı düşünceleri ne olursa olsun, hepsi de dünyadaki bütün hükümetlerin Sovyet Hükümetinin düşmanı olduğuna inanıyorlardı. Nasıl Rusya içindeki yığınları kendi sınıf düşmanlarının tahakkümünden kurtarmak gerekliydi ise dünyanın geri kalan kısmındaki yığınları da hükümetlerini tehdit eder bir duruma getirmek için onlara çağrıda bulunmayı gerekli görüyorlardı.

Lenin ve Stalin, süresini ikisinin de bilmedikleri bir zaman için bir sosyalist devletin kapitalist devletlerle yanyana varolabileceği olasılığını önceden görmüşlerdi. Ama iktidarın ele geçirildiği o anda, herkes bunu uluslararası kapitalizme indirilmiş şiddetli bir darbe olarak, aslında emperyalist savaşın bir uluslararası iç savaşa dönüşmesi olarak görüyordu. Bu, dünya kapitalizmindeki en zayıf halkanın "kopmasıydı". Hiç kimse, devrim ateşini, Rusya sınırlarının ne kadar ötesine "körükleyebileceklerini" bilmiyordu ve bilemezdi. Grupların bu duruma karşı takındıkları tavırlardaki farklılıklar, gerçekte onları bir gün tamamen karşıt kamplara sürükleyecek olan politik düşünüşlerindeki temel farklılıkları ortaya koyuyordu.

Lenin bu "kopma"dan sonuna dek yararlanmaya hazırdı; güçlerini gerçekçi bir biçimde korumaya ve mücadelenin sonraki aşamasına hazır duruma getirmeye hazırlanmıştı. Bolşevik Partisini, ömür boyu bir savaş sürdüren proletaryanın genel kurmayı olarak görüyordu. Dolayısıyla da, bu büyük zaferden sonuna dek yararlanacaktı, ama bu sonuna dek yararlanmanın sınırlarını yalnızca yaşamın kendisi belirleyebilirdi. Devrimin sınırlarını tam olarak saptamak, Lenin'e göre, devrim için öldürücü olurdu. O sıralar

Troçki ile arasındaki anlaşmazlığın temeli, işte buydu. Troçki ısrarla, devrimin Batı Avrupa sınırlarına uluşmasının zorunlu olduğunu, yoksa mahvolacağını ileri sürüyordu; Troçki'nin Rusya'da izlenecek politika konusundaki bütün görüşlerine bu görevin yerine getirilmesi sorunu egemendi. Kamenev ve Zinovyev grubu, Rusya proletaryasının devrime önderlik edebileceğine inanmıyordu. Bu yüzden de onların bu güvensiz tutumu, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerine her zaman karşı çıkmalarına ve durmadan yalpalamalarına yol açmıştır. Buharin-Radek grubu ise devrimin ve sosyalizmin ilkelerini idealize ediyor ve elde olanak olsun olmasın, bir "devrimci savaş" ve sosyalist programın tam uygulanması çağrısında bulunuyordu.

Bu farklı akımlar Rusya dışında görülmüyordu. Dünyanın her tarafında iki ad çınlıyordu: Lenin ve Troçki, "devrimin çılgınları". Ve Rusya dışındaki bizler bu iki adın farklı politikaları ve düşünüşleri temsil ettiklerini bilmiyorduk. Bu gruplar çatıştığında bunalım üstüne bunalım doğuyor, dışardakiler "Bolşevizmin parçalanmakta olduğu" izlenimine kapılıyorlar ve hele kaynaşma süreci sonunda muhalifler sanık sandalyesini ve idam müfrezesini boylayınca ölçüsüz bir şaşkınlığa düşüyorlardı. Ama burada farklılıkların kökü, Lenin'in Bolşevik Partisini kurmasına yol açan ilk fikir ayrılığına dek uzanan Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin tarihinde yatıyordu.

Lenin'in, Sovyetlerin İkinci Kongresinin açılışında, Rusya halkı için "Barış ve Ekmek" politikasının uygulanması yolunda ilk adımları atması, savaşan devletlere karşı bir meydan okuma ve hükümetlerinin başı üzerinden bütün ülkelerin halklarına savaşın sona erdirilmesi için yaptığı bir çağrıydı. "Rusya Hükümeti, *bütün savaşan halklara* hemen böyle bir barış yapmalarını önerir; Rusya Hükümeti, bütün ülkelerin ve bütün ulusların tam yetkili temsilcilerinin toplantısıyla böyle bir barışın kesin koşullarının saptanması doğrultusunda gerekli adımları hemen ve hiç gecikmeksizin atmaya hazır olduğunu ifade eder. ..." Bu bildiriyi Sovyetler Kongresi ve Bolşevik Partisinin bütün örgütleri kabul ettiler.

Lenin barış uğruna bu büyük atılımı yapar yapmaz, hiç vakit kaybetmeden, daha önce birçok hükümet ve partinin çökmesine yol açmış olan toprak sorununa yöneldi. Bolşeviklerin bütün yaptığı, devrim partisi iktidara gelmeden önce köylülerin büyük ölçüde gerçekleştirdiği toprak ağalarının topraklarına el konulması işlemini hiç duraksamadan meşrulaştırmak oldu. Bolşeviklerin yaptığı öteki birçok hareket gibi bu da kendi ilkelerinin ve programlarının çiğnenmesi olarak nitelendirildi. Sosyalistler buna, büyük işletme tarımı değil, küçük işletme tarımı olduğu için şiddetle karşı çıktılar; ama buna karşı çıkanlar bu aşamada toprak sorunu için mücadelenin esasının toprağı işleme yöntemleri, biçimi ve işletme büyüklüğü sorunu olmadığını kavrayamadılar. Bolşeviklerin gördüğü gibi, temel sorun, mülkiyet sorununu çözmek, toprak ağalarını mülksüzleştirmek ve onların ekonomik ve politik nüfuzlarını kırmaktı. Bolşevikler toprağı millileştirmeyi ve tarımı kollektif çiftlikler temeli üzerinde örgütlemeyi yeğ tutarlardı, ama Rusya sanayi ve tarımının o günkü aşamasında böyle bir şey tamamen olanaksızdı. Her şey sırayla olmalıydı ve hepsinden önce de iktidar sorununu çözmek gerekiyordu. Bunun yolunu köylülerin kendileri belirlemişlerdi. Bu yolu meşrulaştıran Bolşevikler, köylülerin tümüyle kentlerdeki işçilerin ittifakını gerçekleştirdiler.

Daha sonra ilk Sovyet Hükümetinin, Lenin'in başkanı olduğu Halk Komiserleri Konseyinin yapısı için öneriler geldi. Jozef V. Stalin Milliyetler Komiseri seçildi, ama bu onun öteki sorumluluklarını bıraktığı anlamına gelmiyordu. Ayrıca bu, kentin herhangi bir yerinde, yeni yöneticilerin işe başlamasını bekleyen memurların bulunduğu bir Milliyetler Bakanlığının kurulması anlamına da gelmiyordu. Yeni devletin ne başkanının, ne de tek bir bakanlığının dairesi vardı. Smolni Enstitüsü, hâlâ, işleri başından aşmış bir biçimde başkentteki mevzileri ele geçirme işini yöneten ve devrimi Rusya İmparatorluğunun sınırlarına varana dek kentten kente genişleten devrim genel kurmayının karargâhıydı. Kongrenin coşkun bir tezahüratla ilan ettiği Komiserler Konseyi başını sokacak bir yer bulmak zorundaydı.

Stalin'in sekreteri olan bir Polonyalı Bolşevik, Pestovski, Milliyetler Komiserliği için nasıl yer bulduğunu anlatır. Stalin kendisine bir yetki belgesi vermiş, o da bununla, Smolni Enstitüsünde yarısını başka bir komisyonun paylaştığı bir oda bulmuş. Bir masa ve birkaç sandalye sağlayıp kapının üstüne "Milliyet İşleri Halk Komiserliği" yazısını asmış ve eski Dışişleri Bakanlığında para bulan Troçki'den üçbin ruble ödünç almış ve işe başlamış. Ama o aşamada milliyet sorunları konusunda yapılacak pek az iş var gibi görünüyordu. Bu sorun, devrim daha da ilerlediği zaman ortaya çıkacaktı.

O sıralar Stalin, daha önceden hazırlıklı olmadıkları başka bir işle ilgili olarak Lenin'in çalışma odasında bulunuyordu. Lenin, Stalin, Sverdlov ve Troçki orada oturup tartışıyorlar, bildirilerin taslaklarını hazırlıyorlar ve talimatlar yayınlıyorlardı. Yeni komiserlikler çalışmaya başlayabildikleri anda onlara yol gösterecek bildiriler, kararnameler buradan kaynaklanıyordu. Stalin'in komiserliğine, Komiserler Konseyinin aşağıdaki kararnamesi yol gösteriyordu:

> (1) Rusya halklarının eşitlik ve egemenliği; (2) Rusya halklarının ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı da içinde olmak üzere kendi yazgılarını kendilerinin serbestçe belirlemeleri; (3) bütün ulusal ve ulusal-dinsel ayrıcalıkların ve kısıtlamaların kaldırılması; (4) Rusya'da yaşayan ulusal azınlıkların ve halk topluluklarının serbestçe gelişmeleri.

Birçok kararnamenin yapıcı yanlarının işlemeye başlaması için zamana gereksinim vardı. Ne var ki, zincirlerin koparılması ve halkın eski düzenin yasalarından ve kısıtlamalarından kurtarılması, hemen etkisini gösterdi. Ayrıca, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleri ve İkinci Sovyetler Kongresinin desteğini almaları, ülkedeki bütün öteki politik güçlerin bu değişikliği ses çıkarmadan kabullenmeleri demek değildi. Elbette muhaliflerin hepsi saf dışı bırakılmıştı. Geçici Hükümet üyelerinin çoğu hapse atılmıştı. Ama Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler, dağınık bir durumda oldukları halde, bir karşı-mücadeleye girişmek için elverişli olanaklar sağlayan bütün kurumlarda güçlerini koruyorlardı. Birinci Sovyetler Kongresinin eski önderleri, İkinci Kongrenin aldığı kararları tanımayı reddettiler ve

sovyetlerin parasını Sovyet Hükümetine karşı grevler için kullandılar. Demiryolu İşçileri Sendikası onların elindeydi; çok sayıda demiryolu işçisini işi bırakmaya ikna ettiler. Buna benzer bir grev de, telgraf işçileri ve telefon santralı personeli tarafından yapıldı. Banka memurları da çalışmayı reddettiler. Kerenski ordusunun komutanları, sovyetlerin emirlerine uymayı kabul etmediler. Bu durum şimdi artık herkesçe bilinen bir olaya, yani Lenin ve Stalin'in 9 Kasım gecesi sabaha dek Başkomutan General Duhonin'le telgraf başında uzun uzadıya konuşmalarına yol açtı. Stalin bunu şöyle anlatıyor:

> Lenin, Krilenko ve benim Petrograd'daki genel kurmay karargahına nasıl gittiğimizi anımsıyorum. ... Çok endişe verici bir andı. Duhonin ve ordu karargahı, Komiserler Konseyinin emirlerine uymayı kesinlikle reddetti. ... Ordu komitelerinin egemenliğinde olan oniki milyonluk ordunun nasıl bir tavır takınacağı bilinmiyordu. ... Telgraf başında kısa bir aradan sonra Lenin'in yüzünün nasıl aydınlandığını anımsıyorum. Kararını verdiği belliydi. Lenin, "Radyoevine gidelim" dedi. "Radyo işimize yarayacak. General Duhonin'i azleden ve yerine başkomutan olarak Krilenko yoldaşı atayan özel bir emir yayınlayacağız ve subayların başları üzerinden askerlere hitap ederek, onlardan, generalleri tutuklamalarını, askeri hareketi durdurmalarını, Avusturya-Alman askerleriyle bağ kurmalarını ve barış sorununu kendi ellerine almalarını isteyeceğiz. ..."

Krilenko cepheye varır varmaz Duhonin tutuklandı ve öfkeli askerler tarafından linç edildi.

Stalin, Lenin'in yanında olmadığı zamanlarda, mutlaka Lenin tarafından verilen bir işi yapmaya gönderilmiş demekti. Menşevikler tarafından tezgahlanan demiryolu işçileri grevi sona erdirilmeliydi. Onlarla görüşmeye gönderilen Kamenev'in eli boş dönmesi üzerine bu kez Stalin gönderildi ve tam bir başarı elde etti. Lenin tarafından Finlandiya'ya devrime yardımda bulunmak için gönderilen Stalin'di; Ukrayna meclisiyle görüşmede bulunmak ve onun feshedilerek yerine Ukrayna Sovyet Hükümetinin kurulmasını sağlamak üzere Sovyet Hükümetinin tam yetkili temsilcisi olarak gönderilen de Stalin'di.

Devrimin yazgısı ortada görünüyordu. Moskova hiç vakit geçirmeden Petrograd'ı izledi ve Kremlin'i ele geçirmek için verilen şiddetli çarpışmalardan sonra sovyetler 15 Kasımda zafere ulaştı. 10 Aralıkta Sibirya'da sovyetler ku-

ruldu. 12 Aralıkta Petrograd'da Çarlık yanlısı bir komplo ortaya çıkarıldı. Ukrayna'da General Kaledin ve Dutov'un karşı-devrimi desteklediklerı sırada, 22 Aralıkta General Kornilov ve General Denikin Don bölgesinde karşı-devrimin kuvvetlerine önderlik etmek üzere General Aleksiyev'le birleştiler.

Tüm ülkeyi devrimle karşı-devrimin sardığı bu koşullarda bakanlıkların düzenlenmesi pek mümkün olamazdı. Hükümet komiserleri komünist önderlerdi ve hepsi de Lenin'in odasındaki grubun yönetiminde oraya buraya gönderiliyorlardı. Bir iç savaşı yönetmek, hükümet cihazını kurmak, bir ordu yaratmak, Bolşevik Partisini büyük bir hızla geliştirmek ve politikanın çapraşık yollarında ilerlemek zorundaydılar.

Onlar bu dev görevler karşısında yeni yönetim mekanizmasını yaratmak gibi güç bir sorunla karşılaşıldığı zaman, Geçici Hükümetin sahip olmadığı bir üstünlüğe sahiptiler. Öteki bütün politik parti ve grupların sovyetlerden kopup tamamen Batı parlamentoculuğuna bel bağladıkları bir sırada, Lenin'in dehası sayesinde Bolşevikler sovyetleri yığınlar tarafından yaratılmış bir yönetim aracı olarak tanıdılar. Halkın iradesi ve gücü ifadesini sovyetlerde buluyordu ve Bolşevikler buna güveniyorlardı. Yerleşme birimlerine göre değil de, tarlalardaki, fabrikalardaki, atelyelerdeki, ordudaki ve donanmadaki çalışma faaliyeti esas alınarak örgütlenmiş olan Sovyet iktidarı, ne yapılması gerektiğini söylemenin yanısıra, yapılması gerekeni *yapmak* zorundaydı da. Halkın büyük çoğunluğunun okuma-yazması yoktu, ama hepsi de komşularının ya iş başında ya da silah altında olduğunu görebiliyor, duyabiliyor ve öğrenebiliyordu. Toplantılarda kendi temsilcilerini el kaldırarak seçiyorlardı. Toplantılarda seçtikleri temsilcileri azledebiliyorlardı. Sovyetler, yığınların düşüncelerinin barometresi ve düşüncenin eyleme dönüştürülmesinin aracıydılar. Sovyetler, Bolşeviklerin zafere ulaşmak için güvenmek ve seferber etmek zorunda oldukları büyük insan gücü yığmaklarıydılar. Bolşeviklerin gücü buna dayanıyordu ve çoğunluğu bir kez elde ettikten sonra bir daha kaybetmediler. Bolşevikler sovyetlere yalnızca güvenmekle kalmadılar, onlara kendi güçlerini ve fikirlerini aşıladılar ve sovyetlerin en iyi unsurlarını

Bolşevik Partisine kazandılar. Yönetim cihazının kurulması Petrograd'dan zorla kabul ettirilen bir şey değil, sovyetlerdeki yığınların yönetim araçlarına hayat vermeleriydi.

Devrimin ilk ayları ve yıllarında sovyetler aynı zamanda partilerin birer mücadele alanıydılar. Ve her konuda mücadele vermek gerekiyordu. O sıralar Bolşevik Partisi amaçladığı gibi "kaynaşmış" bir parti olsaydı bile, görevlerinin çetinliği ortadan kalkmayacaktı. Ama onun kendi deneyimsizliği güçlükleri bir kat daha artırıyordu. Karşı-devrimci kuvvetlerin bir araya geldikleri ve iktidar sorununun henüz ortada olduğu bir sırada, parti yönetiminde anlaşmazlık, Lenin ve arkadaşlarının nerdeyse yenilgisine yolaçacak bir bunalım yarattı.

Uluslararası barış görüşmeleri için yapılan çağrı Müttefik Devletler tarafından reddedildi. Bunun üzerine Sovyet hükümeti, Mihver Devletleriyle barış görüşmelerine başlama kararı aldı. 15 Aralıkta bir ateşkes imzalandı ve radyo aracılığıyla Müttefikleri barış görüşmelerine katılmaya çağıran bir girişimde bulunuldu. Ama bu çaba da sonuç vermedi. Bu arada Alman ve Avusturya askerleri arasında milyonlarca broşür dağıtılmış ve kardeşlik duyguları binlerce millik cepheye yayılmıştı. Sovyet hükümeti toprak ilhakını ve tazminatı reddeden bir barış ilan etti ve bağımlı uluslaların kendi yazgılarını belirlemelerini tanıdı. Sovyet heyeti, Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye delegeleri tarafından kabul edildi. 25 Aralıkta Dörtlü İttifak Ruslar tarafından saptanan ilkelerin kabul edildiğini açıkladı. Brest-Litovsk'ta Von Kuelman ve Hofmann'ın yönettiği Dörtlü İttifak delegeleriyle görüşmelerde bulunan Sovyet heyetinin başında Dışişleri Komiseri Troçki bulunuyordu. Troçki'nin büyük günlerinden biri daha gelmişti. Şimdi kürsü onundu ve o bundan muazzam yararlandı. Konferansı, Alman önderlerinin başları üzerinden Avrupa işçilerine seslendiği bir kürsü haline getirdi. Ama böyle parlak gösteriler ancak çok kısa sürebilirdi. Sonra ne olacaktı? Barışın kesin koşulları ne olabilirdi? Barış masasının öbür yanında oturan Karl Liebknecht değil, Prusya Genel Kurmayıydı; Almanya devrimiyse mücadele alanında yavaş ilerliyordu. Elbette devrimci gelişmeler başlamıştı, ama bunlar

görüşmeleri etkilemekten çok uzaktı.

7 Ocak 1918'de Lenin, Bolşevik Partisi Merkez Komitesinden, Almanlar tarafından önerilen barış koşullarını çok ağır oldukları halde kabul etmesini istedi. "Her ne pahasına olursa olsun," diyordu Lenin, "devrim soluk alacak bir zaman bulmalıdır." Barış koşulları, Beyaz Rusya'nın bir kısmını, Litvanya ve Polonya'nın tamamını içine alan ve Kura yarımadasından Ukrayna'ya dek uzanan önemli bir toprak kaybına yol açıyordu; ayrıca savaş tazminatı ödemek de gerekiyordu. O sıralarda Ukrayna'da bağımsız Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti ilan edilmişti ve Dörtlü İttifak onunla ayrıca barış görüşmeleri yapacaktı.

İşte o sıralar, Bolşevik önderler arasındaki çatışma başladı. Buharin, Radek ve Piyatakov bu önerileri tamamen reddettiler ve Almanlara karşı bir devrimci savaş açılmasını istediler; Bolşevik safları dışında kalan ve Sovyet iktidarına karşı olan bütün muhalif güçler onları bu konuda destekliyorlardı. Troçki, "ne savaş ne barış" gibi yeni bir sloganla, Lenin'in grubuyla Buharin'in grubunun ortasında yer aldı. Lenin, Stalin ve Sverdlov, Buharin grubunu romantikler olarak nitelediler. Lenin, Troçki'nin önerisinin boş bir laf cambazlığı olduğunu ve Almanya'nın koşullarını reddetmenin Estonya ve Dvinsk'in kaybedilmesi gibi daha da ağır istemlere yol açacağını söylüyordu. İlk başta Troçki ve Buharin yanlıları çoğunluk sağladılar ve Troçki Barış Konferansında tartışma çabalarını sürdürdü. Troçki "ne savaş ne barış" sloganına dayanan ünlü deklarasyonunu açıkladı ve antlaşmayı izmalamayı reddetti.

Troçki 15 Şubatta talimat verilmesini isteyen bir telgraf çekti. Lenin bu telgrafı, "sorunuzu yanıtlamadan önce Stalin'e danışmak istiyorum," diye yanıtladı. Daha sonra, telgraf başında Troçki'yle görüşen Lenin şöyle dedi: "Stalin şimdi geldi. Kendisiyle görüşüp ortak yanıtımızı ileteceğiz." Almanlar 17 Şubatta ateşkesin sona erdiğini ilan ettiler ve Alman orduları tıpkı Lenin'in daha önceden belirttiği gibi ilerlemeye başladı. Lenin ve Stalin, Sovyetlerin barış koşullarını kabule hazır olduğunu açıkladılar. 21 Şubatta Almanlar, Sovyet hükümetine, yeni koşulları kabul etmesi için sekiz saatlik bir süre tanıyan bir ültimatomla karşılık

verdiler; o sırada Alman orduları istilayı sürdürüyorlardı. Merkez Komitesi 23 Şubatta yeniden toplandı ve Lenin tek oyluk bir çoğunluk sağladı. Ertesi gün Tüm Rusya Sovyetleri Yürütme Komitesi 2 eksik, 26 çekimser ve 85 red oyuna karşı 126 oyla Almanların dayattığı koşulları kabul etti.

Böylece olaylar, Bolşevik Partisinin bütün-bütüne birleşmiş olmaktan uzak bulunduğunu bir kez daha gösterdi. 1912'deki bölünmeye dek Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin tarihini belirleyen eski mücadele, şimdi Bolşevik Partisinin içinde olanca şiddetiyle ortaya çıkıyordu. Ve tıpkı eskisi gibi, Lenin yalnız mücadeleyi kazanmakla kalmadı, aynı zamanda saygınlığını çok büyük ölçüde artırdı. Gene Troçki ve yandaşlarının devrimi nerdeyse yenilgiye götürdükleri canalıcı bir anda Lenin devrimi kurtarmıştı. Ama bu kez Lenin tek başına mücadele etmiyordu. Stalin ve Sverdlov onun başlıca yardımcılarıydılar. Polonyalıların durumundan acı duyan Cerjinski ise oy vermekten kaçınmıştı. Ama Buharin grubu muhalefetini daha büyük ölçülere vardırdı, partinin Moskova Komitesini, Merkez Komitesinin bazı üyelerini ve bazı komiserleri Lenin ve grubuna karşı harekete geçirdi ve hatta işi Lenin, Stalin ve Sverdlov'u tutuklayıp hapse atmaya hazırlanmaya dek vardırdı.

Parti Kongresi yeniden toplantıya çağrıldı. Kongre 6 Mart 1918'de toplandı. Lenin, Kongreye sunduğu raporunda şöyle diyordu:

> Partimizin, bağrında "sol" bir muhalefetin oluşması nedeniyle bugün geçirmekte olduğu şiddetli buhran, Rusya devriminin yaşadığı en ağır buhranlardan biridir. Bu buhran altedilecektir. Partimizi ya da devrimimizi asla yenik düşürmeyecektir... Devrim bizimsandığımız kadar çabuk olmaz... Dünya sosyalist devriminin, ileri kapitalist ülkelerde, Nikola ve Rasputin'in ülkesi Rusya'daki kadar kolay başlayamayacağını kabul etmeliyiz. ... Ama kapitalizmin gelişmiş olduğu, demokratik bir kültür yarattığı ve her insanı örgütlediği bir ülkede, hiç hazırlık yapmaksızın bir devrim başlatmak yanlış ve gülünçtür. Biz, sosyalist devrimin sancılı başlangıç dönemine henüz yaklaşmaktayız. Bu bir gerçektir... Evet, uluslararası devrimi göreceğiz; ama bu şimdilik çok güzel bir peri masalıdır, harikulade bir peri masalı. Peki sorarım size: peri masallarına inanmak ciddi bir devrimciye yakışır mı?... Alman proletaryası saldırıya geçebilse, bu elbette iyi bir şey olur. Ama Almanya devriminin tam olarak ne zaman başlayacağım hesap edebildiniz mi, ne zaman başlayacağını belirleyecek aracı keşfettiniz mi? Hayır, keşfetmediniz, biz de

keşfetmedik. Her şeyi şuna bağlıyorsunuz: Eğer devrim patlak verirse her şey kurtulacak. Elbette! Ama ya işler umduğumuz gibi gitmezse, ya zafere hemen ertesi gün ulaşılamazsa, o zaman ne olacak? O zaman yığınlar size şöyle demezler mi: benciller gibi hareket ettiniz, her şeyi hiçbir zaman gerçekleşmeyen talihli bir rastlantıya bıraktınız, kaçınılmaz olarak gerçekleşecek olan, ama henüz başlamamış bulunan bir uluslararası devrim yerine bugün ortaya çıkan gerçek durum için ne kadar yetersiz olduğunuzu ispatladınız... Alman emperyalizmine hizmet ediyorsunuz, çünkü milyonlar değerinde serveti —silâhları ve cephaneyi— onlara teslim ettiniz; ordunun inanılmaz derecede acıklı durumunu gören herhangi bir kimse bunu önceden tahmin edebilirdi.... Bunu öğrendiğimiz için bölünmenin, buhranın üstesinden geleceğiz.

Troçki'nin tavrı üzerine de şunları söylüyordu:

Onun faaliyetlerindeki iki yönü birbirinden ayırt etmeliyiz: Brest'te görüşmelere başladığı ve bu görüşmelerden ajitasyon amacıyla mükemmel biçimde yararlandığı sırada hepimiz onunla aynı kanıdaydık... Ama aramızda kararlaştırdığımıza göre, Almanlar bize bir ültimatom verinceye dek dayanacak, ültimatom verildiğinde ise onu kabul edecektik... Troçki'nin taktikleri zaman kazanmaya yönelik oldukları sürece doğruydu; ama savaşın sona erdiği ilân edildiği ve barış imzalanmadığı zaman yanlış hale geldiler.

Kongre, Lenin'in görüşlerini destekledi. Antlaşma 2 Mart 1918'de imzalandı ve 17 Martta Tüm Rusya Sovyetleri Kongresince onaylandı. Temmuz-Ağustos Kongresinde Stalin, "Rusya sosyalizme giden yolda başı çekebilir," dediği zaman belli belirsiz ortaya atılmış olan "tek ülkede sosyalizm" sorunu buhran sırasında resmî olarak ele alınmamıştı. Ama koşulların bu sorunu en somut bir biçimde öne çıkardığını görmezden gelmek mümkün değildir. Çünkü eğer Avrupa devrimi hâlâ bir "peri masalı"ydıysa, o zaman Rusya devrimi şuna karar vermek zorundaydı: sosyalist bir devrim mi olacaktı, yoksa kapitalizme teslim mi olacaktı? Rusyanın yönetimini eline geçiren muzaffer Sovyetler Kongresinde Lenin'in, "şimdi artık sosyalizmi kurmaya başlıyoruz" biçimindeki açış sözü, onun bu konuda hangi safta yer aldığını tüm açıklığıyla ortaya koydu. Nereye dek gidebilecekleri "soluk alma"nın süresine bağlıydı, ama Lenin'in önderliğinde nereye gittikleri konusunda en küçük bir kuşku olamazdı. Gene de, hesap edilemeyecek bütün etkenler ortaya dökülmüştü. Devrim, dünya kapitalizminin yapısını yarıp geçmişti. Artık varlığını korumak için mücadele ediyordu ve devrimcilerin bütün sorulara verecekleri

yanıtları bu mücadelenin koşulları belirliyordu. Troçki'nin, Avrupa'nın kendine göre çizdiği sınırlarını Rusya'daki zaferin bir ön koşulu olarak kabul ettirmeye kalkışması, devrimi tehlikeye düşürmüş ve Sovyet Rusya'ya büyük insan ve toprak kaybına mal olmuştu. Artık bütün dikkatler, ele geçirilmiş olan iktidarın korunması ve öteki ülkelerin işçi sınıflarının Rusya'nın yardımına ne kadar çabuk koşacakları sorunu üzerinde toplanmıştı.

Her ne kadar buhran boyunca Stalin kararlılıkla Lenin'in yanında yer aldıysa da, Lenin'le Troçki ya da Stalin'le Troçki arasındaki ilişkilerin kötüleştiğine ilişkin bir kanıt yoktur. Ama Troçki Dışişleri Komiserliği görevinden istifa etti ve Savaş Komiseri oldu. Hükümet üyesi olan "sol" Sosyalist-Devrimciler, Almanya'yla barış antlaşması yapılmasını protesto ederek istifa ettiler. Toplum henüz tek partili bir toplum haline gelmemiş olmasına karşın, hükümet artık tek partili bir hükümet olmuştu. Menşevikler, Sosyalist-Devrimciler, Kadetler ve Oktobristler can çekişen, ama ölmemek için umutsuzca mücadele eden örgütlerdi.

Barışla ilgili olarak ortaya çıkan buhran en yüksek noktasına vardığında, bu kişiler, Bolşeviklere karşı bir mücadele aracı olarak bir başka büyük soruna sarıldılar. Bolşevikler de içinde olmak üzere, bütün partiler, bir Kurucu Meclis toplanmasını istemişlerdi. Geçici Hükümet ise, Kurucu Meclisin toplanmasını durmadan ertelemişti. Şimdi Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler bu meclisin toplanması için her zamankinden daha istekliydiler. Kurucu Meclis toplantıyaçağrıldı ve 5 Ocak 1918'de toplandı. Bolşevikler azınlıktaydılar; çoğunlukta olan partiler sovyetlerin dağıtılmasını istedi. Bolşevikler ise, meclisten, iktidarın sovyetlere verilmesini onaylamasını ve sonra da kendini feshetmesini istediler; ardından da toplantıdan çekildiler. Gece geç vakit, salonun kapısındaki Kızıl Muhafızlar, geriye kalan meclis üyelerinin başkanına dağılma zamanının geldiğini bildirdiler. Kurucu meclis gecenin karanlığında kayboldu ve kimse de arkasından gözyaşı dökmedi. İktidar sovyetlerde kalmıştı.

Meclisin dağıtılmak üzere toplantıya çağrılması, Bolşevikler hesabına tuhaf bir davranış gibi görünebilir. Ama

unutulmamalıdır ki, Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi yirmi yıldır bir Kurucu Meclis toplanmasını istemişti ve bu yüzden de birçok işçi ve köylü geleceğe ilişkin umutlarını hâlâ bu mecliste görüyorlardı. Bolşevikler, Kurucu Meclis toplanıp da sovyetlerin iktidarını tanımayı reddettiği zaman, işçilerin ve köylülerin bu meclise bel bağlamaktan vazgeçeceklerine inanıyorlardı. Ve bunda Bolşevikler tamamen haklıydılar.

Bu süre, Bolşeviklere güçlerini biraz olsun sağlamlaştırma olanağı verdi. Lenin, bundan yararlanarak, kalkınma programını sundu. Hâlâ yaygın olan yanlış bir kanının tersine, "komünizme sıçrayış"ı da, bütün sanayinin millileştirilmesini de önermedi; Rusya'ya dönerken ana hatlarını saptadığı programı, bankaların millileştirilmesini, sanayinin işçiler tarafından denetlenmesini, toprağın köylülere verilmesini ve barışı kararlılıkla savundu. Aralık ayında sendika temsilcileri, fabrika komiteleri, hükümetin teknik elemanları ve uzmanlardan oluşan Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi kuruldu. Bu konseyin görevi, fabrikalardaki kargaşalığı düzene sokmak ve geleceğe yönelik millileştirme planları üzerinde çalışmaktı. Harikulâde bir konuşmasında Lenin o anki durumu ve görevleri şöyle özetledi:

> Uluslararası ilişkilerde olağanüstü güç ve tehlikeli bir durum; manevra yapma ve geri çekilme zorunluluğu; Batıda ağır ve acılı adımlarla olgunlaşmakta olan devrimin yeni patlayışlarını bekleme dönemi; ülke içinde, küçük-burjuva gevşekliği ve anarşisinin tehdidine karşı sert, proleter disipliniyle uzun süreli ve kararlı bir biçimde yürütülen mücadelenin amansızca "şiddetlenmesi" ve ağır bir inşa dönemi—sosyalist devrimin şu anda yaşamakta olduğumuz özel aşamasının ayırdedici özellikleri kısaca bunlardır... Bugünkü aşamanın özel koşullarından doğan şu sloganları, bildiğimiz günlük "devrimci" kavramıyla karşılaştırmaya çalışın: manevra yapmak, geri çekilmek, beklemek, ağır ağır kurmak, amansızca şiddetlenme, sert disiplin, gevşekliği yok etmek.

Bankaların ve toprakların millileştirilmesi dışında, 1918 Temmuzuna dek yalnızca beşyüz kadar özel işletme millileştirilmişti. Ama Sovyet hükümetini, millileştirmenin, el koymanın ve vesikaya bağlamanın Sovyet iktidarının korunması için güçlü politik silâhlar haline geleceği, "Savaş Komünizmi" adı verilen bir politika izlemeye zorlayacak eşi görülmemiş bir fırtına yaklaşıyordu.

1917 Kasımının ilk başlarındaki büyük günlerin hemen ardından, Kerenski ordusunun GenelKurmay Başkanı General Aleksiyev, Don bölgesine ilerledi ve Sovyet İktidarına karşı savaşmak üzere "Gönüllü Halk Ordusu"nu örgütlemeye başladı. Daha sonra, Aralık ayında, Tiflis'teki Menşevikler kent cephaneliğini ele geçirdiler. General Kornilov ve General Denikin, Aleksiyev'e katıldılar. Ukrayna Ulusal Hükümeti, merkezi Harkov'da bulunan Ukrayna Sovyet Hükümetine karşı Don Kazaklarını destekledi. Alman kuvvetlerinin Petrograd üzerine ilerleme tehlikesi başgösterince, Rusya Sovyet Hükümeti Petrograd'dan Moskova'ya taşındı. 1918 Şubat ve Mart aylarında İngiliz birlikleri Murmansk'a çıkarma yaptılar. General Mannerheim, Almanları, Fin devrimini ezmek için kendisine askeri yardım göndermeye çağırdı. General Von der Goltz komutasında otuz bin asker gönderildi ve Mart ayında Fin devrimi bastırıldı. Temmuzun ilk haftasında, "sol" Sosyalist-Devrimciler ve Anarşistler, Bolşevikleri "devrime ihanet etmek"le suçlayarak Moskova'da bir silâhlı ayaklanma düzenlediler. Avusturya-Macaristan savaş tutsaklarından oluşan bir Çek-Slovak kolordusu, Trans-Sibirya demiryolu üzerindeki Çelyabinsk'i ele geçirdi. Sosyalist Devrimciler, Halk Basın Komiseri V. Volodarski'yi katlettiler. Almanlar Ukrayna'nın kontrolunu ele geçirmişlerdi. Türkler Kafkasya'yı istila ediyorlardı. Karşı-devrim kuvvetleri dört bir yandan bastırdıkça, yiyecek durumu gittikçe ciddileşiyordu. Stalin'e Cumhuriyetin ambarını kurtarma görevi verildiğinde, karşı-devrim kuvvetleri Çaritzin'i (şimdi Stalingrad) ve güneyden gelen bütün bir yiyecek ikmal sistemini tehdit ediyorlardı.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK ASKER

Merkez Komitesinin 1918 ve 1920 yılları arasında cepheden cepheye, devrimin en fazla tehlikede olduğu yere gönderdiği tek adam, Stalin'di.

K. VOROŞİLOV

BUGÜN tüm dünya Mareşal Stalin'i büyük bir askerî strateji uzmanı olarak tanıyor ve bu kadar mütevazi bir kökenden gelmesine ve düzenli bir askerî eğitimden geçmemesine karşın nasıl olup da böylesine uzmanlık gerektiren bir dalda böylesine ün kazandığını merak ediyor. Ne var ki, onun çalışmalarını izlemiş ve ona yol gösteren felsefeyi kavramış olanlar için bunun hiç de gizemli bir yanı yoktur. Stalin'in yaşamı, politikanın bitmek bilmeyen bir savaş demek olduğu bir ülkede bir politik savaşçının yaşamıdır, politik savaşçıların bir önderinin yaşamıdır.

Troçki Savaş Komiserliğine atandığında, parti önderleri arasında onun askerî nitelikleri konusunda hiçbir tartışma çıkmadı. Ama gene de Bolşevik Savaş Komiseri bir ordu yaratmak zorundaydı. Troçki göreve atandığında yalnızca yüzbin kadar Kızıl Muhafızdan, yani silâhlı işçiden oluşan çekirdek halinde bir ordu vardı. Troçki çok büyük

sayıda asker toplamayı başardı. Onun hitabet gücü ve ateşliliği, yeni askerlerin Kızıl Ordu saflarına akın etmelerini sağladı. Daha sonra yürürlüğe konulan zorunlu askerlik kararnamesi de ona yardımcı oldu. Troçki, Çar'ın ordusunda yetişmiş otuz-kırk bin kadar subay da içinde olmak üzere, her türden insanı Kızıl Ordu saflarına kattı, işçi sınıfının askerî eğitimden yoksun olduğunun farkındaydı, yetişmiş subayları orduya katılmaya ikna etmekle bu eksikliğin giderilebileceğini sandı. Bu subaylara politik bakımdan güvenilemeyeceğini düşünerek, onları denetim altında tutmak amacıyla politik komiserler sistemini kurdu.

Bu ordu önceden hiç eğitim göremeden birçok cephede savaşa girince, Troçki bir askerî önder olarak niteliklerini ortaya koymak zorunda kaldı. Troçki'nin orduların kuruluşu, devrim tarihi ve askerî strateji konusunda epeyce kitap okumuş olduğu su götürmezdi. Ama hem askerî pratikten hem de devrimci savaşın örgütlenmesi pratiğinden yoksundu. Ondokuz yaşında olduğu 1898 yılından 1917 yılına dek Rusya'da hemen hiç bulunmamıştı. 1917 Temmuzunda Stalin'in önerisi üzerine grubuyla birlikte Bolşevik Partisine kabul edilinceye dek, gerek sözüyle, gerek kalemiyle Bolşeviklere karşı mücadele etmişti.

Anlaşmazlık derinde yatıyordu ve hiçbir zaman ortadan kalkmamıştı. Şimdi Kızıl Ordu konusunda Stalin'le yapılan tartışmalarda bu yeniden ortaya çıkıyordu. Aslında Troçki, Lenin'in partisiyle yığınlar arasındaki ilişkiye yol gösteren ilkeyi hiçbir zaman içtenlikle benimsememişti, çünkü proletaryanın yaratıcı gücüne inanmıyordu. Troçki bencildi, yalnızca kendine güvenen bir bencildi. O, diktatörlerle aynı kumaştan dokunmuştu. Önderlik anlayışı, *kendi* yeteneklerinin kabul edilmesinden ve *kendi* buyruklarını yerine getirecek bir proletaryadan ibaret bir temele dayanıyordu. *Proleterler* örgütlendirilmeliydi. Orta sınıflardan, aydınlardan ve subaylardan çıkan ve başında da kendisinin bulunduğu bir kadronun denetimindeki bir makinanın parçası olarak proleterleri *kendisi* örgütleyecekti. Becerikliydi. Becerikliliğe hayrandı. Ama proletarya ile kaynaşma düşüncesini hiçbir zaman benimseyemiyor ve orta sınıflarda gördüğü niteliklerin proletaryanın bağrında da yattığına ve devrimci mücadelenin proleterleri önderlik

saflarına kazandıracağına asla inanmıyordu. Onların kısa sürede değil, ancak uzun sürede eğitilebileceği kanısındaydı. Onun entellektüel züppeliği devrimciliğini yoketti.

Troçki'nin Savaş Komiseri olarak başarılı hizmetlerde bulunduğu inkâr edilemez. Lenin, Gorki'ye şöyle demişti: "Bu kadar kısa zamanda bir ordu yaratabilecek bir ikinci insan gösterebilir misiniz?" 1919'da Petrograd'ın Yudeniç'e karşı savunulmasında onun proletaryayı harekete geçirmek için gösterdiği büyük çabalar unutulamaz. Ama bu zaferlerin niteliği onun kişiliğinden ayrı olarak düşünülemez. Bu zaferler, coşkun isteklerin ve diktatörce örgütleme becerikliliğinin başarılarıydılar.

Verilmesi gereken savaş bir sınıf savaşı değil de, bir ulusal savaş olsaydı, bütün bunlar gerçekten birer başarı sayılabilirdi. Ama bir proleter sınıf savaşı ordusunu, proletaryanın sınıf düşmanlarından gelen ve politik bakımdan güvenilir olup olmadıkları bilinmeyen subaylarla doldurmak demek, en tehlikelisinden bir belâyı başına almak demekti. Troçki bunu göremedi. Proletaryanın teknik geriliğini abartan ve meslekten subayların teknik niteliklerine hayranlık duyan Troçki, subayların politik yetersizliğini komiserler kadrosuyla gidermede kendine aşırı ölçüde güvendi Bu subayların pek çoğunun sadık ve becerikli birer asker olarak ellerinden geleni yapmaya çalıştıkları doğrudur. Ancak ellerinden geleni yapmaya çalışmaları yetersiz kalıyordu, çünkü o zamana dek hiç deneyim edinmedikleri türden bir savaşla karşı karşıyaydılar. Babaların oğullarıyla çarpışmak zorunda kaldıkları, çok değişken, kimi zaman bir gerilla savaşı niteliğine bürünen ve durmadan alışılmamış görüşlerin ortaya çıktığı bir politik askerî savaştı bu.

Bunun sonuçları, daha başka şeylerin de yanısıra, Troçki'nin Stalin'le olan ilk büyük çatışmasına yol açtı. İlk çatışma, Stalin'in Güney Rusya'dan erzak ikmalini sağlamakla görevli komiserliğe atanmasından çıktı.

Böyle bir göreve Stalin'in atanması, durumun ne kadar ciddi olduğunu açıkça gösteriyordu. Devrimin başlangıcında Bolşeviklerin hasımlarına gösterdikleri hoşgörü, karşı devrimci kuvvetlerin toparlanmasına fırsat vermişti. Şeref sözü üzerine serbest bırakılan subaylar hemen yeni

iktidara karşı kurulan direnme merkezlerine sığınmışlardı. Patronlar, banka yöneticileri, eski devlet dairelerindeki görevliler devrimin yenik düşeceğine güvenli bir biçimde üretimi baltalıyorlardı. İşçiler, yeni iktidarlarının farkındaydılar, ama "Günümüzün Görevleri" konulu konuşmasında Lenin'in önemle üzerinde durduğu üretim disiplinini henüz tam olarak kavramamışlardı. Üretim düşüyordu. Yarınlarından korkan ve kâğıt paraya karşı güvensizlik duyan köylüler, yiyecekleri kendi kullanımları için depoluyorlar ve kentlere gidecek erzağı göndermiyorlardı. 1918 Mayısında Sovyet Hükümeti ülke topraklarının altıda-birine hapsedilmişti. Ama kuşatılmış cumhuriyeti sekiz ordu savunuyordu. Bunlar iyi donatılmış ordular değillerdi. Genellikle yalpalayan güçlerden oluştukları için fabrikalardaki en devrimci unsurlarla takviye edilmeleri gerekiyordu. Bunlar, savaşın gelişimi içinde devrimci düşüncenin gücüyle sımsıkı birleştirilmeleri gereken ordulardı.

Stalin yeni görevine atandığı zaman onun da, hükümetin de askerî işlere karışmak gibi bir eğilimi yoktu. Yiyecek maddelerinin kuzeye iletilmesinde bir kilit noktası olan Çaritzin'e geldiğinde feci bir durumla karşılaştı. Ordu dağılmıştı. Subaylar moral çöküntüsü içindeydiler. Düşmana en küçük bir yakınlık duymayan subaylar bile, kendilerini devrimci bir savaşın önderleri olarak değil, yalnızca hükümetin memurları, "kurmay işçileri" olarak görüyorlardı. İşte Troçki'nin ordunun yapısı ve önderliği konusundaki politikasının eninde sonunda varacağı mantıkî sonucun en aşırı biçimi gözler önündeydi. Stalin hiç vakit geçirmeden durumu değerlendirdi ve bu durumu düzeltmek için Parti Merkez Komitesinden yetki istedi. Stalin, Troçki'nin işçiler hakkında duyduğu kaygıların hiçbirini duymuyordu, Troçki'nin ordu konusundaki fikirlerinin hepsine karşı çıktı. Lenin'in devrimin önderi olarak *partinin* rolüyle ilgili teorisine bağlı olan Stalin, devrimci sınıf savaşının ancak bizzat kendileri inançlı devrimciler olan önderlerin yol göstericiliğinde yürütüldüğü takdirde zafer sağlayabileceği kanısındaydı.

Durum feciydi. Kızıl Ordu hattı yarılmıştı. Kazaklar kentin yakınlarına gelmişlerdi. Kuzeyin yiyecek umutları tamamen Çaritzin'e bağlıydı ve Petrograd'da kıtlık başlamıştı.

Stalin, kentte tam bir dağınıklık ve karışıklıkla karşılaştı. Kızıl Ordu üstünlük kazanır gibi olduğunda sinmiş olan bütün karşı-devrimci unsurlar yeni günlerin yaklaştığına güvenli olarak yeniden ortaya çıkmışlardı. Düşman unsurların doluştuğu ordu komutanlığı şaşkınlık içindeydi ve görevinin ne olduğu konusunda en küçük bir fikre sahip değildi. Gerçekten de ordu komutanlığı kısa bir süre önce geri çekilme emri vermişti. Kent meydanında askerî bandolar marşlar çalarken karşı-devrimciler sokaklarda ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşıyorlardı.

Savaş Konseyinin, sorunu yazışma yoluyla çözmesini beklemek, Stalin'in alışkın olduğu bir yöntem değildi. Ta gençlik günlerinden beri her zaman ani kararlar alması gereken durumlarla karşılaşmıştı, ama bu seferki durum üstesinden gelmek zorunda kaldığı en büyük ve en çetin durumdu. Stalin'in sırf Troçki'den hoşlanmadığı için askeri işlere karışmaya başladığım ileri sürmek gülünç olur. Hatta belki de Çaritzin'e varmadan önce, Troçki'yle aralarında bir çatışma çıkabileceğini aklından bile geçirmemişti. Durum çok ciddiydi. Stalin 7 Temmuz 1918'de Lenin'e şunları yazıyordu:

> Böyle davranılmayı hak eden herkesi zorluyor ve azarlıyorum. Umarım, durum yakında düzelir! Bizden olsun, ötekilerden olsun ki seyi harcameyacağımıza ve tahılın sağlanacağına rahatça güvenli olabilirsin. Eğer askeri "uzmanlar"ı ız uyumasalar ve avarelik etmeselerdi, hat yarılmazdı. Eğer hattı yeniden kurabilirsek, bu onlar sayesinde değil, onlara karşın olacaktır.

Stalin kendisine durumu ele almasını, "düzeni sağlamasını, müfrezeleri düzenli ordu birliklerinde birleştirmesini, görevleri uygun kişilere vermesini ve disipline uymayanları görevlerinden uzaklaştırmasını" emreden Lenin'in yönetimindeki Devrimci Askeri Konsey'den yetki aldı. 11 Temmuzda Lenin'e durumu aydınlatan bir telgraf çekti:

> Kuzey Kafkasya Komutanlığı Kurmay Karargahı karşı-devrimle savaş ada tam bir yetersizlik gösterdiği için her şey karmakarışık. "Uzmanlar"ımız yalnızca karşı-devrime kararlı bir vuruş indirmede psikolojik bakımdan yetersiz olmakla kalmıyorlar, aynı zamanda "kurmay" görevliler olarak yalnızca "planlar tasarlıyorlar" ve örgütlenme taslaklarını en ince ay ntıla na dek hazırlıyorlar, ama askeri harekatlara karşı tamamen kayıtsız kalıyorlar... ve genellikle bir yabancı ya da bir konuk gibi hareket ediyorlar. Askerî komiserler boşluğu doldur uyorlar. ... Öyle sanıyorum ki, Kaledin'in cep-

hesinin ikmal yolunun kesildiği ve Kuzeyin tahıl bölgesiyle olan bağlantısının koparıldığı bir sırada, bu duruma kayıtsız kalmaya hakkım yok. Bu durumu değiştirmek ve yerel bölgelerdeki başka eksiklikleri gidermek niyetindeyim. Gerektiğinde ezip geçeceğim bütün resmî güçlüklere karşın, davayı yıkıma sürükleyen komutan ve subayları görevlerinden uzaklaştırmaya dek varan önlemler alacağım. Elbette, bütün üst kuruluşlar önünde bütün sorumluluğu üzerime alıyorum.

Lenin, "Sol" Sosyalist-Devrimcilerin Çaritzin'de bir başkaldırı çıkarmasından kaygılanıyordu. Stalin hemen yanıtladı: "Kudurgunlar konusunda hiçbir kaygınız olmasın. Elimiz titremeyecek. Düşmanlara nasıl davranılması gerekiyorsa, öyle davranacağız."

Stalin, Çaritzin'de doğrudan kendisinin seçtiği kişilerden bir Devrimci Savaş Konseyi kurdu. Konseyde, Kafkasya'da birlikte çalıştığı ve çok yakından tanıdığı Kaganoviç ve Voroşilov da bulunuyordu. Onbeş bin savaşçıya önderlik ederek ve durmadan çarpışarak, savaşçı olmayan otuzbeş bin göçmeni yüzlerce kilometre boyunca Ukrayna içlerinden geçiren Voroşilov, Çaritzin'e yeni varmıştı. Daha önce hiçbir askerî eğitimden geçmemiş olan Voroşilov, bu göç sırasında elde ettiği büyük başarıyla askerlik mesleğine adımını atmış oluyordu. Çaritzin'in savunma komutanlığına getirildi. Voroşilov, Kaganoviç ve güvenilir birer Bolşevik olduklarına inandığı ötekilerle birlikte Stalin, cephe gerisindeki karşı-devrimle mücadele etmek üzere bir komite, bir Çeka kurdu. Ardından sivil ve askerî kurumları temizlemeye koyuldu. Troçki tarafından atanan Askerî Yönetim Başkanı Nossoviç düşman safına geçti. Nossoviç sonradan, Stalin tarafından yapılan değişiklikleri, *Don Irmağının Kabarışı* adlı gazetenin 3 Temmuz 1919 sayısında kendi açısından şöyle anlatacaktı:

> Stalin'in hakkını teslim etmemiz ve eski yöneticilerin onun gücünü kıskanmakta haklı olduklarını kabul etmemiz gerekir. Bürokrasının, Stalin'in yaptığı işe ve yerel koşullara uyabilme yeteneğinden dersler çıkarmalarında yarar vardır. Bir süre sonra görevi hafiflediğinde ya da daha doğrusu doğrudan doğruya kendisinin yaptığı işler azaldığında, Stalin kentin bütün yönetim yerlerindeki çalışmaları, Çaritzin'in savunmasını ve genel olarak Devrimci Kafkasya Cephesi denilen cepheyi örgütleme işini denetlemeye başladı... O sıralar Çaritzin'de hava artık iyiden-iyiye gerginleşmişti. Çaritzin Çeka'sı tam hızla çalışıyordu. Gün geçmiyordu ki, en güveni-

lir ve en gizli gibi görünen yerlerde bile bir komplo ortaya çıkarılmasın. Kentin bütün hapishaneleri doluydu... Kurucu Meclisi kendilerine bayrak edinmiş olan yerel karşı-devrimci örgütler de bir hayli güç kazanmışlardı ve Moskova'dan sağladıkları parayla bir başkaldırı düzenleyerek Don Kazaklarının Çaritzin'i kurtarmalarına yardım etmeye hazırlanıyorlardı. Ne yazık ki, bu örgütün Moskova'dan gelen önderleri, mühendis Aleksiyev ve iki oğlu o sıradaki koşulları iyi bilmiyorlardı ve yakın zamana dek Olağanüstü Komitedeki Bolşeviklere hizmet etmiş bir Sırp taburunu da örgütün etkin unsurları arasına alan kötü düzenlenmiş bir plan sonucunda, bu komplo örgütü ortaya çıkarıldı... Stalin'in kararı kısaydı: "Kurşuna dizin!"

Aynı yazar, Troçki'nin bu duruma müdahalesini de şöyle anımsıyor:

Bu atılımın belirgin bir özelliği de, Stalin'in merkezden gelen talimatlara karşı tavrıydı. Troçki, kendisi tarafından büyük güçlüklerle kurulan komuta örgütünün dağıtılmasından kaygıya kapılarak, Kurmay Heyetinin ve Savaş Komiserliğinin olduğu gibi bırakılmasının ve onlara çalışma olanağı tanınmasının zorunlu olduğunu bildiren bir telgraf gönderdiğinde, Stalin bu telgrafın üzerine son derece kesin ve önemli bir not düştü: "Dikkate alınmayacak!"

Ama Troçki'nin "dikkate alınmamaya" niyeti yoktu. Lenin'e şu telgrafı çekti: "Stalin'in geri çağrılmasında kesinlikle diretiyorum..." Stalin geri çağrıldı ve Lenin çatışmayı yatıştırdı. Voroşilov Ukrayna'ya gönderildi. Ama Stalin görevini yerine getirmişti, Troçki'yle arasındaki temel ayrılık olduğu gibi kalmıştı. Troçki kendi "uzmanlar"ını istiyordu. Stalin ise, orduda Bolşeviklerin önderliğini savunuyordu ve bunu sağlamaya kararlıydı. Böylece ikisi arasındaki büyük mücadele başladı. Bu mücadele 1938'de Kızıl Ordu yönetiminde yapılan son temizlikle ve Stalin hükümetine karşı bir başkaldırı düzenleyen generallerin kurşuna dizilmesiyle sonuçlanacaktı. Aslında Stalin eski Çarlık subaylarının Kızıl Orduya katılmalarına karşı değildi, ama onların ordu içinde yönetici mevkilere getirilmeden önce devrim davasını candan ve gönülden benimsemiş devrimciler haline getirilmelerinde diretiyordu. Pek çok işçinin askerî bilgileri edinebileceğine ve bir askerî önder olabileceğine inanıyordu. Bu inancına bağlı olarak Frunze, Voroşilov, Budiyenni, Timoşenko ve daha birçokları gibi Sovyetler Birliği'nin savaş meydanlarına adlarını altın harflerle yazdıran işçi ve köylü devrimcileri ortaya çıkaran, Stalin'di.

Çaritzin buhranı henüz giderilmişti ki, Sosyalist-Devrimciler yeniden terörizme giriştiler. İki Bolşevik önder, Uritski ve Volodarski öldürüldü. Dora Kaplan, Lenin'i öldürmeye kalkıştı. Lenin ağır yaralandı ve hiç kuşkusuz bu olay onun ömrünü epeyce kısalttı. Büyük bir öfkeye kapılan işçiler iç savaşta eşi görülmemiş korkusuzluk örnekleri verdiler. Bolşevikler "Beyaz Terör"e "Kızıl Terör"le karşılık verdiler, Lenin'e suikast girişimini izleyen günlerde binlerce kişi sırf burjuva görünüşlü oldukları için kurşuna dizildiler. Ama vücudundaki kurşunlardan biri henüz çıkartılamadığı halde Lenin birkaç hafta içinde görevinin başına döndü, çünkü Sovyetlerin çevresindeki demir çember durmadan daralıyordu.

1918 sonlarında Lenin şöyle bir telgraf çekti:

> Devrimci Savaş Konseyi Başkanı Troçki'ye: Koslov'a ya da bulunduğu yere; Moskova, 31 Aralık 1918. Ordudaki berbat tutum ve sarhoşlukla ilgili olarak Perm'den gelmiş bazı parti raporları var. Bunları size gönderiyorum. Oraya gitmeniz isteniyor. Ben Stalin'i göndermeyi düşündüm. İçki içtiği ve düzeni sağlayamayacağı söylenen Smilga'nın yeterince kararlı bir tavır takınamayacağından endişe ediyorum... Düşüncenizi telgrafla bildirin.

Troçki şu karşılığı verdi: "Parti ve Devrimci Savaş Konseyinin yetkilerine sahip olarak Stalin'in gönderilmesine katılıyorum." Böylece Stalin ve Çeka başkanı Cerjinski soruşturma yapmak üzere gönderildiler. Üçüncü Ordu Perm'deydi ve morali bozuktu. Soruşturmacılar düzeni sağladılar. Durumu rapor ettiler. Stalin gene işe, önderliğin yapısını amansızca açığa çıkarmakla başladı. Çaritzin'de yürüttüğü işlemi Perm'de de uyguladı. 5 Ocak 1919'da Stalin ve Cerjinski, Lenin'e telgrafla şu raporu gönderdiler:

> Soruşturma başladı. Sizi zaman zaman soruşturmanın nasıl gittiğinden haberdar edeceğiz. Şimdilik Üçüncü Ordunun geciktirmeye gelmeyecek bir isteğini size bildirmeyi gerekli görüyoruz. Mevcudu daha önce otuz bin olan ordudan geriye, düşman saldırılarına güçlükle dayanabilen yalnızca oniki bin yorgun, tükenmiş asker kalmış durumda. Başkomutan tarafından gönderilen birlikler güvenilir değil, hatta bazıları bize düşman bile ve ciddi bir temizliğe tabi tutulmaları gerekiyor. Üçüncü Ordudan arta kalanları kurtarmak ve düşmanın Viyatka'ya doğru hızla ilerleyişini önlemek için (cephedeki ve Üçüncü Ordudaki komutanlardan gelen raporlara göre bu gerçekten büyük bir tehlikedir) ordu komutanlığı emrine Rusya'dan en az üç tane kesinlikle güvenilir alayın gönderilmesi

mutlaka zorunludur. Bu yönde karar alması için ilgili askerî kuruluşa baskı yapmanızı sizden ivedilikle rica ediyoruz. Tekrar ediyoruz: eğer bu önlemler alınmazsa, Viyatka da Perm'in akıbetine uğrayacaktır. Buradaki yoldaşların genel kanısı budur ve biz de elimizdeki bilgilere dayanarak aynı kanıyı paylaşıyoruz.

STALİN, CERJİNSKİ, 5 Ocak 1919. Viyatka.

Stalin 15 Ocakta Savunma Konseyine şu raporu gönderdi: "Cepheye bin ikiyüz güvenilir piyada ve süvari gönderildi; bir gün sonra iki süvari müfrezesi daha yollandı." 20 Ocakta şunları yazıyordu:

... 62. Alay ve 3. Tugay dikkatle temizliğe tabi tutuldu. Takviyeler düşmanın durdurulmasını mümkün kıldı. Üçüncü Ordunun moralini yükseltti ve Perm üzerine şu ana dek başarıyla yürütülen bir saldırı için olanak sağladı. Ordu gerisindeki sovyet ve parti kuruluşlarında ciddi bir temizlik yürütülüyor. Viyatka'da ve öteki il merkezlerinde devrimci komiteler kuruldu... Tüm parti ve sovyet çalışmaları yeni bir temel üzerinde yeniden örgütleniyor... Viyatka kavşağındaki boşaltma sürdürülüyor...

Düşman durdurulmuş, Doğu Cephesi saldırıya geçmişti.

Stalin, Perm'den Ukrayna'ya, Denikin'e karşı savaşan Voroşilov'a yardım etmeye gönderildi. Tam Denikin ordusu Kiev üzerinden yavaş yavaş geriletildiği sırada başka bir terslik Stalin'i yeni bir sorunla karşı karşıya bıraktı. İngilizlerin desteklediği ve "beyaz" Ruslardan, Estonyalılardan ve Polonyalılardan kurulu karaşık bir ordunun başında bulunanGeneral Yudeniç, Estonya'yı geçerek Petrograd üzerine yürümeye başladı. Denikin'e karşı girişilen saldırıyı zayıflatmak istemeyen Lenin, Stalin'in kuvvetleri Denikin'i yenilgiye uğratıncaya dek Petrograd'ın boşaltılmasını önerdi. Stalin bu öneriye açıkça karşı çıktı. Her nasılsa, Troçki de karşı çıktı! Lenin görüşünde diretmedi, güney ordusunun bir kısmı Petrograd'a yöneltildi ve yönetimi ele almak üzere Stalin'le Troçki oraya gönderildi. İşte orada Troçki Petrograd'ın savunulması için işçileri müthiş bir biçimde bir araya getirerek gene bütün dikkatleri üstüne topladı. Ancak Stalin'in başka bir görevi vardı. Cephede hem Petrograd'da, hem de Kronstadt'ta ihanetle karşılaşılmıştı. Stalin, Lenin'e çektiği iki telgrafta, orada oynadığı rolü anlatır ve gene "uzmanlar"a saldırır. İlkinde şöyle diyordu:

"Kızıl Tepe" eteklerinde "Boz At"ı yok ettik; onların büyük topları eksiksiz çalışır durumda... Denizcilik uzmanları, Kızıl Tepenin

denizden ele geçirilmesinin tüm denizcilik bilimini yok edeceğini söylediler. Şu anda bu sözümona bilimin yok olması karşısında yas tutuyoruz. "Tepe"nin hızla ele geçirilişi, benim ve genel olarak sivillerin harekatlara en kaba bir biçimde müdahalemizin bir sonucudur. Bu müdahaleye, kara ve denizle ilgili emirlerin kaldırılması ve bizim kendi talimatlarımızı vermemiz de dahildir. Bilime olan tüm saygıma karşın, böyle davranmayı sürdüreceğimi bildirmeyi görev sayıyorum.

STALİN

Altı gün sonra çektiği ikinci telgrafta da şöyle diyordu.

Birliklerimizde dönüm noktasına varıldı. Bir haftadır tek tek olsun, toplu halde olsun, hiçbir kaçma olayına rastlanmadı. Binlerce kaçak geri dönüyor. Düşman tarafından bizim saflarımıza kaçma olayları daha sık görülür oldu. Bir hafta içinde dörtyüz asker, hem de çoğu silahlarıyla birlikte bizim tarafa geçtiler. Dün akşamüstü saldırıya geçtik. Gerçi vaat edilen takviyeler henüz ulaşmamıştı, ama işgal ettiğimiz hatta kalmamız mümkün değildi, çünkü bu hat Petrograd'a çok yakındı. Saldırı şu ana dek başarılı, beyazlar kaçıyor; bugün Kernovo - Voronino - Slepino - Kaskovo hattını ele geçirdik. Birçok tutsak aldık, birkaç top, otomatik silahlar ve mermiler ele geçirdik. Düşman gemileri ortalıkta yok, artık tamamen bizim elimizde olan "Kızıl Tepe"den açıkça korkuyorlar. Altıncı Tümen için ivedi iki milyon mermi gönderin.

Bu zaferden dolayı Stalin'le Troçki'ye Kızıl Bayrak nişanı verildi. Ama ikisi arasındaki anlaşmazlık asla sona ermiş değildi. Petrograd savunması ve Yudeniç'in yenilgiye uğratılması henüz unutulmamıştı ki, çatışma bu kez bir strateji sorunuyla ilgili olarak yeniden alevlendi. Kolçak'ın ordusu Volga'dan Urallara püskürtüldüğü halde, Denikin'in ordusu Ukrayna'da ürkütücü bir hızla ilerliyordu. Ya Kolçak'ın ordusu izlenecek ve tamamen yokedilecek ya da bütün güçler Denikin ordusunun yenilgiye uğratılmasına yöneltilecekti. Anılarında bu gafletini tamamen kabul eden Troçki, Kolçak'ın bırakılmasını ve Denikin'e yüklenilmesini kararlaştırdı. Stalin bu plana şiddetle karşı çıktı ve Merkez Komitesi de Stalin'in böyle bir kararın Kolçak'a Urallarının ardında kuvvetlerini yeniden toparlamak, örgütlemek ve donatmak için vakit kazandıracağı yolundaki görüşünü destekledi. Stalin, Kızıl Ordunun ilerlemesi ve Kolçak'ı ve ordusunu "yoketmesi" gerektiğini ısrarla savunuyordu. Gerçekten de Kızıl Ordu ilerledi, Kolçak ve ordusu yokedildi.

Stalin bu kez Lenin'den Troçki'nin Savaş Komiserliği görevinden alınmasını istedi. 4 Haziran 1919'da şöyle yazı-

yordu: "Şimdi bütün sorun, Merkez Komitesinin uygun kararı alma yürekliliğini kendinde bulup bulamayacağındadır. Merkez Komitesi yeterli kişiliğe ve kararlılığa sahip midir?" Troçki hemen istifasını vererek karşılık verdi, ama Lenin ve Merkez Komitesi bu istifayı kabul etmeye hazır değildiler. Stalin de önerisini geri aldı ve oyunu Troçki'nin istifasının reddedilmesi yönünde kullandı. Eli mi titremişti, yoksa "cesaret"i mi kırılmıştı? Hiçbiri değil. Geri çekilmişti, çünkü öylesi uygundu. Bekleyebilirdi. Ama kesin olan bir şey vardı: Artık Troçki'nin devrim için bir tehlike haline geldiğine iyice inanmıştı.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Stalin, Voroşilov, Kirov ve öteki Bolşevik önderler Denikin cephesine gönderildi. Merkez Komitesi, Stalin'in oradaki durumu ele almasını istedi. Birden Stalin'in Troçki'yle ilgili kesin kanısı gene ön plana çıktı ve Stalin kendisine verilen görevi kabul etmeden şu üç koşul üzerinde diretti: (1) Troçki güney cephesinin işlerine karışmamalı ve güney cephesinin sınırlarından içeri girmemeliydi; (2) Stalin'in durumu düzeltme çalışmaları için uygun bulmadığı birkaç görevli hemen geri alınmalıydı; (3) kendisinin seçeceği ve görevin üstesinden gelebilecek nitelikteki yeni görevliler hemen güney cephesine gönderilmeliydi.

Böyle bir istek karşısında kuvvetlerini bir arada tutabilmesi, Lenin'in dehasını gösterir. 1944 yılında Merkez Komitesince verilen bir görevi kabul etmeden önce Kızıl Ordu Başkomutanının yetkilerine aşırı kısıtlamalar koyan bir Sovyetler Birliği Komünist Partisi önderi düşünebilir misiniz? Ama Stalin'in koşulları kabul edildi ve Stalin cepheye varır varmaz durumu kendine özgü titizliğiyle gözden geçirdi. Merkez Komitesine gönderdiği şu mektup onun nasıl bir durumla karşılaştığını, neler düşündüğünü ve neler önerdiğini tüm açıklığıyla ortaya koyuyor:

> İki ay önce Yüksek Komite ana saldırının Don havzası boyunca batıdan doğuya yöneltilmesini ilke olarak uygun görmüştü. Bu harekat, birliklerin yazın güneyden geri çekilmelerinin doğurduğu durum yüzünden, yani güneydoğu cephesindeki birliklerin Denikin'in yararlandığı çok büyük bir zaman kaybına yol açan kendiliğinden yeniden dağılımı yüzünden gerçekleştirilemedi. Ama şimdi durum ve aynı zamanda kuvvetlerin yeniden dağılımı da tama-

men değişmiş bulunuyor. Eski güney cephesinin ana kuvvetlerinden biri olan Sekizinci Ordu ilerledi ve Don havzasının önüne geldi. Başka bir önemli kuvvet olan Budiyenni Süvari Ordusu da ilerledi. Bunlara bir de yeni kuvvet, Letonya Tümeni eklendi. Bu tümen bir ay içinde yeniden düzenlendiğinde Denikin'i tekrar tehdit edecektir... Yüksek Komiteyi eski plana bağlı kalmaya zorlayan ne vardır? Bu yalnızca, "Strateji Uzmanlarının Şahı" [Troçki olacak] tarafından Yüksek Komitede yaratılan son derece dargörüşlü ve Cumhuriyet için son derece tehlikeli inatçılıktan kaynaklanmaktadır.

Bir süre önce Yüksek Komite, havacılarımız için oldukça elverişli olabilecek, ama piyadelerimizi ve teçhizatımızı geçirmekte epeyce güçlük çekebileceğimiz Don stepleri üzerinden Novorossisk'e doğru ilerlemesi için Korin'e talimat verdi. Düşman elindeki toprakların ortasından ve ilerlenmesi olanaksız bir hat üzerinden yapılacak böylesine anlamsız bir ilerleyişin mutlaka yıkımla sonuçlanacağı çocukların bile görebileceği bir şeydir. Kazak köylerine karşı girişilecek böyle bir saldırının, köylerini bize karşı korumak için Kazakların tıpkı kısa bir süre önce olduğu gibi gene Denikin'in çevresinde toplanmalarından ve Denikin'in Don'un kurtarıcısı pozu takınmasından başka bir işe yaramayacağını görmek son derece kolaydır. Sözün kısası, bu yalnızca Denikin'i güçlendirmeye yarayacaktır. Dolayısıyla, eski plan hiç vakit kaybedilmeden hemen değiştirilmeli ve onun yerine Harkov ve Doneç havzası üzerinden Rostov'a yapılacak merkezi bir saldırı planı konmalıdır. Böyle yapmakla, birinci olarak, kendimizi düşman topraklarının ortasında değil, tam tersine dost bir çevrede bulacağız, bu da ilerlememizi kolaylaştıracak. İkinci olarak, önemli bir demiryolu hattını (Doneç demiryolu hattını ve Denikin ordusunun ana ulaşım hattı olan Voronej-Rostov hattını işgal etmiş olacağız. Üçüncü olarak, Denikin'in ordusunu ikiye bölmüş olacağız. Bu ordunun bir bölümü olan "Gönüllüler"i Mahno halledeken, biz de Kazak Ordusunu geriden tehdit edeceğiz. Dördüncü olarak, Kazakları, Denikin'den koparmayı başarabiliriz, çünkü ilerleyişimiz başarılı olursa, Denikin, Kazakları batıya doğru çekmek isteyecek ve Kazakların çoğunluğu buna karşı çıkacaktır. Ve beşinci olarak, kömürelde etmiş olacağız. Oysa Denikin hiç kömür elde edemeyecek. Bu harekat planı hiç vakit geçirmeden uygulamaya konulmalıdır...

Özetlersek: Son olaylar yüzünden geçerliliğini kaybeden eski plan, Cumhuriyeti tehlikeye atacağı ve mutlaka Denikin'in durumunu güçlendireceği için asla uygulanmamalıdır. Yerine başka bir plan konulmalıdır. Durum ve koşullar hem böyle bir değişiklik için olgunlaşmıştır, hem de böyle bir değişikliği acilen zorunlu kılmaktadır... Tersi durumda, güney cephesindeki görevim anlamsız, hatalı ve yararsız hale gelecek, bu da bana burada kalmaktansa nereye olursa olsun, hatta cehennemin dibine bile gitme hakkını verecek, daha doğrusu beni buna zorlayacaktır.

Saygılarımla, STALİN

Merkez Komitesi Stalin'in planını onayladı. Birkaç hafta sonra Ukrayna ve Kuzey Kafkasya Sovyetlerin eline geçmiş ve Denikin'in ordusu kesin bir yenilgiye uğratılmıştı. Ama Stalin'in cephelerdeki başarıları hiçbir zaman geniş bir çevrede duyulmadı. İşçilerin gözünde zaferler genellikle "Kızıl Ordunun ve onun büyük önderi Troçki'nin zaferleri"ydi.

Stalin'in yürüttüğü ardı arası kesilmeyen çalışmalar ve bunun doğurduğu olağanüstü gerginlik onu yormaya başladı. Sinirleri yıpranmaya yüz tuttu. Biraz kaprisli olmaya ve bir süre için her zamanki soğukkanlılığını kaybetmeye başladı. Merkez Komitesine, "kendisinin, Savaş Bakanlığının domuz ağıllarını temizlemekle görevli bir 'uzman' haline getirildiğinden" yakındı. Ama gene de, 1920 Ocağında Kafkasya cephesinde yeni bir buhran patlak verdiğinde, Merkez Komitesi Stalin'den oraya gitmesini istedi. Bu görevi üstüne almamaya çalıştı. Lenin'e, oldukça ağır bir biçimde karşılık gören şu telgrafı gönderdi:

> Kafkasya cephesinin sorumluluğunun neden öncelikle bana yüklendiğini anlayamıyorum. Bugünkü çalışma düzenine göre Kafkasya cephesinin savunulması görevi, işlerin altında fazlasıyla ezilmiş Stalin'e değil, tamamen Cumhuriyetin Devrimci Savaş Konseyine düşmektedir. Öğrenebildiğim kadarıyla Konsey üyelerinin hepsi de sağlıklıdır.

Lenin şöyle karşılık verdi: "Takviyelerin güney cephesinden Kafkasya cephesine ulaşmasını hızlandırma görevi size verilmiştir. Kişi kendine yetki alanının sınırlarıyla kısıtlamamalı, genel olarak her yönde yararlı olmaya çalışmalıdır." Stalin kendisinden istenileni yerine getirdi.

Ama Kafkasya cephesindeki sorunları hallettikten sonra sağlığı iyiden-iyiye bozuldu ve bir süre için görevlerinden bağışlanması gerekti. Ancak güneybatı cephesini yönetmek için çağrıldığında, iyileşmişti. Tuhaşevski merkez cephedeki ordulara, Gais ise kuzeybatıda saldırıda olan ordulara komuta ediyordu. Bütün cephelerde çarpıcı zaferler kazanıldı. Komünist Enternasyonalin İkinci Kongresinin delegelerinin Kremlin'de toplanıp Kızıl Ordunun düşmana karşı ilerleyişini gösteren büyük bir harita üzerinde kızıl bayrakların yerlerinin ardı ardına değiştirilmesini

seyrettikleri o günlerin çoşkunluğunu anımsıyorum.

Parti önderleri arasında, Polonya üzerine ilerlemenin ne derece uygun olacağı konusunda şiddetli bir tartışma çıkmıştı. Troçki, Radek ve Cerjinski buna karşıydılar. O sıralar Stalin hastalar listesindeydi ve tartışmalara katılmıyordu. Lenin ise, Polonya üzerine ilerlenmesinden yanaydı. Merkez ordusu, Polonya'lıları öylesine büyük bir hızla önüne kattı ki, Polonya'lılar erzak ve teçhizatlarını bırakıp kaçmak zorunda kaldılar. Tuhaşevski, Varşova varoşlarına varmıştı. Tüm Avrupa Polonya başkentinin "Kızılların" eline geçtiği haberini soluğu kesilmişçesine beklemeye koyuldu. Ama bu gerçekleşmeyecekti. Fransızlar General Weygand'ı Polonyalılara yardımcı olarak üzere uçakla yolladılar. Durumu hızla gözden geçiren Weygand, Polonyalılara Rusların hem merkez ordusuna, hem de kuzey ordusuna saldırmalarını emretti. Polonyalılar bu emre can havliyle sarıldılar. İlerlemekte olan Kızıl Ordu İkmal hatlarından kopmuş, Gais'in ordusu da yenilgiye uğratılmış ve yarılmıştı. Bu arada Stalin, Voroşilov ve Budiyenni komutasındaki ordu, ikiyüz mil ötede, Lemburg'un (Lvov) birkaç mil yakınlarına dek gelmişti.

Rus Devrimi Tarihi adlı eserinde Troçki, Stalin'i, sırf Lemburg'u almak gibi bir kişisel tutkusunu doyurmak için Savaş Konseyinin emirlerine uymamakla suçlar. Gerçekten de güneybatı ordusuna, Lemburg'u terketmesi ve Varşova önlerindeki merkez ordusunun yardımına koşması için telgraf üstüne telgraf yağıyordu. Stalin ise Lemburg'u terketmekte isteksizdi. Ona göre, Lemburg'un ele geçirilmesi, düşman kuvvetlerinin Varşova'dan uzaklaştırılmasına yarayacaktı. Buna karşılık yön değiştirip Varşova'ya doğru ilerlemek, merkezdeki durumu etkilemiyecekti. Ama kuvvetlerin öngörülen yerlere kaydırılması bir hafta sürecek ve bu süre içinde Polonyalılar ve Fransızlar merkez ve kuzey ordularının işini bitirip güney ordusunun üzerine yürüyebilecekti. Gerçekten de öyle oldu. Güney ordusu Rusya'ya dönüş yolu boyunca savaşmak zorunda kaldı. Esas hata, ne Lemburg'u almada karşılaşılan başar sızlıktan ne de güney ordusunun merkeze ulaşmadaki başarısızlığından kaynaklanıyordu. Esas hata, Tuhaşevski'nin ordusunun ikmal ve

yedeklerinin çok ilerisinde önünü ardını düşünmeksizin yaptığı ani saldırıydı. Gerçekten de, Varşova üzerine yürüme düşüncesi tamamen hatalıydı. Bundan esas olarak Lenin sorumluydu ve bunun kendi hatası olduğunu halkın önünde birçok kez belirtmişti.

Rusya'nın Avrupa topraklarında şimdi bir düşman daha kalmıştı. İngiltere ve Fransa'dan para ve silah almış olan Vrangel, Kırım'dan ilerliyordu. Merkez Komitesi 3 Ağustos 1920'de şunu kararlaştırdı:

> ... Vrangel'in başarısı ve Kuban'daki alarm durumu göz önünde bulundurularak, Vrangel cephesinin olağanüstü ve apayrı önemi anlaşılmalı ve bu cephe bağımsız bir cephe olarak kabul edilmelidir. Stalin, Devrimci Askeri Konseyi kurmakla görevlendirilmeli, eldeki bütün kuvvetler bu cephede toplanmalı, Yüksek Konseyin Stalin'e danışarak saptadığı gibi cephe komutanlığına Egorof ya da Frunze getirilmelidir.

Stalin bu yeni cepheyi örgütledi ve Vrangel ve ordusunun yokedilmesi için gerekli stratejik önlemleri planladı. Aynı yıl daha ilerki aylarda Lenin'in bu planı bana ana hatlarıyla anlattığını ve Vrangel Moskova'nın yüz mil kadar uzağında belirdiğinde, büyük bir güvenle "İki-üç haftaya dek Vrangel'in ordusu darmadağın edilecek" dediğini anımsıyorum. Harekata komuta edenlerin adlarına dikkat edelim. Voroşilov, Frunze, Kirov, Budiyenni adları Kızıl Ordunun tarihinde tekrar tekrar işitilecektir. Hepsi de Kızıl Ordu saflarında yükselmiş inançlı Bolşeviklerdi. Gördükleri bütün askeri eğitim, müdahale yıllarında ve Bolşevik Partisinin ayaklanma savaşında edindikleri deneyimlerden ibaretti. Stalin'in teorisi pratikte de ispatlanıyor ve Kızıl ordu, Troçki'nin durumunu sarsan ve orduyu onun tasarladığından tamamen farklı bir örgüt haline getiren bir değişimden geçiyordu. Lenin'in izleyicisi Stalin, dost-düşman herkesin tahminlerini aşan bir öğrenci olduğunu ispatlamıştı. Davranışları çok kibar bulunmayabilirdi, ama askeri değerlendirme yeteneği ve zorlukların üstesinden gelme gücü sınavı başarıyla vermiş ve son derece güvenilir olduğu anlaşılmıştı.

ONİKİNCİ BÖLÜM

İLERLEMEK İÇİN GERİ ÇEKİLMEK

Ele geçirdiğimiz bütün mevzileri koruyacak durumda değildik; ama sırf işçilerin ve köylülerin coşkun dalgasısayesinde o kadar fazla yer zaptetmiştik ki, birçok yeri bırakabilir, epeyce geri çekilebilirdik ve bugün hâlâ esas ve temel olanı kaybetmeksizin geri çekilmeyi sürdürebiliriz.

LENİN

JOZEF STALİN, güney Rusya'dan yiyecek ikmalini sağlama görevi kendisine verildiğinde ve askeri önderlik işleriyle uğraşmaya başladığında, öteki sorumluluklarını bırakmış değildi. Hâlâ Milliyetler Komiseri, partinin Politik Bürosunun öndegelen üyelerinden ve onun üç sekreterinden biriydi. Bu görevlerden yalnızca bir tanesi bile sıradan bir insanın günde yirmidört saatini alabilecek nitelikteydi.

Parti merkezi artık Moskova'daydı. Stalin'in çalışmasının ağırlıkmerkezindeki bu değişiklik, onun aile yaşamında da büyük bir değişiklik yaratmıştı. Gizli politik çalışmalara başlamak üzere baba ocağından ayrıldığından beri ilk kez bir eve sahip oluyordu. Bu ev, Kremlin'de daha önceleri Çarın hizmetçilerinin ve muhafızlarının oturduğu büyük bir yapıda iki-üç odalı bir daireden ibaretti. Kremlin bir

tepenin, sanırım Moskova'daki en yüksek tepenin üzerindedir. Yüksek ve kuleli duvarlarının ortasında saraylar, kiliseler, oturulacak yapılar, bir hastane, bir cephanelik ve eski çağların anıtları yer alır. Ama bu yeni çalışma yerine taşınırken, bu tarihi yapıların Stalin'in kafasını fazla meşgul ettiğini sanmıyorum. O, geleceğe giden yolları döşemekle uğraşıyordu. Kremlin'in bir yüzü, kentin içinden akan güzelim Moskova ırmağının yanı başında yükselir. Bugün tüm dünyada Lenin'in mezarı olarak bilinen öteki yanı da büyük Kızıl Meydana bakar. Stalin bu duvarlar arasında sürekli bir eve kavuşacaktı.

İşte, ilk Bolşevik olduğu günlerdeki eski dostunun kızı, şimdi artık güzel bir kadın olan Nadya Allelıyev'i 1919 yılında buraya getirdi. O sıralar Stalin kırk, Nadya ise onyedi yaşındaydı; ama Nadya için Stalin hâlâ bir zamanlar uzaklardan gelip evlerine sığınan aynı kahramandı. Stalin'in yaşadığı en büyük aşktı bu. O, doğası gereği, tek kadına bağlanan bir erkekti. Onun yaşamında seks skandalları aramaya kalkışanlar, boşuna yorulmuş olacaklardır. Radek'in bana, Stalin'in çağdaş uygarlıktaki cinsel yaşamın çirkeflerine ve sık sık rastlanan iğrenç sapıklıklarına duyduğu tepkiden sözettiğini anımsıyorum. Her zamanki gibi Avrupa ve Amerika'dan gelmiş bir yığın kitapla dolu olan Radek'in masasının üzerinde bu konuyla ilgili birkaç resimli Alman kitabı da duruyormuş. Stalin tam Radek'in odasından çıkmak üzereyken bu kitapları farketmiş ve sayfalarını karıştırmaya başlamış. Sonra Radek'e dönerek şöyle demiş: "Avrupa'da böyle şeyler yapan insanlar gerçekten var mı?" Radek, "Elbette var," diye yanıtlamış. Stalin büyük bir tiksintiyle omuzlarını silkmiş ve tek bir söz etmeden çıkıp gitmiş. Bu tür şeyler Stalin'in gözünde hastalıklı bir yaşam biçiminin ifadeleriydiler. Stalin gerek zihinsel, gerekse bedensel hastalıklara karşı tepkilerinde son derece sağlıklı bir insandı.

Stalin'le Nadya Alleluyev mutluluk içinde evlendiler. Bu evlilikten iki çocukları oldu. Nadya 1929'da öldüğünde, Stalin yaşamının en şiddetli darbesini yedi. Şaşılacak bir yanı da yoktu bunun; 1919 yılında "ev" sözcüğü onun için yeni bir anlam ifade etmeye başlamıştı ve böyle bir mutlu-

luğu tatmaya pek az fırsat bulduğu halde ev yaşamının tadına varmayı bilmişti.

Müdahale savaşı, son Japon askerinin de geri dönmeye yemin ederek Vladivostok'u terkettiği 1922 yılının son aylarına dek sürdü. Ancak 1920'nin sonlarına doğru Rusya'nın Avrupa'daki topraklarının tamamı ve Sibirya'nın bir kısmı yabancı düşmandan temizlenmiş ve karşı-devrim altedilmişti. Bu büyük bir başarıydı, ama bu çatışmayı, Birinci Dünya Savaşında batı cephesinde görülen ya da İkinci Dünya Savaşında doğu cephesinde görülecek olanlarla karşılaştırmak yanlış olur. Ama gene de bu çatışmanın büyüklüğü hiçbir zaman küçümsenemez. Hazırlıksız Kızıl Ordu bocalamaktaydı. Ortada sudan işler, sözü edilmeye değer başarılar yoktu. Ortada olan, kötü donatılmış, iyi beslenmeyen ve kötü giydirilmiş askerlerin zorlu ve amansız savaşlarıydı yalnızca. Gerçekten de, düşmandan ele geçirilenlerden ve Çarlık ordusundan artakalan eski üniformalardan başka doğru dürüst bir üniforma yoktu. 1920'de Moskova ve Leningrad sokaklarında yürüyen askerlerin sırtında, hemen bütün Avrupa ülkelerinin, Fransa, İngiltere, Almanya, Polonya, Rusya ve daha pek çok ülkenin üniformalarını görmek mümkündü. Eğer dünyada "kan, ter ve gözyaşı ile", paçavralar ve çullar içinde, en az yiyecek ve en az malzemeyle savaşan bir ordu varsa, o da 1918-22 arasında savaşan bu devrim ordusudur. Bu ordu bir düşünce uğruna savaşıyordu ve onu bir arada tutan, ona coşkunluk veren düşünce şuydu: Geleceğin sosyalist toplumunun yeni yaşamı. O yıllarda Kızıl Ordunun ancak 600.000 ila 700.000 asker için yeterli tüfeğe, yalnızca 1000 kadar topa ve 3000 kadar makinalı tüfeğe sahip olduğu bile kuşkuludur. Üstelik bunların hepsi aynı yapımdan da değillerdi. Lenin, bana bir kezinde, Kızıl Ordunun güvenilir birliklerinden bazılarının ilerleyen düşmana nasıl katılıp, yiyecek, giyecek ve malzeme elde edinceye dek düşmanla birlikte ilerlediklerini ve sonra da ele geçirdikleriyle birlikte nasıl Kızıl Ordu saflarına geri döndüklerini anlatmıştı. Öte yandan, Rusya'daki karşı-devrimi desteklemek üzere büyük ölçüde teçhizat ve kuvvet gönderen ondört ülkenin çabaları, onların her iki dünya savaşında gösterdikleri çabalarla da karşılaş-

tırılamazdı. Onlar, Rusya'daki karşı-devrime yardımlarını, kendi halklarının muhalefetine karşın göndermek zorundaydılar. Devrim tüm Avrupa'yı allak-bullak etmişti. Macaristan'da bir süre için bir Bolşevik yönetimi kurulmuş, Almanya'daki devrim dalgasıysa Kayzer'i iktidardan edecek ve tüm ülkede işçi ve asker sovyetlerinin ortaya çıkmasına yol açacak kadar yükselmişti. Aslında Almanya kendi "Şubat Devrimi"ni 1918 Kasımında yaşamıştı. Fransa ve İngiltere'deki "huzursuzluk", büyük grevlere ve geniş ölçüde anti-kapitalist hareketlere dönüşecek ölçüye varmıştı. Bütün ülkelerin halkları savaştan bıkmış usanmışlar ve hükümetlerinin müdahaleci politikalarına karşı yaygın protesto hareketlerine girişmişlerdi. Müdahaleci kuvvetlerin yenilgisine ve Avrupa'daki hükümetlerin Sovyet hükümetiyle birer birer anlaşmak zorunda kalmalarına yol açan, Rus "Beyaz" ordularının kokuşmuş politikası, Bolşevik propagandasının Müttefik kuvvetleri arasında bile yaratmayı başardığı çözücü etki ve genç Kızıl Ordunun her geçen gün artan savaşma gücüyle birleşen "Rusya'dan Elinizi Çekin" sloganıyla yürütülen bu büyük hareketti.

Müdahaleci devletlerin müdahalede bulunma nedenleri üzerinde çeşitli açıklamalar yapılmıştır. İngilizler "kendileriyle büyük savaş için ittifak kurmuş olan Rusya'daki dostlarına sadık kalıyorlardı"; Amerikalılar Sibirya'daki Japonları gözlüyorlar ve orada ABD'nin çıkarlarına aykırı olarak kalmamalarına dikkat ediyorlardı vb.. Ama hepsi de aynı hatayı yapıyordu. Toprak ağalarının iktidarının geri getirilmesinden ve köylülerin kendi topraklarına sahip olma özgürlüğünden yoksun edilmesinden yana olan güçleri destekliyorlardı. Yalnızca bu bile müdahalenin yıkımla sonuçlanmasına yetti ve ayrıca, mülkiyet sahibi sınıfların milliyet, sınır ve yasa tanımayan bir "mülkiyetseverliğe" sahip olduklarını ileri süren marksist tezi bir kez daha kanıtlamış oldu. Hiçbir hükümet Sovyet Rusya'ya savaş *ilan etmedi*, ama tam ondört hükümet Sovyet Rusya'yla *savaşmak*, onun yönetim cihazını parçalamak ve toprak ağalarını yeniden toprak sahibi yapmak, fabrikaları, imalathaneleri, madenleri ve devleti kapitalistlere geri vermek için ordularını gönderdi.

Ama başarısızlığa uğradılar. Gene de arkalarında sınırsız bir zarar ve yıkım bıraktılar. Meydana gelen zararın para olarak ne tuttuğu hesaplanmaya çalışıldı. Ne var ki, bu tür tahminler gerçekte bir değer taşımaz. Çünkü sosyalizmin kuruluşu görevlerinden savaş görevlerine kaydırılan insan gücünün maliyetini hesaplamak olanaksızdır. Her şeye karşın, yıkılan köprüleri, imha edilen ve işlemez hale getirilen lokomotif ve vagonları, altı üstüne getirilen sokakları, yerle bir edilen binaları, havaya uçurulan fabrikaları ve yakılıp yıkılan çiftlikleri hesap edebilir, öldürülen ve yaralananların sayısını tahmin edebiliriz. Ama alabildiğine uzanan topraklar savaşan ordular tarafından çiğnenmeseydi, o topraklardan ne kadar ürün kaldırılırdı? Bunu hesaplayamazsınız! En iyi işçilerin sürekli olarak askere alınmasıyla madenler ve fabrikalardaki verimliliğin düşüşünü hangi ölçüye vurabiliriz? Sovyet hükümetinin, 1918 başlarında Lenin tarafından saptanan ekonomik politikayı Savaş Komünizmi politikasına dönüştürmesinin sosyal bedeli neydi acaba? Bu soruları yanıtlamak mümkün değildir. Meydana gelen zarar korkunçtu. Ben bunu gözlerimle gördüm. Bütün bunların ardından, Rusya'da, istilacı devletlerin halklarının asla yaşamamış oldukları bir açlık meydana geldi. Ülkenin geniş toprakları 1920 ve 1921 yıllarında kavurucu güneşin altında çırılçıplak kaldı, açlık kıtlığa dönüştü ve otuz milyondan fazla insanı doğrudan doğruya, tüm ülke halkını da dolaylı olarak etkisi altına alan salgın hastalıklar ortaya çıktı. 1921 ve 1922 yıllarının dondurucu kış günlerinde kıtlıktan ve salgın hastalıklardan kırılanların sayısının beş milyonla on milyon arasında olduğu sanılıyor. Herhalde o günlerde, geniş halk yığınlarının uğradığı yıkımları kılımız kıpırdamadan dinlemeye alıştığımız için, bu rakamlar önemsiz gelebiliyordu. Ama hiç değilse, Sovyet Rusya'da o korkunç yılları yaşayan insanların geçirdikleri deneyimleri ve bunun sorumlularını unutamayışlarına hak vermeliyiz. Ama o yıllarda uygulanan "Savaş Komünizmi"nin Bolşeviklerin gerçek hedefleri olduğunu ve ülkenin çektiği acılardan da Bolşeviklerin sorumlu olduklarını söyleyecek kadar aptal insanlar da çıkmaktadır.

Stalin, kuzeyde açlıktan kırılan halkı besleyebilmek için güneydeki tahıla el koyduğunda, ne kapitalizmin açık

pazarını göz önüne almıştı, ne de komünist toplumun gelecekteki meta değişimi ilkesini. O, ister köleci, ister feodal, ister kapitalist, ister sosyalist devlet olsun, varlığını sürdürmek isteyen herhangi bir iktidarın yapması gereken şeyi yapmıştı. Savaş Komünizminin ekonomisi, varlığını sürdürme ekonomisiydi. Yetkilerin merkezileştirilmesinin aşırı biçimlerinin benimsenmesi, sağda-solda el koyma önlemlerinin alınması, pazarın ekonomik inceliklerini hesaba katmadan el koyma işlemlerine girişilmesi ise geçici şeylerdi.

Bu dönemde Stalin'le Troçki gene karşı karşıya geldiler. Kızıl Ordunun gelişen disiplini karşısında coşkuya kapılan Troçki, Kızıl Ordu alaylarının askerî Emek Taburlarına dönüştürülmesini başlattı. En belirgin özelliğini, yani işçilere güvensizliğini bir kez daha göstererek, sanayideki emeğin askerileştirilmesini ve sendikaların gerekli disiplini sağlayacak hükümet kurumları haline getirilmesini önerdi. Sendika yöneticilerinin seçimle işbaşına gelmelerine karşı çıktı ve hükümet tarafından atanmalarını istedi. "Eğer askerileştirme, örgütlenme, emirlerin kesin olarak yerine getirilmesi ve tembelliğe karşı mücadele demek değilse, ne demektir?" diye sordu bir konuşmasında. "Miskinlik, Rusya'yı her zaman mahvetmiş olan kıtlığa ve salgın hastalıklara yol açar. Bütün bunlar, işçilerin ve köylülerin iktidara gelmesiyle geçmişte kalmalıydı. Ülkemizi miskinliğin, pisliğin ve yoksulluğun içinden çıkaracağız. Devletimizin temeli, herkesin çalışması kuralıdır. Bu ilkeyi uygulamaya koymanın zamanıdır."

Lenin'le Stalin, Troçkin'in bu önerisine karşı birlikte mücadele ettiler. Sendikaların gönüllü ve demokratik olmasında, kendi yöneticilerini kendilerinin seçmelerinde, arkadaşça ikna yöntemlerinin benimsenmesinde ve asker kafalıların diktatörce uygulamalarından kaçınılmasında direttiler.

Şliapnikov, Medvedyev adlı bir metal işçisi ve Kolantay önderliğindeki bir grup işçi, öteki aşırı uca giderek sendikalist bir politika için mücadele ettiler. Onlar, tüm ulusal ekonominin bir "Tüm Rusya Üreticiler Kongresi"ne teslim edilmesini istediler. Sendikaların işçi sınıfı örgütlenmesi-

nin en yüksek biçimi olduğunu ve gerektiğinde devlete ve partiye muhalefet edeceğini ileri sürdüler. Bu gruba karşı verilen mücadeleye de Lenin'le Stalin önderlik ettiler ve sendikaların rolünün böyle tek yanlı olarak abartılmasının devleti ve partiyi ve hepsinden önemlisi devrimde işçi-köylü ittifakını tehdit ettiğini basa basa belirttiler. Ama Savaş Komünizminin bu yan ürünleri, yığınlardan gelen çok daha güçlü ve önemli bir hareketle ezilip geçildi. Bu hareket bir başkaldırı halini alarak Savaş Komünizmine hepten son verdi. Başkaldırı her ne kadar Kronstadt'taki denizcilerin ayaklanması biçiminde ortaya çıktıysa da, aslında bir köylü ayaklanmasıydı.

Denizcilerin çoğu köylülükten gelmeydi. Kronstadt' daki denizcilerin yapısı, Aurora'nın Kışlık Sarayı bombalamak üzere Neva ırmağından yukarılara doğru ilerlediği günlerden hayli farklıydı. Kuvvetlerinin en seçkinlerini sürekli olarak iç savaşın çeşitli cephelerine göndermişler ve boşalan yerler yeni gelen köylü gençlerle doldurulmuştu. Devrimin en ön saflarına yerleştirilen, yarı-aç bir biçimde yaşadıklarını şiddetle hisseden ve geldikleri köylerde uygulanan el koyma politikasının geniş etkilerinin farkında olan bu genç köylüler, Helsingfors ve Reval'da üstlenmiş olan "Beyazlar" tarafından kışkırtılıyorlardı. Buna ben kendim de tanık oldum. Başkaldırı patlak vermeden haftalar önce Petrograd'a giderken Reval'dan geçtiğim sırada, Estonya ve Finlandiya gazeteleri Kronstadt ve Petrograd'daki ayaklanma haberiyle doluydu. Reval'daki halk da bu düzmece haberlerden heyecana kapılmıştı. Arkadaşlarım yola devam etmememi istediler. Bana, Petrograd'ın Beyazlar tarafından ele geçirildiği, Kışlık Saray'da gene Çarın bayrağının dalgalandığı, iç savaşın şiddetlenmekte olduğu söylendi. Ama birkaç gün sonra kente vardığımda ortalık sakindi. Bir gösteri bile yapıldığı yoktu. Bu yüzden, hiç kuşkusuz var olan huzursuzluğun "Beyazlar" tarafından daha da körüklendiğini ve bir açık savaşa dönüştürülmeye çalışıldığını söylemek hiç de abartma olmaz. Aslında huzursuzluğun, onların uydurmalarından çok daha ciddi bir gerçek temeli vardı. İç savaşın ve müdahale savaşlarının getirdiği baskının gevşemesi, köylülerin el koyma sistemini protesto etmelerine yol açtı ve böylece kentlerde doğan aç-

lık işçiler arasında gerek hükümete, gerek köylülere karşı bir hoşnutsuzluk ya attı.

Gerçi hükümet Kronstadt'daki başkaldırıyı bastırmıştı, ama protestolara silâhtan başka şeylerle de karşılık vermek zorundaydı. "Savaş Komünizmi"ni terkedip, "Yeni Ekonomik Politika"yı (NEP) benimsemek zorunda kaldı. Dünya basını, bu olayı, Bolşevik programının terkedilmesi ve "kapitalizme ve sağduyuya geri dönüş" ola ak yorumladı ve sevinç çığlıkları attı. Hâlâ Bolşevikle in iktidarda kalamayacağını savunan bütün hükümetler, bu politikayı, Sovyetlerin devrimci amaçlarından oportünistçe vazgeçmeleri olarak yorumladılar. Bolşevikleri gene küçümsüyorlardı. Bolşevikler için, geri çekilmek ve tam hızla zafere ve efaha doğru ilerledikleri inancıyla yıllardır durmadan savaşan ve fedakarlık eden yiğit kadın ve erkekleri hayal kırıklığına uğratmak kolay değildi. Ama bu gene de yapılmak zorundaydı. Ordula ın ayakları altında çiğnenen bütün bölgele de, Rusya'nın en bereketli topraklarında, her iki tarafın askeri kuvvetleri köylülerin depoladıkları tahıllara el koymuşla ve köylüler de bunun üzerine üretimi nerdeyse durdurmuşlardı. Binlerce hayvan telef olmuştu. Hastaneler ve tıbbi malzeler yokolmuştu. İhtiyaç maddeleri kıtlığı her yanı sarmıştı. Kağıt rubleler, değerini hemen tamamen kaybetmişti. Kentler ve kasabalar yeniden onarılamayacak bir durumdaydı. 1920'de gördüğüm Petrograd'dan daha iç karartıcı ve bunaltıcı bir yer olamazdı. Bütün dükkanların kepenkleri kapalıydı. Altı üstüne gelmiş caddeler araçların ilerlemesine engel oluyordu. Yapılar makinalı tüfeklerle korkunç bir biçimde delik deşik edilmişlerdi. Demiryolları, tahrip edilmiş vagonlar tarafından tıkanmıştı. Büyük Savaşın başla ında işler durumda olan lokomotiflerin onda-biri bile çalışmıyordu. Binlerce köprü yıkılmıştı. Yı ık kömür üretimi 7.000.000 tona dek düşmüştü. Her alanda tam bir yokluk hüküm sürüyor, kentlerde ve köyle - de açlık kol geziyordu. Köylük bölgelerde eşkiyalık almış yü ümüştü. Para olarak yapılan ödemelerin yerini ayni ödemeler alınıştı. Sanayide çalışanların sayısı savaş öncesindekinin yarısına düşmüştü. Üretim, 1913'teki üretim düzeyinin yüzde-onsekizi kadardı. On milyon köylü karasaban kullanıyordu.

Bir akordiyon gibi açılıp kapanan cepheleriyle iç savaş, artan bir üretim dönemi değil, tersine, sanayide gerileyiş dönemidir. İç savaş dönemi, bir ülkenin küçük çiftlik ekonomisinden kollektif çiftlik ekonomisine geçeceği bir dönem değildir. Tam tersine, ekonomi daha da ilkelleşir ve üretici güçler cılızlaşır.

Lenin, "Savaş Komünizmi"nden "NEP" yönünde geri çekilişe önderlik ettiği sırada, Bolşevikler, hazır mevzilere doğru stratejik bir geri çekilmeden de öte bir durumla karşı karşıyaydılar. Yeni sorunlar belirmeye başlamıştı. NEP'e egemen olan strateji bankalar, demiryolları, telgrafhaneler, posta hizmetleri, büyük sanayi işletmeleri, dış ticaret gibi kilit noktaları devlet denetiminde tutarak ve sınai ve tarımsal gereksinim maddelerinin ticareti için serbest piyasa koşullarını sağlayıp küçük ölçüde sanayi alanında özel mülkiyeti yeniden kurarak "Proletarya Diktatörlüğü"nü korumaktan ibaretti. Köylüler el koyma işlemlerinden kurtulmuşlar ve devlete vermek zorunda oldukları aynî vergi miktarının üzerindeki fazla ürünü satmakta serbest bırakılmışlardı.

Durum, Lenin'in 1917 "Nisan Tezleri"nde ve 1918'de Sovyet Kongresine sunduğu birinci raporunda kaba hatlarını çizdiği duruma az-çok yakındı, ama yalnızca yakındı. Eğer iç savaş ve müdaheleler olmasaydı, Bolşevikler ne özel mülkiyeti kaldırmaya bu kadar erken girişirler, ne de köylülerin ürünlerine el koyma politikasını benimserlerdi. Şimdi artık ekonominin ulusallaştırılmasını ekonomik nedenlerden dolayı değil, politik nedenlerden dolayı hızlandırmak zorundaydılar. Bu yüzden NEP, sosyalist ekonomiyle kapitalist ekonominin bir karışımından oluşuyordu. Bazıları NEP'i, "kapitalizme geri dönüş" ya da "devlet kapitalizmi" olarak nitelemişlerdir. Oysa bunların hiçbiri doğru değildir. Ekonominin devlet elinde olan kesimi sosyalistti, ama kapitalist piyasa koşulları içinde mücadele etmek, meta üretiminin rekabetçi ilişkilerine girmek ve bu koşulların belirleyici özelliği olan dalgalanmalarla yüz yüze gelmek zorundaydı.

NEP yürürlüğe konulduğunda, devrimci faaliyetin tüm niteliğinin değişmesi gerekti. Artık "iyi bir komünist"

olmanın ölçütü, barikatları paramparça etmek değil, yönetme sanatını kavramak ve uygulamak ve üretim tekniğinde ustalaşmaktı. Koşullara uyabilme ve politik önderlik konusunda görülmemiş bir sınavla karşı karşıya gelinmişti. Bolşeviklerin çoğu o zamana dek devrimin Avrupa'yı ve Sovyet işçi sınıfının sanayileşmiş Batının teknik bakımdan daha yetişkin işçileri tarafından destekleneceğini, böylece üretim sorunlarının kolaylaşacağını sanmışlardı. Kabaran devrim dalgası gerçekten de Avrupa'yı boydan boya kaplamıştı. Ama Macaristan'daki kısa süreli devrimci iktidarı saymazsak, devrim hiçbiryerde 7 Kasım [25 Ekim] boyutlarına erişmemişti.

Aynı zamanda Büyük Savaş, iç savaş, müdahaleci orduların ülkeye girmesi ve 1920 yazının kuraklıklarının yol açtığı yoksulluk ve çaresizlik dayanılmaz bir hal almıştı. Kıtlık olanca dehşetiyle yaklaşıyordu. Yakında, 30.000.000 insanı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktı. Bu durumun lafla üstesinden gelmek olanaksızdı. Bolşevikler, üretimi yeniden düzenleyebileceklerini kanıtlamak zorundaydılar. Dolayısıyla NEP dönemi, Bolşevik Partisinin tepeden tırnağa gözden geçirilmesi gereğini de yanısıra getirdi. O güne dek olan savaşlar, partinin militan yeteneklerini, askeri önderlerini, yerleşik değer yargılarına karşı çıkışını ve vurucu güçlerini ön plana çıkarmıştı. Şimdiyse, sanayiyi kuracak kişilere, sosyalizmin kuruluşuna öncülük edebilecek insanlara, muhasebecilere, yöneticilere, eğitmenlere, cahil köylülere sanayi işçisi olmayı öğretecek kişilere, yani sözün kısası, halk yığınlarını içinde bulundukları geri durumdan ve korkunç cehaletten çekip çıkaracak, yirminci yüzyılın sanayi toplumuna ulaştıracak kişilere gereksinim vardı.

Bu gerçekler yeni bir buhran yarattı. Bu buhran yeni bir biçimde giderildi ve Stalin bunda kendisini partinin en güçlü mevkiine vardıran bir rol oynadı. Partinin Menşevikler ve Sosyalist-devrimcilerle mücadele içinde olduğu sıralarda, her yeni çatışma sonunda, partiye katılanlar ve ondan ayrılanlar olmuş, ama 1921 yılına doğru üye sayısı 700.000'e yaklaşmıştı. Ne var ki, rakamlar her şey demek değildir. Yukarıda özetlediğim yeni koşullarda, Merkez

Komitesi bir "temizliğe" girişti ve partinin *niteliğini* geliştirmek amacıyla yaklaşık olarak 170.000 üyeyi partiden çıkardı.

Bu "temizlik"ten genellikle Stalin sorumlu tutulmuştur. Oysa bu hareketi yürüten Stalin değildi. Parti içindeki bu temizlik hareketi Lenin'in önderliğinde yürütülmüştü. Bu, siyasi partilerin tarihinde benzeri olmayan bir olaydı. Ama Bolşevikler bu hareketi yalnızca buhran dönemlerinde uygulanacak olağanüstü bir önlem olarak değil, partinin işleyişinin olağan bir özelliği olarak görürler. Bu, partinin Bolşevik *niteliğini* güvence altına almanın bir aracıdır. Bu hareketi bazı önderlerin hasımlarından kurtulmak için giriştikleri umutsuzca bir atılım olarak görmek, Bolşevik Partisinin bütün öteki partilerden, hatta Avrupa'daki öteki komünist partilerinden bile ne kadar farklı olduğunu kavramamak demektir. Temizlik hareketi, daha sonraları ünlü duruşmalara çıkacak olan eski Bolşeviklerin tutumu konusunda da önemli bir göstergedir.

O sıradaki temizlik hareketi, partili olmayanların da katılmasına izin verildiği açık toplantılarda yürütüldü. Her grup ya da parti kolu bir toplantı düzenliyor ve hangi kademeden olursa olsun her üye tüm geçmişini yoldaşlarına anlatıyor, sosyal kökenini, içinde yetiştiği koşulları ve politik yaşamını dile getiriyor, parti politikası konusundaki görüşlerini açıklıyor, pratik çalışmalarını anlatıyor, hatalarını kabul ediyor ve açıklıyordu. Daha sonra toplantı bir yargıya varıyor ve tavsiyelerini, üyeliği onaylamakla görevli olan parti denetim komisyonuna iletiyordu. Bu yüzden, "itiraf" Bolşevizm saflarında sıradan bir davranıştı. Böyle bir uygulamanın sosyolojik kökeni, Ortodoks Kilisesinin yüzyıllar boyu Rus köylülerinin yaşamına hükmetmiş olan dinî uygulamalarında, her köylünün komşusunun yaptığı işleri yakından bildiği ve açıkça tartıştığı köy topluluklarındaki yaşam koşullarında aranabilir. Ne var ki, marksist "itiraf" tarzı, kafası işlediği günahlarla dolu olan ve içini birisine açması gerektiğini hisseden yoksul köylülerin itiraf tarzından çok farklıdır. Bir Bolşevikten, kendi çalışmalarını objektif olarak gözden geçirmesi ve bunun büyük bir sosyal süreç içerisinde sosyal bir birim olduğunu kavraması istenir.

Bütün düşündükleri ve yaptıkları, partiye katılırken gönüllü olarak benimsediği parti ilkeleri ve hedeflerinin ışığında sınanmalıdır. İngiltere'deki herhangi bir partide cesur bir yöneticinin Bolşevik çizgide bir "temizlik" hareketi yürütmeye kalkışması halinde, bunun o partinin safları arasında yaratacağı şaşkınlığı tahmin edebiliyorum!

Lenin, Bolşevik Partisi içindeki ilk büyük "temizliği", tam "Savaş Komünizmi"nden NEP dönemine geçiş başladığı sırada başlattı. Partinin sosyal bileşimi ve birliği sağlamlaştırıldı. 1922 yılında Lenin'in, "Parti kendini şarlatanlardan, bürokratlardan, dürüst olmayan ya da yalpalayan komünistlerden ve yüzlerine yeni bir 'maske' geçirmekle birlikte kalben hâlâ Menşevik olan Menşeviklerden arındırmıştı," dediği günlerde yeni bir kongre toplandı. Stalin, bu kongrede Bolşevik iktidarın kilit noktasına getirildi. Bu kongrede Stalin, bugün hâlâ koruduğu bir mevkiye, Parti Genel Sekreterliğine seçildi. Parti Genel Sekreterliği onun elinde yalnızca bir yöneticilik görevi olmaktan çıktı ve büyük önem taşıyan politik bir görev haline geldi. Politik Büronun gündemlerini hazırlama sorumluluğunu üstlendi; Politik Büronun, partinin yürütme ve yönetim organlarına giden kararları onun elinden geçiyordu; bu durum onu örgütün her görevlisiyle çok yakın ilişkiler içine sokuyor ve onların gerek çalışmalarını, gerek fikirlerini inceleyebilmesini sağlıyordu. Partinin ülkedeki her kuruluşun önderliğinin örgütleyicisi rolüne ilişkin Lenin'in öğretilerini, hiç kimse Stalin kadar derinlemesine özümlememişti. Hiç kimse, hatta Lenin'in kendisi bile, bu öğretilerin böylesine etkili bir biçimde uygulamasında Stalin kadar kararlı hareket etmemişti. Hem amansız, hem de sabırlıydı Stalin. Nasıl ilerleneceğini ve nasıl bekleneceğini çok iyi biliyordu. Hiçbir zaman şamatacılığa başvurmadı; ama gerek silâhlı, gerek silâhsız mücadelede üstüne yoktu.

Stalin'in, Milliyetler Komiserliğini yönetişi bütün bu gözlemlerin doğru olduğunu gösteriyor. Milliyetler Komiserliğinde onun birinci sekreteri olan Polonyalı Pestovski şöyle yazıyor:

> Sekreterlik konseyinde, Letonyalı, Polonyalı, Litvanyalı, Estonyalı ve başka unsurlar vardı. Bunlar, Sol Bolşevizm fikirlerinin etkisi altındaydılar. Ben kendim de bu hizbin içindevdim... Eminim ki,

eğer Troçki "diktatörlük"le suçladığı Stalin'in yerinde olsaydı, kendisine muhalefet eden konseyi üç günde dağıtır ve çevresine kendi izleyicilerini toplardı. Ama Stalin öyle yapmadı. Bizi ağır ağır, ama kararlılıkla eğitmeye karar verdi ve büyük bir disiplin ve irade örneği gösterdi. Konseyin tek tek üyeleriyle arasında ayrılıklar vardı, ama bir tüm olarak konseye bağlı kaldı ve parti disiplininin çiğnendiği durumlar dışında, aynı görüşte olmadığı kararlara bile uydu. Ancak daha sonra Merkez komitesine başvurur ve orada kendi görüşlerini savunurdu.

Stalin, sabırlı ve kollektif çalışmadan yanaydı. Ama Milliyetler Komiserliğinin politikasını uygularken amansızlığını ve kararı verir vermez hemen harekete geçme yeteneğini göstermekten de geri kalmadı. Gençlik günlerinde birlikte çalıştığı Mdiviani'nin yönetimindeki Gürcistan Komitesi, her ulusa tanınmış olan Sovyetler Birliği'nden ayrılma hakkını açtıkları bir kampanyayla kötüye kullanan Sosyalist-Devrimcilerin ve Menşeviklerin kalıntılarıyla baş edememişti. Stalin, Cerjinski ve Orconikidze'yle birlikte, durumu "düzeltmek" üzere Tiflis'e gitti. Orada Gürcü Bolşeviklerin katıldığı bir toplantı düzenlediler ve bu toplantıda Stalin, ayrılmadan yana olanları ve onlarla baş edemeyenleri şiddetle yere çaldı. Toplantıya katılan delegelerin çoğu, Stalin'in eski arkadaşlarıydı. Ama o dostluk ya da düşmanlık ilişkilerine göre hareket etmedi. Üç önder yirmidört saat içinde Bolşevikler arasında yeni bir Gürcistan Komitesi kurdular ve o günden sonra bir daha ayrılıkçı ajitasyonlara rastlanmadı.

Troçki de içinde, bazı biyografi yazarları, Lenin'in, bu konuda Stalin'in izlediği yola şiddetle karşı çıktığını ve Stalin'i yeni genel sekreterlik görevinden uzaklaştırmak amacıyla gelecek parti kongresinde Troçki'yle bir "blok" oluşturmak istediğini yazarlar. Bu masalda bir parça gerçek payı varmış gibi görünse de, söylenenler çelişmelerle doludur. O sıralar (1922 sonbaharının başları) Lenin hastaydı; Merkez Komitesinin ve Politik Büronun toplantılarına katılamıyordu. Stalin'in bu sorunla ilgili olarak kongreye sunduğu rapora Troçki de, Merkez Komitesinin öteki üyeleri de karşı çıkmadılar ve Stalin'in milliyetler sorununa ilişkin parti politikası üzerindeki kararını hepsi de onayladılar. İşte Lenin, Stalin'in haşinliğine değinen, ama onun izlediği politikayı tek sözcükle olsun eleştirmeyen ünlü "vasiyetna-

me"sini bu dönemde kaleme aldı. Bu belgenin çevresinde koparılan fırtınalar daha ileride patlak verecekti. O sırada hiç kimse böyle bir belgenin varlığından haberli değildi ve henüz Stalin'i suçlayan yoktu. Hatta o yılın ikinci yarısında görev başına dönen Lenin bile Stalin'i suçlamıyordu. Tersine tam bir uyum içinde görünüyorlardı, çünkü Sovyet Cumhuriyetlerini Sovyet Sosylist Cumhuriyetler Birliği'ne dönüştürme çalışmasını birlikte tamamlamışlardı. Stalin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin oluşturulmasında büyük bir rol oynamıştı. Bu, Stalin'in o güne dek kazandığı en büyük politik başarıydı. Lenin'le Stalin'in ortak önerileri üzerine 22 Aralık 1922'de toplanan Tüm Sovyetler Birinci Birlik Kongresinde delegeler bu önemli kararı onayladılar Stalin'in bu zafer karşısında hissettikleri, kongreye hitaben yaptığı şu konuşmada görülmektedir:

> Yoldaşlar, bugün Sovyet hükümetinin tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu, Sovyet Cumhuriyetlerinin ortaklaşa hareket etmekle birlikte, gene de her birinin kendi yolunu izlemiş ve esas olarak kendi varlığını sürdürmekle ilgilenmiş olduğu geçmişte kalan eski dönem ile başlamakta olan yeni dönem arasında bir sınır taşıdır. Bu yeni dönemde, Sovyet Cumhuriyetlerinden her birinin ötekilerden bağımsız varlığına son verilmekte, ekonomik güçlüklerin başarıyla üstesinden gelebilmek için cumhuriyetler tek bir federal devlette birleştirilmekte ve Sovyet hükümeti yalnızca varlığını korumakla değil, aynı zamanda uluslararası durumu etkileyebilecek ve bunu emekçilerin çıkarları doğrultusunda yönlendirebilecek önemli bir dünya devleti haline gelmekle de ilgilenmektedir.

Bu başarının insanlık tarihindeki önemi inkâr edilemez. Yüzyıllardır birbirini boğazlamış, birbirine karşı katliamlara girişmiş ve birbirini köleleştirmiş ırkları; büyük bir çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen, batıl inançlara saplanmış, koyu bir cehalete gömülmüş ırkları birleştiren çokmilliyetli bir devlet kurmaya kalkışmak, doğrusu cesaret isteyen bir işti. Her ulus kendi dilini konuşma, kendi okullarında okuma, kendi hükümetini kurma ve açıkça belirtilen federasyona katılma ya da federasyondan çekilme hakkını kullanma özgürlüğüne sahip oldu. Ama mimarları SSCB'yi kurarlarken aynı zamanda birliklerinin uluslararası nitelikte olan ekonomik ve politik temellerini de attılar. Yeni federasyonun savunulması, onun savunma araçlarının geliştirilmesi, dış politika, bankalar, demiryolları ve haberleşme

araçlarıyla ilgili olarak, Birlik Hükümetinin planlama konseyi bütün sınırların üzerindedir ve temel üretim güçlerini birleştirir. Cumhuriyetlerin sınırları, ne yalnızca gümrük sınırlarıdır, ne de yalnızca askerî sınırlar. Askerî sınır, Birliğin sınırıdır. Gümrük sınırları da, Birliğin sınırlarıdır. Cumhuriyetlerin ve öteki özerk bölgelerin sınırları, esas olarak *ulusal* sorunlara ilişkin yetkileri kapsayan sınır çizgileridir. Gene, Bolşevik Partisi uluslararası bir partidir, Birliğin tek partisidir, yoksa ulusal partilerin bir toplamı değil. Böylece ulusal kültür, uluslararası ekonomik ve politik birliğin var olduğu ve sınıf sömürüsünün ortadan kaldırıldığı bir toprakta filizlenir. Ve sınıf baskısıyla birlikte ulusal baskı da ortadan kalkar. Her ulus Birlikten ayrılma "hakkı"na sahiptir, ama ekonomik ve sosyal varlığı ve ulusal özgürlüğü birliğe sıkı sıkıya bağlı olunca hiçbiri böyle bir "hak"kı kullanma isteği göstermez.

Bolşeviklerin ulusal bağımsızlık ile sınıf sömürüsü arasındaki ilişkiye karşı tavırları genellikle yanlış anlaşılmıştır. Bolşevikler, her zaman, sınıf sömürüsünün olduğu yerde ulusal özgürlüğün olamayacağını savunmuşlar ve bu yüzden de, ulusal özgürlük uğruna mücadelede "emek sorununu" ön plana çıkarmışlardır. Devrimden önce durum böyleydi, devrimden sonra da böyledir. Devrimden önce Bolşevikler, her ulusun bayrağı altında ayrı ayrı işçi sınıfı partilerinin ve sendikaların kurulmasına karşı çıkmışlar ve Çarlığa karşı ortak mücadelede bütün ulusların işçilerini birleştiren tek bir partiyi kararlılıkla savunmuşlardı. Devrimden sonra da, işçi sınıfı birliği temeli üzerinde ulusal özgürlüğü savundular.

Gürcistan'daki mücadelenin tarihi, Gürcistan'ın kendi yazgısını belirleme bayrağı altında Sovyet Cumhuriyetlerini parçalama çabasının klasik bir örneğidir. Gürcü Menşevikler, bağımsız burjuva bir Gürcistan amaçlıyorlardı. Onların bu konudaki müttefikleri ise, müdahaleci İngiliz ve Fransız kuvvetleriydi. Eğer savaştan onlar galip çıksalardı, gerçekte Gürcülerin bağımsızlığa kavuşmasıyla değil, esas olarak Gürcistan'daki petrolle ilgilenen İngiliz-Fransız sermayesinin egemenliği altında sözümona özgür bir cumhuriyet kurulacaktı. Bolşevikler, Gürcistan'ın bağımsızlığı

sorununu hiç duraksamadan sınıf sorununun çözümü temeli üzerinde ele aldılar, Kızıl Orduyu Gürcistan proletaryasının yardımına gönderdiler, menşevikleri bir yana attılar ve sözün kısası, sorunları o biçimde çözmeye çalıştılar ki, bugün Gürcistan'ın bağımsızlığı onun Sovyetler Birliği'ndeki sınıf temellerinin sağlamlığına dayanmaktadır.

Lenin'le Stalin'in sorumlu oldukları ve büyük bir kısmı Stalin tarafından hazırlanan 1922 Anayasası, Birliğin son biçimi değildir. Ondört yıl sonra Stalin yeni ve daha büyük bir tasarı hazırlayacaktı. Ama kıtlığın hüküm sürdüğü ve öncü partiyi yaratan yüce önderin ölümünün yaklaştığı günlerde hazırlanan 1922 Anayasasında bile, milliyetçilik ve enternasyonalizmin, Halkların Dünya Sosyalist Topluluğunun gelecekte alacağı biçimlerin ana hatları farkedilebiliyordu.

1922'de Lenin hastalanmıştı. Bedeni gittikçe zayıf düşüyordu. O yılın son aylarında bir parça toparlandı, ama birliği kuran Sovyet Kongresiyle hemen hemen aynı sıralarda toplanan Komünist Enternasyonalin Dördüncü Kongresinde yaptığı konuşmada, hepimiz Lenin'in sesinin derinlerden geldiğine tanık olduk. Onunla kongre salonunda karşılaşıp konuştuğum zaman, o sırada onu gören herkesin hissettiği şeyleri hissettim: Onun bir daha iyileşmeyeceği olasılığına inanmak istemeyen umutla korku karışımı bir duygu. Ama umut bir işe yaramıyordu. Yorucu çalışmalarla dolu yıllara 1918'de aldığı yaralar da eklenince, bedeni güçsüz düşmüştü. Kısa bir süre sonra Lenin politik faaliyetten tamamen çekildi. Önderliğin tüm yükü öncelikle Stalin'in omuzlarına çöktü. Stalin, çok kısa bir zaman önce, yaratıcı dehasının ve en karmaşık durumlarda bile ilerideki hedefi görme yeteneğinin çarpıcı bir örneğini ortaya koymuştu. Açlık, iç savaş ve birçok cephede aynı anda mücadele döneminde, uğraşması gereken bir yığın günlük işin arasında, "Rusya'nın elektriğe kavuşturulması" için bir plan üzerinde çalışıyordu. 1921 Martında Stalin, Lenin'e bu planla ilgili olarak şunları yazmıştı:

> Ustalıkla hazırlanmış ekonomik, gerçekten yapıcı bir plan, sözcüğün tam anlamıyla gerçek bir "devlet" planı. Rusya'nın üstyapısını var olan koşullarda mümkün olabilecek biricik biçimde ekono-

mik bakımdan temeline, "gerçekten doğru" bir sınai teknik temele oturtmak için, zamanımızın gerçekten marksist tek girişimi. ... Benim öğütlerim mi? ... Birincisi: Bu plan üzerinde gevezelik ederek bir dakika bile kaybetmemek. İkincisi: Tasarıyı hiç vakit geçirmeden pratik bir biçimde uygulamaya başlamak. Üçüncüsü: Eldeki işgücünün en azından üçte-birini bu yeni çalışmanın tamamlanmasına ayırmak... Dördüncüsü: Bu planın gerçekleştirilmesine katılacak olanlar, tüm iyi niteliklerine karşın, gene de pratik deneyimden yoksun olduklarına göre, "Plan Komisyonu"nu gözönüne almalıdırlar. Beşincisi: *Pravda, İzvestia* ve özellikle *Ekonomiçeskaya Jizn* gazeteleri, Elektriğe Kavuşturma Planını halka tanıtmalı, herkesin ilgisini bu plana çekmeli ve bu planla ilgili bütün somut ayrıntıları anlatmalıdırlar...

Batılı üstatlar Lenin'in çılgınlık ettiğini ileri sürdüler, ama tasarı hiç vakit geçirilmeden uygulamaya konuldu ve çok geçmeden Rusya'nın elektriğe kavuşturulması için tasarlanan planlama cihazı, Devlet Ekonomik Planlama Komisyonu haline geldi. Böylelikle, NEP'in doğuş döneminin çelişmeleri ve karışıklıkları arasından, en sonunda Sovyetler Birliği ekonomisinin tüm bir gelişme akışına egemen olacak berrak bir program oluşuyordu. Ama bu dönem yanısıra kendi sorunlarını da getirdi ve Lenin'in hastalığı sırasında Bolşevik Partisi içindeki çeşitli gruplar arasındaki mücadele yeniden şiddetlendi. Buharin, Troçki ve öbürleri, yeni döneme ilişkin kuşkularını ve korkularını bir kez daha ortaya koydular. Buharin, dış ticaret üzerindeki devlet tekelinin kaldırılmasını ve tüketim ve sanayi malları gereksiniminin batı kapitalizmi tarafından daha serbestçe karşılanmasına izin verilmesini istiyordu. Troçki, köylülere karşı bir ekonomik atılıma girişilerek sanayi ve tarım ürünleri fiyatları arasındaki durmadan büyüyen uçurumun ortadan kaldırılmasını savunuyordu. Troçki aynı zamanda "parti bürokrasisi"ne karşı da bir saldırı başlattı.

Yeniden ortaya çıkan bu anlaşmazlık karşısında Stalin, Lenin'in politikasını savunma görevini yüklendi. Ama bu anlaşmazlığı önleyecek Lenin artık yoktu. Güçler arasındaki açık çatışma çok geçmeden daha büyük boyutlara ulaştı. Lenin, hasta yatağından, Buharin'in dış ticaret üzerindeki devlet denetiminin gevşetilmesi politikasına karşı olduğunu yazmıştı. Ama Troçki'nin tuttuğu "Yeni Yol" ile mücadele edemeyecek kadar hastaydı. Bununla mücadele

etmek de Stalin'e düştü. Stalin, Troçki'nin, proletaryanın köylülüğe karşı sınıf mücadelesine girişmesi önerisini reddetti ve 1923 Aralığındaki parti kongresinde "troçkizm"e karşı mücadele çağrısında bulundu.

Bu, Lenin'in artık yanlarında olmayacağı düşüncesinden mi ileri geliyordu? Belki de. Şurası bir gerçektir ki, kişisel duyguların rolü yok sayılamazdı. Ama Stalin'le Troçki arasındaki temel anlaşmazlığın özünde politik bir anlaşmazlık olduğu da bir gerçekti. Kişisel duygular tatlılıkla giderilebilirdi, ama birbirine taban tabana karşıt politikalar zorunlu olarak eylemi gerektiriyordu. Stalin'in bir cepheden öbürüne koşarak Troçki'ye karşı amansız bir saldırıya girişmesi karşısında, Lenin'in parti yönetimi içindeki bu mücadeleden kaygılandığı, ilk hastalığı sırasında kaleme aldığı *Vasiyetname*'sinde açıkça görülmektedir. Öte yandan Lenin'in, Troçki'ye karşı giriştiği şiddetli polemiklere karşın, onun bazı yeteneklerine hayranlık duyduğu da, *Vasiyetname*'de farkedilmektedir. Gene açıktır ki, bu belgenin tüm amacı, eğer mümkünse "parti içinde bir bölünme"yi önlemekti. Şöyle diyordu bu *Vasiyetname*'de:

> Denge sağlamayı, yakın gelecekteki bir bölünmeye karşı bir güvence olarak düşünüyorum: burada, tamamen kişisel olan bazı fikirleri belirtmek niyetindeyim.
>
> Denge sorunundaki temel etkenlerin —bu bakış açısından— Merkez Komitesinin Stalin ve Troçki gibi üyeleri olduğu kanısındayım. Kanımca, bölünme tehlikesinin büyük bir bölümünü bunlar arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Bu önlenebilir ve sanırım, önlenme şansı, Merkez Komitesindeki üye sayısı elliye ya da yüze çıkarılarak artırılabilir.
>
> Stalin yoldaş, genel sekreter olduktan sonra, muazzam bir iktidara sahip oldu; onun bu iktidarı her zaman yeterli bir temkinlilikle kullanabildiğinden emin değilim. Öte yandan, ulaştırma ve haberleşme halk komiserliği sorunuyla ilgili olarak Merkez Komitesine karşı yürüttüğü mücadelede de görüldüğü gibi, Troçki yoldaş, yalnızca olağanüstü yetenek sahibi bir insan —kişisel olarak hiç kuşkusuz mevcut Merkez Komitesindeki en yetenekli kişidir— olarak değil, aynı zamanda kendine aşırı güvenen ve sorunların yalnızca idarî yanıyla aşırı derecede ilgilenen bir insan olarak kendini göstermektedir. Mevcut Merkez Komitesinin bu en yetenekli iki önderinin sahip oldukları nitelikler, onlar istemeseler de, bir bölünmeye yol açabilir. Eğer partimiz bunu önlemek üzere önlem almazsa, umulmadık bir bölünme meydana gelebilir.
>
> ... Stalin çok kabadır ve biz komünistler arasındaki ilişkilerde tamamen göz yumulabilir olan bu hata, genel sekreterlik görevinde

göz yumulamaz olmaktadır. Bu yüzden, yoldaşlara, Stalin'i bu görevden almanın ve onun yerine, bütün bu bakımlardan Stalin'den farklı birini, yani daha sabırlı, daha sadık, daha kibar, yoldaşlara karşı daha nazik ve daha az kaprisli birini atamanın bir yolunu bulmalarını öneririm.

Bu durum önemsiz bir şey gibi görünebilir, ama öyle sanıyorum ki Stalin'le Troçki arasındaki yukarıda sözünü ettiğim ilişki açısından hiç de önemsiz bir sorun değildir ya da önemle ele alınması gereken bir önemsiz sorundur.

Bu belgede, Stalin'in izlediği politikaya ilişkin hiçbir eleştiri yok. Yalnızca, kişisel niteliklerin olağünüstü koşullar altında çizilmiş bir portresi var. Böyle bir belgenin, Lenin'in ölümünden sonra, hatta yazıldığından oniki ayı aşkın bir süre sonra ortaya çıkarılmış olması tuhaf görünmektedir. Ama gene de Lenin'in, Stalin'in davranışının düzeltilmesinin, temel politik ayrılıkların giderilmesine bu kadar büyük bir katkıda bulunabileceğini düşünmesi zayıf bir umuttu. Hiç kuşku yok ki, eğer Lenin ölmeseydi, ekibi bir arada tutabilirdi. Çünkü her iki taraf da onun önderliğini ve otoritesini kabul edecekti. Ama onun yokluğu çok şey farkettirdi. Stalin, Lenin'in politikasını ne kadar eksiksiz bir biçimde izlese, Troçki sırf başında Stalin bulunduğu için bu politikayı benimsemeyecekti. İşte, Lenin'in yakında ölümüyle sonuçlanacak olan hastalığı sırasında, gelecek yıllarda devrimin ve Stalin'in yazgısını belirleyecek bir çatışma yavaş yavaş beliriyordu.

Stalin'in, Lenin'in kişisel eleştirisini yüreğinde duyduğu kesindir. Yirmi yıldan fazla bir zamandır Lenin onun öğretmeni, o da Lenin'in sadık bir öğrencisi olmuştu. Ama o bunu özümleyebilecek bir insandı. Aynı zamanda bir öğretmenin niteliklerine de sahipti. Hiçbir zaman dalkavuk olmamıştı. Sağlam bir inanca, büyük bir irade gücüne ve kararlılığa ve, eğer Lenin görecek kadar yaşasıydı, zaman zaman bitmek tükenmek bilmeyen boyutlara ulaşan bir sabırlılığa sahipti.

1924 Ocağında Lenin öldü. Rusya'daki ve öteki ülkelerdeki milyonlarca insanın yüreğine derin bir hüzün çöktü. İşçi sınıfı hareketi tarihinde hiçbir önder Lenin kadar sevilmemişti. Parti saflarındaki tartışmalara hemen son verildi. Geniş halk yığınları sıfırın altında kırk derecede Moskova'daki büyük Sendikalar Salonunda Lenin'in cenazesi

önünden ağır ağır geçtiler. Troçki dışında, Stalin ve öteki önderler Lenin'in başucunda saatlerce nöbet tuttular. Lenin'in ölüsü mumyalandı ve Kızıl Meydandaki bir mozoleye yerleştirildi. Kızıl Ordu askerleri bugün hâlâ mezarının başında nöbet tutmaktadırlar. 26 Ocakta, Tüm Sovyetler İkinci Birlik Kongresince düzenlenen Lenin'i anma toplantısında, Stalin şunları söyledi:

> Biz komünistler, özel bir mayadan yoğrulmuş insanlarız. Biz özel bir kumaştan dokunmuşuz. Bizler, proletaryanın büyük strateji uzmanının, Lenin yoldaşın ordusunu meydana getirenleriz. Bu ordunun neferi olmaktan daha şerefli bir şey olamaz. Lenin yoldaşın kurucusu ve önderi olduğu partinin üyesi olmaktan daha yüce bir şey olamaz... Lenin yoldaş, aramızdan ayrılırken, bizden proletarya diktatörlüğünü korumamızı ve sağlamlaştırmamızı istedi. Sana yemin ederiz, yoldaş, bu emri şerefle yerine getirmek için hiçbir çabayı esirgemeyeceğiz!...
>
> Lenin yoldaş, aramızdan ayrılırken, bizden Cumhuriyetler Birliğini sağlamlaştırmamızı ve geliştirmemizi istedi. Sana yemin ederiz, Lenin yoldaş, bu emri de şerefle yerine getireceğiz!
>
> Lenin yoldaş bize birçok kez, Kızıl Ordunun güçlendirilmesi ve koşullarının geliştirilmesinin, partimizin en önemli görevlerinden biri olduğunu belirtmişti... Öyleyse yoldaşlar, Kızıl Ordumuzu ve Kızıl Donanmamızı güçlendirmek için hiçbir çabayı esirgemeyeceğimize yemin edelim...

Lenin ölmüştü. Ama leninizm doğmuştu ve leninizmin bayraktarı Stalin'di.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STALİN VE TROÇKİ: DEVRİM VE KARŞI-DEVRİM

Geçenlerde Washington'da, temizlik hareketini tartışırken, mevki sahibi ve üzgün bir Fransızın bana söylediklerini unutamıyorum. "Evet", demişti, "korkunç bir şey olmalı, sizin dediğiniz gibi, bir çılgınlık olmalı. Ama unutmayın, dostum, onların Rusya'da kurşuna dizdikleri Beşinci Kol mensuplarını biz Fransa'da bakanlık koltuğuna oturttuk. Bugün her ikisinin sonucunu da görebiliyoruz, hem de Kızıl Savaş cephesinde."

W. DURANTY

LENİN'İN ölümünden bir ay önce, 1923 Aralığındaki parti kongresinde, Stalin "troçkizm"in yokedilmesi için çağrıda bulunduğunda oradaki bütün gözlemciler Stalin'in Troçki'yle olan bütün sorunları çözmeye, onun etkisine son vermeye ve savunduğu fikirleri de onunla birlikte yıkmaya kesin olarak karar verdiğini açıkça anlamışlardı. Stalin'in kendisiyle Troçki ve yandaşları arasındaki çatışmanın izleyeceği aşamaları, parti içindeki ilk ideolojik mücadelenin en sonunda Troçki'nin sürgün edilmesine ve idam mangalarının işe koyulmasına dek varacağını önceden hesapladığını hiçbir zaman söyleyemem. Stalin, önce vuran, sonra

tartışan bir insan değildi. Aslında, hiçbir ülkenin politika tarihinde politik bir partinin önder üyeleri arasında böylesine uzun bir söz savaşının, yalnızca sözlerle yürütülen bir savaşın bulunmadığını söylemek isterim. Ayrıca, Stalin gibi böylesine büyük bir iktidara sahip hiçbir önderin hasmına karşı bu kadar büyük bir sabır göstermediğini rahatlıkla ekleyebilirim. Olup bitenleri, her şeye yakından tanık olmuş bir kimse olarak, 1923 Aralığından Troçki'nin Sovyetler Birliği'nden sürgün edildiği 1929 Ocağına dek süren uzun mücadelede sık sık yer almış bir kimse olarak yazıyorum.

Stalin bu kongrede, daha önce Lenin'in yaptığı gibi, Troçki'nin görüşlerini bir kez daha "troçkizm" olarak sergilerken, Bolşeviklere, her muhalif güce karşı kullanacakları güçlü bir silâh sağlıyordu. Aynı biçimde Lenin öldüğü zaman onun öğretilerini "leninizm" olarak ölümsüzleştirdiğinde de, ustaca bir politik savaş yürütüyordu.

Lenin'in *Vasiyetname*'sine dayanılarak Troçki uğruna Stalin'in feda edilip edilmemesi üzerinde tartışmanın hiçbir yararı yoktur. Bu belgeyle ilgili olarak bir yığın dedikodu yapılmış, birçok temelsiz görüş ileri sürülmüştür. Lenin'in *Vasiyetname*'si, o zamana dek kendisinin engel olduğu bir bölünmeyi, Bolşevik partisi içinde bir bölünmeyi önleme çabasından başka bir şey değildi. Lenin'in hasta olduğu bir sırada yazılmıştı. O sırada Bolşevik Partisi önderlerini niteleyişi herhalde oldukça yerindeydi. Ama gene de daha sonraki olaylar, Troçki'yi gereğinden fazla büyüttüğünü ve "Harika Gürcü"yü gereğinden fazla küçümsediğini ispatladı. Ayrıca mektubun iletilmesi de, Lenin'in umduğundan farklı koşullarda meydana gelmiş olabilir. Gerçekten de, bu belge karanlığa sıkılmış bir kurşundu ve hedefini bulmamıştı: Belge, Lenin'in haleflerini birleştirmediği gibi, onun o zamana dek kararlılıkla savaştığı ve mahkûm ettiği güçlerin elinde bir silâh haline geldi. Ama bütün bunlara karşın, bu silâhı tersine çevirmek Stalin için güç olmadı. Stalin, Partinin Onüçüncü Kongresinde belgeyi okuduktan sonra, "Evet, ben Lenin'in partisini yoketmeye kalkışanlara karşı kabayım" dedi ve böylece sorunu bir kibarlık sorunu olmaktan çıkararak partinin devrime önderlik etme rolünün, ilkelerin ve hedeflerin savunulduğu büyük bir savaş

alanı haline getirdi. Ama her şeye karşın, Lenin'in kibarlıkla ilgili öğütlerine üzülmüştü.

O günlerden sonra, Bolşevik önderler arasındaki mücadelenin kişisel yanlarına duyulan ilgi o kadar yoğunlaşmıştır ki, sözkonusu sorunlar çoğu zaman özünden saptırılmış ve bulandırılmıştır. "Stalin, eski Bolşevikleri, Lenin'in dostlarını yokediyor", "diktatör Stalin, devrimin en iyi evlâtlarını katlediyor", "Stalin, ikiyüzlülüklerle dolu bir evet-efendimciler partisi yaratıyor." İşte dünya bu sözlerle çalkalanıyordu, ta ki Hitler ordularının Moskova kapılarından geri püskürtüldüğü, Sovyetler Birliği'nin o eşsiz birliği, coşkusu ve gücüyle tüm insanlığı şaşkınlık içinde bıraktığı ve tüm dünyayı Sovyetler ve Stalin'in önderliği üzerinde yeniden düşünmeye zorladığı güne dek. İşte o zaman, Sovyetler Birliği'nin güçsüz olduğu ve içten çöktüğü yolundaki bütün uğursuz kehanetlerin yanlış olduğu anlaşıldı ve tüm dünya Sovyet gücünün büyüklüğü önünde sarsıldı, Sovyetlerin zaferinin görkemi karşısında gözleri kamaştı.

Uzaktan baktığımızda ya da sonradan değerlendirdiğimizde, birçok olayın önemini küçümsemek kolaydır. Stalin'le Troçki arasındaki anlaşmazlıklar 1924 yılına dek gelip geçici ve önemsiz şeyler gibi görünmüştü. Ne Stalin, ne de Troçki birbirlerinin görüşlerini sistemli ve kapsamlı bir biçimde sergilememişlerdi. Birbirlerinin ne özel olarak Rusya Devrimine ilişkin, ne de genel olarak devrime ilişkin görüşlerini sistemli olarak sergilememişlerdi. Her ikisi de Marx'ın izleyicileri olduklarını söylemişlerdi, ama marksizmi kendi tarzlarında savunmuşlardı. Aralarındaki çatışma, Marx'ın söylediklerinden değil, marksizmin her ikisinin de önder olarak faaliyet gösterdikleri somut koşullara uygulanmasından kaynaklanıyordu.

Savaş patlak verdiğinde, Bolşevik Partisi ve Stalin, Rusya Devriminin tüm bir gelişimini belirlemiş olan o büyük kararlardan birini vermek zorunda kaldılar. 1917 Kasım olaylarından sonra, bütün gözler Avrupa'daki devrimin uzun süredir özlenen yaygınlaştırılmasına çevrilmişti. Ama Macaristan'daki kısa ömürlü Bolşevik rejimin yokedilişine, Alman Devriminin Weimar Anayasasına saptırılıp orada boğulmasına tanık olmuşlardı. 1923 yılında, Komü-

nist Enternasyonalin önderleri Zinovyev, Buharin ve Troçki Almanya'da proletarya devriminin çok yakın olduğuna inanıyorlardı ve Komintern Radek'i Almanya Komünist Partisi önderlerine danışmanlık etmeye yollamıştı. Radek başarılı olamadı ve ayaklanma bastırıldı. Artık en ateşli olanlar bile Avrupa'da devrimin gerilemekte olduğunu açıkça görüyorlardı ve bu gerileyişin ne kadar süreceğini hiç kimse kestiremiyordu.

Stalin, Komünist Enternasyonali 1919 Martında Lenin'le birlikte kurduğu ve kendisini ilk kez gördüğüm 1920'deki İkinci Kongrede de bulunduğu halde, uluslararası sorunlar üzerinde pek az yazmış, pek az konuşmuştu. Bütün politik yazıları, hatta milliyetler sorunu üzerine kitabı bile, Rusya İmparatorluğu içindeki mücadeleler üzerinde yoğunlaşmıştı. Lenin'in 1914-18 savaşına ilişkin enternasyonalist görüşünü paylaştığı halde, bu konuda hemen hiçbir şey yazmamıştı. Onun uluslararası sorunlara girişi esas olarak deneysel bir biçimde oldu. Daha önceleri, 1905'te Finlandiya'ya, 1906'da Stokholm'e, 1907'de Londra'ya, 1912'de Krakov ve Viyana'ya gittiğinde, parti sorunlarından başka bir şeyle ilgilenmemişti. Rusya İmparatorluğunun sınırları dışındaki olaylara ilk gerçek katkıları, Lenin'in yardımcısı olduktan sonra başlamıştı. Brest-Litovsk görüşmelerine ilişkin buhran patlak verdiğinde, hemen kararlılıkla Lenin'in safında yer aldı ve antlaşmanın hemen imzalanmasını savundu. Çünkü o sıralarda Stalin, Avrupa'da devrimin eli kulağında olduğu yolundaki hayallere asla kapılmıyordu ve Alman devrimciler 1923'te yenilgiye uğradıklarında, Stalin'in, Rusya proletaryasının Sovyetler Birliği'nde tam hızla sosyalizme ilerlemesi gerektiği yolundaki inancı doğrulanmış oldu.

Stalin, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşuna girişmekle, öteki ülkelerin işçilerinin dostça desteğini kazanacaklarından, ama en azından uzunca bir süre başka bir işçi devletinin yardımından yoksun kalacaklarından emindi. Stalin'e göre, Rusya Devriminin yazgısı öncelikle şu sorun üzerinde toplanıyordu: Kapitalist dünya Sovyetler Birliği'ne karşı yeniden bir savaşa girişmeden, Sovyetler Birliği güçlü bir sosyalist ülke haline gelebilir miydi? Bu soruya

kaçamak bir yanıt vermek olanaksızdı. Stalin ve Bolşevik Partisi bu soruyu olumlu yanıtladıkları takdirde, güçlerini sonuna dek seferber etmelerini zorunlu hale koyacak dev bir görevle karşı karşıya geleceklerdi. Olumlu yanıt verdiler ve NEP'in yürürlükte olduğu bir dönemde bu yanıtın verilmesinde öne geçen Stalin oldu.

Herhalde kapitalist dünya bu dönemi "kapitalizme geri çekiliş" dönemi olarak görmüştür. Reformcular da herhalde bu dönemi, Sovyetler Birliği'nin sürekli artan bir liberalizme gideceği liberal bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirmişlerdir; yani devrimcilerin hıristiyan olduklarını, Bolşeviklerin tatsız devrimci yöntemlerden vazgeçtikleri ve sosyalizmin saptırıldığı bir dönem olarak. Stalin ise, bu dönemi, yeni saldırılara geçmeden önce Bolşevik tümenleri yeniden düzenlemek üzere devrimin "hazır mevziler"e geri çekildiği bir "soluklama" dönemi olarak görüyordu.

Hiç kuşkusuz bu, sözkonusu dönemin sınıf mücadelesinin askerî terimleriyle ifade edilmiş bir değerlendirmesidir. Ama Stalin'i olsun, devrim sürecini olsun, herhangi bir başka açıdan değerlendirmeye kalkışmak son derece anlamsız olur. Bolşeviklerin tarihi yaratış tarzlarını beğenmeyebiliriz. Gerek yönetenlerin, gerek yönetilenlerin daha temkinli davranmış olmaları gerektiğini düşünebiliriz; ama bu bizim gerçekten olup bitenleri kavramamızı sağlamayacaktır. Stalin, Bolşevik bakış açısını savundu, Bolşeviklerin hedefleri doğrultusunda hareket etti ve Bolşevik ilkelerine bağlı kaldı. Bu gerçeği gözden kaçırdık mıydı, tüm bir devrim süreci anlamını yitirir ve cinayetler, intiharlar, korku, kişisel kıskançlıklar ve kişisel tutkularla dolu sıradan bir öykü derekesine indirgenmiş olur.

Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin kuruluşunda patlak veren ilk çatışmadan 1938'de Kızıl Ordudaki temizlik hareketine dek tüm bir kavga, son çözümlemede, devrimle karşı-devrim arasındaki uzun süreli bir mücadeleden başka bir şey değildir. Daha ilk başlarda Lenin'le Stalin, devrime hangi sınıfın önderlik edeceği sorununda Troçki ve yandaşlarına karşı çıkmışlardı. İktidarın ele geçirilmesinden sonra Lenin ve Stalin kararlılıkla Brest-Litovsk Barış Antlaşmasının imzalanmasını savundular. Troçki ise, Sov-

yet hükümetinin savaşacak silâhı bulunmadığı bir dönemde, "ne savaş ne barış" anlayışıyla devrimci savaş anlayışı arasında yalpaladı durdu. Stalin, Kızıl Ordunun Bolşevik önderler tarafından yönetilmesini savundu. Troçki ise, ordunun kurmay görevlerini Çarlık ordusundan gelen subaylara teslim etti. Troçki, sendikaların zorunlu devlet kurumları haline getirilmesini ve emeğin askerileştirilmesini önerdi. Lenin ve Stalin ise, sendikaların gönüllü örgütler olmasını savundular ve emeğin askerileştirilmesine karşı çıktılar. Lenin ve Stalin, sosyalizmin tek ülkede kurulabileceğini ileri sürdüler. Troçki ise, Rusya devriminin hemen bir Avrupa devrimiyle desteklenmediği takdirde mutlaka başarısızlığa uğrayacağı görüşünde diretti.

Troçki'nin bütün bu sorunlardaki fikirleri ardı ardına sıralandığında, onun pratikteki önerilerinin bozguncu ve teslimiyetçi olduğunu görmemek olanaksızdır. Troçki, Ekim Devriminden üç ay kadar önce, ancak Menşeviklerin kesin olarak yenilgiye uğradıklarından emin olduğu zaman, Menşevik kamptan Bolşevik kampa geçiverdi. Ayrıca devrimden hemen sonra meydana gelen olaylardan açıkça anlaşıldığı gibi, Troçki devrim sorunlarına yaklaşımını temelde zerrece değiştirmiş değildi. Yalnızca kendisine üstünlük sağlayacak alanı değiştirmişti.

Parti içindeki büyük temizlikten sonra, NEP döneminin ortalarında, Stalin "troçkizme karşı leninizm" sorununu ortaya koydu. Ama doktrin sorunlarının somut politik biçimlerde nasıl ortaya konulacağını Lenin'den öğrenmiş olan Stalin, bütün teorik tartışmaları "sosyalizmin tek ülkede kurulması" sorununun incelenmesine yöneltti. "Troçki bu soruna nasıl bakıyor?" diye sordu ve Troçki'nin *1905 Yılı* adlı kitabındaki sözleriyle yanıtladı:

> Rusya'daki devrimci gelişmenin niteliği üzerine görüşlerin, sonraları "sürekli devrim" teorisi diye bilinen görüşlerin yazarın kafasında yavaş yavaş billurlaşması, 9 Ocakla Ekim 1905 Genel Grevi arasındaki fasılada oldu. Bu karmaşık gibi görünen deyim aslında oldukça basit bir fikri anlatıyordu: Rusya Devriminin acil hedefleri burjuva nitelikte olmalarına karşın, devrim bu hedeflere ulaştıktan sonra orada durmayacaktı. Devrim, önündeki acil burjuva sorunlarını, proletaryayı iktidara getirmeden çözemezdi. Ve proletarya, iktidarı ele geçirdikten sonra, kendisini devrimin burjuva çerçevesiy-

le sınırlayamazdı. Tam tersine, proletarya öncüsü, zaferini güvence altına alabilmek için, yönetiminin daha ilk aşamalarında yalnızca feodal mülkiyete karşı değil, aynı zamanda kapitalist mülkiyete karşı da köklü saldırılara girişmek zorunda kalacaktı. Bunu yaparken, proletarya, yalnızca kendisini devrimci mücadelenin ilk aşamalarında desteklemiş olan burjuva gruplarıyla değil, aynı zamanda iktidara gelmesinde kendisine yardım etmiş olan geniş köylü yığınlarıyla da düşmanca çatışmalara girecekti. Köylülerin büyük çoğunluğu oluşturduğu geri bir ülkedeki işçi hükümetinin içinde bulunduğu çelişmeler ancak uluslararası planda, dünya proletarya devrimi planında çözülebilirdi.

Ve "leninizm"in safında yer alan Stalin, bu görüşleri şöyle yanıtladı:

Lenin, proletarya ile emekçi köylü tabakaları arasındaki *ittifakları*, proletarya diktatörlüğünün temil olarak sözeder. Oysa Troçki, "proletarya öncüsünün geniş köylü yığınlarıyla düşmanca çatışması"ndan sözediyor.

Lenin, proletaryanın emekçi ve sömürülen yığınlara *önderliğinden* sözeder. Oysa Troçki, "köylülerin büyük çoğunluğu oluşturduğu geri bir ülkedeki işçi hükümetinin içinde bulunduğu çelişmeler"den sözediyor.

Lenin'e göre, devrim kendi güçlerini, esas olarak bizzat Rusya'nın işçi ve köylüleri arasından yaratır. Troçki'ye göre ise, gerekli güçler ancak "dünya proletarya devrimi planında" bulunabilir.

Peki, dünya devrimi biraz gecikmeyle gerçekleşecek olursa ne olacak? Devrimimiz için bir umut ışığı var mıdır? Troçki yoldaş, herhangi bir umut ışığı olduğunu kabul etmiyor, çünkü "işçi hükümetinin içinde bulunduğu çelişmeler... *ancak*... dünya devrimi planında çözülebilir." Bu görüşe göre, devrimimiz için tek bir seçenek kalmaktadır: Dünya devrimini beklerken, kendi çelişmeleri içinde kurumak ve köklerine dek çürüyüp gitmek.

Lenin'e göre proletarya diktatörlüğü nedir?

Proletarya diktatörlüğü, "sermayenin tamamen yok edilmesi" ve "sosyalizmin nihaî olarak kurulması ve sağlamlaştırılması" için, proletarya ile emekçi köylü yığınlarının ittifakına dayanan iktidardır.

Troçki'ye göre proletarya diktatörlüğü nedir?

Proletarya diktatörlüğü, "geniş emekçi yığınlarıyla... düşmanca çatışmalara giren" ve "çelişmelerinin" çözümünü yalnızca "dünya devrimi planında" arayan bir iktidardır. Bu "sürekli devrim teorisi" ile Menşevizmin proletarya diktatörlüğü kavramını reddeden o malûm teorisi arasında ne fark vardır?

Özünde, hiçbir fark yoktur.

Böylece, ideolojik savaş açılmış oldu. Stalin yalnızca güçlü bir tartışmacı değil, aynı zamanda Troçki'den kat kat üstün bir örgütleyici ve taktisyendi de. Daha önce parti

içindeki büyük temizlik hareketinde Lenin'e yardımcı olmuştu. Şimdi de, Lenin'in ölümünden sonra, partiye, Lenin'in davasına hizmet etmek isteyen 200.000 yeni üye alıyordu. O, yeni bir öğreti kurmadı; Lenin'in bayraktarı ve öğrencisi olarak partinin ve yığınların başına geçti. Düşmanları ise, onun partiye aldığı yeni üyeler için "serseri takımının dalkavuklar partisine doldurulması" dediler. Politika alanında, insanlar bizim onaylamadığımız işler yaptıklarında ya da sevmediğimiz birini desteklediklerinde, hemencecik "serseri takımı", hem de genellikle "azgın serseri takımı" olur çıkarlar! Doğru bulduğumuz işler yaptıkları zaman da, "bilinçlenmiş halkın sesi"nden ya da "en üstün demokrasinin onurlu ifadesi"nden sözetmeye başlarız!

Bu büyük tartışma patlak verdiğinde, Stalin'le birlikte Troçki, Zinovyev, Buharin, Radek, Kamenev ve Rikov da Bolşevik Partisi Politik Bürosu üyesiydiler. Hepsi de yetenekli kişilerdi. Zinovyev şişman, kısa boylu, temiz yüzlü, dağınık saçlı bir Yahudiydi. Tiz, ama etkileyici bir sesi vardı ve oldukça yetenekli bir konuşmacıydı. Uzun yıllar Lenin'le birlikte Paris'te, Cenevre'de ve başka yerlerde sürgünde bulunmuştu. 1917 Kasım ayaklanmasını Kamenev'le birlikte "maceracılık" olarak mahkûm etmiş ve o sırada bir geri çekilişi savunurken en güçlü söylevlerini vermişti. Komünist Enternasyonalin ilk başkanıydı. Daha sonra bu görevi Buharin devralmıştı.

Nikola Buharin, gençliğindeki öğretmenlik günlerinden sonra profesyonel devrimci saflarda zeki bir teorisyen olmuş ufak-tefek bir adamdı. Yetenekli bir ressam ve yazardı; arkadaşları arasında çocuksu davranışları ve tatlı kişiliğiyle çok sevilirdi. Ne var ki, mizaç bakımından dengesizdi; aniden coşan ya da histeriye kapılan bir mizacı vardı. Bolşevizmin önderleri arasındaki yerini entellektüel yetenekleri sayesinde sağlamıştı.

Buharin'in yakın arkadaşı Karl Radek parlak bir gazeteci ve uluslararası sorunları Rusya'da en iyi bilen kişiydi. Aslen bir Polonya Yahudisiydi. Yaradılışı bakımından çok şakacı bir insandı. Sosyalizm sorunlarında çok bilgiliydi. Uzun boyu, kocaman gözlükleri, iyi işlenmiş bir kürk par-

çası gibi yanaklarını kaplayan sakalıyla, kalabalıkta her zaman dikkati çekerdi. Radek de Bolşeviklere çok genç yaşta katılmıştı.

Uzun zamandır Bolşevik Partisi üyesi bulunan ve uzun yıllar hapiste ve sürgünde yaşamış olan Kamenev, bende her zaman şöyle bir izlenim bırakmıştır: Her nasılsa kendisini hiçbir zaman rahat hissetmediği politik olaylara karışmış, her zaman bu olaylardan kaçmanın bir yolunu arayan, ama bir türlü de bulamayan küçük işadamı bir Rus.

Birkaç yıl başbakanlık görevinde bulunmuş olan Rikov, "pazar giysileriyle" kente inmiş ve sık sık "pazusunu göstermekten" hoşlanan bir köylüye benziyordu. Gerçi yetenekli bir insandı, ama Rusya Devriminin hızına ayak uyduramadı. Sessiz ve sakin bir yaşam sürme olanağı bulsaydı çok mutlu olabilirdi, ama dünyaya gelmek için yanlış bir çağ seçmişti ve koşulların baskısıyla giderek yozlaştı.

Çok geçmeden Stalin'e karşı bir "blok" oluşturacak olan bütün bu insanlar çok önemli mevkilerde bulunuyorlardı. Rikov, Başbakandı. Troçki, Savaş Komiseriydi. Zinovyev Komünist Enternasyonal Başkanıydı. Buharin *Pravda*'nın, Radek de *İzvestia*'nın yazı işleri yöneticisiydiler. Bunlar, ilkin Troçki'yle birlik değildiler. Aslında Troçki'ye tamamen karşıydılar. Ama Stalin'in leninist politikasının uygulamaları NEP ve sanayileşme dönemlerinde açıkça belirmeye başlayınca, her biri kendine özgü bir yoldan Troçki'nin önderliğindeki muhalefete katıldılar. Aslında her birinin kendine göre tutkuları olduğu doğrudur. Bir yandan Troçki'den, bir yandan da Stalin'den ne kadar korktuklarını hesap etmek herhalde ruh hekimlerine düşer; ama *Ekim Dersleri* adlı kitabını yayınlamakla Troçki'nin, Zinovyev'le Kamenev'i Stalin'in yanına ittiği kesinlikle söylenebilir. Bu kitap yayınlandığında Zinovyev de, Kamenev de büyük bir öfkeye kapıldılar. Çünkü *Ekim Dersleri*'nde Troçki, onların 1917 ayaklanmasına muhalefetlerine değiniyordu. Stalin, onların Troçki'yi yanıtlamalarını bekledi; bunu yaparlarken kendi kendilerini ele vereceklerini çok iyi biliyordu.

Bütün muhalif güçlerin Stalin'e ve onun programına hep birlikte karşı çıkmalarına yol açan şey, NEP'ten ve Sta-

lin'in sanayileşme atılımından doğan pratik sorunlardı. NEP döneminde ülkenin ekonomik yaşamı beklendiği gibi yeniden canlandı. Yoksa, "Savaş Komünizmi"nin terdekilmesinin haklılığı ispatlanamayacaktı. Ama NEP elbette başlı başına bir amaç değildi. NEP ne kapitalist ekonomiydi, ne de sosyalist ekonomi; köylü mülkiyetinin, özel ticaretin ve küçük ölçüde kapitalist sanayinin geri getirildiği kapitalist pazar koşullarında, devletleştirilmiş kesimin işlevini yerine getirmek zorunda olduğu, her iki ekonominin bir uzlaşımıydı. Bunun kalıcı bir durum olamayacağı açıktı. NEP, kapitalizmi geri getirmenin mi, yoksa sosyalizmi ilerletmenin mi bir aracı olacaktı? Bolşevik Partisi bu konuda kararını vermek zorundaydı. Stalin'in bu konuda asla duraksaması yoktu: Ülkeyi sosyalizme ilerletmekte kararlıydı. Troçki'nin de duraksaması yoktu: Bir Avrupa devrimi olmadan sosyalizme ilerlemenin mümkün olabileceğine inanmıyordu. Her ikisi de tavırlarında tam bir ilke tutarlılığına sahiptiler. Ama ne kadar devrimci lâflarla süslenmiş olursa olsun, Troçki'nin savunduğu şeyin, kapitalizme geri dönüşten başka bir anlama gelmediği son derece açıktır.

Zinovyev, Kamenev ve ötekilerin tutumundaysa ilkelere bağlılık diye bir şey yoktu. Bir Stalin'i, bir Troçki'yi destekliyorlar, durmadan yalpalıyorlardı. Zayıf kişilikleri yüzünden giderek sosyalizmin tek ülkede gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı inancına vardılar. Ve "parti bürokrasisi"ne yöneltilen eleştiri korosunda onlar da yerlerini aldılar. Oysa İktidar tamamen kendi ellerindeyken böyle bir şeyden rahatsız olmamışlardı. Parti disiplininden uzaklaşmaya başladılar ve Troçki'yle birlikte düşman bir parti örgütlemeye giriştiler. Gizli toplantılar yaptılar, yeni bir program hazırladılar ve en sonunda sokak gösterileri düzenleyerek ortaya çıktılar. Parti içinde bir eleştiri grubu olmaktan çıkmış, parti düşmanı bir güç haline gelmişlerdi. 1927'de Stalin ve Bolşevik Partisi Merkez Komitesi Beş Yıllık Planı sunduklarında, muhalefet bir karşı-planla karşılıkta bulundu.

Hiç kuşkusuz, Troçki'nin yanında Zinovyev, Kamenev ve Radek'ten başkaları da vardı. Sözgelimi, bir zamanların İngiltere büyükelçisi Rakovski, Piyatakovve daha başka ye-

tenekli kişiler vardı. Bu önderleri ve onların birçok yandaşını yakından tanıyordum. Onların komisyonlardaki, konferanslardaki, halk karşısındaki ve özel konuşmalardaki tartışmalarını dinlemiştim. Birçok kez, kendilerinin hatalı ve Stalin'in haklı olduğunu söylediklerini kulaklarımla işitmiştim. Stalin, onların yönetici mevkilere yeniden getirilmelerini kabul etmiş ve kendisine ve politikasına yeniden saldırdıklarını gözleriyle görmüştü. Devrimin onuncu yıldönümünde, Radek'in, Kızıl Meydana doğru ilerleyen kalabalığa, nasıl tumturaklı nutuklar çektiğini Bristol Otelinin balkonundan duydum ve gördüm. Troçki de aynı biçimde tantanalı nutuklar atmaya çalıştı. Ama halkın önünde girişikleri bu dört yıllık tartışmadan sonra elde ettikleri tek kayda değer sonuç, Bolşevizm saflarından kovulmaları oldu. Stalin, bu olaylardan birkaç hafta önce, bu adamların kendilerini Bolşevik Partisi üyeliğinden ne kadar koparmış olduklarını tüm dünyaya göstermişti. Devrimin onuncu yıldönümündeki çabalarının tamamen boşa çıkması da, yığınlar üzerindeki etkilerinin ne kadar azaldığını açıkça göstermişti. Ama yakında bir değişiklik olabilirdi.

1928 yılı başlarında Beş Yıllık Planın sunulmasıyla birlikte, yeni sosyalist saldırı başladı. NEP döneminde ülkedeki sanayi ve tarım, 1913'teki düzeyine erişmişti. Tartışma dönemine son verilmişti. Stalin, tüm halka, ülkenin batı ülkelerinin yüz yıl gerisinde kaldığını, on yıl içinde onlara yetişip geçmeleri gerektiğini, yoksa "soluk alma" dönemi sona erdiğinde yenik düşeceklerini anlatmıştı. Bolşevikler korkunç hızlı bir tempoyla çalışmaya koyuldular. Çok geçmeden, bu tempoya ayak uyduramayan Rikov, Buharin, Tomski ve ötekiler Troçki'nin kampına geçtiler. Bunun üzerine yeni önderler, yeni tipte önderler yer almaya başladı Stalin'in yanında: Kaganoviç, Kuybişev ve Kirov. Bunların hepsi de son derece yetenekli birer örgütleyici ve yöneticiydiler. Hepsi de tek ülkede sosyalizmin mümkün olduğuna büyük bir tutkuyla inanıyorlardı.

Beş Yıllık Plan uygulanmaya başladıktan iki yıl sonra parti kongresinin karşısına çıktığında, Stalin tam formundaydı, muhalefetten sözederken gülüyordu. Şöyle diyordu:

> Çehov'un *Deri Çantadaki Adam* adlı öyküsünü anımsıyor musunuz? Öykünün kahramanı Belikov, hava ister sıcak ister soğuk ol-

sun, her zaman ayağında galoşları, sırtında kalın paltosu ve elinde şemsiyesiyle dolaşır. "Temmuz sıcağında bu galoşlara ve kalın paltoya ne gerek var?" diye sorarlar Belikov'a durmadan. "Hiç belli olmaz" diye yanıtlar Belikov da, "Kimbilir! bakarsın, hava birden soğuyuverir, o zaman ne yaparım?" Yeni olan her şeyden, günlük yaşamın sıradan olaylarının sınırlarını aşan her şeyden vebadan korkar gibi korkar. Yeni bir lokanta mı açıldı, Belikov hemen telaşa kapılır: "Bir lokantanın açılması iyi bir şey elbette, ama dikkat edin bir şey olmasın." Bir tiyatro grubu kurulur, bir okuma odası açılır, Belikov gene panige kapılır: "Tiyatro grubu mu, yeni bir okuma odası mı? Ne için? Dikkat edin, başınıza bir şey gelebilir."

Sağ muhalefetin eski önderleri için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Teknik okulları Halk Ekonomi Komiserliklerine teslim etme işini anımsıyor musunuz? Biz yalnızca iki okulun teslim edilmesini istiyorduk... Çok önemsiz bir sorun gibi görünebilir. Ama sağ muhalefetin en şiddetli direnişiyle karşılaştık. "İki teknik okulu Halk Ekonomi Komiserliklerine mi teslim edeceğiz? Niçin? Beklesek daha iyi olmaz mı? Dikkat edin, bu tasarı başımıza bir iş açabilir." Bugün bütün teknik okullarımız ekonomi komiserliklerine teslim edilmiş bulunuyor. Ve işler pekâlâ yolunda gidiyor... İşte, sağ muhalefetin eski önderlerinin partiyle doğru bir biçimde kaynaşmalarını önleyen, yeni bir şey karşısında duydukları bu korkudur. Yeni sorunlara yeni bir biçimde yaklaşmadaki bu yetersizliktir, "aman, başımıza bir iş gelebilir" korkusudur, deri çantadaki adamın bütün bu nitelikleridir.

... Bir yerde bir güçlük ya da aksaklık çıktı mıydı, hemen başımıza bir şey gelir diye telaşa kapılıyorlar. Bir yerde bir hamamböceği kıpırdadı mıydı, daha deliğinden çıkmasına kalmadan, bunlar dehşet içinde kaçmaya ve felâkete uğranıldığını, Sovyet hükümetinin mahvolduğunu söyleyerek ortalığı velveleye vermeye başlıyorlar... Ve ciltler dolusu yazı yazmaya koyuluyorlar. Buharin sözkonusu sorunla ilgili tezler yazıyor, onları Merkez Komitesine gönderiyor ve Merkez Komitesinin izlediği politikanın ülkeyi felâketin eşiğine getirdiğini, Sovyet hükümetinin hemen olmasa bile üç ay içinde mutlaka yok olacağını ileri sürüyor. Rikov da Buharin'in tezlerini destekliyor, ama bir farkla; Rikov'la Buharin arasında ciddi bir ayrılık var; Rikov'a göre, Sovyet hükümeti bir ayda değil de, bir ay iki günde yok olacak. Tomski de Buharin'le Rikov'u destekliyor, ama o tezleri yazmadan edemedikleri için, sonradan hesabını vermek zorunda kalacakları bir belgeyi yazmadan edemedikleri için öfkeleniyor: "Size kaç kez söyledim! İstediğinizi yapın, ama arkanızda belge bırakmayın, arkanızda hiçbir iz bırakmayın..."

Tabiî tüm kongre kahkahadan kırılıyordu. Ama ülkedeki genel durumda daha büyük bir tehlike belirmişti. Her zaman olduğu gibi, sosyalizm düşman sınıf unsurlarına karşı mücadele ede ede ilerlemek zorundaydı. NEP döne-

mi, düşman sınıf unsurları için elverişli bir ortam yaratmış ve onların vurgunculuk yapmalarına, ceplerini doldurmalarına fırsat vermişti. Şimdi artık ortadan çekilip gitmeleri gerekiyordu, ama her zaman olduğu gibi bu şimdi de özel çıkarlar kendiliklerinden çekilip gitmek istemiyorlardı. Onlar kendilerini köhnemiş bir toplumun kalıntıları olarak görmüyorlardı; böylece sınıf savaşı, bu kez ekonomi cephesinde yeniden başladı. Bozguncular faaliyetlerini iyice artırınca, devlet ve siyasî polis (GPU) silâhlarını harekete geçirmeye çağrıldı. 1928'deki Schacti Bozguncular Davası, kısa bir süre sonra birbirini izleyecek olayların habercisiydi. Kimdi bozguncular? Bozguncular, trenleri demiryolundan çıkarmak ve fabrikaları havaya uçurmak gibi sabotajlar düzenleyerek "Bolşeviklerin yetersiz olduğu" izlenimini uyandırmaya ve böylece bir başkaldırı yaratmaya çalışan karşı-devrimcilerdi. 1930 yılında, "Sanayi Partisi" diye bilinen bir grup profesyonel mühendis, sanayi işletmelerinde sabotaj düzenlemekle suçlanarak yargılandı. 1931 yılında, karşı-devrimci faaliyette bulunmakla suçlanan birçok Menşevik mahkemeye verildi. 1933'te, metronun yapılmasını engellemek için bir takım baltalama faaliyetlerine karışan mühendislerin ünlü duruşması yapıldı.

Bu olayların ipleri, ülke dışındaki kapitalist merkezlere dek uzanıyordu. Bolşevik Partisi içindeki muhalefetin tamamen bertaraf edilmesi ve muhalefetin önde gelen unsurlarının partiden atılması, onların parti dışında gizli muhalefet grupları kurmalarına yol açtı; ama aynı zamanda parti, hükümet ve ordu içindeki yaygın bağlarını da koruduular.

1934 yılında bir gün Stalin, Kaganoviç ve Voroşilov birlikte otururlarken, bir sekreter Kaganoviç'i dışarı çağırdı ve kendisine bir telgraf verdi. Telgrafta Politik Büro üyesi, Leningrad parti örgütü ve sovyetinin Zinovyev'den sonraki önderi Kirov'un vurularak öldürüldüğü bildiriliyordu. Kirov, parti yönetimindeki genç kuşağın en yeteneklilerinden biri ve Stalin'in yakın dostuydu. Kirov'un Nikolaev adlı biri tarafından öldürülmesi, 1918'de Uritski'nin öldürülmesinden bu yana Sovyet Rusya'da bir parti önderine karşı girişilen ilk cinayetti.

Kirov'a sıkılan kurşun, çok geniş kapsamlı sonuçlar yarattı. 1921'den beri durdurulmuş olan "Kızıl Terör" yeniden başlatıldı. Bu kez işleri siyasî polis yürütüyordu ve çalışmalar daha geniş bir cephede, daha uzun bir süre yürütüldü. Çünkü Kirov'un katledilmesi üzerine girişilen soruşturmaların sonunda, tarihte eşine çok zor rastlanacak bir komplo ortaya çıkarıldı. Parti üyesi olan Nikolaev yargılandı ve kurşuna dizildi. Zinoviev, Kamenev ve daha onbir kişi mahkemeye çıkarıldılar ve Sovyet hükümetinin çalışmalarını baltalamak amacıyla karşı-devrimci bir terörist örgüt kurmakla suçlandılar. Troçki'yle ve yabancı devletlerle işbirliği yapmaktan suçlu görüldüler ve çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Daha sonra 1936'da, soruşturmalar daha da derinleştirildiğinde, Zinoviev, Kamenev ve daha ondört kişi ihanetle ve Troçki'nin önderliğinde örgütlü terör hareketlerine girişmekle suçlandılar. Hepsi de suçlarını itiraf ettiler ve kurşuna dizildiler. 1937'de aralarında Piyatakov, Radek ve Muralov'un da bulunduğu onyedi önder daha ihanetle suçlandı. Suçlarını hep birlikte itiraf etmeleri üzerine çoğu kurşuna dizildi, aralarında Radek ve Rakovski'nin de bulunduğu ötekilerse ağır hapis cezalarına çarptırıldılar. 1937 Haziranında Mareşal Tuhaşevski ve yedi Kızıl Ordu generali, yabancı düşmanla komplo hazırlamaktan ve askerî bir hükümet darbesi düzenlemekten suçlanarak askerî mahkemede yargılandılar. Onlar da suçlarını itiraf ettiler ve kurşuna dizildiler.

Bu duruşmalar ve idamlar, "temizlik" hareketlerinin ve terörün tüm ülkeyi sardığı bir dönemin yansımalarıydı. Sanayileşme programı hızlandırılıp da sanayi tarım için makina yapabilecek duruma geldiğinde, tarımın kollektifleştirilmesi "Kulakların bir sınıf olarak ortadan kaldırılması"yla sonuçlandı. (Kulaklar, yoksul köylülere faizle borç para veren ve onları yarı-feodal ilişkiler içinde çalıştıran zengin köylüler olarak tanımlanabilir.) Kulaklar, kollektifleştirme hareketine şiddetle karşı koydular ve çoğu zaman silâhlı mücadeleye giriştiler. Bu yeni gelişme süreci içerisinde binlerce kulak, aileleriyle birlikte Sibirya'ya ve başka yörelere sürüldüler. Bu, amansız bir sınıf savaşıydı. Ve bu savaşın sonunda, kollektif çiftlik sistemi köylü mülkiyeti-

ne, devlet ve kooperatif işletmeleri de özel kapitalist işletmelere üstün geldiler. Sosyalist ekonomi mücadeleden zaferle çıkmıştı. Bu ekonomik başarının politika alanındaki sonucuysa, "sosyalizmin tek ülkede kuruluşu"na etkin olarak karşı çıkan bütün politik unsurların ve sosyal sınıfların "tasfiyesi" oldu.

Bu dönemdeki temizlik hareketinin yürütülme tarzı, duruşmaların yapılışı, terör, bürokrasi, aşırılıklar ve haksızlıklar ne kadar eleştirilirse eleştirilsin, şu gerçek hiçbir zaman gözden kaçırılmamalıdır: Bu dönemdeki bütün mahkemeler, NEP'çilere ve kulaklara karşı girişilen bütün terör hareketleri, düşman hükümetlerle kuşatılmış ve hiçbir şakaya ya da kibarlığa yer bırakmayacak kadar büyük tehlikelerle karşı karşıya olan bir ülkede devrimle karşı-devrim arasındaki mücadelenin bir yansımasıdırlar. Bu gerçeği gözardı etmek demek, her şeyi çarpıtmak demektir. İç savaş, hoş bir şey değildir. Ve iç savaşı yürütenler de, gerek kullandıkları yöntemlerde, gerek kurbanlarını seçişlerinde her zaman o kadar ince olmayan yığınlardır. Schacti Davası'ndan Kızıl Ordu içindeki kanlı temizliğe dek bütün bir dönem, bi iç savaştır.

Sovyetler Birliği'ndeki bütün güçleri yenilgiye uğratıldığı ve yok dildiği bir sırada Troçki ta uzaklarda Meksika'da hâlâ aynı teraneyi okumaktaydı. Ölümünden kısa bir süre önce, 1939 Eylülünde şunları yazıyordu:

> Ekim Devrimi bir rastlantı değildi. Çok önceden hesaplanmıştı. Olaylar bu hesabı doğruladı. Yozlaşma bu hesabı çürütmez, çünkü marksistler, Rusya'da tek başına bir işçi devletinin uzun bir süre varlığını koruyabileceğine hiçbir zaman inanmamışlardı... Hitler'in silâhlarını Doğuya çevirdiğini ve Kızıl Ordu tarafından işgal edilen toprakları istila ettiğini düşünelim... O zaman, Dördüncü Enternasyonalin partizanları, bir yandan silâh elde Hitler'e öldürücü darbeler indirirlerken, bir yandan da Stalin'e karşı devrimci propaganda yürütecekler ve hemen sonraki, belki de çok yakın bir aşamada Stalin'in yıkılışını hazırlayacaklardır...

İşte gördüğünüz gibi, Troçki'nin sonsözü önsözünü doğrulamakta ve Bolşevik devleti tarafından yargılananların itiraflarının gerçek özünü ortaya koymaktadır. 1918-21 yıllarında, mücadele geniş yığınları kapsayan boyutlara eriştiğinden, Kızıl Ordu ve Cerjinski tarafından yönetilen Çeka, Sovyet hükümetinin başlıca silâhları haline gelmişti.

1931'den 1938'e dek süren iç savaşta ise, geniş toplumun yalnızca küçük bir kesimi sözkonusuydu ve Sovyet hükümetinin başlıca silâhları siyasî polis ve sivil ve askerî mahkemelerdi. Ama gene de sözkonusu olan, bir iç savaştı.

Bu mücadele tüm dünyayı şaşkınlık içinde bıraktı, çünkü herkes sorunu bir iç savaş olarak görmüyor, olayları barış döneminde bir devletin yurttaşlarıyla olan ilişkileri açısından değerlendiriyordu. Gazeteciler çoğunlukla histerik bir biçimde çalışıyorlar, duruşmalarda tutuklulara suçlarını itiraf ettirebilmek için uyuşturucu madde vermek, sahte af vaadlerinde bulunmak, şiddetli baskılara ve her türlü tehdide başvurmak gibi en vahşice usullerin kullanıldığını ileri sürüyorlar ve mahkemelerin arkasında sürekli olarak, kalemini kana batırıp yeni bir idam hükmünü imzalamak için uygun zamanı kollayan "sinsi, gaddar ve kurnaz" bir Jozef Stalin hayali görüyorlardı. Öte yandan, belirtmek gerekir ki, duruşmaları daha tarafsız bir gözle izleyen bazı avukatlar, gazeteciler ve elçiler, mahkemelerin işleyişi üzerinde hiçbir yakınmada bulunmuyorlar ve tutukluların itirafları karşısında çok şaşırdıkları halde, bunların doğruluğuna inanıyorlardı.

SSCB Yüksek Askerî Mahkemesi ve GPU, devlet güvenliğine ilişkin sorunları incelemekle görevil kuruluşlardır. Bunlar, sarhoşluk ve hırsızlık gibi sıradan suçlarla uğraşan sivil mahkemelere benzemezler.

GPU, Bolşevik Partisinin seçkin unsurlarından oluşan etkin bir politik kuruluştur. Gerek GPU, gerekse Yüksek Askerî Mahkeme, bir kimsenin suçluluğu ispatlana dek suçsuz olduğu ilkesinden hareket etmezler. Çünkü suçsuz olan bir kimseyi suçsuzluğunu ispatlamak üzere yargılamayı gerekli görmezler. Bir kimseyi tutukladıkları zaman, ya suçlu olduğuna ilişkin kanıtlara sahiptirler ya da bu kanıtları elde edeceklerine iyice güvenlidirler. Dolayısıyla, hakkında siyasî dava açılan kişiler önceden suçlu oldukları bilinen kişilerdir ve duruşmalarda güdülen hedef, tutuklunun suçsuz olduğunu ispatlamak değil, kanıtların doğruluğunu ve verilecek hükmün haklılığını gözlerönüne sermek üzere bütün kanıtları tutuklunun ve kamuoyunun önüne koymaktır. Bu yüzden de, bu türden duruşmalarda aslında

tutuklukların itirafta bulunmamaları tuhaf olurdu. Böyle davalarda yalnızca Rusların itirafta bulunduğu görüşü de yanlıştır. Epey önce yapılan Metro duruşmalarında İngiliz mühendisler bunun tersini ispatladılar. Sonra geçenlerde yapılan Harkov duruşmasında da, Rusların yanısıra Almanlar da suçlu olduklarını itiraf ettiler.

Bu yüzden, itirafları esrarengiz ya da ruhsal nedenlerle açıklama çabalarına artık son verilmelidir. İşlediği suçun kanıtlarıyla, hem de gerçek olduğunu bildiği kanıtlarla karşı karşıya bulunan bir suçlu, özellikle mahkemede kamuoyu ve basın karşısında tam bir söz özgürlüğüne sahipse, suçunu itiraf etmekten kolay kolay kaçınamaz. Tutuklunun kendini savunma, tanık çağırma, soru sorma, durumunu açıkça anlatma ve savunma avukatı tutma özgürlüğüne sahip olması, bazı gözlemcilerin kanıt elde etmek için baskıya başvurulduğu, uyuşturucu madde verildiği yolundaki eleştirilerini pek doğrulamamaktadır.

Yalnız şu var ki, bu ünlü duruşmalara çıkanların ve suçlarını itiraf edenlerin büyük bir kısmı, kendilerini aşağılamayı çok aşırı ölçülere vardırmışlardır. Bunların çoğu, devletin ve Bolşevik Partisinin yönetici mevkilerinde bulunmuş üstün yetenekte kişilerdi. Bu partinin onlar için çok büyük bir anlamı vardı. Bu partiden atılmak, bir tarikattan atılmaya benzemiyordu. Onların iç dünyalarını çok daha sarsıcı bir biçimde altüst ediyordu. Parti içindeki mücadelede uğradıkları yenilgiye ve devrim adına giriştikleri karşı-devrimci eylemlerin tümüyle açığa çıkarılmasına karşı duydukları şiddetli tepkiler bile, tüm yaşamları kendilerinden daha büyük bir dava uğruna mücadele içinde geçmiş olan bu insanların kafalarındaki iç çatışmanın bir yansımasıydı. İtirafların biçimi ve duruşmalarda gösterilen duygusallığın ölçüsü, tutukluların mizacına, kültür düzeyine ve işlenen suçun büyüklüğüne ve niteliğine göre değişiyordu. Buharin'in mahkemedeki son sözleri ilginçtir. Onu çok yakından tanırdım; kendisiyle birlikte çalışmıştık; sık sık şakalaşır, eğlenirdik. Çocukluğundan başlayarak tüm yaşamı devrimci mücadelenin ayrılmaz bir parçası olmuştu. Buharin'in, yargıçların ve tüm dünyanın önünde konuşurken gösterdiği içtenliği, sözlerindeki açıklığı ve çektiği büyük acıyı görmezden gelmek olanaksızdır:

Pişmanlık çoğu zaman uyuşturucu madde ve benzeri gibisinden yanlış ve saçma nedenlere bağlanıyor. Ben kendi payıma, bir yıldır kalmakta olduğum hapishanede çalıştığımı, okuduğumu ve zihnimin açıklığını koruduğumu söyleyebilirim. Bu örnek, bü'tün uydurmaları ve gülünç karşı-devrimci masalları çürütmeye yardımcı olabilir.

Hipnotizma yapıldığı ileri sürülüyor. Ama ben mahkemede savunmamı yaptım, kendimi oradaki koşullara uydurabildim ve savcıyla tartıştım: Böyle bir hipnotizmenin mümkün olmadığını herhangi bir kimse, tıbbın bu dalından pek az anlayan bir kimse bile rahatlıkla görebilir.

Bu pişmanlık sık sık, Dostoyevski'vari bir kafaya, ruhsal özelliklere bağlandı. Bu, ancak "Budala"daki kişiler için, Alyoşa Karamazov için ve öteki Dostoyevski kahramanları için söylenebilir; onlar herkesin içinde ayağa kalkıp, "Dövün beni, Ortodoks Hıristiyanlar, ben bir alçağım," diye bağırmaya hazır kişilerdir.

Ama burada sorun hiç de öyle değil...

Şimdi kendimden, pişmanlık göstermemin nedenlerinden sözedeyim. Hiç kuşkusuz, suçlayıcı kanıtların çok büyük önem taşıdığını kabul etmek gerekir. Üç ay boyunca konuşmayı kesinlikle reddettim. Sonra birden tanıklık etmeye başladım. Niçin? Çünkü hapishanede, tüm bir geçmişimi yeniden değerlendirdim. Çünkü kendi kendinize, "eğer öleceksen, neyin uğruna ölüyorsun?" diye sorduğunuzda, karşınızda birden şaşırtıcı bir berraklıkla kapkara bir boşluk beliriyor. Eğer kişi pişmanlık göstermeden ölmek istiyorsa, uğrunda ölünecek hiçbir şey kalmıyor. Ve tam tersine, Sovyetler Birliği'nde ışıldayan her şey, insanın kafasında yeni boyutlar gerektiriyor. İşte bu durum beni en sonunda silâhsız bıraktı ve partinin ve ülkenin karşısında diz çökmeme yol açtı. Ve kendi kendinize şunu soruyorsunuz: "Pekâlâ, diyelim ölmeyeceksin; diyelim bir mucize olacak ve sağ kalacaksın; ama neyin uğruna? Herkesten kopmuş, bir halk düşmanı olarak, insanlık-dışı bir durumda, yaşamın özünü oluşturan her şeyden tamamen kopmuş olarak..." Ve birden gene aynı yanıt dikiliyor karşınıza. Yurttaşlar, yargıçlar, böyle durumlarda, kişisel olan her şey, insanın tüm kişisel kabuğu, tüm nefret, gurur ve daha bir sürü şey yıkılıp gidiyor. Ve bir de, geniş enternasyonalin yankıları kulağınıza geldiğinde; işte bütün bunlar hep birlikte etkisini gösteriyor ve diz çöken hasımları karşısında SSCB'nin tam bir ahlaki zaferiyle sonuçlanıyor...

Elbette önemli olan, bu pişmanlık değil, ya da özel olarak benim kişisel pişmanlığım değil. Mahkeme, bu olmadan da kararını verebilir. Suçlanan kişinin itirafta bulunması sorunun özü değildir. Suçlanan kişinin itirafta bulunması, ortaçağa ilişkin bir hukuk ilkesidir. Ama burada aynı zamanda, karşı-devrim güçlerinin içten yıkılmasıyla da karşı karşıyayız. Ve insanın silâhlarını bırakmaması için, Troçki olması gerekiyor... (s. 777, *Mahkeme Tutanakları*).

Suçlu olduklarını gösteren kanıtlarla karşılaştıkları zaman itirafta bulunmayı reddedenler de ister istemez çıkı-

yordu. Dolayısıyla, bunlar açık olarak yargılanmıyor, ama gene de idam ediliyorlardı.

Duruşmaların ve temizliklerin yanısıra, iç savaşın bir bölümünü de NEP'çilerin ve kulakların tasfiyesi meydana getiriyordu. Stalin tarafından serbest bırakılan GPU, binlerce kulağı toparladı, onları aileleriyle birlikte, yeni kasabaların ve kentlerin kurulmasında, büyük kanalların açılmasında ve Sibirya'nın yeni sanayi kuruluşlarıyla kalkındırılmasında çalıştırdı. Gerçi mücadele ilkel, kaba, amansız, sert ve şiddetliydi, ama aynı zamanda yapıcıydı. Zorla yerleri değiştirilen insanların geniş yığınları arasından, yeni insanlar, mühendisler, yapı ustaları, mimarlar, sanayi önderleri, yöneticiler, yeni bir uygarlığın yaratıcıları oldukları keşfedilen inançlı Sovyet işçileri yükseldi.

Ama 1938 yazında bir gün Kızıl Orduyu denetlemekten dönen Voroşolov'un son derece kaygılı olduğu görüldü. Voroşilov, Urallardan henüz dönmüş olan Kaganoviç'le konuşurken, ordu içindeki temizlik hareketinin etkilerinden sözetti: "Disiplinin ve yoldaşlığın temelleri çatırdıyor. İster astı, ister üstü olsun, hiç kimse yanındakine güvenmiyor."

O sırada Stalin, Kafkasya'da, çocukluğunu geçirdiği evin yakınlarında bir yerde yaz tatilindeydi. Politik Büro üyesi ve Kafkasya Federasyonu Parti Sekreteri olan Beria, Stalin'i aradı ve kendisine temizlik hareketinin çok ileri gittiğini anlattı. Tam o sıralarda Kaganoviç ve Voroşilov da Stalin'e bir telgraf çekerek aynı şeyi bildirdiler. Ertesi gün Kaganoviç'le Voroşilov, Stalin'in bulunduğu yere geldiler ve yaptıkları toplantı sonucunda ikinci iç savaşa son verildi. NEP'çiler kasabalardan ve kentlerden kovulmuştu. Köylük bölgelerdeki kulaklar dev bir süpürgeyle temizlenmişti. "Sosyalizmin tek ülkede" kuruluşunu kösteklemeye çalışan bütün yöneticiler temizlenmiş ve, Kızıl Ordu da içinde, bütün örgütler, Nazi Almanyası sürülerinin bir karşı-devrimci darbe için gerekli bunalım koşullarını yarattıkları sırada Stalin rejimini yıkmaya çalışan bütün vatan hainlerinden arındırılmıştı. Bu çetin görev gerçekleştirilirken ister istemez hatalar, aşırılıklar, abartmalar, gereksiz kayıplar da olmuştu. Stalin bunların hiçbirini inkâr etmiyor.

Sovyetler Birliği dışından epeyce protesto geldi. Bunların çoğu ya bir takım iftiralara ya da yanlış anlamalara dayanıyordu. Ama yerine getirilmekte olan bu yüce göreve pek az yakınlık duyuldu ve gereken değer verilmedi. Gerçi bütün bu olaylar dünya gazetelerinin sütunlarını boydan-boya kaplıyordu, ama karşı-devrimci unsurlar (Troçki'nin yandaşları, NEP'çiler ve kulaklar) Sovyetler Birliği'nin büyük nüfusunun çok küçük bir bölümünü oluşturuyorlardı. Aynı dönemde halkın büyük çoğunluğu Stalin'in önderliğinde dev kuruluş çabaları içerisindeydi. Ve bugün Müttefik ülkelerin halkları, bu çabalara derin bir şükran borçlu olduklarını kendi gözleriyle görmektedirler.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BİR UYGARLIĞIN KURULMASI

Eşitlik derken, kişisel gereksinimlerin ve yaşam koşullarının eşitleştirilmesini değil, sınıfların ortadan kaldırılmasını, yani kapitalistlerin devrilmesinden ve mülksüzleştirilmesinden sonra, her işçinin eşit haklara sahip olmasını kastediyoruz. Yeteneğine göre çalışmak herkesin görevi, yaptığı işe göre ücret almak herkesin hakkıdır. Marksizm, insanların gereksinim ve zevklerinin hiçbir zaman aynı olamayacağı, gerek niceliksel, gerek niteliksel bakımlardan eşit olamayacağı gerçeğinden hareket eder.

J. STALİN

Ancak bu noktadan sonra insanlar kendi tarihlerine tam bilinçli olarak biçim vereceklerdir; ancak bu noktadan sonra, insanlar tarafından başlatılan sosyal süreçler, esas olarak ve durmadan artan bir biçimde, insanların iradesine uygun sonuçları doğuracaktır. Bu, insanlığın zorunluluk dünyasından özgürlük dünyasına sıçrayışıdır.

F. ENGELS

BÜYÜK temizlik hareketi sona erdiğinde, Stalin en önemli hedeflerinden birine ulaşmıştı. Bolşevik Partisinin Genel Sekreteri olmasından bu yana, partinin "hizip mücadelelerinden arınmış, birleşmiş bir parti olması" için kararlılıkla mücadele etmişti. Artık bu hedefe ulaşılmıştı. Parti, tarihin-

de ilk kez, muhalefet gruplarından arınmış bulunuyordu. Lenin de, Rusya sosyal-demokrat işçi hareketine girdiği andan başlayarak aynı sonuca ulaşmak için mücadele etmişti. Gerek Lenin, gerek Stalin bu birliği "yekpare" deyimiyle niteliyorlar ve bu deyimle ilkede, yöntemde ve eylemde birleşmiş bir partiyi kastediyorlardı. Bolşevik Partisi demokratik merkeziyetçilik ilkeleri üzerine kurulmuştur. Bu ilkelere göre, yönetim yetkisi üyeler tarafından verilir ve üyeler, eylem birliğini sağlamak için, seçtikleri önderlerinin uyguladığı disiplini gönüllü olarak kabul ederler. Partinin alt kademeleri, bölge kongrelerine ve Birlik Kongresine delege seçerler. Birlik Kongresi, Merkez Komitesini seçer. Merkez komitesi, kongre toplantıları arasında partinin en yüksek yetkili organıdır. Merkez Komitesi, kendi toplantıları arasında geçen zaman içinde en yüksek yetkili organ olan Politik Büroyu seçer. Partinin bütün alt organları üst organlarının kararlarını uygular. Bundan dolayı, kongrenin yetkilerine sahip bulunan ve partiye fiilen önderlik eden Politik Büro en önemli organdır.

Parti, bir kimseyi üyeliğe kabul etmeden önce bir sınama süresi tanıyarak ve bu süre içerisinde istenen yüksek nitelikleri gösteremeyenleri "ayıklayarak", niteliğini korur. Ayrıca kongre tarafından Merkez Komitesi kararlarını denetlemek üzere seçilen ve bugün yaklaşık olarak 200 üyeden oluşan Denetim Komisyonu adlı bir denetleme organı da vardır. Bu komisyonun temel görevi, parti kararlarının uygulanmasını sağlamak ve bunların doğru uygulanıp uygulanmadığını denetlemektir.

Üyeler partiye gönüllü katılırlar. Parti programını benimsemek, aidat ödemek ve partinin politikasını uygulayan parti organlarından birine üye olmak zorundadırlar. Stalin, yaratılmasına nice katkılarda bulunduğu Bolşevik Partisi üzerine şunları söylüyor:

> Parti, işçi sınıfının örgütlü müfrezesidir; ama tek örgütü değildir. İşçi sınıfının, sermayeye karşı verdiği mücadelede vazgeçemeyeceği daha başka örgütleri de vardır: işçi sendikaları, kooperatifler, fabrika komiteleri vb. ... Bu örgütlerin çoğu parti örgütü değildir, ama partinin bir kolu olarak çalışırlar... Peki, bu kadar farklı örgütler sözkonusu olduğunda, yön birliği nasıl sağlanabilir?... Denilebilir ki, bu örgütlerin her biri kendi özel alanı içinde çalışır, dolayı-

sıyla birbirlerini engellemezler. Bu böyledir. Ve hepsi de tek bir sınıfa, proletaryaya hizmet ederler. Öyleyse, bu yön birliğini kim belirler? Bu genel çizgiyi saptayabilecek kadar deneyimli, otoritesi sayesinde bütün o örgütleri bu çizgiyi izlemeye yöneltebilen, yönbirliğini sağlayabilen ve ani duraklama ve sapma olasılıklarını bertaraf edebilen bu örgüt hangisidir?

Bu örgüt, proletarya partisidir.

Gerçekten de proletarya partisi, gerekli bütün niteliklere sahiptir. Birinci olarak, parti, proletaryanın parti-dışı örgütleriyle dolaysız bağları olan ve çoğu kez onlara önderlik eden seçkin bir kadroyu, işçi sınıfının çiçeğini çerir. İkinci olarak, parti, işçi sınıfının çeşitli örgütlerini yönetebilecek önderlerin yetiştirildiği en iyi okuldur. Üçüncü olarak, deneyimi ve otoritesi sayesinde parti, işçi sınıfının mücadelesini merkezileştirebilecek ve böylece işçi sınıfının bütün parti-dışı örgütlerini, işçi sınıfıyla bağ kuran organlara dönüştürebilecek tek örgüt haline gelir. Parti, işçi sınıfının sınıfsal örgütlenmesinin en yüksek biçimidir.

... Sımsıkı birleşmiş ve disiplininden güç alan bir parti olmaksızın, proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmek ve sürdürmek olanaksızdır. Ama parti üyelerinin irade birliği ve mutlak eylem birliği olmaksızın, böyle bir çelik disiplin düşünülemez. Bundan, parti içinde görüş ayrılığı olmayacağı anlamı çıkmaz. Gerçekte disiplin, eleştiriyi ve görüş ayrılığını ortadan kaldırmak şöyle dursun, bunların varlığını öngörür. Ama bu kesinlikle "körü körüne" bir disiplin anlayışı değildir. Disiplin, kavrayışı ve gönüllü itaati ortadan kaldırmak bir yana, bunların varlığını öngörür; çünkü ancak bilinçli bir disiplin çelik disiplin olabilir. Ama tartışma sona erip de bir karar alındığı zaman, iradede ve eylemde birlik zorunlu bir koşul haline gelir ve bu birlik olmadan, ne partiden, ne de disiplinden sözedilebilir...[1]

Düşman sınıfların ortadan kaldırılmasından sonra ve bütün nüfus bir emekçiler toplumu haline geldiği zaman, böyle bir partinin kendisini değiştirerek, sosyalizmin kuruluşunda önderlik görevini üstlenenlerin bir örgütü haline gelmesi gerektiği oldukça açıktır. Bu durum gerçekleştiğinde, parti üyeliği için aday seçimiyle ilgili bütün bir yöntemin ve üyelik için istenen niteliklerin yeni bir özellik kazanması zorunludur. Eski toplumu yıkanlar, artık yerlerini sosyalist kuruluşun öncülerine; militan ajitatörler ise yerlerini eğiticilere, bilim adamlarına, yöneticilere, mühendislere, muhasebecilere, inşaatçılara ve müdürlere bırakmalıdırlar.

[1] *Leninizmin Teori ve Pratiği*, J. Stalin.

İşte, büyük temizlik hareketi sonucunda erişilen aşama buydu ve devrimin tarihinde bir dönüm noktasını belirliyordu. Bu yeni insanlar henüz eyleme atılmaya hazır değildiler. 1924 yılında, NEP döneminin ortalarında, Lenin'in ölümünden sonra partiyi güçlendirmek için işçiler tarafından seçilen 200 bin kişinin dışında, partinin 446 bin kadar üyesi vardı. "İşçiler tarafından seçilen" deyimi doğru bir deyimdir ve çok önemli bir gelişmeyi ortaya koymaktadır. Stalin, "parti içindeki temizlik hareketleri"ne, parti üyesi olmayan işçileri de katılmaya teşvik etmişti. Artık, partiye üye olmak için başvuracak adayların seçilme işlemini işçiler başlatmaktadır. Bu, siyasi partiler tarihinde yepyeni bir olgudur ve zamanla gelişeceğe benzer. Bu olgu, ilk başta, Lenin'in ölümünü izleyen coşkun bir dalganın sonucunda ortaya çıktı. Ama daha sonraları, sosyalizmin kuruluşu Sovyet yaşamının sürekli bir özelliği haline geldiğinde, sistemli bir nitelik kazandı.

Partiyi oluşturan erkekler ve kadınlar —Rusya'nın 160 milyonluk nüfusu içinde sayıları 700 bini bulmuyordu— Stalin'in yol göstericiliğinde, insanlığın tasarlayabileceği en büyük girişimin önderliğini üstlenmişlerdi. Bu girişim, yeni güçlerin ve yeni değerlerin, yeni tipte bir insanın yaratılmasıyla birlikte yeni bir uygarlığın kuruluşundan başka bir şey değildi. Bugün tüm dünya Sovyet halklarının başarıları karşısında hayranlık duyuyor. Ama şu da bir gerçek ki, eğer bu başarılar Nazi Almanyasının ordularının bozguna uğratılmasıyla su götürmez bir biçimde kanıtlanmasaydı, gene de kuşkuyla karşılanacaktı.

Sovyetler Birliği bu dev görevle karşı karşıya bulunduğu sırada, 446 bin parti üyesinin yüzde 44'ü işçi, yüzde 26'sı köylü ve yüzde 30'u da çeşitli kuruluşlarda çalışan insanlardı. Gene bu dönemde, büyük ölçüde sanayide çalışan yalnızca 1.780.500 işçi vardı ve bunların da yalnızca yüzde 15'i parti üyesiydi. Stalin'in verdiği bilgiye göre, 53 milyonluk köylü nüfusu içinde parti üyesi oranı yüzde 0.26'ydı. Gerçi Stalin bu rakamların çok düşük olduğunun farkındaydı, ama gerek partinin, gerek yığınların görevlerini yerine getireceklerine olan güveni asla sarsılmıyordu. Partinin ve yığınların durumundan şöyle sözediyordu:

Partimizin, özenle seçilmiş üyelerden oluştuğunu biliyorsunuz. Biz bu bakımdan, dünyadaki hiçbir partinin yapamadığı bir şeyi yaptık. Üyelerimizin böylesine özenle seçilmiş olması, bizim işçi sınıfı içinde çok büyük bir etkiye sahip olmamızı ve partimizin işçi sınıfı içinde egemen bir durumda bulunmasını sağlamıştır. ...

... Şunu kabul etmek gerekir: Sosyalist kuruluş çalışmalarımızda bu yıl elde ettiğimiz başarılar, işçi sınıfının, burjuvaziyi devirdikten ve iktidarı ele geçirdikten sonra, toplumu sosyalist bir temel üzerinde yeniden kurmaya yetenekli olduğunu kanıtlamıştır. Bu, kimsenin yok edemeyeceği bir başarıdır. ...

Bolşeviklerin kendi çözümlerini yığınlara zorla kabul ettirmeyi ya da Stalin'in kendi iradesini Bolşevik Partisi'ne zorla benimsetmeyi düşündüğünü sanmak, son derece saçma bir şeydir. Stalin'in, kişisel egemenliğini kurmaya çalıştığını söylemektense, partinin iradesini ve gücünü ötekilerden daha vurgulu bir biçimde dile getirdiğini söylemek, onun niteliklerine çok daha uygun düşer. Stalin'in çalışma yöntemi, Lenin'inkinden bir parça farklıdır. Lenin genellikle "tezler"ini Politik Büronun, komitenin ya da komisyonun tartışmasına sunardı. Yazılı olarak hazırladığı belgenin yanısıra, oradaki fikirleri açan bir konuşma yapar; ondan sonra da her üye eleştirici gözlemlerini belirtmeye, önerilerini ortaya koymaya ya da başka bir seçenek getirmeye çağrılırdı. Lenin, bir sorunun belli yönlerini uzmanlara danışır; sorunları tek tek ya da toplu olarak işçilerle tartışırdı.

Buna karşılık Stalin, pek ender olarak ilkönce tezlerini ve kararlarını ortaya koyar. Politika açısından bir karar alınmasını gerektiren bir "sorun"u ya da "konu"yu ortaya getirir. Stalin'in başkanlığım yaptığı Politik Büro, Merkez Komitesi ya da komisyonun üyelerinden, sözkonusu sorun ve onun çözümü üzerinde ne düşündükleri sorulur. O konuda özel olarak bilgili oldukları bilinen kimseler, komite üyesi olsunlar olmasınlar, tartışmaya katılmaya çağrılırlar. Ortak tartışmanın ürünleri ortaya çıktığında, ya Stalin kendisi kararı ya da sonucu kaleme alır, ya da bu iş için uygun görülen birisi taslağı hazırlar.

Stalin, tek bir kişinin aldığı kararların hemen her zaman tek yanlı olduğu görüşündedir. O, "sezgiler"e inanmaz. Sovyetler Birliği'nin tüm yaşamını oluşturan fabrikaları, imalathaneleri, madenleri, çiftlikleri ve faklı milliyetle-

ri en yakından tanıyan kadın ve erkekleri, en iyi sanayi yöneticilerini, askeri önderleri, ajitatörleri, propagandacıları, örgütleyicileri içeren Bolşevik Merkez Komitesini, partinin kollektif aklı olarak kabul eder. Bu Merkez Komitesinin Politik Bürosunu ise onun en iyi ve en yetenekli bölümü olarak görür. Politik Büro üyeleri gerçekten bu nitelikte değilseler, uzun zaman bu mevkide kalamazlar. Stalin, bu yüzden, tek tek bireylerin hatalarını herkesin serbestçe düzeltebilmesi gerektiğine ve kollektif bir kararın, bireysel bir karardan daha az tek yanlı olma şansına sahip olduğuna inanır. Ama bir karar bir kez alındı mıydı da, onun askeri bir kesinlik ve sadakatle uygulanmasını ister. Tüm yaşamı boyunca Stalin'in başarıları, ondaki ekip çalışması anlayışının ve yerine getirilecek görev konusunda ortak bir kavrayış sağlayarak ekibi yönetmekteki doğal yeteneğinin bir zaferi olmuştur.

Stalin'in parti karşısındaki tutumu, partinin yığınlar karşısındaki tutumuna benzetilir. Partinin hedefleri yığınların hedefleri haline getirilmek zorundaydı ve bu da ancak büyük çoğunluğun güvenini kazanarak ve büyük çoğunluğun partiyle birlikte hareket etmesini sağlayarak gerçekleştirilebilirdi. Bolşevikler bugüne dek bunu baraşıyla gerçekleştirmişlerdir. Ekim Devriminden önce Sovyetlerde çoğunluk sağladıkları andan başlayarak büyük çoğunluğun güvenini kazanmışlardı, öyle olmasaydı iktidarı koruyamazlardı. Ama ortak bir düşmanı altetmek üzere halkı birleştirmekle, yeni bir uygarlığı kurmak aynı şey değildir. Çeşitli ırklardan ve milliyetlerden oluşan, geniş topraklarda yaşayan ve uluslararası savaşın, iç savaşın ve kıtlığın getirdiği yıkımdan yeni yeni kurtulmaya başlayan 160 milyonluk bir nüfus sözkonusuydu. Bu insanların büyük çoğunluğu hâlâ cehaletin, batıl inançların ve sosyal geriliğin etkisi altındaydı. Konut durumu çok kötüydü. Sağlık koşulları son derece elverişsizdi ve ülkenin dört bir yanında hastalık kol geziyordu. Evsiz-barksız ve kimsesiz yüzbinlerce çocuk kentlerde ve köylerde başıboş dolaşmaktaydı. Sanayi işçilerinin sayısı 5 milyonu aşmıyordu, bunların da ancak 2 milyon kadarı ağır sanayide çalışıyordu. Köylüler, toprak ağalarını defederek tarımı ellerine almışlar, ama bütün büyük

çiftlikleri küçük küçük parçalara bölmüşlerdi. İlkel üretim araçlarına sahip olan ve geri tarım usulleri uygulayan 25 milyon köylü küçük çiftliklerde yaşıyordu. Yaşam düzeyi, işsizlik sigortası ve yoksullara yapılan yardımla yaşayan İngiltere'deki işsizlerin yaşam düzeyinin bile altındaydı. Bu koşullar altında, böyle bir yığını, bir sanayi ve tarım devrimi için harekete geçirmek; kapitalizmin teknolojik düzeyine erişmek ve hatta onu geride bırakmak; zihnî ve manevî karanlığı genel ve çok yönlü bir eğitimle aydınlığa çıkarmak: milyonların kafasındaki batıl inançları yıkarak "geri uluslar"ın suskun yığınlarını ayağa kaldırmak ve üstelik bütün bunları yirmi yıldan daha az bir zamanda gerçekleştirmek: Böyle bir şeyin mümkün olabileceğine Bolşevik Partisi safları dışında pek az kimse inanıyordu.

Yığınlar üç örgüt aracılığıyla seferber edilmekteydi: Sovyetler, sendikalar ve kooperatifler. Kollektif çiftlikler henüz kurulmamıştı. Proletarya ile köylülük arasındaki politik ittifakın en etkili biçimde yürütüldüğü örgütler, sovyetlerdir. Sovyetler, aynı zamanda, geniş halk yığınlarının kendi kendini yönetmesinin de bir aracıdırlar. Çünkü her düzeyde kurulan bu temsili organlar, onsekiz yaşından büyük herkesin verdiği oylarla seçilir ve hem yürütme, hem de yönetme yetkilerine sahiptirler. Yerel sovyetlerin halkın ekonomik ve sosyal yaşamını ilerletmede açık seçik belirlenmiş sorumlulukları vardır. Aynı biçimde, bölgesel, yöresel, cumhuriyet ve birlik düzeyindeki organların sorumlulukları da açık seçik belirlenmiştir. Bu organlar, geniş yığınların yönetim sorumluluklarını paylaşmalarını sağlarlar. Ne yapılması gerektiğini tartışırlar, planlarlar ve planladıklarını da uygularlar. Yerel plan bölgesel plan tarafından, bölgesel plan yöresel plan tarafından, yöresel plan cumhuriyet planı tarafından, cumhuriyet planı da merkezi planlama komisyonunun hazırladığı tüm Sovyetler Birliği'ni kapsayan plan tarafından içerilir. Böylelikle her bireyin insiyatifi ve iradesi, insanın gelişmesi ve Sovyetler Birliği'nin kaynaklarının bilimsel bir biçimde değerlendirilmesi için düzenlenmiş büyük bir tasarıya katılmış olur.

Bolşevikler, sovyetlerin yönetimini ele almak için partili olmayan adaylarla çekişirken, partili olmayan seçmen-

lerin oyunu almak zorundaydılar. Elbette, bu sovyetlerin daha baştan, sanki her seçmenin yarım yüzyıllık politik demokrasi deneyimi varmışçasına, eksiksiz bir biçimde işlemesi beklenemezdi. Ama gene de sovyetler, bütün karışıklık ve hatalara karşın "işlediler". Sovyetlerin çalışması, "sıradan insanın çağı" olan yüzyılımızın en şaşırtıcı özelliklerinden biridir.

Sendikalar, yani sanayi işçilerinin örgütleri, sovyetleri tamamlıyordu. Sendikalara üyelik, gönüllüydü. Fabrikalardaki, imalathanelerdeki ve madenlerdeki işçilerin oluşturduğu sendikalar, çalışma koşullarını denetler, emekçileri eğitir ve sanayi üretiminin yönetilmesinde Bolşevik Partisi ve devletle ortaklaşa çalışırlar. Bolşevikler sendikaların önderliğini, önce tek tek üye olmak için başvurarak, sonra da en etkin ve en yetenekli sendikacılar olduklarını kanıtlayarak ele geçirmek zorundaydılar. Zengin deneyimlere sahip batı sendikacılığının ölçülerine vurulduğunda, deneyimsizliğin, bürokrasinin, "komünist kendini beğenmişliğin", müdahaleciliğin ve "demokratik olmayan yöntemlerin" binbir örneğini verecekleri başından beri açıktı. Ama en sonunda, sanayi alanında hiçbir yerde görülmemiş bir kendi kendini yönetim sistemi kuracaklardı.

Üretim alanında kendi kendini yönetimin bir başka önemli aracı da, malların üreticiden tüketiciye iletilmesinde bağ görevini yerine getiren kooperatif dernekleriydi. Bolşevikler, tıpkı sendikalarda olduğu gibi kooperatiflerde de önderliği ele geçirebilmek için, en yetenekli kooperatifçiler olduklarını kanıtlamak ve yönetici komiteler için yapılan seçimleri kazanmak zorunda kalmışlardı.

Stalin 1923 Ocağında şunları yazıyordu:

> Aslına bakılacak olursa, devletin bütün büyük ölçüde üretim araçları üzerindeki egemenliği, proletaryanın elindeki devletin iktidarı, bu proletaryanın milyonlarca küçük ve çok küçük köylüyle olan ittifakı, proletaryanın köylülük üzerindeki sağlam önderliği vb., bütün bunlar, kooperatiflerden ve yalnızca kooperatiflerden tam bir sosyalist toplum kurmak için gerekli olan şeylerin tümünü meydana getirmez mi? Bu, henüz sosyalist bir toplumun kuruluşu değildir, ama sosyalist bir toplumun kurulması için gerekli ve yeterli olan her şeydir.

Stalin'in beş yıllık planlar dönemindeki önderliği, daha sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızıl Orduyu yönet-

mede gösterdiği stratejik ve taktik dehasının bütün izlerini taşıyordu. O, hiçbir durumu durağan olarak görmezdi. Ona göre, şeyler ve insanlar her zaman hareket halindeydi ve bir önderin görevi köstek olmak değil, ilerletmekti. Stalin, devrim stratejisi konusunda şöyle diyor:

> Strateji, devrimin şu ya da bu aşamasında proletaryanın esas saldırısının yönünü saptamak; devrimci güçlerin (esas yedek güçler ve ikincil yedek güçler) dağılımı için en iyi planı geliştirmek ve devrimin bütün bir belirli aşaması boyunca bu planı gerçekleştirmek için mücadele etmektir.[1]

Taktik konusunda da şunları yazıyor:

> Taktik, savaşın tümüyle değil, şu ya da bu çarpışmanın verilmesiyle ve genel devrimci ilerleyiş ya da geri çekilişin belli bir döneminde zorunlu olabilecek şu ya da bu zaferin kazanılmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla taktik, stratejinin bir parçasıdır ve ona tabidir.

Stalin'e yol göstericilik eden ilkeler bunlar olduğuna göre, onun NEP dönemine son vermek gerektiğini gördüğü andan başlayarak, bir sonraki aşama için etkin hazırlıklara girişmesine hiç şaşmamak gerekir. Stalin'in, Lenin'in ülkeyi elektriğe kavuşturma planını yürekten desteklemesi ve iç savaş ve kıtlık koşullarına karşın bu planın hemen uygulanmasında diretmesi, o günkü sorunların çözümünün kilit noktasının ülkenin ekonomik, sınai ve sosyal dönüşümünde yattığı yolundaki inancının ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Ülkenin elektriğe kavuşturulmasına ilişkin devlet planı, planlı ekonominin başlangıcıdır. Bu planı gerçekleştirmekle görevlendirilen komisyon, daha Birinci Beş Yıllık Planın hazırlanması sorunu ortaya çıkmadan yıllar önce Devlet Planlama Komisyonu haline getirildi. Bu komisyona bağlı olarak, ilerdeki büyük görevler için gerekli bilgileri toplayan ve sınıflandıran bir istatistik bürosu ve uzmanlar ekibi oluşturuldu.

Planlama Komisyonunun geliştirilmesi ile ülkenin kaynaklarının bilimsel değerlendirilişinin yeniden düzenlenmesi bir arada yürütüldü. Rus Bilimler Akademisi Sovyet Bilimler Akademisine dönüştürüldü ve çalışmaları, sanayi ve tarım çalışmalarıyla doğrudan doğruya birleştirildi. Bilim adamları ile işçiler arasında yepyeni bir ilişki kurul-

[1] *Leninizm* s. 146

du; şimdi artık araştırmalara konu olan sorunlar, tarlaların, fabrikaların, imalathanelerin, madenlerin ve bütün öteki üretim ve sosyal refah kurumlarının sorunlarıydı. Öğrencilerin üniversiteye kabul edilişinde yalnızca yetenekleri temel alınıyor ve öğrenimleri boyunca ücret veriliyordu. Fabrikalarda ve çiftliklerde araştırma laboratuvarları kuruldu. Bilimin bütün olanakları, planlı ekonomi ve tüm halkın aydınlanmasının hizmetine koşuldu. Planın fiilen başlatılma tarihini ekonomi durumun 1913 yılındaki düzeye eriştirilmesine göre ayarlayan Stalin, ekibini şu bildiriyle harekete geçirdi:

> SSCB'yi dünya kapitalizminin kaprislerine bağımlı, zayıf bir tarım ülkesi olmaktan kurtarmalıyız. ... kapitalist unsurları acımasızca söküp atmalı, sosyalist ekonomi biçimlerinin cephesini genişletmeli. SSCB'de sınıfların ortadan kaldırılması ve sosyalist toplumun kuruluşunun ekonomik temellerini yaratmalıyız. ... küçük ölçüde ve dağınık olan tarımımızı büyük ölçüde kollektif ekonomiye dönüştürerek köylük bölgelerde sosyalizmin ekonomik temelini güven altına almak ve böylelikle SSCB'de kapitalizmin geri gelmesi olasılığını ortadan kaldırmak için, ... ülkemizde yalnızca tüm sanayimizi değil, aynı zamanda ulaşım ve tarımımızı da sosyalist bir temel üzerinde yeniden donatıp örgütleyebilecek bir sanayi kurmalıyız. ... Ülkenin savunma olanaklarını sonuna dek artırmanın bütün gerekli teknik ve ekonomik ön koşullarını yaratmalı ve ülkeyi, dışardan gelebilecek her türlü askeri müdahale ya da tecavüze karşı, dışardan gelebilecek her türlü askeri saldırıya karşı, kararlı bir direnişi örgütleyebilecek hale getirmeliyiz.

Böylece yeni uygarlığın kuruluşuna başlandı. Basından, radyodan, okullardan, kısacası planın propagandasının yapılabileceği bütün araçlardan yararlanıldı. Öncelik, her zaman, yeni bir modern sanayi tekniğinin yaratılmasına veriliyordu. Çok geçmeden, bütün kasaba ve kentler bir yapı yığınıyla kaplandı. O güne dek el değmemiş yerlerde yeni madenler, yeni elektrik santralları ve yeni fabrikalar ortaya çıktı. İthalatta en büyük yeri makinalar tutuyordu. Yeni tekniği göstermeleri ve sovyet işçilerini eğitmeleri için Amerika, Almanya ve İngiltere'den yüksek ücretlerle mühendisler ve teknisyenler getirtildi. Amerikan makinalarıyla donatılmış modern motorlu araç fabrikaları kuruldu ve bu fabrikaları çalıştırmak üzere acemi köylüler işe alındı. Bu güzelim makinaların acemi işçiler tarafından çalıştırıldığını ve sırf bilgisizlik yüzünden birçoğunun bozulduğu-

nu görmek, makinalardan anlayan insanlar için yürekler acısıydı. Ama Bolşeviklerin kullanabileceği biricik insan gücü de buydu. Bedeli ne olursa olsun —ki çok yüksekti— bu makinaların nasıl kullanılacağı pratik içinde öğrenilmek zorundaydı. İsraf son derece fazlaydı, disiplin feciydi ve sayısız hata yapılıyordu. Her yerde birbirine geçmiş bir bürokrasi görülüyordu. Neyin nasıl yapılmaması gerektiği konusunda gazeteler dolduracak kadar malzeme ve planlı ekonominin yürümediğini gösteren yüzlerce kanıt vardı. Ve bütün bunlara karşın, planlı ekonomi başarısızlığa uğramadı. Atılım durmadan artan bir hızla sürdü ve güçlüklerin üstesinden gelindi.

Stalin, denetimi hiçbir zaman elinden bırakmadı. O, elindeki güçleri ne zaman nereye yönelteceğini ve mücadelenin ilkin hangi aşamasına öncelik tanıyacağını bilen bir yöneticiyidi. 1928 yılında bütün öncelik, yeni kuruluşa, yeni tekniğe, yeni makina fabrikalarına, kimya ve traktör fabrikalarına, enerji santrallarına, kömür madenlerine ve bunların yanısıra işçi sınıfı arasından yeni teknisyenlerin ve her türden kafa emekçisinin yetiştirilmesine tanınmıştı.

Stalin 1929 yılında dikkatleri tarıma çekti. Traktör ve biçerdöver fabrikaları, köylülerin sorunlarını sosyalist yönde çözmeye koyulmalarını sağlayacak ölçüde üretim yapıyorlardı. Stalin, bütün çiftliklerin bir anda kollektifleştirilmelerini savunmadı. Yavaştan başlamak, yoksul ve yarı-yoksul köylüleri kazanmak ve onları, çiftliklerini gönüllü olarak kollektif işletmelerde birleştirmeye teşvik etmek gerektiğini ileri sürdü. Stalin, Bolşevik Partisinin Onaltıncı Kongresinde önerilerini şöyle dile getirdi:

> ... Küçük ve çok küçük köylü çiftliklerini yavaş yavaş, ama sürekli bir biçimde; baskı yaparak değil, örnekler vererek ve ikna yoluyla; toprağın komünal, kardeşçe ve kollektif bir biçimde işlenmesine dayanan, makina ve traktör kullanan ve tarımın yoğunlaştırılması için bilimsel yöntemler uygulayan büyük ölçüde işletmelerde birleştirin...

1928 ve 1929 yıllarında Sovyet çiftliklerine 18 bin traktör sağlandı. Birinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda çiftliklerin yüzde 30 kadarının kollektifleştirilmiş olacağı sanılıyordu. Oysa 1929 sonları ve 1930 yılında yoksul ve yarı-yoksul köylüler kollektifleştirme hareketine öylesine

büyük bir coşkuyla atıldılar ki, hâlâ gelişme aşamasında olan sanayi gerekli teknik araç-gereci yetiştiremez oldu. Sınır tanımayan Rusya insanının coşkusuyla, ne pahasına olursa olsun, zorlama yöntemi de içinde, her türlü yola başvurularak, tarımda kollektifleşme hareketi tüm ülkeyi kaplayan bir duruma getirildi. Öyle ki, Bolşevikler Moskova bölgesinde Planın 1932 yılı için öngördüğü hedeflere, 1930 ilkbaharında ulaşmak üzere harekete geçtiler. Bu gidişi frenleyen Stalin oldu. Kongrede alınan kararlarda kararlılıkla direten Stalin, bir açık mektup yayınlayarak, Bolşeviklere "başarılardan başlarının döndüğünü" bildirdi ve onları gönüllü kollektifleşme çizgisine geri döndürdü. Sonra da, yeni durumu sağlamlaştırarak ve bu çılgınca atılımın yarattığı buhran koşullarının üstesinden gelerek, "kulakları bir sınıf olarak tasfiye edelim" sloganı altında kollektifleştirme sürecinin tamamlanmasına önderlik etti.

Stalin, güçlüklerden yılmazdı. Sovyet halkının karşılaştığı güçlükleri, kapitalist ülkelerin karşılaştığı güçlüklerden tamamen farklı görüyordu. Bolşeviklerin Onaltıncı Kongresinde şöyle dedi:

> ... Bizim karşılaştığımız güçlükler, çöküşten ya da durgunluktan doğan güçlükler değil, gelişmeden, yeniden canlanmadan ve ilerlemeden doğan güçlüklerdir. ... Bu ne anlama gelir? Bu, bizim karşılaştığımız güçlüklerin, onları altetme olanaklarını bağırlarında taşıdıkları anlamına gelir. ... Ama bu olanaklardan yararlanabilmenin ve onları gerçeğe dönüştürebilmenin, sınıf düşmanlarımızın direnişini ezebilmenin ve güçlükleri altedebilmenin tek bir yöntemi vardır: kapitalist unsurlara karşı bir cephe taarruzu örgütlemek ve bu taaarruzu köstekleyen, panik içinde oradan oraya koşuşan ve parti içinde zaferimize karşı güvensizlik yaratan kendi saflarımızdaki oportünist unsurları tecrit etmek. ...
> Köylülüğün eski olandan yeni olana doğru, kulak boyunduruğundan kollektif çiftliklerdeki özgür yaşama doğru muazzam ve köklü bir adım attığını bugün artık kör olanlar bile görüyor. Eski düzene geri dönüş olamaz. Kulak sınıfı yokolmaya mahkûmdur ve yokolacaktır. Geriye yalnızca bir tek yol kalıyor: Kollektif çiftliklerin yolu. Üstelik bu yol artık bilinmeyen ve denenmemiş bir yol da değil. Köylülerin kendisi tarafından binbir biçimde keşfedildi ve sınandı. Bu yol, köylüleri kulak boyunduruğundan, yoksulluk ve cehaletten kurtaran yepyeni bir şey olarak keşfedildi ve gözler önüne serildi. Başarılarımızın temelleri burada yatmaktadır. ...

Bunun ardından Stalin, saldırıyı, ağaçları görüp ormanı göremeyenlere, baskı hareketlerini yeni bir yaşam bi-

çiminin kuruluşu için zorunlu bir şey olarak değil de bir savaş süreci olarak görenlere yöneltti. Şöyle diyordu:

> Bazıları, sosyalist taarruzun esas yanının baskılar olduğunu, baskılar artmıyorsa sosyalist taarruzun da olmadığını sanıyorlar. Bu doğru mudur? Hayır, doğru değildir. Baskılar, taarruzun zorunlu *bir unsurudur; ama temel unsuru değil, yardımcı unsurudur.* Günümüz koşullarında sosyalist taarruzun temel unsuru, sanayimizin gelişme hızının artırılması, sovyet çiftliklerimizin ve kollektif çiftliklerimizin gelişme hızının artırılması, kentlerdeki ve köylük bölgelerdeki kapitalist unsurların ekonomik bakımdan bertaraf edilmesi hızının artırılması, yığınların sosyalizmin kuruluşu davası çevresinde harekete geçirilmesi ve kapitalizme karşı seferber edilmesidir. Onbinlerce kulağı tutuklayıp sürgüne gönderebilirsiniz; ama yeni ekonomi biçimlerinin kuruluşunu hızlandırmak için gerekli olan her şeyi yapmazsanız, eski kapitalist ekonomi biçimlerinin yerine yeni biçimleri geçermezseniz, köylülerdeki kapitalist unsurların ekonomik varlığının ve gelişmesinin üretimdeki kökenlerini parçalayıp yok etmezseniz, kulaklar yeniden doğacak ve tıpkı eskiden olduğu gibi çoğalacaktır. ...

Sınıf savaşçısı, açık seçik belirlenmiş hedeflere doğru kararlı adımlarla ilerliyordu. Şöyle diyordu:

> Yüzyılların "Rus geriliğini arkada bırakarak, sanayileşme yolunda sosyalizme doğru tam hız ilerliyoruz. Bir metal ülkesi, bir otomobiller ülkesi, bir traktörler ülkesi haline geliyoruz. Bir de SSCB'yi otomobile, müjdeli traktöre bindirelim, o zaman "uygarlık"larıyla şişine şişine övünen kapitalistler bizi geçsinler bakalım! O zaman, hangi ülkenin geri, hangi ülkenin ileri diye "sınıflandırıldığını" göreceğiz.

Birinci Beş Yıllık Plan, dört yıl üç ayda tamamlandı. Daha önce esas olarak bir tarım ülkesi olan SSCB, esas olarak bir sanayi ülkesine dönüştürüldü. 1913 yılında sanayi üretimi, ülkenin toplam üretiminin ancak yüzdre 47 kadarını oluşturuyordu. 1932 yılındaysa, ülkenin toplam üretiminin yüzde 70,7'sini sanayi üretimi, yüzde 29,3'ünü tarım üretimi oluşturuyordu. 1933'te artık İkinci Beş Yıllık Plana girişilmiş bulunuyordu. Stalin, bu planın hedefini şöyle tanımladı:

> İkinci Beş Yıllık Planın temelpolitik görevi, kapitalist unsurları ve genel olarak sınıfları nihaî olarak tasfiye etmek; sınıf farklılıklarına ve sömürüye yol açan nedenleri nihaî olarak tasfiye etmek; kapitalizmin gerek ekonomimizdeki, gerek halkımızın bilincindeki bütün kalıntılarına son vermek; ve ülkemizin tüm emekçi halkını, sınıfsız bir sosyalist toplumun bilinçli ve etkin kurucuları haline getirmektir.

Ertesi yıl Kirov'un öldürülmesi üzerine, eski düzenin kalıntılarına karşı 1938 yılına dek sürdürülecek olan terör başlatıldı. Bu müthiş kampanyanın Sovyet ekonomisini en az beş yıl gerilettiğini ileri sürenler olmuştur. Bu kampanyanın üretimi yakından etkilediği ve ülkenin yönetimini korkunç bir korku havasının kapladığı yolunda epeyce kanıt vardır. Rusların giriştiği hemen her işte olduğu gibi bunda da yarı yolda durulmadığı, sonuna dek gidildiği görülmektedir. Ama gene de, "gözlemciler" biraz abartıyorlardı. İkinci Beş Yıllık Plan zamanında tamamlandı. Bu da açıkça göstermektedir ki, Stalin bütün vaktini Troçki taraftarlarını kovalamakla ve perde arkasından Beşinci Kol'la ilgili duruşmaları dinlemekle geçirmiyordu. Aydınlar ve teknisyenler Sovyet devletinin durmadan büyüyen gücünü kabul ettikleri zaman, Stalin onları yeni sorumlu mevkilere getirdi, durumlarını düzeltti ve onlara uygulanmakta olan kısıtlamaları kaldırdı. Hızlı kuruluş dönemine öncelik tanıma gereği ortadan kalktığında, Stalin vargücüyle, üretimin niteliğinin geliştirilmesi için yeni kadroların yetiştirilmesi sorununu ele aldı. 4 Mayıs 1935'te Kızıl Ordu Akademilerine hitaben yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

> Tekniği yoluna koyabilmek ve ondan sonuna dek yararlanabilmek için, teknikte ustalaşmış insanlara, bu tekniği sanatın bütün kurallarına uygun olarak öğrenebilecek ve kullanabilecek kadrolara gereksinimimiz var. Teknikte ustalaşmış insanlar yoksa, teknik ölü demektir. Ama teknikte ustalaşmış insanların elinde teknik mucizeler yaratabilir ve yaratmalıdır da. Eğer birinci sınıf imalâthane ve fabrikalarımızda, devlet çiftliklerimizde ve kollektif çiftliklerde, ulaşım sistemimizde ve Kızıl Ordumuzda bu tekniğe hükmedebilecek yeterli sayıda kadromuz olsaydı, ülkemiz bugüne göre üç kez, dört kez daha büyük sonuçlar elde ederdi. İşte bu yüzden bugün ağırlık, teknikte ustalaşmış insanlara, kadrolara, işçilere verilmelidir. İşte bu yüzden, geride bıraktığımız bir dönemin, teknik açısından büyük sıkıntı çektiğimiz bir dönemin yansıması olan "Her şeyi teknik belirler" biçimindeki sloganın yerine yeni bir slogan, "Her şeyi kadrolar belirler. Şimdi esas olan budur" biçimindeki slogan geçirilmelidir.

Bir gün Stalin şöyle bir olay anlatmıştı: Sibirya'da bir grup tomruk işçisi köylerine döndüklerinde, bir yoldaşlarının eksik olduğu anlaşılmış. Stalin, yoldaşlarının ne olduğunu sormuş, işçiler kayıtsız bir anlatımla onun arkada kaldığını söylemişler. Biraz daha soruşturunca da, "Ne olacak,

boğuldu!" diye yanıtlamışlar.

"Adamlardan biri atıyla uğraşmak için yürüyüp gidiyordu" diye anlatıyordu Stalin, "Kendisini insan yaşamından çok hayvanıyla ilgilenmekle eleştirdiğimde şu karşılığı aldım: 'Neden insanla ilgilenecekmişiz? Her zaman insan yapabiliriz. Ama bir at yap da görelim bakalım!'" Stalin sözlerini şöyle tamamladı: "Dünyanın sahip olduğu zenginliklerin en belirleyici ve en değerlisinin insan olduğunu kavramanın zamanı artık geldi."

Aynı biçimde, yığınların temel eğitimi yoluna konulduğunda, Stalin daha yüksek eğitimin geliştirilmesi sorununu ortaya attı. Halk artık bütün alanlarda niceliksel üretimden niteliksel üretime geçmeliydi. Yapılara, makinalara, dinamolara, madenlere, yüksek fırınlara, ekinlere ve hayvanlara tanınan öncelik, artık insanlara tanınmalıydı.

İkinci Beş Yıllık Plan tamamlanmıştı. Üçüncüsüne geçmek gerekiyordu. Artık tümüyle birleşmiş olan bir halkın sanayi ordusu, muazzam bir enerji ve çabayla çalışıyordu. Bu, 180 milyon insanın oluşturduğu müthiş bir güçtü. Bu gücün gelişmesiyle boy ölçüşebilecek hiçbir güç yoktu. İnsanlık tarihindeki bu en büyük kurtuluş hareketinin olaylarını, batı demokrasilerinin ölçütleriyle değerlendirmeye kalkışmak, boş yere kafa yormaktan başka bir şey değildir. Stalin ve Bolşevik Partisi, hızla kazanılması gereken bir savaşa önderlik ediyorlardı, çünkü ufukta farklı türden bir savaş belirmişti. O dönemde Rusya'nın taşının toprağının altın olduğu pek söylenemezdi. Sosyalist toplum, tanrının gönderdiği bir armağan olarak gökten zembille inmiyordu. "Kan, ter ve gözyaşıyla" ve büyük kayıplar vererek yaratılıyordu. Binlerce insan ölüyor, yaralanıyor, soğuktan donuyor, açlıktan kırılıyordu. Binlercesi askerî mahkemelerde yargılanıyor, kurşuna diziliyordu. Sovyetler Birliği'ne en büyük çelik fabrikasını kazandıran Magnitogorsk sanayi savaşının kazanılması, Stalingrad, Harkov, Kiev savaşlarının ve daha birçok savaşın kazanılmasını sağladı; ama bu savaşlar hiç de öyle kayıp verilmeden kazanılmadı. Yeryüzünün Nazi boyunduruğundan kurtarılmasının bedeli hesaplanırken, büyük yapıların tepesinde soğuktan donan inşaat işçileri, şiddetli rüzgârda sallanan iskelelerden düşen

işçileri, Sibirya'nın sıfırın altında kırk derece soğuğunda çadırlarında açlıktan ölenleri unutmamak gerekir. İnsanlığın yüzyıllar boyu elde ettiği deneyimleri, bir bakıma rahat bir gelişme döneminden geçmiş başka bir toplumun değer yargılarına vurulduğunda bağışlanmaz gibi görünen kayıplara, haksızlıklara ve acılara uğramadan on yıla sığdırmak mümkün olamazdı.

Stalin, sıkıca içiçe geçmiş üç devrime önderlik ediyordu ve dünya devletleri arasında çıkması beklenen çatışmanın yakınlığının bilincinde olduğu için çalışmaları hızlandırıyordu. NEP'çileri ve kulakları ortadan kaldırarak sınıf savaşını bitirmesi; bir sanayi ve tarım devrimine ve aynı zamanda ortaçağın yoksulluğundan, cehaletinden, ulusal kinlerinden ve batıl inançlarından kurtulma uğraşı veren yığınların yüreklerinde sürdürülen manevî devrime önderlik etmesi gerekiyordu.

Bu sonuncu görevle ilgili olarak şunları söylüyordu:

> [Bu görev] Rus olmayan milliyetlerin emekçi yığınlarının, daha ileri durumdaki merkezi Rusya'yı geçmelerine yardım edilmesini ya da başka bir deyişle, onlara şu sorunlarda yardımcı olunmasını kapsıyordu: (a) Sovyet devletini, bu halkların ulusal ve geleneksel koşullarına uygun biçimlerde ve onların arasında geliştirmek ve güçlendirmek; (b) bütün iktidar organlarının, yerel halkın âdetlerini ve psikolojisini iyi bilen kişilerden oluşabilmesi için, adlî, idarî ve ekonomik hizmetleri onların kendi dillerinde geliştirmek ve güçlendirmek; (c) kendi basınlarını, okullarını, tiyatrolarını, klüplerini ve bütün öteki kültür ve eğitim kurumlarını kendi dillerinde geliştirmek; (d) olabildiği kadar hızlı bir biçimde, yerli vasıflı işçilerden, sovyet ve parti örgütleyicilerinden oluşan kadroların ve bütün yönetim alanlarında ve özellikle halk eğitimi alanında yöneticilerin yetiştirilmesi amacıyla Kırgız, Başkırt, Türkmen, Özbek, Tacik, Azerbeycan, Tatar ve Dağıstan halkları için bu milliyetlerin kendi dillerinde öğretim yapacak, gerek genel eğitim, gerek meslekî ve teknik eğitimle ilgili yaygın bir okul ağı yaratmak ve geliştirmek.

Stalin, kollektif çalışma konusundaki dehasını belki de bu büyük mücadelenin hiçbir aşamasında, halkın insiyatifini geliştirme yönteminde olduğu kadar ortaya koymamıştır. İşçi gruplarının daha yüksek üretim düzeylerine erişmelerini sağlayan ve "sosyalist yarışma"dan yararlanmayı amaçlayan saldırı tugayları taktiği, Bolşevik Partisinin önderlik pratiğinden elde edilen bir politik kavramdı.

Buna karşılık, Stahanov Hareketi oldukça farklı ve yeni bir şeydi. Parti önderliğinin saflarından kaynaklanmıyordu. Bu hareket bir kömür madeninde başladı ve öncüsü de Stahanov adlı bir madenciydi. Stahanov, kömür üretimi düzeyinin yükseltilmesi sorunu üzerinde kafa yordu. Sanırım, bizler Batıda bu teknik süreci, sanayinin rasyonelleştirilmesi olarak adlandırırdık. Ne var ki, Stahanov yalnızca yeni teknik yöntemler getirmekle kalmadı. Rasyonelleştirme sürecine kendi insiyatifiyle yeni bir ruh kattı ve bu da bütün işçiler arasında, bilimsel bilgi ve onun her türlü üretim yöntemine uygulanması konusunda bir tutku haline geldi. Stalin, bu olayı ele aldı ve ona örgütlü bir biçim kazandırdı. Stahanov'dan öğrenebilmeleri için madencilerin, demiryolu işçilerinin, makina işçilerinin ve bilim adamlarının katıldığı konferanslar düzenledi ve bu konferansların hepsinde kendisi de konuşmalar yaptı. Stalin, bu yeni hareketi, kol emeğiyle kafa emeğinin birbirinden ayrılmayacağı yeni bir çalışma biçiminin öncüsü olarak görüyordu. "Bu Stahanov'cular nasıl insanlardır?" diye soruyor ve şöyle yanıtlıyordu:

> Stahanov'lar, Busigin'ler, Smetanin'ler, Krivonoss'lar, Vinogradov'lar ve daha birçokları gibi, yaptıkları işin tekniğinde tamamen ustalamış, onu hükmü altına almış ve daha da ilerilere götürmüş olan yeni insanlarla, kadın ve erkek emekçilerle karşı karşıya bulunuyoruz. Bundan üç yıl kadar önce, böyle insanlarımız ya hiç yoktu ya da sayıları yok denecek kadar azdı. ... Bu yoldaşlarımıza, Staehanov'culara daha yakından bakın. Bunlar nasıl insanlardır? Bunlar genellikle genç ya da orta yaşlı kadın ve erkek emekçilerdir; işlerinde titizliğin ve dakikliğin örneklerini veren, çalışmada zaman etkeninin önemini kavrayabilen ve yalnızca dakikaları değil, aynı zamanda saniyeleri de saymasını öğrenmiş olan, kültür ve teknik bilgi sahibi insanlardır. Büyük çoğunluğu, asgarî teknik kurslara katıldı ve teknik eğitimini sürdürüyor. Onlarda, bazı mühendislerde, teknisyenlerde ve iş yöneticilerinde rastlanan tutuculuğun ve tembelliğin zerresi yok; onlar, köhnemiş teknik ölçütleri parampar-ça edip yeni ve daha yüksek ölçütler yaratarak cesaretle ileri atılıyorlar; sanayi yöneticilerinin saptadıkları üretim kapasitelerinde ve hazırladıkları ekonomik planlarda değişiklikler yapıyorlar; mühendislerin ve teknisyenlerin söylediklerini çoğu zaman tamamlıyor ve düzeltiyorlar, onlara ders veriyor ve onları ilerletiyorlar, çünkü onlar yaptıkları işin tekniğinde tamamen ustalaşmış, teknikten elde edilebilecek olanın en çoğunu elde edebilen insanlardır. ... Stahanov'cuların sanayinin yenilikçileri oldukları ve Stahanov ha-

reketinin de sanayimizin geleceğini temsil ettiği, işçi sınıfının kültürel ve teknik düzeyinin gelecekteki gelişmesinin tohumlarını bağrında taşıdığı ve sosyalizmden komünizme geçiş ve kafa emeğiyle kol emeği arasındaki farkhlığın ortadan kaldırılması için zorunlu olan emek üretkenliği ölçütlerine ulaşabileceğimiz biricik yolu önümüze serdiği açık değil midir?

Bugün büyük boyutlara erişen bu hareket, Sovyetlerin tüm dünyada cehaleti ve geriliği yoketme çabalarına ilk başladıkları yıllardan beri sürdürdükleri yığın eğitiminin yol açtığı niteliksel değişikliğin bir göstergesidir. Magnitogorsk'ta bir işçi olarak yaşadığı altı yılın büyüleyici öyküsünü John Scott şöyle anlatıyor:

> Her gece saat altından onikiye dek Magnitogorsk tramvayları ve otobüsleri, koltuklarının altında kitapları ve defterleriyle okuldan eve, evden okula koşuşturan, Leibnitz, Hegel ya da Lenin üzerine tartışmalar yapan, dizlerinin üzerinde problem çözen, New York metrosundaki sınava giden lise öğrencileri gibi hareket eden yetişkin öğrencilerle dolu olurdu. Ama ne sınav zamanıydı, ne de bu öğrenciler okul çağındaki çocuklardı. Bu, birkaç yüzyıllık yitirilmiş zamanı gidermeye çalışan Sovyetler Birliği halkının *ivedisinden* başka bir şey değildi.[1]

Denilebilir ki, Stahanov Hareketinin başlamasıyla birlikte, bilim belli bir azınlığın malı olmaktan, uzmanların özel alanı olmaktan çıktı. Tarlalar, fabrikalar, atelyeler, madenler, taş ocakları, üretim faaliyetinin bütün birimleri halkın birer bilim laboratuvarı haline geldiler; işçiler de işbaşındaki bilim adamları oldular. İnsanlık tarihinde bir dönüm noktasıydı bu. Devrim, yeni tipte işçiyi; insanın hem makinaya, hem de doğaya hükmetmeyi öğrenmesini gerektiren geleceğin uygarlığındaki insanların ilk örneği olan işçi-bilimadamını yaratmıştı.

Stalin'in önderliğinin en büyük zaferi, halkın elde ettiği başarıları bütün yönleriyle toparlayarak, onları bugün tüm dünyanın Stalin Anayasası olarak bildiği anayasada yansıttığı zaman ortaya çıktı. Sorumluluğunu esas olarak Lenin'le Stalin'in paylaştıkları, 1922 yılında düzenlenen ilk Sovyet Anayasasından bu yana büyük değişiklikler meydana gelmişti. Stalin, artık büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen bir toplumla karşı karşıya değildi. Cehalet hemen

[1] *Uralların Ötesinde*, s. 174.

tümüyle ortadan kaldırılmıştı. Stalin, artık düşman sınıfların durumunu gözönünde bulundurmak zorunda değildi. Bu sınıflar tasfiye edilmişti. Kiliselerin karşı-devrimci güçlere yardımcı olan kesiminin üstesinden gelinmiş, kiliseler Sovyet rejimine düşmanlık besleyen bütün önderlerinden arındırılmıştı. Artık "kulaklar" yoktu ve kollektif çiftliklerdeki köylüler yaşam biçimlerinde meydana gelen değişikliklerden büyük bir coşkunluk duyuyorlardı. Sınıfsız toplumun temelleri sağlam bir biçimde atılmıştı. Kurtulan uluslar, yeni durumlarıyla ilgili büyük deneyimler kazanmışlardı. Dolayısıyla artık demokrasiyi geliştirmenin, gereği kalmayan kısıtlamaları kaldırmanın ve yönetimi basitleştirmenin zamanı gelmişti. 1935 yılında Sovyetlerin Yedinci Kongresi, SSCB Anayasasının değiştirilmesini kararlaştırdı.

Stalin, kollektif çalışmada büyük bir önder olduğunu bir kez daha kanıtladı. Bir Anayasa tasarısı hazırlamakla görevlendirilen geniş bir komisyona başkanlık etti. Bu komisyonda Molotov, Jdanov, Kaganoviç ve daha birçokları gibi ülkenin önde gelen ve en yetenekli önderleri bulunuyordu. Tasarının hazırlanması tamamlandığında, tarihin en büyük tartışması başladı. Sovyetler Birliği'ni oluşturan bütün milliyetlerin dillerinde yayınlanan tasarı, 60 milyon nüsha dağıtıldı. Tasarının tamamı, toplam tirajları 37 milyon olan 10 bin gazetede yayınlandı. Bütün radyo istasyonlarından okundu ve 36 milyon insanın katıldığı 527 bin mitingde tartışıldı. Önerilen değişikliklerin sayısı 134 bindi. Anayasa, fabrika ve imalâthanelerde, kooperatif derneklerinde ve klüplerde, çiftliklerde, atelyelerde ve madenlerde tartışıldı ve incelendi. Komisyon, gerek tek tek bireylerden, gerek örgütlerden gelen bütün değişiklik önerilerini inceledi. Tasarının son biçimi, 5 Aralık 1936'da Sovyetlerin olağanüstü bir kongresine sunuldu.

Anayasa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, işçilerin ve köylülerin sosyalist devleti olduğunu ilân ediyordu:

> SSCB'de tüm iktidar, emekçi halkın delegelerinin sovyetleri tarafından temsil edilen kent ve köy emekçilerinindir. ... Bütün yurttaşlar, milliyet ve ırk farkı gözetilmeksizin, ekonomik, kültürel, sosyal

ve politik yaşamın ve devlet yaşamının bütün alanlarında eşit ve geri alınamaz haklara sahiptirler. ... Bu hakların dolaylı ya da dolaysız herhangi bir biçimde kısıtlanması ya da yurttaşlara ırklarına ve milliyetlerine göre dolayh ya da dolaysız herhangi bir biçimde ayrıcalık tanınması ve aynı zamanda ırk ve milliyet ayırımının, düşmanlığının ya da nefretinin herhangi bir biçimde propagandasının yapılması yasa tarafından cezalandırılır.

Eşit haklara sahip iki meclisten, yani Birlik Sovyeti ile Milliyetler Sovyetinden oluşan SSCB Yüksek Sovyeti, SSCB yurttaşları tarafından genel, eşit ve dolaysız oy hakkı temeli üzerinde gizli oylamayla dört yıllık bir dönem için seçilir. Akli dengesi yerinde olmayanlar ve mahkemeler tarafından seçme hakkım da elinden alan cezalara çarptırılmış olanlar dışında, onsekizyaşını doldurmuş bütün yurttaşlar ırk ya da milliyet, din, eğitim düzeyi, ikametgâh, sosyal köken, mülkiyet ve medeni hal ayırımı yapılmaksızın ve geçmişteki faaliyetleri gözönüne alınmaksızın, seçme ve seçilme hakkına sahiptirler.

SSCB'nin ekonomik temeleri, sosyalist ekonomi sisteminden ve üretim alet ve araçlarının sosyal mülkiyetinden oluşur. ... Sosyalist mülkiyet, ya devlet mülkiyeti biçiminde ya da kooperatif kollektif mülkiyeti biçimindedir. ... Yasalar, başkalarının emeğinin sömürülmemesi koşuluyla ... küçük ölçüde özel girişime izin verir. ... Çalışma geliri ve tasarruflarda, konut ve yardımcı tarımda, ev eşya ve aletlerinde, kişisel kullanımla ilgili eşyada kişisel mülkiyet hakkı ve yurttaşların kişisel mallar üzerindeki miras hakkı yasayla korunmuştur. ... Çalışmayan aç kalır ilkesi temeli üzerinde, çalışmak, her sağlam yurttaş için bir ödev ve şereftir.

Yurttaşların çalışma hakkı, iş bulma ve işin niteliğine ve niceliğine göre ücret alma güvencesi, ... dinlenme, ... ücretli izin, bir sanatoryumlar, dinlenme evleri ve klüpler ağının sağlanması hakkı, ... yaşlılık, hastalık ve çalışma yeteneklerinin kaybolması durumlarında sigorta hakkı vardır. Bu haklar, giderleri devletçe karşılanan parasız sağlık hizmetleri ve yaygın sağlık kurumları ağının sağlanması ... sosyal sigortanın yaygın bir biçimde geliştirilmesiyle güvence altına alınmıştır. ... Yurttaşların, parasız yüksek öğrenim de içinde olmak üzere, öğrenim görme hakkı vardır. ... Kadınlar ekonomik, kültürel, sosyal ve politik yaşamın ve devlet yaşamının bütün alanlarında erkeklerle eşit haklara sahiptirler... kadınlar, ana ve çocuğunun çıkarlarının devletçe korunması, ücretli doğum izni ve bir doğumevleri, yuvalar ve kreşler ağının sağlanması hakkına sahiptirler. ... Kilise devletten, okul da kiliseden ayrı olacaktır. Bütün yurttaşlara dini ibadet özgürlüğü ve din aleyhtarı propaganda yapma özgürlüğü tanınacaktır. ... Emekçi halkın çıkarlarına uygun olarak ve sosyalist sistemi güçlendirmek amacıyla, yurttaşların söz özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü yasalar tarafından güvence altına alınmıştır. ... Mahkeme kararı ve bir savcının izni olmadan hiç kimse tutuklanamaz. Yurttaşların konut dokunulmazlığı ve haberleşme gizliliği yasa tarafından korunmuştur.

Bu hakların yanısıra bir de görevler vardır.

Anayasaya uymak, onun maddelerini yerine getirmek, iş disiplinini korumak, kamu görevlerini dürüst bir biçimde yerine getirmek, sosyalist toplumun yasa düzenine saygı göstermek ve anavatanın zenginliğinin ve gücünün kaynağı olan sosyalist kamu mülkiyetini korumak ve güçlendirmek her yurttaşın görevidir; anavatanın savunulmasıysa, kutsal bir görevdir.

Bu hakların ve görevlerin yürütüldüğü ve güvence altına alındığı temsili hükümet sistemi, delegelerin, SSCB Yüksek Sovyetine; Cumhuriyetler Yüksek Sovyetine; bölge ve il sovyetlerine; özerk cumhuriyetlerin yüksek sovyetlerine; özerk illerin, bölgelerin, kentlerin ve köylük bölgelerin sovyetlerine seçildikleri genel oy hakkı temeline dayalıdır. Seçimlere bütün yurttaşlar eşit olarak, kadınlarla erkekler eşit olarak katılırlar ve eşit koşullarla seçilme hakkına sahiptirler. Kızıl Ordu saflarındaki yurttaşlar, öteki bütün yurttaşlarla eşit koşullarda, seçme ve seçilme hakkına sahiptirler. Seçimler doğrudan, oylama gizlidir. Adaylar seçim bölgeleri tarafından gösterilir ve emekçi halkın bütün örgütleri ve dernekleri, Komünist Partisi örgütleri, sendikalar, kooperatifler, gençlik örgütleri ve kültür dernekleri aday gösterme hakkına sahiptirler. Bütün kuruluşlardaki bütün temsilciler, kendi çalışmaları ve kuruluşun çalışmaları üzerine rapor vermekle yükümlüdürler ve yasada belirtildiği gibi, seçmenlerin çoğunluğunun kararıyla geri alınabilirler.

Bu SSCB Anayasası, aşılmaz gibi görünen güçlüklere karşın gerçekleştirilen, on yıllık büyük ekonomik, sınaî ve sosyal ilerlemeyi toparlamaktaydı. 1917 yılında okumayazma bilmeyen 130 milyon Rus yurttaşı vardı. 1937 yılındaysa okuma-yazma bilmeyen hemen hemen kalmamıştı ve Sovyetler Birliği 9 milyon teknisyene sahip bulunuyordu. Stalin 1927 yılında Birinci Beş Yıllık Planı başlattığında, Rusya'nın yalnızca 210 araştırma laboratuvarı vardı. 1937'deyse bunların sayısı 2300'e yükselmişti. 1941 yılında, Stalin'in kendi eserleri birçok dilde 509 milyon, Lenin'in eserleri de 171 milyon basılmış bulunuyordu. 1913'te 86 milyon 700 bin nüsha basılan 26.200 kitaba karşılık, 1938 yılında 40 bin kitap 692 milyon 700 bin nüsha basılmıştı. Herzen, Gogol, Puşkin, Tolstoy, Lermontov ve Çehov gibi büyük yazarların klasik eserleri ve modern yazarların kitapları artık milyonlarca basılıyor ve bunlardan bazıları yetmişiki dile çevriliyordu. Byron, Dickens, Shakespeare, Goethe, Victor Hugo, Cervantes, Anatole France gibi yabancı yazarların klasikleri de altı dilden kırk dile kadar çevriliyor, milyonlarca nüsha basılıyordu. 1913 yılında,

tüm Rusya'daki 859 gazetenin toplam tirajı 2 milyon 700 hini geçmiyordu. 1938 yılındaysa toplam tirajı 37 milyon 500 bin olan 8.550 gazete çıkıyordu (bunlardan 2.188'i Rusçadan ayrı dillerde yayınlanıyordu). 1940 yılında Sovyetler Birliği'nde, 173 tanesi yalnızca gençler için olmak üzere, 850 tiyatro vardı. 1914 yılında, çeşitli düzeylerdeki okullara giden 8 milyon 137 bin insan vardı; 1936-37 öğrenim yılındaysa, onbeş yaşına dek olan 38 milyon 335 bin kişi parasız ilk öğrenimden, 10 milyon 834 bin çocuk orta öğrenimden ve 700 bin delikanlı ve genç kız da üniversite ve dengi yüksek okullardan yararlanıyordu. 1939 yılında, 166 milyon kitaba sahip 86.266 halk kitaplığı vardı. Gene aynı yıl, Sovyet Bilimler Akademisi altmış bilimsel enstitüye ve 158 milyon rublelik bir bütçeye sahipti. 1940 yılında devlet, kültürel çalışmalara toplam 42 milyar 875 milyon ruble harcıyordu.

Üstelik bu şaşırtıcı gelişmeler yalnızca erkeklerle sınırlı da değildi. 1940 yılında, onüki bin kadın Sovyet Bilimler Akademisinde araştırmacı olarak çalışıyordu. Hükümet ve parti çalışmalarının yönetici mevkilerinin yüzde-yirmisinde kadınlar bulunuyordu. Ayrıca çeşitli cumhuriyetlerdeki birçok örgütün seçimle işbaşına gelinen mevkilerinde en azından 428.570 kadın görev yapıyordu. Buna göre, sanırım, Sovyetler Birliği'ndeki kültür devriminin, bütün öteki ülkelerdeki kültür devrimlerini geride bıraktığını söylemek abartma olmayacaktır.

Bilim ışığının tüm ülkeyi aydınlatması sonucunda, sosyal refah alanında büyük değişiklikler meydana geldi. Doğum ve çocuk sağlığı kliniklerinden oluşan ve giderleri hükümetçe karşılanan önleyici ve tedavi edici örgütler, geniş bir sağlık kurumları ağı meydana getirmektedir. Ölüm oranı Çarlık Rusyasına göre yüzde 55 düşmüş, çocuk ölümleriyse yarı-yarıya azalmıştır. Nüfus yılda 3 milyonluk bir artış göstermektedir.

Ancak, belki de Stalin'i en çok sevindiren başarı, milliyetler sorununun çözülmüş olmasıdır. Bir zamanların "sömürge" ulusları, feodalizm ve barbarlıktan uygarlığa sıçramış bulunuyorlar. Stalin, bütün ulusların ve ırkların, renk, dil, kültür düzeyi ve ekonomik gelişme farkı gözetil-

meksizin eşit hak ve olanaklara sahip olmaları ilkesine bağlı kalmıştı. İlk Sovyet Anayasasında dile getirilmiş olan bu ilkenin uygulanması için gösterilen çabalar sonucunda, göçebe kabileler ve geri halklar, pogromlar ve ırkçı düşmanlıklar ve çatışmalar çağını geride bırakmış, okur-yazar, eğitim görmüş, kültürlü kişilerden, kollektif çiftçilerden ve sanayi işçilerinden meydana gelen ve kendi kendini yöneten uluslar haline gelmişlerdi. Stalin'in ülkesi Gürcistan bir zamanlar ilkel bir yarı-sömürgeydi; oysa şimdi Sovyetler Birliği'nin en ileri sosyalist cumhuriyetlerinden biridir. Hızla gelişen komşu Ermenistan Cumhuriyeti'ndeyse zulüm günleri kötü bir anı olmuştur artık. Artık her iki cumhuriyette de ilkokuldan üniversiteye dek kendi eğitim sistemleri yürürlüktedir. Özbekistan, Buhara, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Kazakistan, Yakutistan, Sibirya ve Sovyet Asya toprakları içinde kalan bütün yörelerde ilkel yaşamdan çağdaş uygarlığa sıçranılmıştır. Sanayi makinaları bu yörelere birer kurtarıcı olarak girdiler; bilim, bu ülkeler imparatorluk rejiminin birer sömürgesiyken hüküm süren vahşi köleliğin bir parçası olan zihnî zincirleri paramparça etti. Pis kokulu, dumandan geçilmeyen kulübelerin ve ilkel pisliğin yerini, yeni evler, modern eşya, yeni sanayi, kollektif çiftlikler, yeni okullar, yeni alışkanlıklar ve yeni bir yaşam biçimi aldı. Ancak, bir yandan Sovyetler Birliği'nin dört bir bucağında tek tek ulusal kültür ve politik biçimler hiç kısıtlanmaksızın uygulanırken, bir yandan da bunların hepsi bir tüm olarak Sovyetler Birliği'nin ekonomik birliğine dayanmaktadır. Artık ulusal sınırlarda gümrük duvarları yok. Ulusal ayrıcalık konusunda da modası geçmiş girişimlere rastlanmıyor. Bir üretim örgütü olarak SSCB, savunmada ve amaçta birleşmiş tek bir bütündür.

Stalin, bu zaferin nedenlerini şöyle açıklıyor:

> Uluslar arasındaki çatışmaların esas kışkırtıcıları olan sömürücü sınıfların var olmaması; karşılıklı güvensizlik yaratan ve ulusal tutkuları körükleyen sömürünün var olmaması; iktidarın, her türlü köleliğin düşmanı ve enternasyonalizm fikirlerinin gerçek taşıyıcısı olan işçi sınıfının elinde bulunması; halklar arasında karşılıklı yardımın, ekonomik ve sosyal yaşamın bütün alanlarında gerçekten uygulanması; ve nihayet, SSCB halklarının ulusal kültürlerinin, yani biçimde ulusal, özde sosyalist olan bir kültürün filizlen-

mesi: bütün bunlar ve benzeri etkenler, SSCB halklarının durumunda köklü bir değişiklik yaratmıştır. Birbirlerine karşı duydukları güvensizlik kaybolmuş, aralarında karşılıklı bir dostluk duygusu gelişmiş ve böylece tek bir federe devlet sistemiyle birlikte, halklar arasında gerçekten kardeşçe bir işbirliği kurulmuştur. Bunun sonucunda artık bugün, bütün sınavlardan alnının akıyla çıkmış ve sağlamlığı karşısında yeryüzünün herhangi bir yerindeki herhangi bir ulusal devletin kıskançlık duyabileceği, tam anlamıyla oluşmuş, çok-uluslu bir Sosyalist Devlete sahibiz.

Stalin, başarıyla gerçekleştirilen ekonomik dönüşümü, Bolşevik Partisinin Onsekizinci Kongresine sunduğu raporda gururla anlatıyordu:

Sanayinin ve tarımın yeni ve modern bir teknik temeli üzerinde yeniden kuruluşunun tamamlanmış olmasını, sözkonusu dönemde ekonomik gelişme alanında elde edilen en önemli sonuç olarak görmeliyiz. Artık ülkemizde, eski tekniğe sahip eski fabrikalar ve nuhu nebiden kalma aletlere sahip eski köylü çiftlikleri yoktur ya da yok denecek kadar azdır. Artık sanayimiz ve tarımımız yeni ve modern tekniğe dayanmaktadır. Sanayi ve tarımın yeni makinalarla yeterince donatılmış olduklarını göz önüne alacak olursak, ülkemizin, eski makinaların üretime ayak bağı olduğu ve modern tekniği engellediği öteki bütün ülkelerden daha ileri olduğunu hiç abartmadan söyleyebiliriz.

Ülkenin sosyal yapısı yepyeni bir görünüme bürünmüş bulunuyor. 1937 yılında nüfusun yüzde 34,7'si kol emekçileri ve memurlar, yüzde 55,5'i kollektif çiftçiler ve kooperatifleşmiş zanaatkârlar, yüzde 5,6'sı kendi başlarına çalışan köylü zanaatkârlar ve yüzde 4,2'si de öğrenciler, emekliler ve askerler olarak sınıflandırılmıştı. Bolşevik Partisinin 1925 yılında 470 bin olan üye sayısı, yaklaşık olarak 2 milyona çıkmıştı. Beş milyon üyesi olan Genç Komünistler örgütüyse, Bolşevik partisini daha da güçlendiriyordu.

Bütün bu büyük kuruluş çalışmaları ilerlerken, Stalin bir yandan da Beşinci Kol olarak nitelendirilen muhalif unsurlarla hesaplaşıyordu. Eğer pek az kimsenin kavradığı bu mücadelenin üzerinde biraz daha az dursak ve Stalin'in aynı yıllarda yönettiği kuruluş çalışmalarına biraz daha fazla dikkat gösterseydik, Alman saldırısı gelip çattığında Kızıl Ordunun ve Sovyet halkının düşmana karşı koyma gücü konusunda daha az hata yapardık.

Devrimin iç sorunlarında zamana karşı girişilen yarış

kazanılmıştı. Ama Stalin, bu zaferi Sovyet halkıyla paylaştığı anda bile, kurulmasına yol göstericilik ettiği uygarlığın üzerinde pek yakında patlayacak olan fırtınayı hiçbir zaman gözden kaçırmadı. En zorlu yıllarında bile hiç kaybetmediği aynı vakar ve gözüpeklikle, yarattığı dev gücün başında duruyor; en küçük bir kararsızlığa kapılmaksızın, devleti ve partiyi sınavların en büyüğüne hazırlıyordu.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

STALİN VE DÜNYA DEVRİMİ

Lenin yoldaş, aramızdan ayrılırken, bizden Komünist Enternasyonal ilkelerine bağlı kalmamızı istedi. Sana söz veriyoruz, Lenin yoldaş, tüm dünya emekçilerinin birliğini, Komünist Enternasyonali güçlendirmek ve yaygınlaştırmak için canımızı esirgemeyeceğiz.

J. STALİN, *Ocak 1924*

Komünist Enternasyonalin dağıtılması doğru ve zamanındadır; çünkü özgürlüğüne düşkün bütün ulusların o tek düşman Hitlerciliğe karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştırmaktadır...

J. STALİN, *28 Mayıs 1943*

JOZEF STALİN, daha 1914 yılından önce Bolşevik Partisi önderlerinin ön saflarında yer aldığı halde, 1917 Şubat Devrimiyle birlikte sürgünden dönünceye dek, uluslararası sorunlarla ilgili pek az şey yazmış ya da söylemişti. Gerçekten de, dış sorunlarla ilgili görüşlerini ilk kez enine boyuna 1924 yılında *Leninizm* adlı eserinde dile getirdi. Stalin, vargücüyle çalışarak örgütler kurduğu, savaştığı ve bir cepheden ötekine koştuğu hazırlık ve sağlamlaştırma yıllarında, Lenin'in önde gelen "uygulayıcı"sı olmakla yetinmişti. Artık, Lenin'in yerine geçmesine karşın, gene onun "öğrenci"si olmakla yetiniyor, Usta'nın öğretilerini sadakatle açıklıyordu. O sıralar görüşlerini şöyle özetlemişti:

> ... yalnızca tek bir ülkede burjuvazinin iktidarının yıkılması ve proletarya iktidarının kurulması, *kendiliğinden*, sosyalizmin tam zaferi demek değildir. İktidarını sağlamlaştırdıktan ve köylüğün desteğini sağladıktan sonra, muzaffer proletarya, sosyalist bir toplumun kuruluşuna geçebilir ve geçmelidir de. Bu, muzaffer proletaryanın böylelikle sosyalizmin nihaî zaferine ulaşacağı anlamına gelir mi? Bu, tek bir ülkedeki işçilerin, hiçbir yardım görmeksizin, müdahaleye ve eski düzenin geri getirilmesine karşı güvence altında, sosyalizmi kesin olarak kurabileceği anlamına gelir mi? Kesinlikle hayır. Böyle bir şeyin olabilmesi için, devrimin her yerde olmasa bile hiç değilse birkaç ülkede zafere ulaşması zorunludur. İşte bu yüzden, başka ülkelerdeki devrimin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, devrimin zafere ulaştığı ülkeye düşen bir görevdir. İşte bu yüzden, devrimin başarıya ulaştığı ülke kendisini bağımsız bir güç olarak değil, bir yardımcı güç olarak, proletaryanın öteki ülkelerdeki zaferini hızlandıracak bir araç olarak görmelidir...[1]

"Başka ülkelerdeki devrimin teşvik edilmesi ve desteklenmesi"nin hangi biçimleri alacağı, koşullara bağlıdır. Stalin, bir marksist olarak, başka bir ülkedeki ayaklanmaya yardım etmek üzere Kızıl Ordusunu göndermesini devrimci Rusya'dan her zaman ve her koşul altında isteyebileceğini söyleyemezdi. Ancak Rusya, devrimin her yerde gelişmesine şu ya da bu biçimde yardımcı olacaktı.

Stalin, Lenin'in bu dönemi bir "Savaş ve Devrim" dönemi olarak nitelendiren görüşüne katıldığını, *Leninizm* de yeterince açık bir biçimde ortaya koyuyordu:

> Eskiden, proletarya devrimi, sözkonusu ülkenin tamamen yerel koşullarının bir sonucu olarak düşünülürdü. ... Bu formül, eskimiştir. Bugün biz, proletarya devrimini, her şeyden önce dünya ölçüsündeki emperyalist sistemin yarattığı zıtlıkların bir sonucu, dünya ölçüsündeki emperyalizmin zincirlerini (şu ya da bu ülkede) kıran bir çabanın sonucu olarak görmek zorundayız. ...
> Bundan sonra cephe nerede yarılacaktır? Hiç kuşkusuz, gene en zayıf olduğu noktada. ...

Stalin daha önceleri, 1917 Martında, Lenin, Troçki, Buharin, Zinovyev ve öbürleriyle birlikte Komünist Enternasyonalin kuruluş kongresine delege olarak katılmıştı. 1914'te savaşın patlak vermesiyle birlikte İkinci Sosyalist Enternasyonal çöker çökmez, Lenin, "oportünizmden arınmış" bir Komünist Enternasyonal kurmanın gerekliliğini vurgulamaya başlamıştı. Ve Rusya Devrimi öteki ülkelerin

[1] *Leninizm*, s. 109.

işçi sınıfı saflarında büyük bir coşkunluk yarattığında, Lenin bu örgütün kurulmasına önderlik etti. Bazı kimseler, Komünist Enternasyonalin, Sovyet Dışişleri Bakanlığının bir uzantısı olarak kurulduğunu ileri sürmüşlerdir. Ben bu görüşün tamamen yersiz olduğu kanısındayım. Lenin, Komünist Enternasyonali, Rusya Devrimi olmasaydı da kuracaktı; yazılarında bunu ispatlayacak çok sayıda kanıt vardır. Ancak Rusya Devrimi Lenin için çok daha elverişli koşullar yarattı. Çünkü devrim yalnızca Bolşevik Partisinin Rusya'daki gelişmesini son derece hızlandırmakla kalmadı, aynı zamanda bütün ülkelerin sosyalist ve işçi sınıfı hareketlerinde Bolşevik Partisine benzeyen partiler kurma isteği yarattı. Stalin, Lenin'in önerisini desteklemekte en ufak bir duraksama göstermedi.

Leningrad'daki Smolni Enstitüsünde yapılan o ilk toplantıda, yeni Enternasyonalin, Sovyet dış politikasıyla ya da müdahale savaşı sona erip de Sovyet hükümetiyle kapitalist hükümetler arasında diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra ortaya çıkacak sorunlarla bağıntısı konusunda hiçbir tartışma yapılmadı. Gerçekte o sıralar bu tür ilişkilerin kurulabileceğine pek az olasılık veriliyordu. Sovyetler, sırtlarını duvara dayamış savaşıyorlardı; devletlerarası ilişkiler gibi sorunların ortaya çıkması için daha aylar sürecek kahramanca mücadelelerin verilmesi gerekiyordu. Üstelik hiçbir marksist ya da sosyalist yazıda bu konuya ışık tutacak bir nokta yoktu. Kapitalist ülkelerle ilişki kurulduktan sonra, Bolşevikler en ufak bir deneyime sahip olmadıkları bir alanda çalışmak zorunda kalacaklardı.

1919 Kongresi küçük bir kongreydi ve öteki ülkelerin sosyalist hareketleriyle ilişkisi olan ve o sırada Rusya'da bulunan bazı kimselerden ve Rusya Bolşeviklerinin önderlerinden oluşuyordu. Bu kongre, birkaç bildiri yayınlamasının ve Enternasyonalin kurulduğunu ilân etmesinin yanısıra, ertesi yıl yapılacak ve gerçekten temsil niteliği taşıyacak olan kongrenin zeminini hazırlamaktan başka bir şey yapmadı.

İkinci Kongre, 1920 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında toplandı. Bu kongrede, elliyi aşkın ülkenin partileri ve sosyalist grupları temsil ediliyordu. İlkin Leningrad'-

daki Uritski Tiyatrosunda, daha sonra da Kremlin'deki St. Andrew Salonunda toplanan eşsiz bir topluluktu bu. Devrim, her kıtadan ve her iklimden delegeleri büyük bir mıknatıs gibi çekmişti. Ne var ki, devrimci gelişme, büyük işçi partilerini, yeni Enternasyonale Almanya ve İngiltere'de geniş bir yığın temeli sağlayacak ölçüde bölecek boyutlara ulaşmamıştı. ABD'deki işçi sınıfıysa politik bakımdan hâlâ çocukluk çağındaydı ve zaten bölünecek bir harekete sahip değildi. İkinci Enternasyonalin resmî sosyal-demokrat ve işçi partileri, dağılmakta olan ve yerlerini devrimci partilerin alması gereken örgütler olarak görüldüklerinden, bu kongreye çağrılmamışlardı.

İtalya, Fransa, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya'daki belli-başlı sosyalist partiler çağrıyı kabul ettiler. İrili ufaklı gruplar ve partiler, Lenin'in, Bolşevik Partisini kurmakta kendisine yol göstermiş olan ilkelere dayalı bir devrimci ölçütün kabul edilmesi yolundaki diretmesiyle karşı karşıya kaldılar. Bu, bazı grupların, özellikle Fransızların ve İtalyanların, Enternasyonale üye olabilmek için bölünmek zorunluluğuyla karşı karşıya bulundukları anlamına geliyordu.

İkinci Kongre, uluslararası durumla ilgili değerlendirmesinde bir değişiklik yapmadı. İlk Başkan Zinovyev, kapitalizmin bir yıl ya da en fazla iki yıl içinde, hiç değilse Avrupa'da, son bulacağını cesaretle belirtti ve kendisine karşı çıkan olmadı. Lenin, Rusya Devrimiyle açılan çağın niteliğini çözümledi. Bu çağın ne kadar süreceği konusunda belli bir zaman sınırı koymadı. Üstelik, devrimcileri, o sıradaki bunalımın kapitalistler için umutsuz bir bunalım olduğu yolundaki anlayışa karşı uyardı. Lenin şöyle dedi:

> Mutlak olarak umutsuz durum diye bir şey yoktur. Burjuvazi, yönünü kaybetmiş çaresiz bir haydut gibi hareket etmektedir. Hata üstüne hata işlemekte, durumunu daha da kötüleştirmekte ve kendi çöküşünü hızlandırmaktadır. Bütün bunlar doğrudur. Ancak burjuvazinin, sömürülenlerin şu ya da bu azınlığını bazı ödünler vererek aldatmasının kesinlikle olanaksız olduğu; şu ya da bu hareketi bastıramayacağı; ezilen ve sömürülenlerin şu ya da bu kesiminin ayaklanmasını ezemeyeceği "ispatlanamaz". "Mutlak" umutsuzluğu önceden "ispatlamaya" kalkışmak, bilgiçlik taslamaktan, fikirlerle ve terimlerle oynamaktan başka bir şey değildir. Bu ve benzer sorunların gerçek "kanıt"ı ancak deneyimle elde edilebilir.

> Burjuva rejimi dünyanın dört bir yanında en büyükdevrimci bunalımla karşı karşıyadır. Şimdi devrimci partiler yeterli sınıf bilincine ve örgütlenme gücüne sahip olduklarını, sömürülen yığınlarla yeterli bağlarının bulunduğunu ve bu bunalımdan başarılı ve muzaffer bir devrim için yararlanabilecek kararlılığa ve yeterliliğe sahip olduklarını fiiliyatlarıyla ispatlamalıdırlar.
> Burada, Komünist Enternasyonalin bu kongresinde toplanmamızın esas amacı, bu "kanıt"ı hazırlamaktır. ...

Gerçi hiç kimse bütün ülkelerde aynı anda bir ayaklanma olabileceğini ileri sürmüyordu, ama devrimin yükseliş halinde olduğu ve her komünist partisinin, yakın gelecekte proletarya diktatörlüğünü ve sovyetleri kurmaya yönelik bir ayaklanma mücadelesine önderlik edebileceğini ispatlaması gerektiği de herkesçe kabul ediliyordu. Ayrıca, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulunun, dünya devriminin merkezî önderliğini üstlenmesi gerektiği de kabul ediliyordu. Sözün kısası, Komünist Enternasyonalin uluslararası bir parti olarak düşünüldüğü açıktı. 1921 yılında toplanan Üçüncü Kongresinde, Enternasyonal, sorunu şöyle koyuyordu:

> Uluslararası karşı devrim cephesini yıkmak, Komünist Enternasyonalin birleşik güçlerinden yararlanmak ve her devrimin zaferini yakınlaştırmak için, devrimci mücadelenin birleşik uluslararası önderliği uğruna var gücümüzle mücadele etmeliyiz. Bunun gerçekleşmesi için zorunlu koşullar, Komünist Enternasyonali oluşturan unsurların politik ve merkezî örgütlenmesi, oportünistlerin *özerklik yutturmacasının* bozulması, Komünist Enternasyonalin ve onun bütün mekanizmasının uygun bir politik örgütünün kurulmasıdır. ... Kongre, ülkelerin ulusal özelliklerini, mücadelenin verildiği koşulların farklılıklarını ve düşmanın gücünü ve devrimci güçlerinin savaşma yeteneğini ve gücünü gözönüne almaktadır. Ama ortak bir uluslararası savaş önderliğine ne kadar yaklaşırsak, üye olan kesimlerin örgütlenme biçimleri ve taktikleri arasında uyum sağlamak da o kadar gerekli olur. ...

Böylece, 1890'larda Avrupa'dan gelmiş olan devrimci marksizm, Rusya Devriminin kanatları üzerinde yeniden Avrupa'ya ve dünyanın öteki yerlerine taşınıyordu.

Komünist Enternasyonalin Stalin'in önderlik ettiği ilk dünya kongresi,1924'te yapılan Beşinci Kongreydi ve bu kongreye, Enternasyonalin Komünist Partilerini Bolşevikleştirme Kongresi adı verilmişti. O sıralar, Troçki'ye karşı mücadele hızlanmaya başlamıştı ve "tek ülkede sosyalizm"

sorununa bağlı olarak Rusya Partisinin sağlamlaştırılması süreci olgunlaşmaktaydı. Stalin bu sorunu hemen Enternasyonalin genç partilerinin önüne koydu. O, bu sorunun yalnızca Rusya'nın sorunu olduğu kanısında değildi. Temel bir sorundu bu. Lenin'in ortaya koyduğu "kapitalizmin eşit olmayan gelişmesi yasası" yalnızca Rusya için geçerli değildi ve bunu Enternasyonalin öteki partilerinin de kavraması çok önemliydi. Ayrıca öteki partilerin bu sorunu kavramaları, Stalin'in Rusya Partisi içindeki durumunu da güçlendirecekti; çünkü Stalin, Lenin'in yerine geçtiği sırada, Troçki, Buharin ve Radek, Rusya Bolşeviklerinin Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulundaki temsilcileri durumundaydılar. Bunlar, "tek ülkede sosyalizm"e inanmadıklarını ve Lenin'le Stalin'in uyguladığı marksizmden saptıklarını açığa vurdukça, Bolşevizm saflarından birer birer ayıklandılar ve Stalin'i destekleyenler bütün kuruluşlarda onların yerlerini aldılar.

Komintern politikasının taktik yönleri açısından ülkelerin "eşit olmaya gelişmesi" kabul edilmekle birlikte, örgütlenme anlayışına bunun taban tabana karşıtı olan bir ilke, kesin uluslararası merkezileşme ilkesi egemendi. Bu nedenle, Stalin, "tek ülkede sosyalizm" sorununu ortaya attığında, sözkonusu olan ülke doğal olarak Sovyet Rusya'ydı. Bolşevikler, yönetimin merkezileştirilmesine inanıyorlardı; kendi partileri için iyi olan bir şeyin, gelişmedeki farklılıklara karşın tüm dünya için de iyi olacağı kanısındaydılar. "Kapitalizmin eşit olmayan gelişmesi yasası"nın, sonuçta, merkezî bir uluslararası partiyi gerek teoride, gerek pratikte elverişsiz duruma sokacak kadar güçlü olabileceği kimsenin aklına gelmiyordu.

1925 yılında, Stalin Komünist Enternasyonalin önderi olduğunda, devrimin geri çekilmekte olduğu, komünist çevrelerce genellikle kabul ediliyordu. Stalin'e göre, Enternasyonalin görevi, devrimin yedek güçlerini yetiştirmek ve komünist partilerini, devrimin yeniden yükseldiği yerde ve zamanda bundan yararlanabilecekleri biçimde geliştirmekti.

Stalin kendisini doğrudan doğruya Rusya deneyiminden doğan sorunlarla sınırlamıyor, öteki partilerin durumlarını ve sorunlarını da her zamanki titizliğiyle inceliyordu.

Kimsenin yanına yaklaşamadığı ve çok sıkı korunan bir inzivada yaşadığı yolundaki hikâyeler, gazetecilerin uydurmalarından başka bir şey değildir. Onunla görüşmek isteyen gazetecilerin karşılaştıkları güçlükler, aslında kendi çalışmalarıyla ilgili olarak onlara ne kadar önem verdiğinin bir ölçüsüdür. Stalin, her zaman son derece sistemli çalışır. Rusya Bolşevik Partisinin merkezindeki çalışma odası, tam bir sadelik ve düzenlilik örneğidir. Sade bir biçimde döşenmiş geniş bir odası vardır. Odanın bir ucundaki yazı masasının başında, her gün gecenin geç saatlerine dek piposunu tüttürerek durmadan çalışır. Şimdi normal pipo tütünü içmeye alışmış mıdır bilmiyorum; ama onun yanında bulunduğum sıralar, hep sigara tütünü içerdi; uzun Rus sigaralarını kırar, kâğıdını yırtar ve boşalttığı tütünü piposuna doldururdu. Odasının öbür köşesinde, çevresinde onaltı sandalyenin bulunduğu uzun bir masa vardır; bunlar Politik Büro üyelerinin sandalyeleridir. Duvarda Marx ve Lenin'in büyük portreleri asılıdır. Önündeki işin çokluğu ya da güçlüğü karşısında hiçbir zaman telaşa kapılmaz. Birisiyle konuşmayı kabul ettiği zaman, sekreterinin koyduğu zaman sınırlamasının farkında olduğunu hiçbir vakit belli etmez. Hatta konuyla yakından ilgileniyorsa, konulmuş olan süreyi dikkate almaz ve sekreteri yeni bir düzenleme yapmak zorunda kalır.

Bir savaş cephesinden öbürüne koştuğu yıllardan sonra, Rusya Partisinin merkez binası onun bütün saatlerini geçirdiği yer haline geldi. Stalin'in etkisi ve talimatları bu merkezden dünyanın dört bir yanına yayılıyor, dünyanın dört bucağından bu merkeze haberler, istekler, kutlamalar, istemler yağıyordu. Her sabah Kremlin'deki evinin kapısında kendisini bir araba beklerdi. Aynı araba ertesi günün ilk saatlerinde onu geri getirirdi. Zaman zaman, Komünist Enternasyonalin merkezinde ortaya önemli bir sorun çıktığında, Stalin tartışmalara katılırdı. Bazan Bolşoy Tiyatrosunda bir oyuna giderdi. Arada sırada öğrencilere konferans verirdi. Evi, dünyanın gözlerinden uzak, durgun bir köşeydi.

Stalin'in günleri, hükümet dairelerinin, cumhuriyetlerin, sendikaların, sanayi işletmelerinin, ordunun ve öteki ülkelerin komünist örgütlerinin yöneticileriyle yaptığı top-

lantılarda geçerdi. Geceleri saatlerce çalışır, o gün ortaya çıkan sorunları inceler, ilerdeki görevleri tasarlardı. Ama hiçbir zaman aşırı çalışmış görünmezdi. Durgun tavrı, yorulmak bilmeyen çalışmalarını örterdi. Başkalarıyla ilişkileri konusunda genellikle yaygın olan anlayışın tam tersine, her zaman kararların kollektif bir biçimde alınmasına çalışırdı. Bu, kendi partisinin Politik Büro ve Merkez Komitesi üyeleriyle olan ilişkileri için olduğu kadar, yabancı komünist partilerinin önderleriyle olan ilişkileri için de geçerliydi. Komünist Enternasyonali oluşturan partilerin tarihlerindeki birçok ciddi durumun, Komünist Enternasyonal merkezinden çok, Stalin'in çalışma odasında incelendiği, ve o partilerin önderleri tarafından orada karara bağlandığı açık bir gerçektir. Bu durum, Stalin'in, Enternasyonalin diktatörü olmakla suçlanmasına yol açtı. Ne var ki, bu suçlama yapılırken, Stalin ve arkadaşlarının Rusya Partisinin Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulundaki temsilcileri oldukları ve bu örgüt içerisindeki bütün partilerin Ruslarını önderleri olarak gördükleri gözardı edildi.

Stalin'in dünya devrimine önderlik tarihinin aşamaları, Sovyetler Birliği tarihinin aşamaları kadar berrak bir biçimde tanımlanmıştır. Stalin, önderliği, "kapitalizmin kısmen istikrara kavuşması" olarak nitelendirdiği bir dönemde ele aldı ve Enternasyonal partilerinin önüne şu dört temel görevi koydu: (a) Dünya devriminin anavatanı olan Sovyetler Birliği'nin savunulmasında işçi sınıfını birleştirmek; (b) işçilerin çıkarlarını, ücretlerini, iş saatlerini, politik haklarını vb. savunmayı öngören "birleşik cephe" politikası aracılığıyla, işçilere savunma mücadelelerinde önderlik etmek; (c) aynı yöntemle, İkinci Enternasyonalin sosyaldemokrat yöneticilerini sergilemek ve nüfuzlarını kırmak; (d) ilerdeki iktidar için yeni devrimci mücadele dönemine hazırlık olarak, komünist partilerini, Rusya Komünist Partisinin ilkeleri temelinde örgütlemek.

Stalin ve Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulundaki çalışma arkadaşları, öteki partilerin önderlerinin deneyimsiz olduklarını bildikleri için, onları önderlik sanatında eğitmek ve teorik ve pratik konularda onlara yardımcı olmak için büyük bir özen gösterdiler. Komünist Enternas-

yonalin genel merkezi, yalnızca belgelerin, bildirilerin ve talimatların yayınlandığı bir yer değildi. Aynı zamanda büyük bir araştırma bölümü vardı. Öteki ülkelerin partilerinden buraya gelen seçme araştırmacılar, sürekli olarak, kendi ülkelerinin ekonomik, politik ve sosyal yaşamının çeşitli dönemleriyle ilgili raporlar hazırlarlardı. Bu raporlar önderler tarafından desteklenir ve dünyanın dört bir yanındaki sendikalardan, partilerden, kooperatif derneklerinden, her türden kültür örgütlerinden Moskova'ya akın eden temsilcilerle yapılan sayısız tartışmayla takviye edilirdi. Stalin, işçi kurullarını kendisi kabul eder, dinler, onlara sorular sorar ve onların sorularını yanıtlardı.

Komünist Enternasyonalin ilk döneminde, dünya kongreleri hızla birbirini izledi. 1925 yılında, beş Enternasyonal kongresi yapılmış bulunuyordu. 1922 yılında sendikaların devrimci sürecini geliştirmek amacıyla kurulmuş olan İşçi Sendikaları Kızıl Enternasyonali ise üç kongre yapmış bulunuyordu. Her biri kendi alanında devrimci sürece hizmet eden ve hepsi de yığınların yakınlığını kazanma ve devrimci önder kadrolar yetiştirme amacıyla kurulmuş olan Sınıf Savaşı Tutuklularına Yardım Derneği, Uluslararası İşçi Yardımlaşması, Sovyetler Birliği'nin Dostları gibi öteki uluslararası örgütler de sık sık toplanıyorlardı.

1925'ten sonra bir değişiklik oldu. Dünya kongrelerinin yerini, Komintern Genişletilmiş Yürütme Kurulunun yıllık toplantıları aldı. Bu, minyatür bir dünya kongresiydi, ama ötekilerden daha seçkindi. Birinci aşamanın hedefi, önderlerin seçilmesi için geniş bir temel yaratmak; ikinci aşamanın hedefiyse, merkezî önderliği güçlendirmekti. Birinci aşamadan ikincisine geçişe Stalin önderlik etti ve 1928'e dek başka bir dünya kongresinin yapılmamasının nedeni de buydu.

O sıralar Stalin, dünyadaki durumun büyük ölçüde değiştiği ve yeni kararlar alınmasını gerektirdiği kanısındaydı. Sovyetler Birliği, Beş Yıllık Planı başlatmıştı ve NEP dönemini geride bırakıyordu. Dünyanın geri kalan bölümündeki kapitalist ekonomi kendini toparlamış, 1914 öncesi üretim düzeyine erişmiş, hatta onu aşmıştı. Yeni teknikler geliştiriliyor, tröstler, karteller ve devlet kapitalizmi

büyüyordu. Üretim düzeyi durmadan yükseliyor, buna karşılık pazarlar daralıyordu. Ufukta yeni bir emperyalist savaş dönemi belirmişti; buna, emperyalizmin SSCB'ye karşı girişeceği savaşlar da giriyordu. Dev sınıf savaşları başlıyordu. İngiltere daha yeni genel grevden çıkmıştı, Çin'de ve Hindistan'da sömürge halkların büyük bir hareketi vardı. Çin Devrimi kısa bir süre önce vardığı doruk noktasını geride bırakmış, Çan Kay-şek binlerce devrimciyi kılıçtan geçirmişti. Kapitalizm yeni buhranların eşiğindeydi. "İstikrar dönemi" yerini büyük bir karışıklık dönemine bırakıyordu.

Bütün bu nedenlerle, Komünist Enternasyonal partileri bir araya gelerek, kendi deneyimlerinin ayrıntılı bir incelemesini yaptılar. Neydi bundan çıkarılan sonuçlar?

> ... emperyalistlerin askeri kuvvetlerinin kendisine karşı birleştikleri SSCB'nin geleceği uğruna silah başına ... emperyalist savaşa karşı mücadele edelim ... Çin Devrimini ve SSCB'yi savunalım, işçi sınıfının militan uluslararası dayanışmasını gerçekleştirelim. Sosyal-Demokrat yöneticilere karşı mücadeleyi yoğunlaştıralım. ...

Kendi ülkesindeki özel duruma göre her partiye talimatlar verildi, öğütlemelerde bulunuldu. Mücadele hâlâ savunmaya dönüktü, ama ayaklanma savaşları verilmesi olasılığı da belirmişti.

Stalin bu kongreye katılmadı, ama tüm kongre çalışmaları boyunca komutan yardımcısı Molotov'la sürekli haberleşti. Ertesi kongre ancak yedi yıl sonra, 1935'te yapıldı. (En önemli partilerin önder üyelerinin de içinde olduğu Komintern Yürütme Kurulunun bazı üyelerinin Moskova'da oturdukları ve sürekli bir önder organı oluşturdukları unutulmamalıdır.)

Altıncı ve Yedinci Dünya Kongreleri arasındaki süre içerisinde çok şeyler olmuştu. Hemen hemen iki Beş Yıllık Planı gerçekleştirmiş olan Sovyetler Birliği her geçen gün güç kazanıyordu. Kapitalist dünya, tarihinin en büyük ekonomik buhranından çıkmıştı. Japonya Mançurya'yı istila etmişti ve Çin komünistleri Çan Kay-şek'e karşı bir Sovyet devrimine önderlik ediyorlardı. Almanya'da Naziler iktidarı ele geçirmiş ve Almanya'daki işçi sınıfı hareketini bastırmışlardı. Mussolini, Habeşistan'ı istila etmişti. Bütün Mihver devletler, Milletler Cemiyetinden ayrılmıştı. Silâh-

lanma yarışı doruğuna ulaşmıştı.

Artık Komünist Enternasyonali Dimitrov, Kuusinnen ve Manuilski yönetiyordu. Dimitrov, durumu şöyle özetliyordu:

> Eğer Sovyetler Birliği'nin ve kapitalist ülkelerin emekçilerinin barış uğruna mücadeleleri sayesinde savaş hiç değilse bir süre için geciktirilebilirse, bu aynı zamanda proletaryanın kapitalist ülkelerdeki durumunu sağlamlaştırmasını, Sovyetler Birliği'nin gücünü artırmasını ve emperyalistler arasındaki savaşın ya da emperyalistlerin Sovyetler Birliği'ne karşı girişecekleri bir savaşın başarılı ve muzaffer bir devrime dönüştürülmesi için daha elverişli koşulların yaratılmasını sağlayacaktır.
>
> Ama eğer proletarya savaşı önleyemezse, emperyalistlerin başlatacakları yeni dünya savaşı, emperyalist haydutların, Sovyetler Birliği halklarını yağmalamak, bugün bağımsız olan küçük ve zayıf halkları köleleştirmek ve emperyalist Büyük Devletlerin sömürgelerini ve nüfuz alanlarını yeniden paylaşmak için yürüttükleri bir savaş olacaktır. ... Emperyalistlerin savaşı başlatmaları, tüm kapitalist dünyada devrimci bir buhranın başlangıcını belirleyecektir. Proletaryanın görevi, devrimin zaferi uğruna ve emperyalist savaşı burjuvaziye karşı bir iç savaşa dönüştürmek için savaşmaktır.[1]

Dimitrov'un bu konuşmasını Stalin önceden okumuş muydu? Biz yalnızca okuduğunu varsayabiliriz. En azından, bu konuşmayı hazırlarken Dimitrov'un Stalin'le bu sorun üzerinde tartıştığı kesindir. Bu konuşmada iki şey saptanıyordu. Birincisi, Komünist Enternasyonal savaşın hızla yaklaşmakta olduğu görüşündeydi. İkincisi, savaş, nasıl başlarsa başlasın, eninde sonunda emperyalist devletlerin Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaşma dönüşecekti. Güçlerin bugünkü mevzilenişi, yani İngiltere ve Amerika'nın Sovyetler Birliği'nin müttefikleri olabileceği düşünülmüyordu.[2]

Bu kongre çalışmalarında, "devletlerin eşit olmayan gelişmesi" sonuna dek kabul edildiği ve barış için mücadelede anti-faşist bir birliğin kurulmasına çalışmanın doğru olduğu onaylandığı halde, devletler savaşı geciktirmek için

---

[1] *Komünist enternasyonalin Yedinci Dünya Kongresine Rapor*, s. 74.

[2] Bu eleştirinin, her şey olup bittikten sonra bilgiçlik taslamak biçiminde anlaşılmaması için, güçlerin bugünkü mevzilenişini Sosyalist Birliği'nin 1935'teki Bristol Konferansında önceden tahmin etmiş olduğunu okurlarıma hatırlatmak isterim. *Yeni Ufuklar* adlı kitabıma bakınız. s. 313-15.

ne yaparlarsa yapsınlar, bir kez savaş patladı mıydı hepsinin Sovyetler Birliği'ne karşı birleşecekleri varsayımı ağır basıyordu. Stalin'in de aynı kanıda olduğu, olayların gelişmesinden anlaşılacaktır.

Kongrede saptanan acil politika, Sovyetler Birliği'nin dış politikasını tamamlayıcı nitelikteydi. Baş tehlike olarak faşizm tehlikesi görülüyor ve bu nedenle de Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş tehlikesinin tamamen bilincinde olan Komintern, barış dönemini hiç değilse uzatmanın bir yöntemi olarak "saldırgana karşı kollektif güvenliği" savunuyordu. Komintern, bu "devlet" politikasını, "Faşizme ve Savaşa Karşı Halk Cephesi" için bir kampanyayla tamamladı. Sosyal-demokratlara karşı mücadeleyi birden keserek, büyüyen devlet faşizmine karşı politik demokrasinin korunması savaşını başlattı. Komintern şunu ilan ediyordu: "Birçok ülkede emekçi yığınlar kesin bir seçim yapmak zorunluluğuyla karşı karşıyadırlar, üstelik bu seçimi bugün yapmak zorundadırlar. Bu, proletarya diktatörlüğü ile burjuva demokrasisi arasında bir seçim değil, burjuva demokrasisi ile faşizm arasında bir seçimdir."

Bu durum, saldırgan olmayan devletlerin Sovyetler Birliğiyle İttifak yapmakta isteksizlik göstermeleri üzerine Stalin'in Almanya ile bir saldırmazlık anlaşması imzaladığı 1939 yılına dek sürdü. Hemen ardından, Hitler'in ordusu Polonya'ya girdi ve savaş İngiltere ile Fransa'nın tepesinde patladı. Bunun üzerine, hâlâ, nasıl başlarsa başlasın, savaşın eninde sonunda Sovyetler Birliği'ne karşı genel bir kapitalist savaşa dönüşeceği görüşünde olan Stalin, dünya işçi sınıfı hareketine, "Lenin'in 1914'teki emperyalist savaşa ilişkin tezlerinin geçerli olduğunu" ilân etti. Komintern de aynı açıklamada bulundu; Hitler'in orduları 1941 Haziranında batıdan doğuya yönelip Sovyetler Birliği'ne saldırıncaya dek komünist partileri yarı-pasif bir karışıklığın içine düştüler.

Ben bunu Stalin'in 1917 Martından bu yana yaptığı ilk büyük hata olarak görüyorum. 1917 Martında öteki Bolşevik önderlerle birlikte Stalin, Lenin "Nisan tezleri"yle yardımlarına yetişinceye dek bocalamıştı. Bu kez yaptığı hata, 1939 savaşını emperyalist bir savaş olarak nitelendir-

mekten doğmuyordu. Bu, bir genelleme olarak hiç kuşkusuz doğruydu. Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere hiç kuşkusuz emperyalist devletlerdi. Hata, bu devletler arasındaki farklılıkların önemini ve niteliğini büyük ölçüde küçümsemekten kaynaklanıyordu. Bütün emperyalist devletlerin aynı gelişme ve çöküş aşamasına ulaşmış olduklarını söyleyerek hepsini aynı kefeye koymak, hem tarihin gelişmesiyle hem de Stalin'in o zamana dek izlediği politikayla çelişiyordu. Eğer Fransa'nın ve ABD'nin komünistlerinin, devrimci sosyalistlerinin, demokratlarının ve barışsever halklarının 1941'de ve daha sonra Nazi kuvvetlerine karşı savaşta Sovyetler Birliğiyle ittifakı desteklemeleri doğruydu ise, 1939'da İngiltere ve Fransa Nazi Almanyasına karşı savaş ilan ettiğinde de böyle bir ittifak için çaba harcamaları doğru olmalıydı. Aslına bakılırsa, onların 1939'dan önceki beş yıl boyunca kollektif güvenlik sloganı altında savundukları da bundan başka bir şey değildi. Demokratik devletler o zaman da emperyalisttiler, şimdi de emperyalisttirler.

Bana öyle geliyor ki, Stalin'in hatasının kökleri, Lenin'in "kapitalizmin eşit olmayan gelişmesi" teorisini tek yönlü bir biçimde geliştirmiş olmasında yatmaktadır. Lenin'in "sosyalizmin tek ülkede kuruluşu" öğretisinin Rusya'ya ilişkin önemini ilk kavrayan Stalin olmuştu. Ama bu öğretiyi, öteki ülkelerin komünistlerinin dış politikasına ilişkin olarak eksiksiz bir biçimde geliştirmemişti. Öteki ülkelerin komünist partilerinin iç sorunlarının çok farklı olduğu genellikle kabul edilmekle birlikte, onların uluslararası sorunlarla ilgili politikaları, dünyanın sosyalist SSCB ile Sovyet düşmanlığında birleşmiş kapitalist dünya diye ikiye ayrıldığı biçimindeki aşırı basitleştirilmiş anlayışa dayandırılıyordu. Kapitalist ülkelerin kendi içlerinde ve aralarında farklılıklar bulunduğunu görüyorlar, ama politikalarını her zaman kapitalistlerin SSCB'ye karşı tek bir cephede birleşecekleri varsayımına dayandırıyorlardı. Gerek daha önce, gerek şimdi, her ülkede bu ikinci politikadan yana güçlü eğilimler bulunduğu açıktır. Bu eğilimler bir ara İngiltere'de o kadar güçlenmişti ki, nerdeyse kendimizi aynı anda hem Nazi Almanyası, hem de Sovyetler Birliğiy'le savaşın içinde bulucaktık. Eğer İngiliz ve Fransız

kuvvetleri Finlandiya'ya çıkmış olsalardı, Bay Hore-Belisha, Bay Chamberlain ve ötekiler sayesinde sonuç tam da bu olacaktı. Ancak kapitalist devletlerin birbirleriyle çelişen çıkarları bizi bir kez daha böyle bir yıkımdan kurtardı.

Bir bütün olarak kapitalizm, bugüne dek hiçbir konuda dünya ölçüsünde bir birlik sağlayamamıştır. Kapitalist gruplar, kapitalist ülkeler birleşebilirler ve birleşmektedirler. Ne var ki, bu gruplaşmalar büyük ayrılıklara yol açarlar ve hiçbir zaman istikrarlı olmazlar. Aralarındaki mücadelelerin daha biri "çözülmeden" birbiriyle çelişen yeni çıkarların temeli üzerinde yeni gruplaşmalar meydana gelir. Birleşik bir dünya kapitalizmi için kâğıt üzerinde soyut bir temel hazırlanabilir, ama kapitalist dünyanın gerçekleri bunun uygulanmasına asla izin vermez.

Sovyetler Birliği'nin öteki devletlere karşı izlediği dış politikada bu gerçek her zaman kabul edilmiştir. Ama Stalin'in sorumluluğunu taşıdığı Komünist Enternasyonal politikasının bunun tam tersi bir varsayıma dayandırılmış olması son derece şaşırtıcıdır.

Sınıfsal ve kapitalist ilişkilerin bu derece aşırı basitleştirilmesinin cezası, Nazi Almanyası saldırısını SSCB'ye yönelttiği zaman ister istemez çekildi. O zaman komünistler en azından şu gerçeği anlamak zorunda kaldılar: Politik ve sosyal yapıların eşit olmayan gelişmesinden dolayı, her ülkedeki işçi sınıfı dış sorunlarda bile farklı görevlerle karşılaşır. Sovyetler Birliği'nde işçi sınıfı, sosyalist devletle emperyalist devletler arasındaki ittifakı desteklemek zorundaydı. Buna karşılık Almanya'da işçi sınıfı, ayaklanma doğrultusunda bir yeraltı mücadelesi yürütmek ve kendi ülkesinin yenilgisini sevinçle karşılamak zorundaydı. Politik demokrasinin geçerli olduğu ülkelerdeyse işçi sınıfının, Nazizme karşı savaşta kendi ülkesinin kapitalist güçleriyle ittifak yapması gerekiyordu.

Kapitalizmin çelişmeleri ve kargaşası tarafından altı üstüne getirilen bir dünyada mücadele veren dünya işçi sınıfı güçlerinin birliği, ancak diyalektik bir birlik olabilir. "Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşiniz!" sloganının, sosyalizm için mücadelede birlik dışında bir anlamı yoktur. Sosyalizm için mücadele, kapitalizmin gelişmesi kadar "eşitsiz"

dir; biçimleri bakımından onun kadar çeşitli, onun kadar çelişmelidir. Bugün olduğu gibi, bazı ülkelerin işçi sınıflarının kendi kapitalistleriyle ittifak yapmaları gerekirken, bazı ülkelerin işçi sınıflarının da kendi kapitalistlerine karşı bir ölüm-kalım savaşı vermeleri gerekebilir. İşte, bütün uluslararası işçi örgütlerinin ancak sınırlı amaçlar için kurulmuş gevşek örgütler olmaktan öteye gidememelerinin ve bu durumda bile, kapitalist güçlerin sürekli olarak değişen bileşimlerinin etkisiyle dağılmalarının temel nedeni budur. Kapitalizm, işçi sınıfını ve onun örgütlerini birleştirdiği kadar böler de. Tüm dünya emekçilerinin tam birliği, ancak kapitalizm artık onları bölemez olduğu zaman gerçekleşecektir. Ama bu noktaya da ancak, sosyalizmin önce bir ülkede, sonra bir başkasında ve nihayet bütün ülkelerde zafere ulaşmasıyla erişilebilir.

Eğer Stalin, Lenin'in teorisini, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşu konusunda yaptığı gibi, kapitalizmin eşit olmayan gelişmesi sorununda da geliştirse ve bu teoriyi uluslararası sınıf mücadelesi alanında da uygulasaydı, Komünist Enternasyonalin görevinin, komünist partilerine ve komünist gruplara, birbirleriyle kardeşçe ilişkiler içinde ve Marx'ın, Lenin'in ve Rusya Devriminin öğretileriyle silâhlanmış olarak kendi güçlerine dayanmaları gerektiğini öğretmek olduğunu çok önceden görebilirdi. Merkezî bir uluslararası partinin ancak deneyimlerin ve koşulların birliği temeli üzerinde kurulabileceğini, ancak böyle bir birliğin var olmadığını, günümüz koşullarında ancak ilkede, amaçta ve yöntemde birliğin var olabileceğini, ama uygulamada birliğin asla mümkün olamayacağını çok önceden görebilirdi. Eğer bunu görebilmiş olsaydı, artık işlemez hale gelen Kominterni dağıtmak için dünya koşullarının zorlamasını beklemek zorunda kalmazdı.

Komünist Enternasyonal, dağıtılan ilk uluslararası devrimci örgüt değildi. Bir İşçi Sendikaları Kızıl Enternasyonali vardı. Artık yok. Bir İşçilerin Uluslararası Yardımlaşma Örgütü vardı. Artı o da yok. Sınıf Savaşı Tutuklularına Yardım ve Emperyalizme Karşı Birlik örgütleri vardı. Bütün bu örgütlerin bugün artık var olmamalarının nedeni, Stalin'in ya da bu örgütlerle ilişkili herhangi bir kimsenin

onların ilkelerini ya da amaçlarını terketmiş olması değil, bu örgütlerin üzerine kuruldukları temellerin değişen mücadele biçimleri tarafından yok edilmiş olmasıdır. İşçilerin mücadelesinin değişen ve çelişmeli niteliği, komünist partilerinin temelini yok etmedi, ama Komünist Enternasyonali kesinlikle yok etti.

Bu nedenle, Komünist Enternasyonali dağıttığı için Stalin'i leninizmi terketmekle ve öğretmenine ihanet etmekle suçlamak, bence büyük bir haksızlıktır. Ben, tam tersine, Stalin'in Komünist Enternasyonali dağıtma kararını olaylar kendisini buna zorlayıncaya dek ertelemesinin nedeninin, onun Lenin'e olan derin bağlılığında ve Komünist Enternasyonalin Lenin tarafından kurulduğunu bilmesinde yattığı kanısındayım. Stalin'in hatası, leninizmi tek yönlü bir biçimde geliştirmesinde; yani sosyalizmin Sovyetler Birliği'nde kuruluşuyla ilgili yönünü geliştirirken, öteki ülkelerin işçi sınıflarıyla ilgili yönünü Lenin'in yıllar önce bıraktığı yerde bırakmasındadır. Çünkü bu, kabullenmek ne kadar güç olursa olsun, doğrudur.

ONALTINCI BÖLÜM

STALİN VE SSCB'NİN DIŞ POLİTİKASI

Bu nedenle, Ekim Devriminin uluslararası niteliğini unutarak, devrimin tek ülkede zaferini yalnızca ve yalnızca ulusal bir olay olarak açıklayan kimselerin yanıldıklarını görüyoruz. Ekim Devriminin uluslararası niteliğini kabul etmekle birlikte, onu pasif, dışardan yardım almaya mahkûm bir şey olarak görme eğiliminde olanlar da aynı ölçüde yanılmaktadırlar. Aslında, Ekim Devriminin öteki ülkelerin desteğine gereksinimi olduğu gibi, öteki ülkelerdeki devrimin de dünya emperyalizminin ebediyen yıkılacağı günü hızlandırmak ve yakınlaştırmak için Ekim Devriminin desteğine gereksinimi vardır.

J. STALİN, *Leninizm*, s. 216.

Biz marksistler, devrimin öteki ülkelerde de gerçekleşeceğine inanırız. ... Devrim ihracı saçmalıktır ... bizim başka ülkelerin yaşayışına karışarak bu ülkelerde devrim yapmak istediğimizi ileri sürmek, gerçek olmayan ve hiçbir zaman öğütlemediğimiz bir şeyi söylemektir.

J. STALİN, *Bay Howard ile bir görüşme*, 1 Mart 1936

1925 yılının Mayıs ayında, Bolşevik Partisi delegeleri Kremlin'de bir kez daha toplandılar. Devlet adamı olma yolunda ilerleyen kadınlı erkekli sanayi işçileri, köylüler, memurlar, aydınlar ve profesyonel devrimciler gelmişti. St. Andrew Salonunun bir köşesine, Marx ve Lenin'in dev port-

relerinin önüne kurulmuş olan platformda Cumhurbaşkanı Kalinin, Molotov, Litvinov, Buharin, Kamenev, Kaganoviç, Cerjinski ve Sovyetler Birliği'nin dört bucağından gelmiş çok sayıda insanın yakından tanıdığı daha birçok önder oturuyordu. Kürsüde, kara saçları, ciddi yüzü ve hakî gömleğiyle Jozef Stalin, konferansa hitap etmek üzere bekliyordu. Topluluğu büyük bir heyecan dalgası kaplamıştı. Ayağa kalkıp kendisine sevgi gösterisinde bulunurlarken, Stalin notlarını kürsüye yerleştiriyor, sessizce alkışların dinmesini bekliyordu.

Bu, Lenin'in ölümünden sonra yapılan ilk parti konferansıydı. Lenin'in halefi önlerindeydi. Stalin'in, Usta'nın yokluğunda Bolşevik Konferansını toplayışı ilk değildi, ama bu kez Lenin geri dönmeyecekti. Stalin'in bulunduğu mevkiye lâyık olduğunu kanıtlama mücadelesi bütün hızıyla sürüyordu. Lenin'in geleneğine bağh kalarak, dünya durumunu ve önlerindeki görevleri çözümleyecekti. Söyleyeceği şeylerin ülke içinde olduğu kadar ülke dışında da milyonlarca insan tarafından okunacağının bilincindeydi. Kendisini eleştirenlerin ve hasımlarının, ağzından çıkacak her sözü büyüteçle inceleyeceklerini biliyordu. Ama konuşmasında en küçük bir duraksama, sözlerinde en küçük bir yanılma yoktu. Şöyle dedi:

> ... ülkemizle kapitalist dünya ülküleri arasında bir çeşit geçici güç dengesi kurulmuş bulunuyor. ...
> Kapitalizm, savaşın üretim, ticaret ve maliye alanlarında yol açtığı keşmekeşten sıyrılıyor, hatta daha şimdiden bu keşmekeşten yer yer sıyrılmış bulunuyor. ... Genel olarak, Avrupa'daki savaşsonrası ekonomik buhranın sona erdiğini ve üretim ve ticaretin savaş öncesi düzeylerine ulaşmakta olduklarını söyleyebiliriz. ...
> Savaş sonrası buhran yıllarında göze çarpan devrimci yükselişin yerine, bugün orta ve batı Avrupa'da devrimci harekette bir geri çekilme görüyoruz. Bu, iktidarın ele geçirilmesi sorununun, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi sorununun, batı ve orta Avrupada bugünün gündeminden yarının gündemine ertelendiği anlamına gelir. ...

Stalin, bu noktaları ayrıntılı bir biçimde açıkladıktan sonra, partinin uluslararası devrimci harekete ve Sovyetler Birliği'nin dış politikasına ilişkin görevlerinin ana hatlarını belirtmeye koyuldu. Birincisiyle ilgili olarak şunları söyledi:

> Şu çizgileri izlememiz gerekiyor. Her şeyden önce, Batı'daki komünist partilerini güçlendirmek ve bu partilerin emekçi yığınların bü-

yük çoğunluğunu kendi saflarına kazanmalarına yardımcı olmak için elimizden geleni yapmalıyız. İkinci olarak, batılı işçilerin sendikal birliği sağlama ve Sovyetler Birliği proletaryasıyla kapitalist ülkelerin proletaryası arasındaki dostluğu güçlendirme mücadelelerini yoğunlaştırmalıyız. ... Üçüncü olarak, ülkemiz proletaryasıyla ezilen ülkelerdeki kurtuluş hareketleri arasında ittifak kurmalı ve bu ittifakı sağlamlaştırmalıyız. ... Dördüncü olarak, kendi ülkemizdeki sosyalist unsurları sağlamlaştırmalıyız.

Daha sonra, partinin Sovyet dış politikasına ilişkin görevlerine geçerek, konuşmasını şöyle sürdürdü:

Her şeyden önce, yeni savaşlara karşı mücadeleyi, barışı koruma ve kapitalist ülkelerle sözümona normal ilişkilerin sürekliliğini sağlama mücadelesini sürdürmeliyiz. ... İkinci olarak, Dış Ticaret Devlet Tekelinin sağlamlaştırılması temeli üzerinde, dışdünyayla ticaretimizi genişletmeliyiz.

Üçüncü olarak, emperyalist savaşta yenilgiye uğramış olan ülkelerle bir yakınlaşma sağlamalıyız...

Dördüncü olarak, bağımlı ve sömürge ülkelerle güçlerimizi birleştirmeliyiz.

Komünist Enternasyonalin işlevleriyle Sovyet devletinin işlevleri arasındaki ayrım, burada son derece açık seçik bir biçimde ortaya konmaktadır. Ama gene de her ikisinin de denetimi hâlâ Stalin'in elindeydi. Bir yandan kapitalizmin düşman dünyasını gözlüyor, bir yandan da devrimci hareketin yeniden rayına oturmasını bekliyordu.

Dünyanın içinde bulunduğu bu karışıklık koşullarında durum pek iç açıcı görünmüyordu. Ama Stalin, Sovyet rejiminin müdahale savaşlarının getirdiği kıtlık ve yıkıntıların arasından doğduğunu biliyor ve onun yapıcı gücüne güveniyordu. Kapitalist hükümetler, Sovyet hükümetini, bir zamanlar Çarların İmparatorluğu olan topraklardaki meşru ya da en azından *fiili* otorite olarak teker teker "tanıyorlardı". Ama bu tanımada dostluk diye bir şey yoktu. Sovyet temsilcileri öldürülmüştü. Sovyet kuruluşları yağma edilmişti. Kapitalist basın her yerde yeni rejime sövüp sayıyor, onunla alay ediyor ve ona karşı duyduğu nefreti her fırsatta kusuyordu.

Bununla birlikte, büyük devletler arasındaki çıkar çatışmaları ve rekabet çok derindi. Milletler Cemiyeti var gücüyle geleceğe ilişkin pasifist ve liberal hayaller yaymaya çalışırken, kendi içindeki muzaffer büyük devletler ne yenik ülkelere karşı düşmanlıklarını dizginleyebiliyorlar, ne

de kendi aralarındaki ayrılıkları gizleyebiliyorlardı. Bu çatışma, Stalin'in birleşik bir Sovyet düşmanı cephenin kurulmasını önleme politikasını kolaylaştırıyordu. Galip ülkelerin kabul ettirdikleri koşullardan canı yanan İtalyanlar, Almanlar, Türkler ve Avusturyalılar Sovyetlerle yeni antlaşmalar yapma yolunu tuttular. Bu antlaşmalar Sovyet Rusya'nın batı sınırını ani bir saldırıya karşı güven altına alıyordu, çünkü o noktada başını Almanya çekmedikçe Sovyet Rusya'ya karşı bir savaş mümkün olamazdı. Ama bu antlaşmalar biryandan da Müttefik devletlerin anti-Sovyet politikalarında yeni bir gelişmeye yol açıyordu. Bir kez, Almanların yeniden canlanan ticaretlerini galip ülkelerin pazarlarından başka yerlere yöneltmelerine ve bu yerlerden, savaş ve onarım tazminatlarını ödemelerini mümkün kılacak kârlar sağlamalarına yarayacaktı. Ayrıca bu antlaşmalar, batılı devletlerin Sovyetler Birliği'ne karşı birleşik bir blok kurma yolundaki diplomatik çabalarına bir temel oluşturucaktı.

Bu arada, Stalin ve Bolşevikler bütün bu gelişmelere ancak "tek ülkede sosyalizm"i hızla ilerleterek, işçilerin anti-kapitalist birliğini geliştererek ve devrimci gelişmeleri, özellikle devrim sancıları çekmeye başlamış bulunan Çin'deki gelişmeyi destekleyerek karşı koyabilirlerdi. Geniş halk yığınlarının "Moskova Yolu"ndan ilerleyen ikinci büyük hareketi büyük bir olasılıkla Çin'den gelecekti. Dr. Sun Yat-sen önderliğindeki Çin Devrimi 1911'den beri gelişmekteydi. Rusya Devrimi, Çarların sömürgeleştirme politikasını hemen terkederek, Sun Yat-sen hükümetini tanıyarak ve emperyalist devletlerin hâlâ sürdürdükleri kapitülasyon antlaşmalarını ve ayrıcalıkları reddederek, Çin Devrimini daha şimdiden büyük ölçüde etkilemiş bulunuyordu.

Stalin, Çin Devriminin bir sovyet devrimi yönünde geliştiğini görüyordu. Devleti tanıma ve karşılıklı yardım yoluyla ulusal devrimin feodalizme ve emperyalizme karşı mücadelesine yardımcı olacak ve Komünist Enternasyonal aracılığıyla da bu devrimin "proletarya diktatörlüğü"ne geçişine yardım edecekti. Stalin'in, Çin konusundaki tarihî "çizgisi" budur. Bu çizginin uygulanışı, Çin'deki sınıfsal güçlerin ve Çin'in öteki devletlerle ilişkilerine göre değişmiştir.

Stalin 30 Kasım 1926'da Komünist Enternasyonalin Genişletilmiş Yürütme Kurulu toplantısında şunları söylüyordu.

> Çin'in gelecekteki devrimci iktidarının, niteliği bakımından, 1905'te ülkemizde sözü edilmekte olan iktidara, yani proletaryanın ve köylülüğün bir diktatörlüğüne benzeyeceğine, ama bu iktidarın ayırt edici özelliğinin esas olarak anti-emperyalist bir iktidar olacağına inanıyorum.
>
> Çin'deki devrimin bu yönde gelişmesi olasıdır. Çin'in izleyeceği gelişme yolu şu üç durum tarafından kolaylaştırılacaktır: Birincisi, özgürlük uğruna bir ulusal devrim olarak Çin devrimi, emperyalizme ve onun Çin'deki ajanlarına yöneltilecektir. İkincisi, Çin'deki büyük burjuvazi zayıftır, hem de ulusal burjuvazinin 1905 yılında Rusya'da olduğundan daha zayıftır, bu durum proletaryanın hegemonyasını, proletarya partisinin Çin köylülüğüne önderliğini kolaylaştırmaktadır. Üçüncüsü, Çin'deki devrim, Sovyetler Birliği'ndeki devrimin deneyimlerinden ve yardımından yararlanmasını mümkün kılan koşullarda gelişecektir. ...

1925 yılında, feodal savaş ağalarına karşı savaşan Kanton kuvvetlerine fiilen yardım edilmişti. Çin Komünist Partisi, Guomindang'a katılmıştı. Artık Çan Kay-şek yönetiminde olan Çin Milliyetçi Partisi, M. Borodin'i Guomindang'ın politik danışmanlığına, General Galen'i de askerî danışmanlığa kabul etmişti. Ama 1927 yılında Çan Kay-şek komünistlere ve devrimci işçilere saldırdı ve onbinlercesini kılıçtan geçirdi.

Çan Kay-şek'in "Kızıllar"ı yoketmeyi amaçladığı bir iç savaş dönemi başladı. Sovyet hükümetiyle ilişkiler bozuldu. İç savaş ancak, "Kızıllar"ın Çan Kay-şek'i teslim almalarıyla ve onu, kuzey Çin'i istila eden ve hemen hiçbir direnmeyle karşılaşmayan Japonlara karşı birleşik bir ulusal mücadeleye girişmeye ikna etmeleriyle sona erdi.

Çin Hükümeti Çin Komünist Partisiyle anlaşır anlaşmaz, Sovyet hükümetiyle yeni ilişkiler kuruldu ve Sovyet hükümeti, Japonya'yla olan antlaşmalarına karşın, bu mücadelesinde Çin'i silâh ve savaş malzemesi yardımıyla destekledi.

Bu tür çelişmeler her yerde vardı. Hem zaten sınıfsal, ulusal ve emperyalist çıkarlarla parçalanmış bulunan ve bunun sonucunda da bir yığın geçici ve değişken birleşmeye yol açan bir dünyada böyle çelişmelerin var olması kaçınılmazdı.

Bu durumda, doğal olarak, her biri kendi özel çıkarları açısından etkilenen her ülkenin kapitalist unsurları, dünyadaki bütün "karışıklıkların" ve "huzsuzluğun" sorumluluğunu genel olarak Bolşeviklere, özel olarak da Sovyet hükümetine yüklediler. Stalin bu suçlamaları şöyle yanıtladı: "Bu suçlama bize yalnızca şeref verir! Ama ne yazık ki henüz, kurtuluş mücadelelerinde bütün sömürge ülkelere dolaysız yardım yapacak kadar güçlü değiliz..."[1]

İşçi sınıfı örgütlerine ve sömürge halkların mücadelelerine yapılan yardımlara karşı koparılan feryatlar bazan çok üst perdelere varıyor ve Sovyet devletiyle öteki devletler arasındaki "normal" ilişkileri tehlikeye sokuyordu. Ama Stalin bu feryatları umursamıyordu. 1926'da Rusya sendikaları, İngiltere'de kendilerine karşı lokavt uygulanan maden işçilerine yardım etmek üzere, üyelerinden bir milyon sterlin toplayınca, egemen sınıfların Bolşevikler iktidara geldiği andan başlayarak Sovyet rejimine karşı nefretlerini sürekli olarak dile getirdikleri İngiltere'de bu protestolar panik derecesine vardı. Bu olay, doğal olarak, 1927'de Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkilerin bozulmasına yol açtığı halde, Stalin öteki ülkelerin işçilerine yardım politikasından vazgeçmedi. Aynı biçimde Stalin, Sendikalar Kongresi Genel Konseyi genel grev sırasında maden işçilerine ihanet ettiğinde, İngiliz-Sovyet Sendika Komitesinin dağılma olasılığını da göze alarak, Rusya Sendikalarını bu konseyin politikasından ayırmakta en ufak bir duraksama göstermedi.

O sıralar Moskova'da bulunuyordum; tutumunun sertliğinden dolayı kendisini eleştirmiş ve bunun, İngiliz-Sovyet Sendika Komitesinin sonu demek olacağı yolunda uyarmıştım. Benim bu eleştirimi sakin, ama çok kesin bir biçimde yanıtladı: "Sonucun böyle olacağı açık. Ayrıca İngiliz hükümetinin Sovyet hükümetiyle ilişkilerine son vermesini de kolaylaştırabilir. Ne yazık ki, bu da bir gerçek. Ama bütün bunlar, İngiliz işçi sınıfının, maden işçilerinin ihanete uğramasından dolaylı bir biçimde de olsa Rusya Sendikalarını sorumlu görmesinden iyidir." Ve İngiliz-Sov-

[1] *Leninizm*, s. 360.

yet Sendika Komitesi dağıldı. Kısa bir süre sonra, İçişleri Bakanı Bay Joynson Hicks'in kışkırtmaları sonucunda, Arcos basılıp yağmalandı ve iki ülke arasındaki ticarî ve diplomatik ilişkiler kesildi. Belki de İngiliz hükümetinin sınıfsal duyguları, müdahale savaşından bu yana hiçbir zaman mantığına bu kadar ağır basmamıştı. İngiltere'de politika aşırı derecede aptal ve tutucu insanların eline geçmişti; öteki ülkelerin hükümetlerinden yeterince destek sağlayabilmiş olsalardı, İngiltere'yi SSCB'ye karşı bir savaşa seve seve sokabilirlerdi.

Bereket, böyle bir işi başaramadılar. Daha başka sorunlarda büyük devletler arasında çok fazla anlaşmazlık vardı ve bunun farkında olan Stalin de hiç istifini bozmuyordu. Ama çalışma arkadaşlarından bazıları daha heyecanlı ve paniğe kapılmaya yatkın kişilerdi. O sırada Komünist Enternasyonalin yöneticisi olan Buharin'in bir konuşması üzerine telaşa kapılan Moskova halkı erzak almak için dükkânlara üşüşmüştü. Bu konuşmasında Buharin, savaşın bir an sorunu olduğunu söylemişti. Stalin, bu öngörüye hemen şiddetle karşı çıkarak, paniği önlemişti. Stalin, ne ingiliz, ne de Fransız hükümetinin, Sovyetler Birliği'ne karşı ortak nefretlerine karşın, ilkönce Almanya'yı ya da Sovyetler Birliğine komşu olan bazı ülkeleri sıçrama tahtası olarak güven altına almadan tek başlarına ya da birlikte SSCB'ye karşı savaş açmayacaklarını, bu arada ABD'nin de nefretini ancak uzaktan kusacağını çok iyi biliyordu. Gerçi Sovyet hükümetinin bütün kapitalist hükümetlerle olan ilişkileri istikrarsızdı ve bütün kapitalist toplumların istikrarsız ilişkilerine dayanıyordu, ama müdahale savaşlarının sona ermesiyle birlikte başlamış olan "soluk alma molası"nın sürekliliğini sağlayan da işte bu istikrarsızlıktı.

Sovyet Rusya, sanki zıvanadan çıkmış bir dünyayla çevriliydi. Ama coğrafya ve tarih Sovyet Rusya'dan yanaydı. Uçsuz bucaksız topraklara, bitmez tükenmez kaynaklara sahipti. Bu kaynakları geliştirecek kadar vakit bulabilirse, yenilmez bir ülke haline gelebilirdi. İşte şimdi bu vakti buluyordu. Ülke içindeki politik iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra, şimdi sosyalist ekonomik gücünü sağlamlaştırmaya koyulmuştu. Bu nedenle, ülke içinde karşılaşılan güçlükler, çöküşten değil, gelişmeden doğan güçlüklerdi.

SSCB'nin sınırları dışındaki dünya, sınıf çatışmalarıyla ve ekonomik, ulusal, emperyalist, sınaî, politik her türlü çıkar ayrılıklarıyla paramparça olmuştu. Bu da, bütün ülkelerdeki insanların ortak özlemlerini, barış, güvenlik, iş, özgürlük ve sosyal ilerleme gibi çok büyük ve açık sorunlarda birleştirmişti. Ama hükümetlerin politik programlarında yazılı olmalarına karşın, bunların gerçekleştirilmeleri olanaksızdı. Gene de bu sorunların her biri, Sovyet hükümetinin iç ve dış politikasının ayrılmaz birer parçasını oluşturuyordu. Sovyet Rusya, dünyayı tahakkümü altına alma emelleri beslemiyordu. Çarlığın sömürgelerindeki halklar, şimdi Sovyetler Birliği'ndeki bütün kardeşleriyle el birliği halinde, ulusal kalkınmalarını tam olarak gerçekleştirmede tamamen özgür bırakılmışlardı. Dolayısıyla, Stalin'in dış politikası, öteki hükümetlerin dış politikalarıyla karşılaştırılamıyacak ölçüde sadeleşmişti.

Sovyet temsilcileri, barış istediklerini söylerken, hiç de öyle yarım ağızla konuşmuyorlardı. Gerçekten barış istiyorlardı. Çünkü barış ne kadar uzun süreli olursa sosyalist hedeflerine o kadar kolay erişeceklerdi. Barış, çıkarlarına da, özlemlerine de aynı ölçüde hizmet ediyordu. Dış politikanın uygulanmasında Stalin'in yakın çalışma arkadaşı olan Litvinov, Uluslararası Silâhsızlanma Konferansında ülkelerin aynı anda silâhsızlanmaları gerektiğini önerdiği zaman, kendisiyle hayalci diye alay edilmişti. Bir silâhsızlanma konferansında silâhsızlanma önerisinde bulunmanın neresi yanlıştır, bunu hâlâ anlayamadım! Acaba Stalin ve Litvinov, Milletler Cemiyetinin bu özel toplantısına katılan büyük devletlerin, silâhsızlanma önerisini kabul edebileceklerini düşünmüş müdürler? Asla! Peki, eğer bütün öteki ülkeler de razı olsaydı, Stalin bu öneriyi kabul edebilir miydi? Elbette! O zaman, silâhsızlanmış bir dünya Sovyetler Birliği'ni tehdit edemeyecek ve Sovyetler Birliği'nin silâh yapımına harcayacağı kaynaklar sosyalizmin kuruluşuna ayırılabilecekti. Stalin, ancak ekonomisinin ve politik ve sosyal yaşamının örgütlenmesinin doğal bir sonucu olarak sosyalist bir dünyanın silâhlanmadan vazgeçebileceğini; kapitalist devletlerinse hiçbir zaman silâhsızlanamayacağını çok iyi biliyordu. Ama Silâhsızlanma Konferansının

toplanmış olmasını fırsat bilerek, bu gerçeği Litvinov'un ağzından tüm dünyanın gözleri önüne serdi.

Kapitalist dünyanın ticarete ve ekonomik istikrara gereksinimi vardı. Buna Sovyetler Birliği'nin de gereksinimi vardı. Stalin, kapitalistlere ticarî ve barışçı ilişkiler kurulmasını önerdi; ama onun bu önerisinin reddedilmesi, sözkonusu hükümetlerin sınıf önyargılarının ticaret ve barış isteklerinden daha güçlü olduğunu kanıtladı. Kurulan bütün ticarî ve barışçı ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin ekonomisine yarıyor ve onun kendisine karşı ortak bir cephe kurma çabalarına karşı direnişi örgütlemesine yardımcı oluyordu.

Kapitalizmin eşit olmayan gelişmesi tüm açıklığıyla ortadaydı; ama Stalin gene de, kendi aralarındaki ayrılıklara karşın kapitalist devletlerin eninde sonunda Sovyetlere karşı savaşın ortak cephesinde birleşecekleri yolundaki görüşüne sıkı sıkıya bağlı kalmayı sürdürdü. Daha birkaç yıl önce, biribirine düşman olan devletlerin, yeni doğan Bolşevik devletini yıkmak için nerdeyse evrensel bir kapitalist cephede silâh arkadaşları haline gelmiş olduklarını unutamıyordu. Uzak Doğu'daki Japon saldırısının ve Almanya'da Nazizmin yükselişinin, bütün ülkelerdeki kapitalist yöneticiler tarafından ne kadar hoşnutlukla karşılandığını gözönüne almadan edemiyordu. Birkaçı dışında bütün egemen sınıflar, Sovyet sınırına yapılan Japon saldırılarını, Mançurya'nın istilasını olumlu karşılıyorlar, bunların Sovyetler Birliği'ne karşı bir açık savaşın ilk adımları olabileceğini tasarlıyorlardı. Ama Stalin asla telaşa kapılmadı. Büyük devletler kendi dertleri ve düşmanlıkları içinde çırpındıkları sürece, o, Sovyetler Birliği'nin gelişmesi için zaman kazanıyordu.

1930 yılında, dönem dönem yaptığı çözümlemelerden birinde, sosyalist ve kapitalist dünyaların durumunu bir kez daha özetledi. Onaltıncı Parti Kongresinde şöyle diyordu:

> ... Bugünkü görünüm nedir?
> Bugün: kapitalizmin hemen bütün sanayi ülkelerinde bir ekonomik buhran. Bugün: hemen bütün tarım ülkelerinde bir tarımsal buhran. "Refah" yerine, yığınların yoksulluğu ve işsizliğin korkunç bir hızla artışı. Tarımda ileri atılım yerine, milyonlarca köylünün yıkımı. Genel olarak kapitalizmin ve özel olarak da ABD kapitaliz-

minin her şeye kadir olduğu yolundaki hayallerin yıkılışı. ... Ve SSCB'nin "çöküşünün kaçınılmaz olduğu" yolundaki "evrensel' tantananın yerini, dört bir yanda buhran hüküm sürerken ekonomik yönden kalkınma cüretini gösteren "bu ülkenin" cezalandırılması gerektiği yolundaki "evrensel" homurtular almaktadır. ...

Daha sonra bu gözlemleri daha da geliştiriyor ve durumu şu sözlerle özetliyordu:

... kapitalizmin istikrarı son bulmaktadır. ... yığınlarındevrimci hareketinin canlanışı yepyeni bir güçle gelişecektir. ... Dünyayı kaplayan ekonomik buhran, bazı ülkelerde bir politik buhrana dönüşecektir. Ve bu da her şeyden önce, burjuvazinin bu durumdan kurtulmak için ülkenin iç politikasını daha da faşistleştirmeye ve bu amaçla sosyal-demokrasi de içinde olmak üzere bütün gerici güçlerden yararlanmaya çalışacağı anlamına gelir.
İkinci olarak, bu durumdan kurtulmak için burjuvazinin, dış politika alanında yeni bir emperyalist savaşa ve müdahaleye başvuracağı anlamına gelir. Ve son olarak da, bu durumdan proletaryanın, kapitalist sömürüye ve savaş tehlikesine karşı mücadele ederek devrim yoluyla kurtulmaya çalışacağı anlamına gelir.

Bu konuşmada, öteki ülkelerdeki komünistlerin görevlerine ilişkin görüşlerin bulunmaması dikkat çekicidir. Buna karşılık, Sovyet dış politikasını birkaç sözcükle şöyle özetlemektedir:

Politikamız, bütün ülkelerle barış ve ticaret ilişkileri kurma politikasıdır... bu politikayı bütün gücümüzle ve bütün kaynaklarımızla sürdüreceğiz. Tek bir karış yabancı toprak istemiyoruz. Ama kendi topraklarımızın tek bir karışım da kimseye vermeyiz.

Almanya'da Hitler iktidara gelince, Stalin hem Sovyetler Birliği'nin, hem de Komünist Enternasyonalin dış politikasında kapsamlı bir strateji değişikliği yaptı. Doğrudan devrimin yüreğine yönelen kapitalist saldırı, en sonunda kapitalizmin içinde bulunduğu kargaşalıktan sıyrılmıştı. Kaybedilecek zaman yoktu. Bu yeni faşist iktidar ortaya çıktığında, kapitalist dünyada hiçbir hükümetin korkuyla titremediği son derece açıktı. Tüm dünyadaki tutucu basın, bu iktidarı sevinçle karşıladı. Bir yandan, Hitler'le Mussolini'nin "işçi sorunu"nu çözme yöntemlerini hararetle onaylarken; bir yandan da, Bolşevizm düşmanlığının bu yeni şampiyonuyla diplomasisinin karanlık kulislerinde pazarlık yapılabileceğinden emin olmayan tek bir Tory [İngiltere'de Muhafazakâr Parti üyesi] yoktu. Hiç kuşkusuz, kapitalist devletlerden hiçbiri, çok yakında kendilerini ve tüm

dünyayı istilaya girişecek bir devletin yükselmekte olduğunu göremiyordu.

Ama gene de, Tory önderleri arasındaki hoşnutluk birkaç ay içinde giderek azaldı. Hitler'in iktidarı ele geçirdiği günlerde toplanan Silâhsızlanma Konferansı sessizce dağıldı. Almanya'da zorunlu askerlik yeniden yürürlüğe konuldu. Versailles Antlaşmasının sayfaları birer birer yırtılıp atıldı. Almanya, Milletler Cemiyetinden ayrıldı. Demokratik devletler bunak başlarını yeni zalimin önünde eğerken korkudan tir tir titremeye başladılar ve Hitler'in kendi yakalarını bırakarak doğuya yönelmesi için tanrıya yakarmaya koyuldular. Bay Churchill daha önce faşizmi öve öve göklere çıkarmıştı; ama şimdi Muhafazakârlar arasında bir tek Churchill, Almanya'daki Nazi iktidarının Britanya İmparatorluğu ve İngiltere'nin dünyadaki yeri için bir tehlike oluşturduğunu görüyordu. Bütün ülkelerdeki sendikal hareketler ve işçi hareketleriyse, daha baştan antifaşist bir tutum takınmışlardı.

Stalin'in bu yeni durum karşısındaki tutumu son derece çarpıcıydı. Milletler Cemiyeti dağılma belirtileri göstermesine karşın, Sovyetler Birliği'ni hiç duraksamadan Milletler Cemiyetine soktu. Milletler Cemiyeti içerisinde büyük devlet olarak yalnızca İngiltereyle Fransa kalmıştı. Stalin'in bu tutumu, yeni saldırgana karşı onlarla işbirliği yapma isteğinin en açık belirtisiydi. Bu, onun, yeni saldırgana karşı "kollektif güvenlik"i gerçekleştirme kampanyasının başlangıcıydı. Litvinov, bu politikayı Milletler Cemiyetinde kararlılıkla savundu ve "barışın bölünmez olduğunu" söyleyerek tüm dünyayı uyardı. Komünist enternasyonal "Savaşa ve Faşizme Karşı Halk Cephesi" sloganıyla saflardaki yerini aldı.

Bu uzun süreli gelişmeden beş yıl sonra, Stalin olayların acıklı akışını yeniden gözden geçirdi. 1939 Martında şunları söylüyordu:

> ... Bundan önceki buhran zaten ortalığı birbirine katmış, pazar ve hammadde kaynakları için mücadeleyi kızıştırmıştı. Mançurya'nın ve Kuzey Çin'in Japonlar tarafından ve Habeşistan'ın da İtalyanlar tarafından istila edilmesi; bütün bunlar, büyük devletler arası daki mücadelenin kızıştığını göstermekteydi. Yeni ekonomik buhran ister istemez emperyalist mücadeleyi daha da şiddetlendirecektir ve şiddetlendirmektedir de. Artık sorun, pazarlarda rekabet, ticaret

savaşı ve damping sorunu olmaktan çıkmıştır. Bu mücadele yöntemlerinin yetersiz olduğu çoktandır anlaşılmış bulunuyor. Artık sorun, dünyanın, nüfuz alanlarının ve sömürgelerin askeri eylemlerle yeniden bölüşülmesi sorunudur. ...

... İşte, yeni emperyalist savaşın baş angıcını belirleyen sözkonusu dönemdeki en önemli olayların bir listesi. 1935'te İtalya Habeşistan'a saldırdı ve bu ülkeyi ele geçirdi. 1936 yazında Alma ya ve İtalya, İspanya'ya karşı bir silâhlı müdahale düzenlediler; Almanya, İspanya'nın kuzeyine ve İspanyol Fas'ına, İtalya i e İspanya'nın güneyine ve Balear Adalarına mevzilendi. Japonya, Mançurya'yı ele geçirdikten sonra 1937'de kuzey ve orta Çin'i istilâ etti. Pekin'i, Tienzin'i ve Şanghay'ı ele geçirdi. Yabancı rakiplerini işgal ettiği bölgelerden çıkarınaya başladı. 1938 başlarında Avusturya'yı işgal eden Almanya, 1938 sonbaharında Çekoslovakya'nın Südetler bölgesini ele geçirdi. Japonya 1938 sonlarında Kanton'u, 1939 başlarında da Haynan adasını işgal etti.

Böylece ulusların üzerine hiç sezdirmeden çöreklenen savaş, 500 milyondan fazla insanı yörüngesi içine almış ve Tienzin, Şanghay ve Kanton'dan Habeşistan'a ve oradan da Cebelitarık'a dek uzanan çok geniş bir alana ya ılmış bulunuyor.

Birinci emperyalist savaştan sonra galip devletler, öncelikle de İngiltere, Fransa ve ABD, ülkeler arasında yeni bir ilişkiler sistemi, savaş sonrası barış rejimini kurmuşlardı. Bu rejimin başlıca dayanakları, Uzak Doğu'daki Dokuzlar Paktı, Avrupa'daki Versailles Antlaşması ve öteki birkaç antlaşmaydı. Milletler Cemiyeti, bu rejimin çerçevesi içinde kalan ülkeler arasındaki ilişkileri devletlerin bir birleşik cephesi, devletlerin güvenliğinin kollektif savunması temeli üzerinde düzenlemek amacıyla kurulmuştu. Ama üç saldırgan devlet ve onların başlattıkları yeni emperyalist savaş, bu savaş sonrası barış rejiminin tüm bir sistemini alt üst etti. Japonya Dokuzlar Paktını, Almanya ve İtalya da Versailles Antlaşmasını yırtıp attılar. Bu üç devlet, kendilerine kö tek olmasın diye Milletler Cemiyetinden çekildiler.

Yeni emperyalist savaş artık bir olgudur.

... Henüz genel bir dünya savaşı haline gelmemiş olması, yeni emperyalist savaşın ayırdedici özelliğidir. Savaş, saldırgan olmayan devletlerin, öncelikle de İ giltere, Fransa ve ABD'nin çıkarlarını her türlü yoldan çiğneyen saldırgan devletler tarafından ürütülmektedir. Saldırgan olmayan devletlerse geri çekilmekte ve saldırganlara ödün üstüne ödün vermektedirler. ... İnanılmaz bir durum, ama gerçek.

Yeni emperyalist savaşın bu tek yanlı ve tuhaf niteliğini neye bağlamamız gerekir?

... Saldırgan olmayan devletlerin zayıflığına mı? Elbette ki, hayır! Birlikte alınırlarsa, saldırgan olmayan demokratik devletler, hem ekonomik, hem de askeri bakımdan faşist devletlerden kesinlikle daha güçlüdürler.

Öyleyse, bu devletlerin saldırganlara sürekli olarak ödün vermelerini neye bağlayacağız?

... Bunun temel nedeni, saldırgan olmayan ülkelerin çoğunun, özellikle de İngiltere'yle Fransa'nın, kollektif güvenlik politikasını, saldı ganlara karşı kollektif direnme politikasını reddetmeleri ve bir müdahale etmeme tutumu, bir "tarafsızlık" tutumu takınmalarıdır.

Müdahale etmeme politikası ilk bakışta şöyle açıklanabilir: "Her ülke kendisini saldırganlara karşı istediği gibi ve elinden geldiğince savunsun. Bu, bizim sorunumuz değil. Biz, hem saldırganlarla, hem de onların kurbanlarıyla ticaretimize bakarız." Ama aslında, müdahale etmeme politikası, saldırıya göz yummak, savaşa yeşil ışık yakmak ve dolayısıyla da savaşı bir dünya savaşına dönüştürmek demektir. Müdahale etmeme politikası, saldırganların alçakça işlerini engellememe, Japonya'nın sözgelimi Çin'e karşı, hatta daha da iyisi Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girmesini engellememe; Almanya'nın Avrupa'nın işlerine karışmasını, Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaşa girmesini engellememe; savaşa karışan bütün ülkelerin savaş batağına iyice batmalarına göz yumma ve onları bu yolda el altından kışkırtma; ve sonra da bu ülkeler yeterince zayıf düştüklerinde, hiç kuşkusuz "barış adına" sahneye taze kuvvetlerle çıkıp, savaşta zayıf düşmüş ülkelere kendi koşullarını zorla kabul ettirme hırsının ve isteğinin bir ifadesidir.

Ucuz ve kolay!

Stalin, gerek saldırgan, gerek saldırgan olmayan devletlerin duygularına zerrece aldırmaksızın demokratik devletlerin tutumunu korkusuzca çözümledikten ve cesaretle suçladıktan sonra şöyle sürdürüyordu:

Müdahale etmeme politikası üzerine ders verecek, ihanetten, hainlikten vb. sözedecek değilim. Hiçbir insanî ahlâk ölçüsü tanımayanlara ahlâk öğütlemek budalalık olur. Eski, kaşarlanmış burjuva diplomatlarının dedikleri gibi, politika politikadır. Ama gene de belirtmek gerekir ki, müdahale etmeme politikasının destekleyicileri tarafından ba latılan bu büyük ve tehlikeli politik oyun, kendileri için ciddi bir fiyaskoyla sonuçlanabilir. ...

Hiç kuşkusuz, SSCB bu uğursuz olayları görmezden gelemezdi. ... Sovyetler Birliği, uluslararası durumunu güçlendirmek amacıyla ... 1934 yılında Milletler Cemiyetine girdi. Bütün zayıflığına karşın Milletler Cemiyetinin gene de saldı ganların sergilenebileceği bir yer olabileceği, çok zayıf bir olasılık da olsa, savaşın patlak vermesini ön leyebilecek bir barış aracı olabileceği düşünülüyordu. Sovyetler Birliği, böyle tehlikeli zamanlarda Milletler Cemiyeti kadar zayıf bir örgütün bile hoşlanmaması gerektiği kanısındadır. 1935 Mayısında, saldırganların olası saldırısına karşı Fransa'yla Sovyetler Birliği arasında bir karşılıklı yardım antlaşması imzalandı. Aynı anda Çekoslovakya'yla da aynı türden bir antlaşma imzalandı. Sovyetler Birliği 1936 Martında Moğolistan Halk Cumhuriyeti'yle bir ka şılıklı yardım antlaşması, 1937 Ağustosunda da Çin Cumhuriyeti'yle bir saldırmazlık paktı imzaladı.

Sovyetler Birliği, bu güç uluslararası koşullarda barış davasını savunma biçimindeki dış politikasından şaşmadı.

Bunun ardından Stalin, artık Sovyetler Birliği'nin her an kendisine karşı bir genel saldırıya geçebilecek bir düşmanlar dünyasıyla kuşatılmış olduğu gerçeğinden hareket ederek tutum takınacağını, tüm dünyaca bilinen bir açıklıkla ortaya koydu. Bir yandan, faşist devletlere karşı demokratik devletlerle bir ittifakı yeğ tutarken; öte yandan da, Sovyetler Birliği'ne karşı girişilebilecek ortak bir saldırıyı, düşmanı kendi içinde bölerek önlemeye çalışacaktı. Stalin şöyle diyordu:

Sovyetler Birliğin'in dış politikası açık ve berraktır:

(1) Biz, barıştan ve *bütün* ülkelerle iş ilişkilerinin güçlendirilmesinden yanayız. Bizim tutumumuz budur ve bu ülkelerSovyetler Birliği'yle bu ilişkileri sürdürdükleri ve ülkemizin çıkarlarını çiğnemeye kalkışmadıkları sürece, bu tutuma bağlı kalacağız.

(2) Sovyetler Birliği'yle ortak sınırları bulunan bütün komşu ülkelerle barışçı, yakın ve dostça ilişkilerden yanayız. Bizim tutumumuz budur ve bu ülkeler Sovyetler Birliği'yle bu ilişkileri sürdürdükleri ve Sovyet Devletinin bütünlüğünü ve dokunulmazlığını dolaylı ya da dolaysız çiğnemeye kalkışmadıkları sürece, bu tutuma bağlı kalacağız.

(3) Biz, saldırıya uğrayan ve ülkelerinin bağımsızlığı uğrunda savaşan ulusların desteklenmesinden yanayız.

(4) Saldırganların tehditlerinden korkmuyoruz; Sovyet sınırlarını çiğnemeye kalkışan savaş kışkırtıcılarının her darbesine iki katıyla karşılık vermeye hazırız.

Sovyetler Birliğin'in dış politikası budur.

Daha sonra, bu tutumunun yanlış anlaşılmamasından iyice emin olmak için şöyle sürdürdü:

Sovyetler Birliği, dış politikasında:

1. Gittikçe büyüyen ekonomik, politik ve kültürel gücüne;
2. Sovyet toplumunun manevî ve politik birliğine;
3. Ülkemiz uluslarının karşılıklı dostluğuna;
4. Kızıl Ordusuna ve Kızıl Donanmasına;
5. Barış politikasına;
6. Bütün ülkelerin barışın korunmasıyla yakından ilgilenen emekçi halklarının manevî desteğine;
7. Barışın bozulmasında şu ya da bu biçimde hiçbir çıkarı olmayan ülkelerin sağduyusuna güvenir.

Dikkatini doğrudan doğruya Bolşeviklere yönelterek, onların görevlerini saptadı:

Partinin dış politika alanındaki görevleri şunlardır:

1. Barış ve bütün ülkelerle iş ilişkilerini güçlendirme politikasını sürdürmek.

2. Temkinli olmak ve ülkemizin, herzaman kendileri için başkalarını ateş hattına sürme huyunda olan savaş kışkırtıcılarının çıkaracağı çatışmalara sürüklenmesine izin vermemek.

3. Kızıl Ordumuzun ve Kızıl Donanmamızın gücünü olabildiğince artırmak.

4. Ulusların dostluğuna ve barışa ilgi gösteren bütün ülkelerin emekçi halklarıyla uluslararası dostluk bağlarını sağlamlaştırmak.

O sıralarda Litvinov, Dışişleri Komiserliği görevinden bağışlanmasını istedi. Dış dünya, bu isteği, Litvinov'un Stalin'le anlaşmazlığa düştüğü biçiminde yorumladı. Ama özellikle demokratik devletlere uyanık olmaları yolunda bir uyarı olabileceği hiç düşünülmedi. Stalin'in yardımcılarının çoluk-çocuk ya da evet-efendimci politika adamları olmadıkları; ilkelerde, bakış açısında ve amaçlarda tam bir uyum içinde bulunan önderler oldukları; farklı felsefeleri ve çıkarları savunan kimseler olmadıkları, bir gün bu ülkelerin kafasına dank edecektir. Molotov, Başbakanlık görevinin yanısıra Dışişleri Komiserliği görevini de üstlendiğinde, bütün bu ülkelerin hükümetleri bu değişikliğin geçici oluğunu ve tarihte yeni bir sayfanın açıldığını anlamalıydılar. Bu değişiklik, Sovyet dışişlerinde ağırlık merkezinin Cenevre'den Moskova'ya kaydığını gösteriyordu.

Hiç kuşkusuz, Molotov, Stalin'in sağ kolu olacaktı. Onun "kollektif güvenlik" konusunda uzun söylevleri yoktu. Çok yetenekli bir yönetici olan Molotov, Stalin'in St. Petersburg'a geldiği ilk günlerden beri onun yakın dostuydu. Stalin'in uzun uzun aktardığım büyük söylevinden sonra, Sovyetler Birliği hem "saldırganlar"la hem de "saldırgan olmayanlar"la, hem "demokratik" hükümetlerle hem de "faşist" hükümetlerle görüşmelere oturmaya ve anlaşmaya varmaya hazırdı.

Eğer demokratik devletler, geç de olsa, saldırgan devletlere karşı Sovyetler Birliği'yle birleşirlerse, ne âlâ. Geç olması, hiç olmamasından iyidir. Ama eğer birleşmezlerse, o zaman bir tek yol kalıyordu. Almanya'nın Nazi hükümeti bir yılı aşkın bir zamandır bir saldırmazlık paktı imzalanmasını öneriyordu. Naziler, Bolşeviklere karşı şiddetli bir propaganda yürütmelerine, İtalyan ve Japonya'yla imzalamış oldukları anti-Komintern Paktına karşın, 1922 Rapallo Antlaşmasını feshetmemişlerdi. Alman kapitalistlerinin

önerdikleri kredi koşulları, "demokratik" kapitalistlerin önerdiklerinden daha iyiydi. 1938'de Nazi hükümeti, 100 milyon marklık bir borç ve çok daha elverişli ticarî koşullar önermişti. Faşizmin ve Hitler'in stratejisinin niteliğini iyice anlayan Stalin, bu önerileri geri çevirmiş ve demokratik devletlerle "kollektif güvenliği" yeğ tutmuştu.

Bu, duygusal düşüncelere değil, öncelikle ülkeler arasındaki güç dengesine dayanıyordu. Stalin, hem *Mein Kampf* ve "Rosenburg Planı"ndaki program açıklamaları, hem de Avrupa'nın ekonomik coğrafyası üzerindeki bilgilerinden, Almanya'nın, Kuzey Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Ruhr'dan Çekoslovakya'ya dek uzanan sanayi şeridini tamamen denetimi altına almadan Sovyetler Birliği'ni istilaya kalkışmayacağını biliyordu.

Naziler bu kaynakları ele geçirmeden, artık yılda 20 milyon ton çelik üretmekte olan Sovyetler Birliği'nin durmadan büyüyen üretim gücünü hızlı bir biçimde aşamazlardı. Eğer "demokratik devletler" Sovyetler Birliği'yle o sırada bir ittifak kursalardı, askerî gücün temeli olan çelik üretimindeki ortak güçleri, Almanya'nın çelik potansiyelinin en azından iki katı olurdu. Ama "demokratik devletler"in başında bulunanların kafalarında başka şeyler vardı.

Ama gene de, Stalin'in söylevinden bir hafta sonra, 18 Mart 1939'da İngiliz elçisi Sovyet hükümetine, Hitler'in Romanya'yı tehdidi karşısındaki tutumlarının ne olduğunu sordu. Stalin bu soruya, "daha da artacak olan saldırıya karşı koymanın yollarını ve olanaklarını bulmak" üzere İngiltere, Fransa, SSCB, Polonya, Türkiye ve Romanya arasında bir konferans toplanmasını önererek karşılık verdi. Ama Hitler 1938'de Avusturya'ya girdiğinde olduğu gibi, Sovyet hükümetinin bu önerisi de "vakitsiz" olarak nitelendirildi. Bunun yerine, İngiliz hükümeti saldırıya karşı ortak bir bildiri yayınlanmasını önerdi. Hâlâ sabırla bir şeyler bekleyen Stalin bu öneriyi kabul etti. Ama Polonya hükümeti, üzerinde Sovyet hükümetinin bir yöneticisinin imzası bulunan hiçbir belgeyi imzalamayacağını bildirdi.

18 Nisan 1939'da, İngiliz elçisi Sovyet hükümetinden, Polonya ve Romanya'ya tek yanlı güvence verilmesini istedi. Stalin bu isteği, herhangi bir yerdeki saldırıya karşı İngiltere, Fransa ve SSCB arasında üçlü bir antlaşma yapıl-

ması önerisiyle yanıtladı. 17 Nisandan 9 Mayısa dek bir yanıt çıkmadı. En sonunda çıkagelen yanıtta da, Üçlü Antlaşma önerisi es geçiliyor, Sovyetler Birliği'nin komşusu olan ülkelere güvence vermesi yolunda bir karşı-öneride bulunuluyordu. Üstelik bu antlaşmada savaş çıktığı takdirde İngiltere ve Fransa'nın ne tür bir yardımda bulunacakları belirtilmeyecekti. Stalin, üçlü antlaşma önerisini tekrarladı. İngiltere ve Fransa hükümetlerinin, bu konunun tartışılmasını kabul etmeleri 29 Mayısı buldu.

Bu arada Hitler'in de işi başından aşkındı. Hitler'in 1938'de yaptığı ve Stalin'in geri çevirdiği öneri, Alman hükümeti tarafından yılbaşından beri tekrarlanıyordu. 31 Mayıs 1939'da Molotov, Yüksek Sovyette, önerilerin yeniden gözden geçirilebileceğini ve İtalya'yla yeni bir Ticaret Antlaşması imzalanmış olduğunu açıkladı. Bu açıklama bile, "demokratik devletleri" harekete geçirmeye yetmedi. Bunun yerine, İngiliz hükümeti, karar alma yetkisine sahip olmayan bir dışişleri görevlisini "sorunları görüşmek" üzere Moskova'ya gönderdi.

Ama Stalin, "kollektif güvenlik" doğrultusunda harekete geçilmesinde hâlâ diretiyor ve bu konuda en küçük bir umudu bile hesaba katarak, Nazilerle anlaşmayı erteliyordu. Bolşevik Partisi Politik Bürosunun en yetenekli üyelerinden biri olan Jdanov, *Pravda*'da, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin karşılıklı yardım antlaşması yapmaya gerçekten istekli olmadıklarını, ama "karşılıklı yardım" sorumluluklarının tüm yükünü yalnızca Sovyetler Birliği'ne yıkmak istediklerini açıkça ortaya koyan bir yazı yazdı.

23 Temmuzda, İngiliz ve Fransız hükümetleri, Moskova'ya bir askeri kurul göndermeyi kabul ettiler. Kurulun Moskova'ya gidişi, Hitler kuvvetlerinin Danzig kapılarına dayandıkları 5 Ağustosa dek gecikti. Kurul, Moskova'ya vardığında, hiçbir karar yetkisine sahip olmadığını açıkladı. Bu arada Polonya hükümeti de, Alman saldırısını Sovyetler Birliği'nden yardım almadan göğüsleyebileceğini ilân etti!

Buhran doruğuna erişmişti. İşaret verilmişti. Hitler hiç vakit geçirmeden Dışişleri Bakanını ve kurulunu Moskova'ya gönderdi ve Almanya'yla saldırmazlık paktı imzalandı.

Dünya devriminin önderleri Stalin ve Molotov'un, dünya karşı-devriminin önderi Hitler'in sözcüsü Ribbentrop'la Kremlin'in konferans salonunda buluşmaları, dramatik bir andı. Ama Stalin son derece sakindi. Olayların akışını ve sözkonusu güçlerin durumunu değerlendirişi, batıdaki çılgın yorumcuların değerlendirmelerine hiç benzemiyordu. Doğru ya da yanlış, İngiltere ve Fransa'nın Chamberlain ve Daladier hükümetlerinin ilkönce Hitler'in silah tüccarları, sonra da silah arkadaşları olacakları Nazi Almanyasıyla bir savaşı hiç değilse bir süre için önlemiş olduğuna inanıyordu. Tam bir gönül rahatlığı içindeydi. Bu antlaşmayı Bolşevizm ile Nazizmin nikah töreni olarak görenlere yalnızca gülmekle yetiniyor ve onların saldırılarını budalaca gevezelikler olarak tanımlıyordu. Böyle bir antlaşma yaptığı için neden suçlu olsundu? Bu suçlamalarda bulunanların kendi hükümetleri, Nazizmin ve Faşizmin önderleriyle sürekli politik ve kişisel ilişkiler içinde değiller miydi? Kendileri, Sovyetler Birliği'ne ve hatta üyesi bulundukları Milletler Cemiyetine danışmadan onlarla antlaşma yapmamışlar mıydı? Stalin, bütün bu olayları tek bir bütünün parçaları olarak görüyordu ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını savunduğundan emin olduğu için, Ribbentrop'la resim çektirmekten en küçük bir vicdan acısı duymuyordu.

Artık "kesin tarafsızlık" dönemi başlamıştı. Artık devletlerin, "saldırganlar" ve "saldırgan olmayanlar" diye sınıflandırıldığı günler geride kalmıştı. Stalin'in "müdahale etmeme" konusundaki iğnelemeleri de geride kalmıştı. Gene "sosyalist dünya" ile "kapitalist dünya"; barış ve sosyalist kuruluş dünyası ile savaş ve parçalanma dünyası biçimindeki basit sınıflamaya geri dönülmüştü.

Her şey basit, hem de çok basitti. İşte bu noktada Stalin, dünya komünist partilerine, 1914'ün tekrarlandığı varsayımına dayanarak önderlik etmekle hataya düştü. Emperyalist bir savaşın sözkonusu olduğunu ve işçilerin bu savaşı bir iç savaşa dönüştürmeleri ve kendi hükümetlerini devirmeleri gerektiğini belirtti. Çünkü hâlâ savaşın, Sovyetler Birliği'ne karşı genel bir sınıf savaşına dönüşeceğini düşünüyordu. Bu yüzden, hemen öteki ülkelerin işçilerine sınıf savaşı politikasında yardım etmek amacıyla yeni koşullar-

dan yararlanmaya koyuldu. Kendisi, ülkeyi savaşa hazır bir durumda tutar ve Sovyet sanayisinin ve askeri gücünün ilerlemesini hızlandırırken, öteki ülkelerin işçilerine Sovyetler Birliği'nden bir barış görüşmecisi olarak yararlanma olanağı tanıdı.

Ama bu barış manevrası birkaç hafta geçmeden terkedilmek zorunda kaldı. Nazi ordularının hızla Polonya içlerine ilerlemesi, Avrupa'daki savaşın Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaşın başlangıcı olduğunu gösteriyordu. Bu nedenle, Polonya hükümeti ve genel kurmayının ülkeyi kendi yazgısıyla başbaşa bırakarak çekip gittikleri bir sırada, Stalin tüm dünyayı bir kez daha şaşkınlık içinde bırakan bir çabuklukla Kızıl Orduyu "Curzon Hattı"na doğru yürüyüşe geçirdi. Müdahale savaşları sırasında Polonyalılar Sovyetlerden Beyaz Rusya'nın ve Ukrayna'nın büyük bir parçasını alıncaya dek herkesçe Rusya-Polonya sınırı olarak bilinen bu hatta ilerlemek demek, 12 milyon insanın yaşadığı bir toprakta ilerlemek demekti. Devrim bayrağı yükseltilmişti; Sovyet Ordusu, bu 12 milyon eski Sovyet yurttaşının yardımına koştu.

Genellikle yorumcular bunun Nazilerle anlaşarak yapıldığını ileri sürerler. Elimde bunu doğrulayacak hiçbir kanıt yok. Ama ne denirse densin şurası bir gerçektir: Stalin, Polonya'da hükümet diye bir şey kalmayıncaya ve Naziler "Curzon Hattı"nın ötesinde istedikleri kadar toprak ele geçirebilecek duruma gelinceye dek, Kızıl Orduyu Polonya topraklarına sokmadı. Almanların Kızıl Orduyla çatışmaya girmemelerinin nedeni, daha geniş bir stratejik plana sahip olmaları ve daha önce Avrupa'yı istila etmeyi tasarlamalarıdır.

Stalin hemen "kesin tarafsızlık" dönemine ilişkin stratejisini saptadı. Bir yandan Almanya'yla yapılan antlaşma hükümlerine dikkatle bağlı kalırken, öte yandan da kuvvetlerini bu dönem sona erdiğinde hazır olacak biçimde elverişli stratejik mevzilere yerleştirmeye başladı.

İlk ağızda, komşu devletler Litvanya, Letonya ve Estonya ile deniz ve kara üsleri konusunda görüşmeler başladı. Bu girişimler başarılı oldu. Bu başarı, sözkonusu ülkelerdeki genel seçimlerle ve bu ülkelerin Sovyetler Birliği

Cumhuriyetlerine dönüştürülmesiyle doruğuna vardı. Finlandiya'yla da buna benzer görüşmeler başladı, ama başarı sağlanamadı. Stalin, tehlikeli olabilecek bir durumla karşı karşıyaydı. Mannerheim Hattı, Hitler doğuya çullanmadan terkedilmedikçe ya da yokedilmedikçe, Leningrad'a çok yakın olduğu için, bu kentin ve Sovyetler Birliği'nin bütün kuzey kesiminin savunulmasında büyük bir tehlike meydana getirecekti. Stalin, saldırı olduğu takdirde bu hattan yararlanılacağına mutlak gözüyle bakıyordu. İşte bu nedenle saldırıya geçti ve kuzey cephesinin görüşmeler yoluyla sağlanamayan güvenliği zor yoluyla sağlandı.

Avrupa'da savaşın başlamasından bu yana hiçbir olay kamuoyu, basın ve hükümetler tarafından bu kadar çarpıtılmamış ve yanlış anlaşılmamıştır. Nerdeyse Nazilerle savaşı bir yana bırakacaklardı. Almanya'ya karşı savaşa yeterince hazırlanmamış olan İngiliz ve Fransız hükümetleri gene de Finlandiya'nın yardımına koştular. Ama İngiltere'nin Savaş Bakanı o kadar miyoptu ki, hem Almanya'ya, hem de Rusya'ya karşı savaş çağrısında bulundu! Bereket, Kızıl Ordu Mannerheim Hattını yardı ve Finlileri savaşmadan elde edebilecekleri koşulları kabule zorladı.

Stalin, kuzey cephesini güven altına aldıktan sonra, güneye döndü ve Romanya'yı, Besarabya'yı Sovyetler Birliği'ne geri vermeye zorladı.

Fransa'yı işgal ettikten ve batıdaki saldırılarını tamamladıktan sonra Hitler'in orduları doğuya yöneldiler ve Sovyet sınırlarına doğru ilerlemek için hazırlığa başladılar. Bundan sonra Stalin'in "kesin tarafsızlığı" o kadar kesin olmaktan çıkar. Yugoslavya Nazi yanlısı hükümetine karşı ayaklandığında, Stalin bu hareketi yürekten alkışladı. Bulgaristan Nazi Almanyasının isteklerine boyun eğdiğinde, onu tehlikeye karşı uyardı. Japonya saldırmazlık antlaşması imzalanmasını istediğinde, bunu kabul etti. Ne yazık ki, İngiltere Bolşevik gemilerine ve "Bolşevikleşmiş" Baltık ülkelerinin altınlarına el koymakla öylesine meşguldu ki, Stalin'in gittikçe açıklık kazanan Nazi aleyhtarı stratejisini göremiyordu. İngilizlerin sınıf önyargıları öylesine köklüydü ki, Sir Stafford Cripps "ilişkileri düzeltmek için" gönderildiğinde, Stalin onun elçilik statüsünü sağlama almak için

Sovyetler Birliği'ne girişini reddetmek zorunda kalmıştı?

1941 Mayısında Yüksek Sovyet, Stalin'in Sovyetler Birliği Başbakanlığına getirilmesini kararlaştırdı. Böylece Stalin, tüm dünyanın karşısına, SSCB'nin bütün hükümet yetkilerini elinde tutan önder olarak çıktı. Bu ne demekti? Stalin ve arkadaşları, büyük buhran anının gelip çatmış olduğunu anlamışlardı. Bundan böyle Sovyet gemisine kimin kaptanlık ettiği konusunda dost düşman kimsenin kafasında en ufak bir kuşku kalmamalıydı.

"1914 Tezi" artık geçerliliğini yitirmişti. Stalin bu tezin geçerli olduğunu sanmakla yanılmıştı. Kapitalist dünya, sosyalist dünyanın üzerine çullanmaya hazır bekleyen birleşik bir dünya değildi. Kapitalist dünya kendi içerisinde bölünmüştü ve rakip güçler birbirleriyle savaşıyorlardı. Bu, kapitalizmin doğduğu günden beri böyle olmuştu ve kapitalizm var olduğu sürece de böyle olacaktı.

Çatışan sosyal sistemlerin dünya ölçüsündeki dramı, Sovyetler Birliği'ni sahnenin ortasına iterken, ağırbaşlı, kendine güvenli ve çok iyi yetişmiş bir Jozef Stalin, ülkesinin başına geçmiş, Alınan saldırısını bekliyordu. Şöyle diyordu: "Hitler bir imha savaşı istiyor. Ona istediğini vereceğiz."

ONYEDİNCİ BÖLÜM

STALİN VE SAVAŞ

Alaylar
geçiyor
yanıbaşımdan.
Davul çalıyor
yiğitler
gümbür
gümbür.
Başlar
dimdik yukarda
sert adımlarla
geçiyorlar.
Anavatanı savunmak için
silâhlanıyorlar,
Kızıl Ordu askerleri onlar.
Dörderle
kol halinde
uygun
adım
ilerliyorlar:
Benim
düşmanım
senin
düşmanın.
Senin
düşmanın
benim
düşmanım.

Geliyorlar mı?
Gelsinler.
Gelecekleri varsa
Görecekleri de var.
VLADİMİR MAYAKOVSKİ

Nazi orduları Sovyetler Birliği sınırlarını geçince, Stalin görülmemiş ölçüde çetin sorunlarla karşı karşıya kaldı. Hiçbir sınav savaş kadar çetin olamaz. Üstelik bu seferki, savaşların en büyüğü olacaktı. İnsanoğlunun yaşam kavgasında ilkel sopasını eline aldığından bu yana yapılan savaşların en yıkıcısı, en çılgıncası ve en karmaşığı olacaktı.

Daha şimdiden Avrupa'nın hemen bütün ülkeleri, dünyayı tahakküm altına almak amacıyla bu kez de ilk sosyalist devlete yüklenen kuvvetin karşısında sapır sapır dökülmüşlerdi. Yalnızca tüm imparatorluğuyla birlikte İngiltere okyanustaki savaşım sürdürüyordu. Ama o da bir kara ya da hava savaşına tamamen hazırlıksızdı. Kıta Avrupasını istila edebilmek için koskoca üç yıla gereksinim duyacaktı. Bu bile o sırada İngiltere'nin ne kadar hazırlıksız olduğunu açıkça göstermeye yeter.

Hitler'in İngiltere ve Amerika'nın savaşın ilk aylarında hazırlıksız olmalarını fırsat bilerek Avrupa'yı istila ettikten sonra doğuya yönelmeyi kararlaştırması, belki de askerlik tarihinin en büyük yanılgısı olarak kalacaktır. Bu yanılgının psikolojik ve politik açıklaması ne olursa olsun, Avrupa'nın bütün sanayi kaynakları el sürülmemiş olarak Hitler'in elinin altındaydı ve Hitler, kuvvetinin en çoğunu doğu cephesine yığmıştı. Almanya ve onun müttefikleri Romanya, İtalya, Macaristan, İspanya ve Finlandiya'dan ikiyüzaltmış tümen doğuya yürüyordu. Savaş tarihinde, bu kuvvetlerin tek bir ülke karşısındaki vurucu güçleriyle karşılaştırılabilecek hiçbir güç yoktur. 1914-18 Dünya Savaşında Almanlar ve müttefikleri yalnızca doğu cephesine 127 tümen yığmışlardı. Üstelik bugünkü beş Alman tümeni, geçen savaştaki 100 tümenden daha fazla makinalı tüfek gücüne sahiptir.

Aynı zamanda Hitler her türlü insiyatif ve ani saldırı üstünlüğüne de sahipti. Hitler, uyarı anlamına gelebilecek

hiçbir yakınmada bulunmadan ve Almanya'nın Sovyetler Birliği'yle olan uzun süreli antlaşmalarını hiçe sayarak, 22 Haziran 1941 günü sabah saat dörtte saldırıya geçti. Leningrad ve Moskova da içinde olmak üzere tüm Doğu Rusya'nın, Ukrayna'dan Volga kıyılarına ve Kafkaslara dek olan bütün topraklarının üç ay içinde eline geçeceğinden emindi.

Hitler o sıralar yanlış düşünen tek devlet adamı değildi. İngiltere ve ABD'deki hemen bütün askeri "uzmanlar" ve politik önderler de aynı yanılgıyı paylaşıyorlardı. Bunların hiçbiri, Sovyetler rejiminin dayanıklılığına ve gücüne inanmıyordu. Onlar, Lindberg'lere ve Sovyet-Fin Savaşı üzerine yayılan asılsız söylentilere kulak vermişlerdi. Hem zaten eski Savaş Komiseri Troçki onlara, "Stalin'in büyük bir savaştan korktuğunu" ve "Kremlin'in gerek ülke içinde, gerek ülke dışında yığınların güvenini yitirdiğini" söylememiş miydi? Bütün bunlara inanacak kadar safdil olmayan tutucu beyzadeler ise hemen hemen aynı ölçüde cahildiler. Bay Churchill bile, Hitler'in saldırıya geçtiği gün yaptığı o unutulmaz radyo konuşmasında İngiltere'nin Sovyetler Birliği'yle İttifakını ilân ederken, Rusya'yı son sipere dek savaşacak bir yiğit köylüler ülkesi olarak tanımlamaktan öteye gidemiyordu. "Demokratik" ülkelerde yer yer Sovyetler Birliği'nin yenilmezliğine olan güveni dile getiren birkaç ses duyuluyordu. Ama gene de bizler, olmasını istedikleri şeyin mutlaka gerçekleşeceğini sanan hayalciler olarak görülüyorduk.

Stalin olayların değişmesi karşısında gafil mi avlanmıştı? Daha geniş anlamıyla düşünülecek olursa, hayır. Stalin'in, Hitler'in iktidara gelişinden bu yana giriştiği bütün eylemler bunu kanıtlamaktadır. Ama gene de, darbenin indirileceği anın tam olarak bilinememesi bakımından beklenmedik bir durum vardı. Sir Stafford Cripps 1941 Martında Rusya'da yabancı gazetecilerle yaptığı bir konuşmada, saldırının tarihini bir hafta farkla doğru kestirmişti. Bay Churchill, bir ay önceden Stalin'e bir mektup yazmış ve onu yaklaşan saldırıya karşı uyarmıştı. Ama bu uyarmalara ve Stalin'in elindeki bütün başka haber alma kaynaklarına karşın, gene de beklenmedik bir durum sözkonusuydu. Nevar ki, Stalin 22 Haziran sabahı hükümetteki ve Kı-

zıl Ordunun Genel Kurmayındaki önder arkadaşlarını Kremlin'de topladığında, onları hiç beklenmeyen bir durumu gözden geçirmek için çağırmadığı son derece açıktı. Çağrılanlar arasında Kalinin, Molotov, Voroşilov, Kaganoviç, Jdanov, Beria ve daha birçokları vardı. Hepsi de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmek için verdikleri mücadelelerde ve müdahale savaşlarına karşı verdikleri savunma savaşlarında ün ve saygınlık kazanmış kişilerdi. Ama bu kez durum, Kızıl Muhafızların oluşturduğu dağınık birliklerden gelişen ve yabancı istilacılardan ele geçirdiği silâhlarla çarpışan bir orduya sahip oldukları günlerden çok farklıydı. Toplantıya katılanların her biri, kurulmasına yardım ettikleri ya da kurulmasından sorumlu oldukları büyük bir örgütün başında bulunuyordu. Her biri, örgütün ülkenin dört bir yanındaki çalışmalarını, sorunlarını, örgütte görev alanların durumlarını, buhran anında kendisinden ve örgütünden neler beklendiğini çok iyi biliyordu.

Stalin, müdahale savaşı günlerinde askerî önderlik sıfatını yalnızca kendi elinde toplamamıştı. Mihayl Frunze'yi Kızıl Ordunun başına getiren oydu. Frunze, daha ilk günlerdeki yönetimiyle, askerî deha sıfatına layık olduğunu kanıtlamıştı. Savaş sona erer ermez, Birinci Dünya Savaşının ve Rusya Devriminin deneyimlerinin ışığında askerlik teorisini daha da derinliğine incelemeye koyulmuştu. Modern savaş tekniğinde devrimci değişiklikler meydana geldiğini, artık savaşın gittikçe topyekûn ve üç boyutlu bir nitelik almaya başladığını ve artık hiçbir biçimde durağan olmadığını ilk farkeden kimselerden biriydi. 1922'de yaptığı bir konuşmada şöyle demişti:

> Gelecek savaşta, emperyalist savaşın durağan cephesinin yeri olmayacaktır ... havacılığın, kimyasal maddelerin ve başka savaş araçlarının güçlü gelişmesi, artık durağan cepheyi olanaksızlaştırmaktadır. ... Bu savaşta milyonluk ordular olacaktır. Bu savaş, bir ölüm-kalım savaşı olacaktır ... bugünkü, barış zamanındaki askerî örgütümüz, seferberlik anında, saldırı anında, önümüzdeki savaşın gerektirdiği milyonlarca askeri savaş meydanına sürecek durumda olmalıdır ... seferberlik, tüm ekonomimizi, tüm eğitimimizi, her şeyi kapsamalıdır.

Stalin, 1925'te ölen Frunze'den çok şey öğrenmişti. Beş Yıllık Planların stratejik kesimini inceleyenler, Sta-

lin'in Frunze'yle tamamen aynı düşüncede olduğunu ve onun düşüncelerini günbegün uyguladığını rahatlıkla görebilirler. Frunze'nin yazıları, Kızıl Ordunun Askerî Akademisinin ders kitapları olmuştu.

Ama haklı olarak askerî deha sıfatına layık görülmüş bir Kızıl Ordu komutanı daha vardı: Mareşal Boris Mihayloviç Şaposnikov. Eskiden Çarlık ordusunda bir albay olan Şaposnikov, devrimin başlangıcında Kızıl Orduya katılmıştı. 1919'da önde gelen harekât komutanlarından biriydi. 1921'de Kızıl Bayrak nişanı aldı. 1922'de Genel Kurmay Başkanı oldu. Yalnızca askerî yeteneklerle sınırlı bir insan değil, aynı zamanda bir bilim adamı ve matematikçidir. 1932 yılında Stalin onun konferanslarına devam etti ve modern savaş tekniğini onunla birlikte inceledi. Ama Stalin hiçbir zaman bu incelemelerle "yetinmedi", aynı zamanda "yedek güç" ve "kuşatma" teorisini, harekât savaşını ve modern savaşın topyekûn niteliğini de öğrenmek için kapsamlı araştırmalar yaptı.

Toplantının amacı, gevezelik etmek değil, çabuk kararlar almak ve bu kararların uygulanması için talimatlar yayınlamaktı. Stalin, güç durumlarda, bir çelik yay kesinliğiyle hareket eder. Boş sözler ve parlak söylevlerle vakit kaybetmez. Stalin ve toplantıda bulunan herkes, Nazilere karşı sınırsız bir nefret ve kinle doluydu. Bu durumda, genel olarak kapitalistlere karşı duyulan öfke bir yana bırakılmak zorundaydı. Rusya'nın yanında Nazilere karşı savaşacak herkes dosttu. Buna karşı çıkacak herkes düşmandı. Her Sovyetler Birliği yurttaşının yüreğindeki ulusal yurtseverlikle kaynaşmış Sovyet yurtseverliği, iç ayrılıklara ilişkin bütün öngörüleri boşa çıkaracaktı. Önderlerin toplantısı, durumun gerginliğini yansıtmaktaydı. Hepsi de halka ve halkın gücüne güveniyorlardı. Bundan hiçbirinin kuşkusu yoktu. Ulusa ilk açıklamaları Molotov ve Kalinin yapacaktı. Kaganoviç ve savaş sanayi yöneticileri, Leningrad, Moskova ve Ukrayna'nın bütün kent ve kasabalarından ta güneydeki Don Rostov'una dek bütün fabrikaları, tezgâhları ve işçileri hemen Urallardaki önceden hazırlanmış merkezlere ve ülkenin içerilerindeki cumhuriyetlere ve eyaletlere aktaracaklardı. Voroşilov seferberlik mekanizmasını hare-

kete geçirmişti; ordular garnizonları takviye etmeye ve yaklaşan düşmanı karşılamaya koşuyorlardı.

Öğleden önce saat 11.00'de Molotov radyoda istilahaberini okudu. Bir anda cesareti ve özverilik azmiyle tüm dünyayı şaşkınlık içinde bırakan 200 milyon insan tek bir amaç, tek bir irade ve tek bir ülküde birleşti. Ve o saat gözlerini, güvenlerinin, umutlarının ve özlemlerinin somutlaştığı insana, Stalin'e çevirdiler. Onları yüzyıllar boyu süregelen geriliklerinden amansız bir uğraşla, ama aynı zamanda büyük bir bilgelikle kurtaran ve onları yirminci yüzyıl düzeyine ulaştıran Stalin'di. Stalin, çok-milliyetli devletin tartışmasız önderiydi. Ona ve seçkin çalışma arkadaşlarına sonsuz bir güven besliyorlardı.

İstilanın başlamasından onbir gün sonraya, yani 3 Temmuza dek Stalin hiçbir radyo konuşması yapmadı. Bu onbir gün içinde devletlerle uluslar, sınıflarla kurumlar arasındaki ilişkilerde çok büyük değişiklikler meydana geldi. Ama onu hiçbir şey Sovyetler Birliği'nin kuvvetlerini yönetme görevinden alıkoyamazdı. Gece gündüz çalışma odasındaydı. Ancak birkaç saat uyuyabiliyordu. Halkın moralinin son derece yüksek olduğunu biliyordu. 3 Temmuzda, geniş halk yığınları, herkesten daha fazla güvendikleri bu insanın söylediklerini can kulağıyla dinliyorlardı.

Stalin konuşmasına, "Bayanlar ve Baylar", diye başlamadı. Şöyle başladı: "Yoldaşlar, yurttaşlar, kardeşler, Ordumuzun ve Donanmamızın erleri! Size sesleniyorum, sevgili arkadaşlar!" Sınıfsız insan kardeşliğinin diliydi bu... Şöyle sürdürdü:

> Hitler Almanyasının yurdumuza karşı giriştiği hainçe saldırı 22 Haziranda başladı ve sürüyor.
> Girmek zorunda bırakıldığımız bu savaş nedeniyle, ülkemiz en azılı, en hinoğluhin düşmanı Alman Faşizmiyle birölüm-kalımsavaşına girmiş bulunuyor. Tanklar ve uçaklarla dişine dek silâhlanmış bir düşmana karşı ordularımız kahramanca çarpışıyor. Kızıl Ordu ve Kızıl Donanma, bütün güçlüklerin üstesinden gelerek, her bir karış Sovyet toprağı uğruna özverilikle savaşıyor. Kızıl Ordunun ana kuvvetleri binlerce tank ve uçakla donatılmış olarak harekete geçiyor. ...
> Ülkemizin karşısına dikilen tehlikeyi yok etmek için gerekli olan nedir? Düşmanı yerle bir etmek için hangi önlemler alınmalıdır? Her şeyden önce, halkımızın, Sovyet halkının, ülkemizin karşı karşıya bulunduğu tehlikenin büyüklüğünü tam olarak kavraması ve

rahatlığı, rastgeleciliği ve savaştan önce çok doğal olan, ama bugün savaşın tüm durumu temelinden değiştirdiği bir sırada ölümcül olan barış içinde kuruluş çalışması anlayışını terketmesi zorunludur. Düşman zalim ve amansızdır. Alın terimizle suladığımız toprakları, emeğimizle elde ettiğimiz tahıl ve petrolümüzü gaspetmeyi amaçlamaktadır. Toprak ağalarının egemenliğini geri getirmek, Çarlığı geri getirmek, Rusların, Ukraynalıların, Beyaz Rusların, Litvanyalıların, Letonyalıların, Estonyalıların, Özbeklerin, Tatarların, Moldavyalıların, Gürcülerin, Ermenilerin, Azerbeycanlıların ve Sovyetler Birliği'nin öteki özgür halklarının ulusal kültürünü ve ulusal varlığını ortadan kaldırmak, onları Almanlaştırmak, Alman prenslerinin ve baronlarının köleleri haline getirmek amacını gütmektedir. Bu yüzden sorun, Sovyet devleti ve SSCB halkları için bir ölüm-kalım sorunudur. ...

Ayrıca, saflarımızda yufka yüreklilere, korkaklara, yılgınlık yaratanlara ve kaçaklara yer yoktur. Halkımız korku nedir bilmeden savaşmalı, faşist istilacılara karşı yurtsever kurtuluş savaşımıza özverilikle katılmalıdır. Devletimizin yüce kurucusu Lenin, Sovyet erkeklerinin ve kadınlarının en büyük erdeminin, mücadelede cesaret, yiğitlik ve korkusuzluk ve yurdumuzun düşmanlarına karşı halkla birlikte savaşmaya hazır bulunmak olması gerektiğini söylerdi. Bolşeviklerin bu eşsiz nitelikleri, Kızıl Ordu ve Kızıl Donanma askerlerinin, Sovyetler Birliği'ndeki bütün halkların nitelikleri haline gelmelidir. Bütün çalışmalarımız, savaş esas alınarak, hemen yeniden örgütlenmelidir. Her şey, cephenin çıkarlarına ve düşmanın yok edilmesi görevinin örgütlenmesine bağımlı hale konmalıdır. ...

Kızıl Ordu, Kızıl donanma ve tüm Sovyetler Birliği yurttaşları, herbir karış Sovyet toprağını savunmalı, kentleri ve köyleri kanlarının son damlasına dek korumalı ve halkımızın doğasında var olan cesaret, atılganlık ve uyanıklığı göstermelidir.

Kızıl Orduya her yönden yardımcı olunmasını örgütlemeli, saflarını güçlü bir biçimde takviye etmeli ve gereksinim duyduğu her şeyi sağlamalıyız. ...

Kızıl Ordunun cephe gerisini güçlendirmeli, bütün çalışmalarımızı bu amaca yöneltmeliyiz. ...

Cephe gerisindeki bozguncular, kaçaklara, yılgınlık yaratanlara, asılsız söylentiler yayanlara karşı amansız bir savaş açmalıyız. Casusları, sabotaj ajanlarını ve düşman paraşütçülerini yok etmeliyiz. ...

Kızıl Ordu birlikleri geri çekilmek zorunda kalırlarsa, bütün demiryolu taşıtlarını yanımızda götürmeli, düşmana tek bir lokomotif, tek bir vagon, tek bir çuval tahıl ve tek bir litre yakıt bırakmamalıyız. ...

Düşman tarafından işgal edilmiş bölgelerde bindirilmiş ya da yaya gerilla birlikleri kurulmalıdır. Düşman birlikleriyle çarpışmak, her yerde gerilla savaşını başlatmak, köprüleri ve yolları uçurmak, telgraf ve telefon hatlarını tahrip etmek, ormanları, depoları ve ula-

şım hatlarını ateşe vermek üzere sabotaj ekipleri örgütlendirilmelidir. ...

Faşist Almanya'yla savaş, sıradan bir savaş olarak görülmemelidir. Bu, yalnızca iki ordu arasındaki bir savaş değil, aynı zamanda tüm Sovyet halkının faşist Alman ordularına karşı bir savaşıdır. Ülkemizi faşist zalimlere karşı savunduğumuz ulusal yurtsever savaşımızın hedefi, yalnızca kendi ülkemizin üstündeki tehlikeyi ortadan kaldırmak değil, aynı zamanda Alman faşizminin boyunduruğu altında inleyen bütün Avrupa halklarına yardım etmektir. Bu kurtuluş savaşında yalnız olmayacağız. Bu büyük savaşta, Hitlerci elebaşılar tarafından köleleştirilen Alman halkı da içinde olmak üzere Avrupa ve Amerika halkları gerçek müttefiklerimiz olacaklardır. Ülkemizin özgürlüğü uğrundaki savaşımız, Avrupa ve Amerika halklarının kendi bağımsızlıkları ve demokratik özgürlükleri uğrundaki mücadeleleriyle birleşecektir. ... Bu bakımdan, İngiltere Başbakanı Bay Churchill'in Sovyetler Birliği'ne yardım yapılmasını öngören tarihî sözleri, Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin ülkemize yardıma hazır olduğunu belirten ve Sovyetler Birliği halklarının yüreğinde şükran duygusu uyandıran bildirisi, tamamen anlaşılabilir ve açık bir şeydir.

Yoldaşlar, kuvvetlerimiz sonsuzdur. Kibirli düşman bunu çok geçmeden cam pahasına anlayacaktır. Binlerce işçi, kollektif çiftlik üyesi ve aydın, saldırgan düşmana karşı Kızıl Orduyla omuz omuza savaşmak üzere ayağa kalkıyor. Moskova ve Leningrad'ın emekçihalkı daha şimdiden Kızıl Orduyu desteklemek üzere büyük Halk Muhafız alayları kurmaya başladı. Düşmanın istila tehdidi altında bulunan bütün kentlerde bu türden Halk Muhafız alayları kurulmalıdır. Bütün emekçiler, özgürlüklerini, onurlarını ve ülkelerini Alman faşizmine karşı yurtsever savaşta canları pahasına savunmak üzere ayağa kalkmalıdırlar. ...

Bütün kuvvetlerimizle kahraman Kızıl Ordumuzu ve şanlı Kızıl Donanmamızı destekleyelim!

Halkımızın bütün kuvvetleriyle, düşmanı yok edelim!

Zafere doğru ileri!

Bunu izleyen dört ay, Stalin'in Sovyetler Birliği'nin önderi olarak yaşadığı en zorlu ve en çetin aylardı. Bu süre boyunca her şey sınavdan geçti. Kızıl Ordunun yalnızca bir bölümü savaş deneyimine sahipti. Gerçi öteki bölümleri de çok iyi bir eğitim görmüşlerdi, ama henüz barış zamanında yapılan manevralar ile orduların amansızca dövüştükleri ve birbirlerine kinle ateş ettikleri gerçek savaş arasındaki farkı öğrenmeleri gerekiyordu. Acaba Sovyet ordusu, deneyim içinde pişmiş, hiçbir zaman yenilmeyeceğine inanmış ve eşi görülmemiş zaferlerden başı dönmüş Alman ordularının var güçleriyle yüklenmesine karşı koyabilecek miydi?

Kızıl Ordu daha baştan karşı konulmaz bir hırs ve inatla savaşacağını gösterdi. Ama asıl büyük sınavı Smolensk savaşında verdi ve bu sınavdan alnının akıyla çıktı. Nazi ordusunun kurulmasından ve Nazi komutanlarının ordularının yenilmez olduğunu ilân etmelerinden bu yana ilk kez herkesin yenilmez sandığı Blitzkrieg yenilgiye uğratıldı. Smolensk'te Alman ordusuna karşı tam otuz gün direnildi. Almanlar en sonunda korkunç bir kıyımdan sonra kentin küllerini ele geçirdiklerinde, muharebeyi kazanmış, ama savaşı kaybetmiş bulunuyorlardı. Hem Nazilerin yenilmez oldukları efsanesi, hem de bir savaş teorisi olarak Blitzkrieg, Kızıl Ordu tarafından yerle bir edilmişti.

Her iki tarafın da kaybı büyüktü. Ama Kızıl Ordunun topçuluk tekniği görevini hakkıyla yerine getirmişti. Nazi önderlerinin kuvvetlerini toparlamaları altı hafta aldı. Oysa zaman hızla uçup gidiyordu. Smolensk savaşının başında, tank kolordusu birliklerine verilen "hemen Moskova üzerine yürüyün" emri, askerlik tarihi tutanaklarına geçmiştir. Ama artık Alman ordusu Moskova'yı kıştan önce ele geçirse bile, her şey programın gerisinde kalmıştı. Smolensk'in düşüşünden tam altı hafta sonra Hitler şunu ilân etmişti: "Son yirmidört saattir, savaşın gidişini ve süresini belirleyecek nitelikte harekâtlar sürdürülmektedir." İleri harekâtta bulunmak ve başkenti ele geçirmek için seksen Alman tümeni çaba harcıyordu. Kızıl Ordu, ilerleyen düşmana durup dinlenmeden vuruşlar indiriyor, savaşarak geri çekilirken kuvvetini koruyor ve düşman yorgunluk belirtisi gösterdiği ve ilerleme hızı düştüğü anda ezici bir güçle üstüne atılmak üzere taze yedek güç topluyordu. Bu "yedek güç teorisi"nin uygulanması, sonsuz bir sabır, bitmez tükenmez bir savaşma gücü ve karşı-saldırıya geçilecek anı hiç şaşmadan kestirebilme yeteneği istiyordu.

Stalin, bu niteliklerin tümüne sahipti. Bu müthiş mücadelede genel kurmayıyla birlikte, Kızıl Orduyu gece gündüz izliyor ve yönetiyordu. Kasım sonlarına doğru Alman saldırısının etkisi azalmaya başladı. Daha sonraki günlerde de sürekli olarak azalmaya devam etti. Stalin, kışın yaklaştığını haber veren bir geceden sonra, 6 Aralık sabahı, büyük karşı-saldırı emrini verdi ve Moskova'nın ardında top-

lamış olduğu ve kış savaşı için eşsiz bir biçimde donattığı muazzam yedek ordusu savaşa fırtına gibi dalarak Almanları Moskova kapılarından ve daha birçok yerden söküp attı. Yalnızca bir yaz savaşına göre donatılmış olan, kentlerin sıcak örtüsünden ve bir ilkbahar saldırısı olanağından yoksun bulunan Alman ordusu, Rusya kışının ıssız bozkırlarına geri püskürtüldü.

İkinci Dünya Savaşı tarihi kaleme alındığında, gerek Smolensk meydan savaşının modern savaşın Blitzkrieg reçetesinin yanılmazlığını darmadağın edişi, gerek Kızıl Ordunun 6 Kasım 1941'de başlayan karşı-saldırısının savaşın kesin dönüm noktası olduğu mutlaka belirtilecektir. Hitler, ne kadar çabalarsa çabalasın, Moskova üzerine yürüyüşünü artık sürdüremiyecekti. Daha sonraları, Leningrad ve Stalingrad üzerinden büyük kuvvetlerle düzenlediği kuşatma hareketleriyle Moskova'ya erişmeye çalışacaktı. Kızıl Ordu hattı iki kez nerdeyse yarılacak gibi olacaktı. Ama Nazi ordusunun en seçkin birlikleri yenilmiş, hırpalanmış, bitkin düşmüştü. Onların yerine gönderilenlerse hiçbir zaman aynı ayarda olmayacaktı. Artık Nazi genel kurmayının, Kremlin'deki adamın stratejisiyle boy ölçüşebilecek hiçbir stratejik sermayesi kalmamıştı.

İkinci Dünya Savaşının 1941'deki Moskova Meydan Muharebesinin, Birinci Dünya Savaşındaki Marn Muharebesine benzer bir yanı vardır. 1915'teki Marn Muharebesi, Almanların batı yönünde ilerlemelerinin doruk noktasını meydana getiriyordu. Orada, bel veren Fransız hattı, ardındaki kuvvet Almanların hiçbir zaman erişemeyeceği boyutlara varıncaya dek ayakta tutulunca, Almanya'nın nihaî yenilgisi kesinleşmişti. Şimdi de aynı biçimde, Petsamo, Leningrad, Moskova, Stalingrad ve Kuban boyunca uzanan ve bel veren hattın geresinde durmadan asker ve silâh yığınağı yapılıyordu. Bu yığınak, Moskova Muharebesiyle başlamış olan şeyi tamamlayacak dev çığı hazırlıyordu.

Bu büyük savaşın ortasında, Naziler Moskova'ya gittikçe yaklaşırlarken, Lord Beaverbrook ve Bay Averil Harriman başkanlığında bir İngiliz-Amerikan kurulu Moskova'ya geldi. Kurul üyeleri, Stalin'in sinirli, kuşkulu, yaklaşan tehlike karşısında paniğe kapılmış bulacaklarını sanı-

yorlardı. Oysa Stalin'le karşılaştıklarında hayal kırıklığına uğradılar. Daha sonraları Bay Harriman şöyle diyecekti: "Beaverbrook ve sen esas olarak Stalin'le çalıştık. Onun kadar hızlı ve yoğun çalışan bir insan görmedim." Lord Beaverbrook da şunları söyleyecekti: "Eğer insanları biraz olsun tanıyorsam, eğer şu uzun yaşanımda biraz olsun deneyim kazanmışsam, bu adamın önderlik gücüne inandığımı rahatlıkla söyleyebilirim."

6 Kasımda, Sovyet Devriminin yirmidördüncü yıldönümünün arifesinde Stalin, Moskova Sovyeti ve çeşitli parti örgütleri ve kamu kuruluşlarının bir toplantısında bir konuşma yaptı. Ortaya bir kez daha gerçekleri ayndınlatan, yapılacak işler konusunda herkese açık bir fikir veren, yalın, kesin ve bilimsel bir çözümleme koydu. Şöyle dedi:

... Savaşın başlarında yaptığım konuşmalardan birinde, savaşın ülkemiz için ciddi bir tehlike yarattığını söylemiştim. Şimdi dört aylık bir savaştan sonra, bu tehlikenin azalmak şöyle dursun, tersine arttığını belirtmem gerekiyor. ... Düşmanı hiçbir zayiat durdurmuyor, askerlerinin kanının dökülmesine zerrece aldırmıyorlar, yıkılanların yerine durmadan daha fazla asker sürüyorlar, Leningrad ve Moskova'yı kış bastırmadan ele geçirmek için olanca çabalarını harcıyorlar, çünkü kışın kendileri için hiç de hayırlı olmayacağını çok iyi biliyorlar.

Dört aydır süren savaşta 350 bin ölü, 378 bin kayıp verdik; yaralılarımızın sayısı 1.020.000. Aynı süre içinde düşman ölü, yaralı ya da tutsak olarak 4.500.000'den fazla kayıp verdi.

Faşist Alman istilacıları, ülkemize saldırıya geçerlerken, Sovyetler Birliği'nin işini birbuçuk, iki ayda kesin olarak "bitireceklerini" ve bu kısa süre içerisinde Urallara ulaşabileceklerini sanıyorlardı. Almanları bu "yıldırım" planını gizlemediklerini belirtmek gerekir. ... ama bu çılgınca plana artık tamamen bozguna uğramış gözüyle bakılabilir.

... Faşist Alman strateji uzmanları, Sovyetler Birliği'nin işini iki ayda bitireceklerini ve bu kısa süre içinde Urallara ulaşacaklarını ileri sürerlerken neye bel bağlıyorlardı?

Onlar her şeyden önce ciddi olarak, SSCB'ye karşı genel bir ittifak kurmayı, bu ittifaka İngiltere ve ABD'yi de katmayı ve bu ülkelerdeki egemen çevreleri devrim umacısıyla korkutarak ülkemizi öteki devletlerden tamamen tecrit etmeyi hesaplıyorlardı. ... Aslında ünlü Hess, Alman faşistleri tarafından İngiltere'ye, sınıf İngiliz politikacılarını SSCB'ye karşı genel bir haçlı seferine katılmaya ikna etmek amacıyla gönderilmişti. Ama Almanlar fena halde yanıldılar. ... SSCB yalnızca tecrit olmamakla kalmadı, aynı zamanda İngiltere, ABD ve Almanlar tarafından işgal edilen öteki ülkelerin kişiliğinde yeni müttefikler kazandı. ...

Almanlar, ikinci olarak, Sovyet düzeninin istikrarsızlığına ve Sovyet cephe gerisinin güvenilmezliğine bel bağlamışlardı. ... ama Almanlar bunda da fena halde yanıldılar. SSCB'deki halklar ailesini. Kızıl Ordusunu ve Kızıl Donanmasını büyük bir özverilikle destekleyen tek bir sarsılmaz kamp içinde birleştirdiler. ...

Son olarak, Alman istilacıları, Kızıl Ordu ve Kızıl Donanmanın zayıflığına bel bağladılar. ... Ama bunda de fena halde yanıldılar. ... Kendi güçlerini olduğundan büyük, bizim ordu ve donanmamızın gücünü ise olduğundan küçük gördüler. Hiç kuşkusuz, ordumuz ve donanmamız henüz gençtir, topu-topu dört aydır savaşıyor ve henüz tam kıvamında değildir. Buna karşılık, karşıtlarında iki yıldır savaşan Almanların kıvamında bir ordusu ve donanması vardır.

... Kızıl Ordunun aleyhine bazı etkenler vardır. Bunun sonucunda, ordumuz geçici bir takım yenilgilere uğramaktadır. ... Bu aleyhte etkenler nelerdir?

... Kızıl Ordunun yenilgi nedenlerinden bir tanesi, Avrupa'da faşist Alman ordularına karşı ikinci bir cephenin bulunmamasıdır. Gerçekten de şu anda, İngiltere ve ABD'nin Avrupa kıtasında faşist Alman birliklerine karşı savaşacak hiçbir ordusu yoktur. ... Avrupa'da Almanlara karşı ikinci bir cephenin bulunmaması hiç kuşkusuz Alman ordusunun durumunu kolaylaştırmaktadır. Ama Avrupa kıtasında ikinci bir cephenin açılması —yakın gelecekte mutlaka açılmalıdır— hiç kuşkusuz esas olarak ordumuzun durumunu kolaylaştıracak ve Alman ordusunun aleyhine olacaktır.

Ordumuzun uğradığı geçici yenilgilerin bir nedeni de, ordumuzun tank sayısının ve kısmen de hava kuvvetlerinin yetersiz oluşudur. ...

Almanların tank üstünlüğünü bertaraf etmenin ve böylece ordumuzun durumunu köklü bir biçimde düzeltmenin tek bir yolu vardır. Bu da, yalnızca ülkemizin tank üretimini birkaç misli artırmakla yetinmemek, aynı zamanda tanksavar uçakları, tanksavar silâh ve topları, tanksavar elbombaları ve havanları üretimini de kesin olarak artırmak, daha fazla tanksavar siperi kazmak ve her türden tanksavar engelleri kurmaktır.

İşte, bugünkü görevlerimiz bunlardır.

Daha sonra Stalin, Sovyetler Birliği'nin kesin hedeflerini belirlemeye koyuldu:

Hitler Almanyasının tersine, Sovyetler Birliği ve müttefikleri, Avrupa'nın ve SSCB'nin köleleştirilmiş halklarını Hitler zulmünden kurtarmak amacıyla haklı bir kurtuluş savaşı vermektedirler. İşte bu yüzden, bütün dürüst insanlar, SSCB, İngiltere ve bütün öteki müttefiklerin ordularını kurtuluş orduları olarak desteklemelidirler.

Bizim, yabancı Avrupa topraklarını ya da İran da içinde olmak üzere Asya halklarını ve topraklarını ele geçirmek gibi savaş hedeflerimiz yoktur ve olamaz da. Bizim ilk hedefimiz, topraklarımızı ve halklarımızı faşist Alman boyunduruğundan kurtarmaktır.

Bizim, Avrupa'nın yardımımızı bekleyen Slavuluslarına ya da öteki köleleştirilmiş uluslara kendi irademizi ya da kendi düzenimizi zorla kabul ettirmek gibi bir savaş hedefimiz yoktur ve olamaz da. Bizim amacımız, Hitler zorbalığına karşı verdikleri kurtuluş mücadelelerinde bu uluslara yardım etmek ve sonra da onları topraklarında diledikleri yaşamı kurmakta tamamen serbest bırakmaktır. Başka ülkelerin içişlerine müdahale edilemez! ...

Bu konuşmada geçen "ikinci bir cephenin bulunmayışı" gibi sözler, birçoklarınca, gerçek durumun ortaya konulması olarak değil de, İngiltere ve ABD'ye yönetilmiş bir eleştiri olarak kabul edildi. Gerçi Finlilerin yardımına giden askerî kuvvetin ne kadar çabuk hazır edildiği ve "Almanya ile Rusya'yı aynı sepete koymamızı" isteyen bakanın böbürlenmeleri gözönüne alındığında, İngiltere'nin askerî bakımdan bu derece hazırlıksız oluşunu anlamak çok zordu; ama ben o dönemde Stalin'in böyle bir eleştiri yöneltmeyi aklından geçirdiğini sanmıyorum.

Ama gene de, "Avrupa'daki İkinci Cephe" sorunu çok geçmeden Sovyetler Birliği ve İngiltere hükümetleri arasındaki ilişkilerde bir gerilemeye yol açtı. Bu ayrılık, Bay Churchill'in 1942 sonbaharında Moskova'yı ziyaret edişine dek büyüdü. Churchill'in Moskova'ya gelip Stalin'le görüşmesi unutulmaz bir olaydı. Bu iki sağlam kişilikli savaşçı, temsil ettikleri toplum düzenlerinin somut birer anlatımı olan bu iki insan, kendilerince değerli bildikleri şeyler uğruna kendi tarzlarında savaşan bu iki adam, yaşamlarının en önemli döneminde ilk kez karşılaşıyorlardı. Birçok ortak yanları vardı. Apayrı nitelikte ordularda ve bambaşka amaçlar uğrunda hizmet görmüş olmalarına karşın, her ikisi de çok zengin deneyimlere sahip askerlerdi. Her ikisi de önderlik etmeye alışkın politika adamlarıydılar. Her ikisi de "pratik insanlar"dı; güçlü bir mizah duyusuna sahiptiler. Karşılaşmalarının alaylı bir yanı da vardı. Birbirlerine ordularla karşı çıktıkları, birbirlerini iğneleyici sözlerle yerdikleri günlerin üzerinden çok uzun bir zaman geçmemişti. Ama önlerinde böylesine büyük bir tehlike dururken, birbirlerine geçmişle ilgili suçlamalar yönelterek vakit kaybetmeyecek kadar büyük adamdılar.

Bu iki dev, ağızlarından eksik etmedikleri pipo ve pürolarıyla, bir akşam Kremlin'deki odayı çatışan fikirlerin kıvılcımlarıyla, anılarla ve kahkahalarla canlandırdıkları ve

gecenin geç vakitlerine dek süren "gizli" bir görüşme yaptılar. Karşıt yaşam felsefelerinin karşı karşıya geldiği, ama onları ortak amaçlarında birbirlerine daha da yaklaştıran bu görüşmeyi ancak orada hazır bulunanlar anlatabilir. Acaba devrim tarihine, müdahale savaşına ve İngiliz-Sovyet ilişkilerine değindiler mi? Askerî stratejiyi, savaşın olasılıklarını, Nazilere karşı mücadelenin sonuçlarını, İngiliz İmparatorluğu'nun, Sovyetler Birliği'nin ve genel olarak dünyanın geleceğini tartıştılar mı? Tahminden öteye gidemeyiz. Ama kesin olan bir şey varsa o da, her ikisinin de birbirlerini daha yakından tanıma olanağı bulduğu ve birbirlerinden daha derin bir saygıyla, bu savaşta ve daha sonra, birlikte u un bir yol yürüyebileceklerine güvenli olarak ayrılmış olduklarıdır.

Hiç kuşkusuz gerek "resmî toplantılar"da, gerek "gayri-resmî toplantılar"da "İkinci Cephe" sorunu çok tartışıldı. Gerçekten de, Bay Churchill'in Moskova'yı ziyaretinin amaçlarından biri de, "İkinci Cephenin daha bir süre açılmamasının nedenlerini açıklamaktı".

Churchill Moskova'ya, Kızıl Ordunun Moskova Muharebesinden beri en büyük baskıyla karşı karşıya kaldığı, Almanların Stalingrad'ı ele geçirmek için büyük bir muharebeye girişmek üzere oldukları bir sırada gitti. Sovyet kuvvetleri bir yıldır ikibin millik bir savaş hattı üzerinde çarpışıyorlardı. Bu bir yıl boyunca, tarihte görülmemiş büyüklükte bir insan ve malzeme boşaltma işlemini sürdürmek zorunda kalmışlardı. Stalin, savaşın tüm yükünü Kızıl Ordunun taşıdığını birçok kez belirterek batılı müttefikinden yardım harekâtına girişmesini istemişti. Bay Churchill, Stalin'in ve çalışma arkadaşlarının ta 1944 Martına dek,büyük çıkarma harekâtlarından neyin amaçlandığını değerlendirmekte güçlük çektiklerini birçok kez belirtmiştir.

Stalin'in, bu teknik açıklamaları kabul etmek zorunda kalmakla birlikte, onları hiçbir zaman çağrısı için yeterli yanıt saymadığı açıktır. Bay Churchill'in ayrıntılı açıklamasını dinlerken, Stalin'in, "Biz devam ediyoruz.. Karşılıklı şikâyet yok" dediği söylenir. Bay Churchill, "Stalin, hayallere kapılmayan bir insandır" demiştir. Rusya'nın önderi, Bay Churchill'in görüşü üzerinde daha önceleri bir ölçü-

de hayale kapılınış olsa bile, artık onu tam olarak biliyordu. Ama Stalin'in İkinci Cephe istemiyle müttefiklerin uzayıp giden hazırlıkları arasındaki karşıtlığın ardında, Stalin'in bakış açısıyla Bay Churchill'in bakış açısı arasındaki derin ayrım yatmaktadır. Stalin'in bu istemde bulunmasının nedeni, eğer yardım gelmezse Kızıl Ordunun bu zorlu baskıya dayanamayacağından korkması değildi. Onun bu isteğinin nedenleri başkaydı. Her şeyden önce, Kızıl Ordu Alman birliklerinin bitkin ve yorgun kuvvetlerine kendi yedek kuvvetleriyle şiddetli bir karşı-saldırıya geçeceği sırada, batıda da Almanlar doğuda yedek güç sıkıntısı çekerken onları çok miktarda kuvvetlerini batıya çekmek zorunda bırakacak güçlü bir saldırının başlatılması, Almanların sonu demek olacaktı. Stalin, bunu çok iyi biliyordu.

Yoksa Almanlar doğuya daha fazla kuvvet yığabilecekler ve Kızıl Ordu, Alman Ordusunu büyük karşı-saldırıya olanak sağlayacak kadar yıpratmak için çok daha çetin ve uzun bir görevle karşı karşıya kalacaktı. Bu büyük karşı-saldırı, Bay Churchill'in ziyaretinden bir buçuk yıl sonra meydana gelecek ve Başbakanın deyişiyle, "Alman ordusunun barsaklarını deşecekti." Ama o sırada İkinci Cephe hâlâ ön "yumuşatma" aşamasında bulunacaktı.

Ayrıca daha önemli bir sorun daha vardı. Amerikalı müttefiklerimizle birlikte Bay Churchill ve hükümeti stratejilerini şuna dayandırmışlardı: Kendileri öldürücü vuruş için çok büyük bir kuvvet toplayıncaya dek, Kızıl Ordu Almanları Doğu Avrupa'da iyice uğraştıracak, onlar da kendi askerî harekâtlarını imparatorluklarının savunulmasıyla sınırlı tutacaklar, Sovyetler Birliği'ne yalnızca cephane yardımı yapacaklardı. Bu kişisel bir kam değil, bir gerçektir. Stalin'in, bunun Sovyet halkına ve Kızıl Orduya büyük özverilikler yükleyeceğini görmemesi olanaksızdı. Sovyet halkının müttefiklerinden çok daha fazla kanı dökülecekti.

Bu iki farklı savaş stratejisinin ardında, "büyük çıkarma harekâtları"nın gerektirdiği görevlerin farklı bir biçimde değerlendirilmesinden çok daha başka şeyler yatıyordu. Bu iki farklı strateji anlayışının ardında, bu iki adamın herbirinin kendi temsil ettiği toplum düzeninde derin kökler salmış farklı felsefeleri yatıyordu. Bu iki farklı felsefeyi berrak bir biçimde görmek için bugün şu soruyu sormak yeter:

"Eğer Dunkirk'ten sonra Almanya iki cephede birden savaşmayı seçseydi, İngiltere ne yapardı?"

Eğer bize karşı böyle bir mücadele açılsaydı, ülkenin dört bir bucağı mutlaka Dunkirk'tekini fersah fersah geride bırakan bir özverilik ruhuyla dolardı. Ve Bay Churchill düşmanı alt edebilmek için buna, bu özverilik ruhuna dayanan bir stratejik programla karşılık vermek zorunda kalırdı. Düşman tarafından zorunlu kılınmış olsaydık yapmak zorunda kalacağımız şeyi, Stalin, bizim kendi insiyatifimizle ve daha büyük bir zafer stratejisinin bir parçası olarak yapmamızı bekliyordu.

Stalin, yurtseverliği, malî çıkarlara dayalı milyonlarca özel kaygıyla kösteklenmeyen bir halka önderlik etmektedir. Sovyet halkının özel ve sosyal çıkarları öylesine bütünleşmiştir ki, birinin çıkarı hepsinin çıkarı haline gelmiştir. Bizim tarihimizde bir an için olağanüstü bir özverilik ve hizmet ruhuyla bütün kişisel çıkar düşüncelerinin üstüne çıkan "Dunkirk ruhu", Sovyet halkının yalnızca bir saatlik değil, her zamanki feragat ruhudur.

Bay Churchill ise, tarihinde Dunkirk gibi destanların pek az bulunduğu bir halka önderlik etmekte ve giriştiği eylemler, Dunkirklerin çürüttüğü görüşler ve kaygılar tarafından kösteklenmekte ve yönetilmektedir. Bu, Bay Churchill'in elinde olan bir şey değildir. Kendi çıkarlarını ulusun çıkarlarının üstünde tutan, her zaman özel mülkiyetin çıkarlarının en yüce olduğuna inanmış olan bir sınıftan gelen Churchill, parlamentodan, bu temel sorunla ilgili her türlü tartışmadan uzak durmasını istemekten başka bir şey yapamaz. Bu durumda, önderlik ettiği halk, biri yurtseverlik ruhuyla dolu, öteki yalnızca kendi çıkarını düşünen iki ayrı ulustan oluşurken, Bay Churchill'in stratejisini birleşik bir halkın ortak kurtuluş mücadelesine dayandırması mümkün müdür?

Stalin, *Churchill'i, Churchill* olmakla "suçlamıyor". Stalin, İngiliz kapitalizminin bu çağda sahneye çıkardığı önderler arasında, söyledikleriyle yaptıkları birbirini tutan tek önderin Churchill olduğu kanısındadır. Ama şunu da unutmuyor ki, Bay Churchill gerek söyledikleri, gerek yaptıkları, onun hizmetinde bulunduğu emperyalist sistemin

çıkarlarıyla sınırlıdır. Bu yüzden, ikisi de birbirlerinden neyi bekleyeceklerinin bilincinde olarak, Bolşevik'in Bolşevik, tutucu emperyalistin de tutucu emperyalist kaldığı bir dostluk kurmuşlardır.

Yaptıkları görüşmeden sonra Stalin, Churchill'in stratejisinin sınırları içerisinde azamî yardımı alabileceğini ve kendi stratejisini bu sınırlara göre ayarlamak zorunda olduğunu açıkça görmüştü. Ama bu sorun karşısında kişisel tutumunu değiştirmediği gibi, sessiz de kalmamıştı. 6 Kasım 1942'de, Sovyet Devriminin yirmidördüncü yıldönümü dolayısıyla yapılan bir toplantıda konuşurken, artık tüm dünyanın öğrendiği o açık ve yalın anlatımıyla durumu gözden geçirdi ve şöyle dedi:

... Hükümetimizin ve parti organlarının geçen dönemdeki faaliyetleri şu iki yönde olmuştur: bir yandan, barış içinde kuruluş ve güçlü bir cephe gerisinin örgütlenmesi yönünde; öte yandan da, Kızıl Ordu tarafından savunma ve saldırı harekâtlarına girişilmesi yönünde.

Bu dönemde yönetici organlarımızın barış içinde kuruluş çalışmaları, hem askerî, hem de sivil sanayimizin temelini ülkemizin doğu yörelerine aktarmaktan; sanayi işçilerini ve fabrikalardaki makina ve gereçleri boşaltıp yeni yerlerine yerleştirmekten; doğudaki ekili toprakları genişletip kışlık ekim alanını büyütmekten; ve son olarak da, cephe için üretimde bulunan sanayi dallarımızın çalışmasını köklü bir biçimde geliştirmekten ve cephe gerisinde, hem fabrikalardaki, hem de kollektif çiftlikler ve devlet çiftliklerindeki çalışma disiplinini güçlendirmekten ibaretti.

... Ülkemizin bundan önce hiçbir zaman böylesine güçlü ve iyi örgütlenmiş bir cephe gerisine sahip olmadığını belirtmek gerekir. ...

... Yönetici organlarımızın geçen yıl ki askeri faaliyetlerine gelince, bunlar Kızıl Ordunun faşist Alman birliklerine karşı saldırı ve savunma harekâtlarıdır. Geçen yıl Sovyet-Alman cephesindeki askeri harekâtlar iki döneme ayrılabilir:

Birinci dönem, esas olarak kış dönemiydi. Bu dönemde, Almanların Moskova üzerine giriştikleri saldırıyı geri püskürten Kızıl Ordu insiyatifi ele geçirdi, saldırıya geçti, Alman birliklerini geri sürdü ve dört aylık bir zamanda 250 mil ilerledi. İkinci dönem, yaz dönemiydi. ...

Sovyet-Alman cephesindeki askeri harekâtların ikinci dönemi, insiyatifin Almanlara geçmesiyle belirlendi. Bu dönemde, Almanlar cephemizi güneybatı yönünde yardılar, Alman birlikleri ilerlediler ve Voronej, Stalingrad, Novorossissk, Piatigorsk ve Mozdok bölgelerine ulaştılar. ...

Almanların askerî harekâtın insiyatifini bu yıl hâlâ ellerinde tutabilmelerini ve cephemizde oldukça büyük taktik başarılar elde et-

melerini nasıl açıklayabiliriz? ... Bunun başlıca nedeni ... Avrupa'da ikinci bir cephenin bulunmayışının, onların cephemize ellerindeki bütün yedek güçleriyle yüklenebilmelerini ve güneybatı yönünde büyük bir kuvvet üstünlüğü kurabilmelerini sağlamasıdır.

Avrupa'da, Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi, ikinci bir cephenin bulunduğunu ve bu ikinci cephenin sözgelimi altmış Alman tümenini ve Almanya'nın müttefiklerinin de yirmi tümenini uğraştırdığını düşünelim. Cephemizdeki Alman birliklerinin durumu ne olurdu acaba? Durumlarının çok acıklı olacağını kestirmek hiç de güç değildir. Üstelik bu, faşist Alman birliklerinin kesin yenilgisinin başlangıcı olurdu. Çünkü o zaman Kızıl Ordu bugün bulunduğu yerde değil. Pskov, Minsk, Jitomir ve Odessa yakınlarında bir yerlerde olurdu. ... Bunun gerçekleşmemiş olmasının nedeni, Avrupa'da ikinci bir cephenin bulunmayışı sayesinde Almanların paçalarını kurtarmış olmalarıdır. ...

Almanya'nın Avrupa'yı istilası, çoğu zaman Napolyon'un Rusya'yı istilasına benzetilir. Ama bu benzetme biraz deşildiğinde geçerliliğini yitirmektedir. Napolyon, Rusya'ya karşı giriştiği sefere 600 bin askerle başlamış, oysa Borodino'ya dek bunlardan ancak 130-140 bin kadarını getirebilmişti. Moskova'da emrindeki askerlerin sayısı bundan ibaretti.

Buna karşılık biz bugün, Kızıl Ordu cephesinde, hepsi de modern savaş araçlarıyla donatılmış üç milyondan fazla askerle karşı karşıyayız. Burada nasıl bir benzetme yapılabilir ki?

Almanların ülkemizi istilası kimi zaman da Almanların Rusya'yı Birinci Dünya Savaşı sırasındaki istilasına benzetiliyor. Ama bu da son derece su götürür bir benzetmedir. Bir kez, Birinci Dünya Savaşında Avrupa'da, Almanların durumunu çok zorlaştıran ikinci bir cephe vardı; oysa bu savaşta Avrupa'da ikinci bir cephe yoktur.

İkinci olarak, bu savaşta cephemizin karşısında, Birinci Dünya Savaşındakinin iki katı kadar asker bulunuyor. Açıkça görüleceği gibi, bu benzetme hiç de yerinde değildir. Şimdi, Kızıl Ordunun karşı karşıya bulunduğu güçlüklerin ne kadar ciddi ve olağanüstü olduğunu ve faşist Alman ordularına karşı kurtuluş savaşında Kızıl Ordunun gösterdiği kahramanlığın ne kadar büyük olduğunu gözünüzün önünde canlandırabilirsiniz.

Sanırım, başka hiçbir ordu ve ülke, faşist Alman haydutlarının ve onların müttefiklerinin canavar sürülerinin böyle bir saldırısına karşı koyamazdı. Böyle bir saldırıya ancak bizim Sovyet ülkemiz ve Kızıl Ordumuz karşı koyabilirdi. Üstelik yalnızca karşı koymakla kalmıyor, aynı zamanda üstesinden geliyoruz.

Sık sık şöyle bir soru soruluyor: Peki, Avrupa'da eninde sonunda ikinci bir cephe açılacak mı? Evet, açılacak. Ergeç açılacak. Hem de yalnızca biz gereksinim duyduğumuz için değil, aynı zamanda müttefiklerimiz de en az bizim kadar gereksinim duydukları için açılacak.

Müttefiklerimiz, Fransa'nın saf dışı kalmasından bu yana faşist Al-

manya'ya karşı ikinci bir cephenin açılmamasının, kendileri de içinde olmak üzere özgürlüğüne düşkün bütün ülkeler için kötü bir sonuç doğuracağını görmezden gelemezler. ...

Stalin, Bay Churchill'in Kızıl Orduya yardım etmenin en iyi yolu olarak gördüğü Kuzey Afrika'daki savaşın önemini küçümsüyor muydu? Amerikan Haber Ajansı Associated Press'ten Bay Cassidy'nin yönelttiği soruları yanıtladığı mektubunda şöyle yazıyordu:

13 Kasım 1942

Sayın Bay Cassidy,

12 Kasımda elime geçen sorularınızı yanıtlıyorum.

1. Soru: Müttefiklerin Afrika'daki harekâtına ilişkin Sovyet görüşü nedir?

Yanıt: Sovyet görüşüne göre, bu harekât. Müttefik silahlı kuvvetlerinin gücünün gittikçe arttığını gösteren ve İtalyan-Alman ittifakının en yakın gelecekte dağılma olasılığını ortaya çıkaran çok önemli bir olaydır. ...

2. Soru: Bu harekât, Sovyetler Birliği üzerindeki baskının hafiflemesinde ne ölçüde etkili olmuştur ve Sovyetler Birliği daha başka ne gibi bir yardım beklemektedir?

Yanıt: Sovyetler Birliği üzerindeki baskının hafiflemesinde bu harekâtın ne ölçüde etkili olduğunu söylemek için vakit çok erkendir. Ama bu etkinin hiç de az olmayacağı ve Sovyetler Birliği üzerindeki baskıda yakın gelecekte belli bir hafifleme olacağı kesinlikle söylenebilir. Ama önemli olan tek şey bu değildir. En önemlisi, insiyatifin müttefiklerimizin eline geçtiğini gösterdiğinden Afrika'daki harekât Avrupa'daki askeri ve politik durumu İngiliz - Sovyet -Amerikan ittifakı lehine kökünden değiştirmektedir. Mihver devletler sisteminin önder gücü olarak Hitler Almanyasının prestijini temelinden sarsmakta ve Hitler'in Avrupa'daki müttefiklerinin moralini bozmaktadır. Fransa'yı uyuşukluktan kurtarmakta, Fransa'nın Hitler aleyhtarı güçlerini harekete geçirmekte ve Hitler aleyhtarı bir Fransız ordusunun örgütlenmesi için zemin yaratmaktadır. İtalya'yı saf dışı bırakmanın ve Hitler Almanyasını tecrit etmenin koşullarını yaratmaktadır. Son olarak da, Avrupa'da Almanya'nın canalıcı merkezlerine daha yakın ikinci bir cephenin açılmasının ön koşullarını yaratmaktadır. Bu, Hitler zorbalığına karşı zafer sağlanmasında belirleyici bir önem taşıyacaktır.

3. Soru: Doğudaki Sovyet saldırı kuvvetinin kesin zaferi çabuklaştırmak üzere batıdaki müttefiklerle birleşme olasılığı ne kadardır?

Yanıt: Kızıl Ordu, bütün savaş boyunca olduğu gibi, görevini şerefle yerine getirecektir; bundan kuşkunuz olmasın.

Saygılarımla, J. STALİN

Dört ay kadar sonra, Kızıl Ordunun kuruluşunun yirmibeşinci yıldönümünde, 23 Şubat 1943'te Stalin muzaffer bir havayla şunları söylüyordu:

Kızıl Ordu birlikleri üç ay önce Stalingrad varoşlarında saldırıyı başlatmışlardı. O zamandan bu yana askeri harekâtlarda insiyatif bizde kalmıştır ve Kızıl Ordunun saldırı harekatlarının hızı ve vurucu gücü azalmamıştır. Bugün, kış mevsiminin çetin koşullarında, Kızıl Ordu 950 millik bir cephe üzerinde ilerlemekte ve hemen her yerde başarı kazanmaktadır. Kızıl Ordu, kuzeyde Leningrad önlerinde, merkezi cephede, Harkov dolaylarında, Donetz Havzasında, Rostov'da, Azov Denizi ve Karadeniz kıyılarında Hitler ordularına vuruş üstüne vuruş indiriyor.

... Kızıl Ordunun yalnızca 1942-43 kışındaki saldırısının üç ayı içerisinde, Almanlar 7 binden fazla tank, 4 bin uçak, 17 bin top ve çok sayıda daha başka silah kaybettiler.

Kızıl Ordu, savaşın başlangıcından bu yana savunma ve saldırı muharebelerinde, 9 milyon kadar faşist Alman subay ve askerini saf dışı bıraktı. Bunların en azından 4 milyonu savaş meydanında öldürüldü. ...

Alman istilacıları kudurganca karşı koyuyorlar, karşı-saldırılara geçiyorlar, savunma hatlarında tutunmaya çabalıyorlar. Ve yeni maceralara kalkışabilirler. Bu yüzden, saflarımızda şimdiki durumla yetinme anlayışına, temkinsizliğe ve kendini beğenmişliğe yer yok.

Tüm Sovyet halkı, Kızıl Ordunun elde ettiği zaferlerden büyük bir coşkunluk duyuyor. Ama Kızıl Ordunun erleri, komutanları ve politik görevlileri öğretmenimiz Lenin'in şu öğütlerini akıldan çıkarmamalıdırlar: "Birincisi, zafer sarhoşluğuna ve kendini beğenmişliğe kapılmamak gerekir; ikincisi, zaferi pekiştirmek gerekir; üçüncüsü, düşmanın işini bitirmek gerekir. ..."

Bundan böyle Kızıl Ordu, faşist kuvvetleri Sovyetler Birliği'nden sürdükçe, Stalin'in bildirileri zafer üstüne zafer haberleri verecektir.

Bu büyük gelişmeler sırasında Stalin, Bay Churchill'le ikinci kez, Başkan Roosevelt'le de ilk kez görüşmek üzere Tahran'a gitti. Müthiş bir buluşmaydı bu! Bu önderlerden her birine, insanoğlunun gördüğü en büyük askeri ve politik bileşimi temsil eden ve birçok yetenekli asker, denizci ve politika adamından oluşan kalabalık bir topluluk eşlik ediyordu.

Belki günün birinde, içtikleri tütün ve şaraplar, yedikleri yemekler ve giydikleri elbiseler dışında orada neler olup bittiğini öğrenebiliriz. Hepsi de alınan kararlardan hoşnut olduklarını belirttiler. Stratejik planların uyumluluk içinde yürütülmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Savaştan sonra politik ilişkileri düzenleyecek ilkeler yeniden saptandı ve bazı ayrıntılarına dek tartışıldı. Bu planların ve

ilkelerin ne olduğuna gelince, dünya bunları eyleme döküldükçe birer birer öğrenecektir.

Stalin, daha önceki konferanslardan olduğu gibi bu konferanstan da tüm dünyanın gözündeki saygınlığını artırarak çıktı. Bay Churchill, "Büyük Stalin"in şerefine burada kadeh kaldırmıştı ve bugün artık bu sıfata hiç kimsenin bir itirazı yoktur.

Stalin, konferanstan sonra hemen Moskova'ya döndü. Düşmanlarının karalamalarına zerrece aldırmadı. Beri yandan, kendisine yağdırılan övgülerin sarhoşluğuna da kapılmaksızın yoğun çalışmalarının başına döndü. Onun için, Tahran Konferansı halkının çektiği acıların süresini bir hafta ya da bir ay kısaltmış ve döktüğü kanları biraz olsun azaltmış bile olsa, başarılı sayılacaktı. Savaşta indirilen ilk vuruştan bu yana yaklaşan zaferden bir an bile kuşkuya düşmemişti.

Şimdi, muhteşem zafer çığının Ukrayna'nın tarlalarından ve kentlerinden geçerek Sovyetler Birliği'nin batı sınırlarına ulaştığı ve bu sınırları aştığı, Kızıl Ordunun Nazi ordularını dilediği anda yerle bir edecek gibi göründüğü şu anda, Stalin'in devrimin gücüne olan inancı bin kat artmıştı. 1941'in karanlık günleri geride kalmıştı. 1942 yılının açlıkla dolu en zor günleri geride kalmıştı. 1943 yılı Sovyetler Birliği'nin yalnızca askeri zaferlerine değil, aynı zamanda üretimin savaşın gerektirdiği miktarın çok üstüne çıkmasına da tanık olmuştu. Savaşın insanlardan koparıp aldığı sosyal yaşam koşulları yavaş yavaş da olsa geri dönmeye başlıyordu. En sonunda, düşmanın üstüne batıdan girişilecek saldırının tarihi saptanmıştı. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri hava kuvvetleri, Almanya'nın üretim merkezlerini büyük bir çaba ve durmadan artan bir şiddetle bombalıyorlardı. Çok geçmeden Avrupa'nın köleleştirilmiş halkları derin acılarının arasından ayağa kalkacaklar ve Nazi Almanyasını çökerteceklerdi.

Ama Stalin sıradan bir insan değildir. O, her zafer anında Lenin'in öğüdünü anımsar: "Kendini beğenmişliğe kapılma, zaferleri pekiştir, düşmanın işini bitir." Tahran Konferansı ve Nazi ordularının Sovyetler Birliği topraklarından sürülüp atılması yeterli değildir. Düşman tümüyle

"yok edilmelidir". O zamana dek, elde edilen zaferlerle yetinilemez. "Hitler bir imha savaşı istedi. Ona istediğini vereceğiz." Son Nazi de teslim oluncaya ya da ölünceye dek, Stalin bu sözleri gerçekleştirmeye çalışacaktır.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

BUGÜNKÜ VE YARINKİ STALİN

Büyük adam, olayların gelişimini önceden gören, olayların peşinden sürüklenmeyip onların önünde ilerleyen ve onlardan yana ya da onlara karşı önceden harekete geçen adamdır.

H. BARBUSSE

BEN bu satırları yazarken, tüm dünyaca Mareşal Stalin olarak tanınan Jozef Vissaryon Cugaşvili altmışbeş yaşında bulunuyor. Bıyığı ve bir zamanlar kapkara olan gür saçları artık kırlaşmıştır. Kesin hatlı yağız yüzü, geride kalan yılların izlerini taşımaktadır. Omuzları hafifçe çökmüştür; ama mareşal üniforması içinde kendine güvenli ve kararlı adımlarla yürür. Koyu kahverengi gözleri hâlâ gözlerinizin içine bakar, her an gülümseyiverecek gibi. Ve güldüğü zaman da, yaşamın verebileceği şeylerin çoğuna huzur içinde erişmiş, hiçbir eksiği olmayan bir insanla karşı karşıya olduğunuzu farkedersiniz. Delikanlılık günlerinde, başkaları bir yığın kaygı içinde kıvranırken, Çarlık zindanlarında sakin sakin yatmış olan insandır karşınızdaki. İnsanlığı, kendisi üzerindeki, kendisiyle ilgili ve çoğu zaman da doğrudan doğruya sorumlu olduğu olaylar üzerindeki ivedi yargıları yeniden gözden geçirmek zorunda bırakmış eski "bilinmez" devrimcidir karşınızdaki.

Moskova'ya ilk gidişinden sonra 7 Eylül 1942'de Bay Churchill İngiliz Avam Kamarasında şunları söylemişti:

> Başbakan Stalin'le tanışmak benim için çok ilginç bir deneyim oldu. ... Acılı günlerinde, başında böyle güçlü bir yöneticinin bulunması Rusya için büyük bir talihtir. Stalin, içinde yaşadığı karanlık ve fırtınalı günler için biçilmiş kaftan, olağanüstü kişilikte bir insandır. Bitmez tükenmez bir cesaret ve iradesi olan, her zaman açık ve dosdoğru konuşan bir insandır. ... Bütün bunların ötesinde, bütün insanlar ve uluslar için büyük önem taşıyan, hiç yitirmediği bir mizah duyarlılığı vardır. Başbakan Stalin, bende, derin ve serinkanlı bir edeme sahip ve her türlü hayalcilikten bütünüyle arınmış bir insan izlenimi bıraktı. ...

Bir zamanlar düşman olan bir dostun yargısıdır bu.

Savaş sırasında Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden başka biri, Bay Wendell Wilkie, Stalin'le karşılaştığında meydana gelen bir olayı anlatıyor. Bu olayı belki de ancak Stalin'i yakından tanıyan, onunla birlikte çalışan ve günlük yaşayışında onun yanında olan kimseler tam olarak değerlendirebilir. Bay Wilkie şöyle yazıyor:

> İlk görüşmemizden sonra yanından ayrılırken, bana bu kadar vaktini ayırdığı ve benimle böylesine içten konuştuğu için duyduğum onuru belirttim. Biraz sıkılgan, şöyle dedi: "Bay Wilkie, bilirsiniz, ben bir Gürcü köylüsü olarak büyüdüm. Süslü püslü konuşmasını beceremem. Ama şunu söyleyebilirim, size içim kaynadı.

Birleşik Amerika'nın Sovyetler Birliği eski elçisi Bay Joseph Davies, kızına, Stalin'le karşılaşmasını anlatırken şunları söylüyor:

> Son derece zeki bir insan izlenimi uyandırıyor. Kahverengi gözleri kibar ve sevecen. Bir çocuğun dizine oturmak, bir köpeğin yanına sokulmak isteyeceği bir adam. ... İnce bir alaycılığı var. Çok da akıllı. İşlek bir zekâsı var, en azından bana öyle geldi. Eğer en azgın Stalin düşmanının hayal edebileceğinin tam karşıtı olan bir insanı gözünün önüne getirebilirsen, bu adamı kafanda canlandırmış olursun. ...

Bunlar, Stalin'in politik teorilerine ve yaşam felsefesine temelden karşı olan insanların söyledikleri sözlerdir. Onun dostlarının kendisi üzerine söylediklerini buraya aktarmak çok zor olur; çünkü bizlerin söz dağarcığı, ona karşı duyulan hayranlığı ve geniş halk yığınlarının ona olan sevgisini dile getirmekte yetersiz kalır.

Köylü bir ananın ve ayakkabı tamircisi bir babanın oğlu olan Jozef Stalin'in, Lenin'in partisine katılarak Çarlığın yıkılması ve dünya devriminin başlatılması için hazırlan-

makta olanyeraltı dünyasına atılmasının üzerinden hemen hemen elli yıl geçmiş bulunuyor. Ne zindan, ne dayak, ne de sürgün onu tuttuğu yoldan döndürememiş, insanın insanı sömürmeyeceği bir dünya için duyduğu özlemi söndürememiştir. "İnsanlık için biricik değerli amacın, insanoğlunun tüm yeteneklerini sonuna dek geliştirmek" olduğunu ve insan ilişkileri özel mülkiyet zincirleriyle kösteklendiği sürece bu yeteneklerin tam olarak gelişemeyeceğini çok genç yaşta kavramıştı. Marx'tan ve Lenin'den, mücadeleyi bir bilim adamı tutumuyla değerlendirmesini, mücadeleye giren güçleri bilimle cihazlanmış bir savaşçının ustalığıyla ölçmesini ve inanmış bir insanın serinkanlı coşkunluğuyla savaşmasını öğrenmişti.

İlk gençliğinin yoksul evini bırakıp gittiği günden sonra ilk kez Kremlin'de birkaç odası olduğu ve evim diyebileceği bir yere yerleştiğinde kırk yaşındaydı. Bu evde, eski Gürcü işçi arkadaşının kızı Nadya Alleluyev'le olan evlilik yaşamında sıcak bir yoldaşlık bulmuştur. Bu evlilikten iki çocuğu oldu. Biri, şimdi Kızıl Orduda subaydır. Ötekiyse, yetişkin bir kızdır. İlk karısından olan oğluysa şimdi Nazilerin elinde tutsaktır. Stalin'in yürekten bağlı olduğu Nadya 1929 yılında öldü. O müthiş yıllarda Nadya'yla pek az birlikte olabildi. Açlık, iç savaş, büyük sosyal ilerlemenin planlanması, Rusya Devriminin önderinden yorulmak bilmeyen bir çalışma istiyordu.

Tüm bu dönem boyunca, Sovyetler Birliği halkının kendisini açık seçik görebildiği bir aydınlık içinde yaşadı. ama onun hedeflerine de, yöntemlerine de tam bir düşmanlık duyan insanların ilettiği çarpıtılmış haberlerle beslenen dış dünyanın gözünde, gizemli ve karanlık bir kişi olarak kaldı. Ne var ki, bugün onu geriye doğru incelediğimizde, amaçları ve izlediği yol apaçık gözlerimizin önüne seriliyor. Proletaryanın politik iktidarı ele geçirmesi ve toplumu sosyalizm ve komünizmin sınıfsız toplumuna dönüştürmek üzere önder sınıf haline gelmesi gerektiğine inanan Stalin, kendini bu göreve adamış olan Lenin'in partisine katıldı. Lenin'in partisi, öteki ezilen sınıflarla, özellikle de köylülükle ittifak kurmayı ve Çarlığı, toprak ağalarını ve kapitalistleri alt etmeyi amaçlıyordu.

Bu amaçları gerçekleştiren Lenin ve Stalin, emekçi halkın iktidarına giden yolu açtılar. Bundan sonraki aşama da bir önceki kadar berraktı: Rusya'nın sosyalist bir ülkeye dönüştürülmesinin karşısında duran bütün politik grupların etkisini ve örgütünü yoketmek; ulusal ekonomiyi sosyalist yolda yeniden örgütlemek, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ni sanayileştirmek, tarımı kollektifleştirmek ve böylece sınıfsız toplumun ekonomik temellerini atmak. Bu süreç içerisinde, Çarlığın sömürge halkları kurtarılacak ve Sovyetler Birliği içinde tam bir ulus olma ve kardeşçe birlik yolunda ilerleyeceklerdi.

Lenin'in ve daha sonra da Stalin'in bu amaçları gerçekleştirmek için uyguladıkları yöntemler, ulaşmaya çalıştıkları hedef kadar açıktır. Belli ilkelere tam olarak bağlı kaldılar. Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı olan toplumun yapısını bilimsel bir biçimde çözümlediler ve toplumun sınıf mücadelesi tarafından belirlendiği, egemen ekonomik sınıfların çıkarları tarafından yönetildiği ve üretim araçları kamulaştırılıncaya dek de böyle olacağı sonucuna vardılar. Ama toplumun her yerde aynı koşullarla ve aynı hızla geliştiği yolundaki teoriyi reddettiler. Gerçi sınıf mücadelesi evrenseldi, ama her ülkenin ya da her ülkeler topluluğunun işçi sınıfı, iktidarı kendi koşullarına uygun bir tarzda ve kendi önderlerinin yönetiminde ele geçirmek zorundaydı. Rusya İmparatorluğunun koşulları, Rusya işçi sınıfının zafere ulaşan ilk proletarya olmasını sağlayabilirdi. Gene, Rusya işçileri iktidarı ele geçirdikten sonra kapitalist devletlerin kin ve nefretiyle karşı karşıya gelecekler ve sosyalist devleti sonuna dek savunmak zorunda kalacaklardı.

Yaşam, bu düşüncelerin hepsini haklı çıkardı. Lenin bu dünyadan göçtüğünde, görevin yalnızca ilk bölümü gerçekleştirilmişti. Ekonomik ve sosyal dönüşüm döneminde önderlik Stalin'in elindeydi. Bugün o, sosyalist düzenin kurulduğu bir toplumun başında bulunuyor. Bugün Stalin, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Genel Sekreteri, Sovyetler Birliği'nin Başbakanı ve dünyanın en büyük ordusuna komuta eden bir Mareşaldir. Birçok ulusun uyumluluk içinde oluşturduğu bir devleti, dünyanın en büyük askeri

gücünü ve yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra gelen ve büyük bir olasılıkla yakında onu da geride bırakacak olan bir sanayi gücünü yönetiyor. Günümüzün hiçbir yöneticisi, yapmış olduğu işlere bu kadar büyük bir hoşnutlukla ve kendisini bekleyen geleceğe bu kadar büyük bir güvenle bakamaz. Stalin, inandığı felsefeyi ve ilkeleri mücadelenin ateşi içinde sınadı ve özlemlerinin gerçekleştiğini gördü. Onu eleştirenler felsefesini, ilkelerini ve özlemlerini sevmeyebilirler. Ama sevip sevmemeleri hiç önemli değildir. Asıl önemli olan, bağrındaki bütün ulusların özgürce yaşadığı, emekçi halkların kurdukları sosyalist uygarlığı eşi görülmemiş bir coşku ve zafer azmiyle savunduğu çok-milliyetli bir devlet olan Sovyetler Birliği'nin varlığıdır. Bu ülkede insanları sömürecek, ırkçı fikirler yayacak ve ulusal düşmanlık yaratacak hiçbir ekonomik sınıf yoktur. Erkeklerle kadınlar eşit politik, ekonomik ve sosyal haklara sahiptirler. Halkları ortak bir topluluk içinde birleştiren Anayasa, Lincoln'un ünlü "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" sözlerinin gerçekleştirilmesine en yakın yaklaşımın somut bir ifadesidir. Ve bütün bunlar, Stalin'in önderliğinde gerçekleştirilmiştir.

Hepsi bu kadar olsaydı, onun rekoru gene de kırılmamış sayılırdı. Ama hepsi bu kadar da değil. Kabul etmek gerekir ki, Stalin, temel gereksinim maddeleri uğruna insanın insana karşı giriştiği ilkel mücadeleyi, cehalete, batıl inançlara ve tüm toplum-dışı davranışlara karşı yüce bir bilim savaşına dönüştürmüştür. Bir zamanlar mülk sahibi sınıfların çarpık aynası olan yurtseverlik, sosyalist anayurda duyulan bir sevgiye dönüştürülmüştür. Milliyetçilik, o budalaca dargörüşlülüğünden sıyrılmış, yaşamı zenginleştiren kültürel bir çeşitlilik niteliği kazanmıştır. Bir zamanlar sınıfın, zenginliğin ve kudretin bir dış görünüşü olan mevki ve rütbe, artık hizmetin ve onurun bir simgesi, topluma ortak hizmette yetenek ve sorumluluğun bir ifadesi olmuştur. Özel mülkiyet düşüncesinin zincirlerinden kurtulan bilim, ülkenin ekonomik yaşamını planlamakta, sanayiye, tarıma ve halkın sağlığına hizmet etmektedir; bilim, bugüne dek görülmemiş ölçüde bütün kadınların, erkeklerin ve çocukların hizmetindedir.

Şimdi şöyle bir soru sorulabilir: Bütün bunlar, Stalin'in dünya devriminin önderi olmaktan çıkıp büyük bir ulusal devlet adamı haline geldiği anlamına gelir mi? Acaba Stalin, Rusya Devrimini dünya devriminin başlangıcı olarak görmekten vaz mı geçmiştir? Öyle sanıyorum ki, bu sorular kendisine sorulsaydı şöyle yanıtlardı: "Hiç de değil. Gerçekten de Rusya Devrimi dünya devrimini başlatmıştır. Dünya devrimi hâlâ ilerlemekte ve Sovyetler Birliği de hâlâ ona önderlik etmektedir. Her ülkenin işçi sınıfının kendi ülkesinde politik iktidarı ele geçirme göreviyle dünya devrimini birbirine karıştırmamak gerekir. Bir ülkede iktidarın ele geçirilmesi uluslararası bir görev değil, ulusal bir görevdir. Her halk bunu kendi koşullarına uygun bir biçimde gerçekleştirmek zorundadır. Sanırım, bu genellikle bizim 1917 Kasımında izlediğimiz yoldan gerçekleştirilecektir. Ama dünya devrimi görevi yalnızca bize düşen bir görev değildir. Bir zamanlar Lenin'le birlikte, dünya devrimine merkezî bir uluslararası Komünist Partisinin, yani Komünist Enternasyonalin önderlik edebileceğini düşündüğümüz doğrudur. Ne var ki, deneyimler bunun mümkün olmadığını gösterdi. Bu yüzden de, Komünist Enternasyonal dağıtıldı ve her komünist partisinin Marx ve Lenin'in öğretilerinin ve Komintern'in deneyimlerinin ışığında kendi amaçlarını ve görevlerini bağımsız olarak gerçekleştirmesi kararlaştırıldı.

"Ama gene de bu, Sovyetler Birliği'nin dünya devrimine hiçbir yardımda bulunmayacağı ya da bulunmadığı anlamına gelmez. Sovyetler Birliği istese bile böyle olumsuz bir politika benimseyemez. Dünyanın geri kalan kısmından tecrit edilmiş bir boşluk içinde yaşayamaz. Sovyetler Birliği büyük bir dünya devletidir, hem de sosyalist bir devlet. Kazandığı zaferleri tüm dünya bilmektedir. Bütün uluslardan milyonlarca insanın kafasındaki kurtarıcı etkisi ölçülemeyecek kadar büyüktür.

"Sovyet devleti, dış dünyayla hâlâ kapitalist olduğu halde ister istemez ilişki kurmak zorundadır. Peki öyleyse, kapitalist devletlerle olan ilişkilerimize yön verecek olan nedir? Sovyet devleti, toprak ilhakı peşinde koşan emperyalist bir devlet değildir. İşte bu yüzden bizim politikamız,

bütün devletlerle barışçı, dostça ve ticarî ilişkiler kurma politikasıdır. Bu politika, Sovyetler Birliği'nin savaşta yıkılan bölümünü yeniden kurmamızı sağlayacak ve ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişmesini hızlandıracaktır.

"Kendi sosyal düzenimizi başka bir ülkeye zorla kabul ettirmeye kalkışacak mıyız? Hayır! Sovyetler Birliği'ne karşı barışçı davrandığı sürece, işbaşında olan bütün hükümetleri tanıyacağız. Hiç kuşkusuz, başka devletler sosyalist oldukları takdirde, hele coğrafî bakımdan bize yakınsalar, karşılıklı yardımlaşmamız daha büyük ölçüde olabilir. Henüz sosyalist olmadığı halde, İspanya demokrasisine yardım ettik. Henüz sosyalist bir ülke olmadığı halde, Çin'e, Japon emperyalizmine karşı mücadelesinde yardım ettik. Emekçi halka gücünü artırma ve haklı görevini yerine getirme olanağı tanıyan bütün demokratik gelişmeleri destekleyeceğiz.

"Bugün en temel ve en büyük görevimiz, Nazizmi yıkmak üzere bütün Nazi aleyhtarı güçlerle birleşmektir. Nazizmi yıktığımızda ve Almanya halkını ve Hitler'in boyunduruğu altındaki ulusları kurtardığımızda, Nazizm tarafından yıkılan devletlerin yeniden kurulması, çözülmesi gereken birinci sorun olacaktır. Nazizmin yol açacağı bir ulusal ve demokratik devrimden önce bir proleter sosyalist devrimin gerçekleşmesi pek olası değildir. Ayrıca Almanya ve öteki ülkelerin proletaryasının, güçlerini toparlamak ve yeniden örgütlemek için "soluk alacak" bir zamana gereksinimleri olacaktır. Devrimci önderliklerini yeniden geliştirmek için de zamana gereksinimleri olacaktır.

"Dünya devrimi bizim eserimiz değildir. Biz yalnızca ona hangi yoldan gidileceğini gösterdik ve bu devrim içerisinde insanlığın büyük çoğunluğunun yararına bir başarı elde ettik. Görevimizi yapmayı sürdüreceğiz."

Burada, değişen dünyanın büyük insan gücü merkezi olan Kremlin'de çalışan Jozef Stalin'i masasının başında bırakıyor ve kendisinden ayrılıyoruz. Hiçbir ülkenin hiçbir devlet adamı savaştan bu kadar büyük bir zaferle çıkmamış ve halkının önüne bu kadar güven dolu bir gelecek sermemiştir. Nazizm yerle bir edildiğinde, Avrupa'da Sovyetler Birliği'ne meydan okuyacak ya da onu tehlikeye düşürecek

hiçbir ülke kalmayacaktır. Doğuda da Japon emperyalizminin yıkılması, Sovyetler Birliği'nin doğu sınırlarını en azından batı sınırları kadar güvenli bir duruma getirecektir. Gelecekte herkesin daha fazla çalışmak ve daha fazla yoksullaşmak zorunda kalacağı büyük ekonomik ve politik bunalımlar konusunda halkını uyarmak, Stalin için sözkonusu olmayacaktır. O, halkının karşısına, Sovyet sınırlarını güven altına almış ve büyük bir ekonomik ve sosyal gelişme dönemini başlatmış olarak çıkacaktır Ülkenin engin üretim cihazı ve kaynakları bütünüyle savaş yaralarının sarılmasına ve her Sovyet yurttaşının sosyal refahının geliştirilmesine hizmet edecektir.

Böylece 7 Kasım 1917'de doğan yeni dünya gittikçe daha fazla güçlenecek ve bu dünyanın yaratılmasında ve geliştirilmesinde Jozef Stalin'in "Büyük" sıfatını haklı olarak kazandığını bütün insanlar kabul edecektir. Ama kendisi, "Lenin'in öğrencisi" olarak tanınmayı yeğ tutmaya devam edecektir.

V. İ. LENİN, Bütün Eserler.
J. V. STALİN, Leninizm.
Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu.
Ekim Devrimi.
Bir Delegenin Notları.
Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevikler) Tarihi.
B. ve S. WEBB, Sovyet Komünizmi.
SİR JOHN MAYNARD, Yükselen Rusya.
Rus Köylüsü ve başka incelemeler.
H. F. WARD, Kârın Ortadan Kalkması.
DE MONZIE, Yeni Rusya.
M. FARBMAN, Geri Çekilen Bolşevizm.
Lenin'den Sonra.
J. DILLON, Kaybolan Rusya.
H. N. BRAILSFORD, Rusya İşçi Cumhuriyeti.
H. G. WELLS, Karanlıktaki Rusya.
R. H. BRUCE LOCKHART, Bir İngiliz Ajanının Anıları.
M. P. PRICE, Rusya Devriminden Anılar.
JOHN REED, Dünyayı Sarsan On Gün.
W. Z. COATES, Rusya'ya Yapılan Silahlı Müdahale.
İngiliz-Rus İlişkileri Tarihi.
Sovyet Yaşamından Görünümler.
Sovyet-Fin Savaşı, 1939-40.
Dünya Olayları ve Sovyetler Birliği.
WINSTON CHURCHILL, Dünya Buhranı.
HEWLETT JOHNSON, Dünyanın Sosyalist Altıda-biri.

JOHN SCOTT, Uralların Ötesinde.
R. A. DAVIES ve A. J. STEIGES, Sovyet Asya.
M. HINDUS, Rus Köylüsü ve Devrim.
Çatlayan Toprak.
L. TROÇKİ, Rus Devrimi Tarihi.
Yaşamım.
Lenin.
Yaşamın Sorunları.
Sosyalizme Doğru mu, Yoksa Kapitalizme Doğru mu?
Yeni Yol.
KRUSPKAYA, Lenin'den Anılar.
D. R. MİRSKİ, Lenin.
YAROSLAVSKİ, Stalin'in Yaşamındaki Temel Taşları.
H. BARBUSSE, Stalin.
I. D. LEVINE, Stalin.
B. SOUVARINE, Stalin.
SIR BERNARD PARES, Rusya.
Rusya Tarihi.
Rus Monarşinin Yıkılışı.
Rusya Anılarım.
PAT SLOAN, Sovyet Demokrasisi.
MOLOTOV, Sovyet Barış politikası.
1920'den 1937'ye dek Komünist Enternasyonal Kongre Raporları.
Komünist Enternasyonal Programı.
Jozef Stalin tarafından Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 15., 16., 17. Kongrelerine sunulan Raporlar.
Stalin'in Savaş Konuşmaları.
J. T. MURPHY, Yeni Ufuklar.
İlerleyen Rusya.
Sovyet Girişimi Elkitabı.
J.G. CROWTHER, Sovyet Bilimi.
Moskova Duruşmalarının Tutanakları.
P. JORDON, Rus Zaferi.
WENDELL L. WILLKIE, Tek Dünya.
JOSEPH DAVIES, Moskova Güncesi.
M. DOBB, Rusya'nın Ekonomik Kalkınması.
Sovyet Ekonomisi ve Savaş.
M. COLE ve başkaları, Müttefikimiz.
SIR WALTER CITRINE, Bugünkü Rusya.
BASSECHES, Bilinmeyen Ordu.
W. KERR, Rus Ordusu.
W. DURANTY, Dilediğim Gibi Yazarım.
SSCB.

bilim ve sosyalizm yayınları

"Bu kitap, yeryüzünün en büyük ülkelerinden birinde dev değişiklikler yaratan çağların en büyük insanlarından birini anlatıyor. —Stalin batı dünyasınca pek az anlaşılmış bir kişidir. Ülkemizin milyonlarca insanının yaşamı onun gerçekleştirdiği şeyler tarafından çok yakından etkilendiği halde, onun yaşamı, deneyimleri, inançları ve amaçları ülkemiz insanları için kapalı bir kutudur.— Jack Murphy, Rusya'nın sorunlarını uzun bir süre inceledi. Daha devrimin ilk günlerinde devrim önderlerinden birçoğuyla yakın ilişkisi oldu. Murphy, Stalin'in yaşamını, onun büyük ölçüde sorumlu olduğu Sovyetler Birliği'ndeki devrimci gelişmelere bağlı olarak inceledi. Dolayısıyla, bu yapıtta sunulan portre, gerek Stalin'in devrim içindeki rolünün, gerek devrimin gelişme sürecinin okurların gözünde açıklık kazanmasını sağlayacaktır. — Koskaca bir tarih, kitabın dar sınırları içine sıkıştırıldığı halde, kitap gene de tarihin bu son derece ilginç döneminin eksiksiz bir özeti...niteliğindedir." (İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Moskova Büyükelçisi Sir Stafford Cripps'in yapıta yazdığı Önsöz'den.)